

Judit Freixa Aymerich

LA VARIACIÓ TERMINOLÒGICA.

ANÀLISI DE LA VARIACIÓ DENOMINATIVA EN TEXTOS DE DIFERENT
GRAU D'ESPECIALITZACIÓ DE L'ÀREA DE MEDI AMBIENT

Tesi Doctoral (octubre de 2002)

Dirigida per M. Teresa Cabré

Programa de doctorat: Variació en el Llenguatge 1991-93

Departament de Filologia Catalana

Universitat de Barcelona

AGRAÏMENTS	7
INTRODUCCIÓ	9
CAPÍTOL 1. TERMINOLOGIA I VARIACIÓ.....	14
1.1 TERMINOLOGIA I LINGÜÍSTICA	14
1.1.1 <i>Relació entre terminologia i lingüística des de la terminologia clàssica .....</i>	15
1.1.2 <i>Relació entre terminologia i lingüística des d'altres enfocaments terminològics .....</i>	16
1.1.3 <i>Allunyament teòric entre terminologia i lingüística.....</i>	17
1.2 LINGÜÍSTICA I VARIACIÓ.....	19
1.2.1 <i>La lingüística anterior a l'estudi de la variació.....</i>	19
1.2.2 <i>L'aparició del variacionisme .....</i>	20
1.2.3 <i>Variació per usos i usuaris.....</i>	21
1.3 TERMINOLOGIA I VARIACIÓ.....	23
1.3.1 <i>La variació i l'estandardització terminològica.....</i>	23
1.3.1.1 <i>La variació i la Teoria general de la terminologia .....</i>	24
1.3.1.2 <i>La variació i les Escoles soviètica i txeca de terminologia.....</i>	27
1.3.2 <i>La variació i la normalització terminològica.....</i>	30
1.3.3 <i>La variació i la descripció terminològica .....</i>	33
1.3.3.1 <i>La variació i la Teoria comunicativa de la terminologia .....</i>	33
1.3.3.2 <i>La variació i la Socioterminologia .....</i>	36
1.3.3.2.1 <i>Orígens i definició de la Socioterminologia .....</i>	36
1.3.3.2.3 <i>La crítica socioterminològica a la biunivocitat.....</i>	41
1.3.3.3 <i>La variació i altres autors d'orientació descriptiva .....</i>	42
1.3.3.4 <i>Treballs quantitius sobre variació en terminologia .....</i>	48
1.4 VARIACIÓ TERMINOLÒGICA	50
1.4.1 <i>De la variació lingüística a la variació terminològica .....</i>	50
1.4.2 <i>Alguns conceptes de treball.....</i>	53
1.4.2.1 <i>Variació terminològica.....</i>	53
1.4.2.2 <i>Variació denominativa .....</i>	54
1.4.2.3 <i>Variació conceptual.....</i>	55
1.5 SÍNTESI I CONCLUSIONS	57
CAPÍTOL 2. NOCIÓ DE SINONÍMIA	58
2.1 RELACIONS ENTRE DENOMINACIÓ I NOCIÓ	59
2.1.1 <i>Relacions unívokes: monosèmia i mononímia .....</i>	59
2.1.2 <i>Relacions no unívokes: polisèmia i sinonímia .....</i>	61
2.2 REVISIÓ DE LA NOCIÓ DE SINONÍMIA DES DE LA SEMÀNTICA.....	64
2.2.1 <i>Introducció .....</i>	64
2.2.2 <i>Definició de sinonímia en semàntica.....</i>	64
2.2.3 <i>Igualtat de significat.....</i>	66
2.2.4 <i>Graus de sinonímia.....</i>	68
2.2.4.1 <i>Sinonímia absoluta.....</i>	69
2.2.4.2 <i>Sinonímia parcial i aproximativa .....</i>	70
2.2.5 <i>Sinonímia i intercanviabilitat contextual .....</i>	72
2.3 REVISIÓ DE LA NOCIÓ DE SINONÍMIA DES DE LA TERMINOLOGIA.....	74
2.3.1 <i>Introducció .....</i>	74

2.3.2	<i>Sobre la definició de sinonímia</i>	74
2.3.2.1	La definició de sinonímia des de l'estandardització terminològica	74
2.3.2.2	La definició de sinonímia des de la normalització terminològica	76
2.3.2.3	La definició de sinonímia des de la descripció terminològica	78
2.3.2.4	Quadre de resum	79
2.3.3	<i>Condicions per a l'existència de la sinonímia</i>	81
2.3.3.1	Un mateix sistema semiòtic	82
2.3.3.2	Un mateix sistema lingüístic	83
2.3.3.3	Una mateixa àrea temàtica	85
2.3.4	<i>Desigualtat denominativa</i>	86
2.3.4.1	La noció de denominació	86
2.3.4.2	Denominació i designació	87
2.3.4.3	Sinònims i variants	90
2.3.5	<i>Equivalència conceptual</i>	93
2.3.5.1	Concepte, noció i significat	93
2.3.5.2	Igualtat, identitat i equivalència	97
2.3.5.3	Dificultats en l'establiment de l'equivalència conceptual	98
2.3.5.4	Mecanismes per a la delimitació de conceptes	100
2.3.5.5	La sinonímia: relació formal o semàntica?	102
2.3.6	<i>Graus de sinonímia</i>	104
2.3.6.1	La proposta de graus de sinonímia de Wüster	104
2.3.6.2	Diversitat denominativa quant als graus de sinonímia	107
2.3.6.3	La sinonímia absoluta	108
2.3.6.4	La sinonímia relativa	108
2.3.6.4.1	Per la denotació	109
2.3.6.4.2	Per la connotació	110
2.3.6.5	La falsa sinonímia	111
2.3.6.6	Altres distincions entre tipus de sinònims	113
2.3.7	<i>Sinonímia i intercanviabilitat contextual</i>	114
2.3.7.1	Sinonímia de sistema	116
2.3.7.2	Sinonímia de discurs	117
2.4	SÍNTESI I CONCLUSIONS	118
CAPÍTOL 3. LA SINONÍMIA: CAUSES I TIPUS		123
3.1	CAUSES DE LA SINONÍMIA	123
3.1.1	<i>Introducció</i>	123
3.1.2	<i>Causes prèvies</i>	125
3.1.2.1	La redundància lingüística	125
3.1.2.2	L'arbitrarietat del signe lingüístic	126
3.1.2.3	Les possibilitats de variació de la llengua	127
3.1.3	<i>Causes dialectals</i>	129
3.1.3.1	Variació geogràfica	129
3.1.3.2	Variació cronològica	130
3.1.3.3	Variació social	132
3.1.4	<i>Causes funcionals</i>	133
3.1.4.1	Paràmetres de variació funcional	133
3.1.4.2	Adequació al nivell d'especialització	135
3.1.4.2.1	Des de la terminologia	135
3.1.4.2.2	Des de l'anàlisi textual	138
3.1.4.2.3	Des de l'anàlisi del discurs especialitzat	139

3.1.4.3 Adequació al nivell de llengua.....	145
3.1.5 Causes discursives.....	146
3.1.5.1 Intent d'evitar la repetició.....	147
3.1.5.2 Economia lingüística.....	149
3.1.5.3 Creativitat, èmfasi i expressivitat.....	150
3.1.6 Causes interlingüístiques.....	151
3.1.7 Causes cognitives.....	153
3.1.7.1 Imprecisió conceptual.....	154
3.1.7.2 Distanciament ideològic.....	155
3.1.7.3 Diferències en la conceptualització.....	156
3.2 TIPUS DE SINÒNIMS.....	162
3.2.1 Aspectes previs.....	162
3.2.2 Paràmetres de classificació.....	162
3.2.3 Revisió de classificacions.....	164
3.2.3.1 Auger (1974).....	165
3.2.3.2 Duchacek (1979).....	166
3.2.3.3 Duquet-Picard (1986).....	167
3.2.3.4 Grinev (1993).....	170
3.2.3.5 Faulstich (1998).....	172
3.3 SÍNTESE I CONCLUSIONS.....	174
CAPÍTOL 4. METODOLOGIA.....	176
4.1 SELECCIÓ DELS TEXTOS.....	178
4.1.1 Criteris generals.....	178
4.1.2 Textos especialitzats i nivells d'especialització.....	179
4.1.2.1 Paràmetres interns.....	179
4.1.2.2 Paràmetres externs.....	180
4.1.3 Descripció dels corpus.....	182
4.1.3.1 Corpus divulgatiu.....	182
4.1.3.2 Corpus especialitzat.....	183
4.1.4 Comparació dels corpus.....	185
4.2 LA SELECCIÓ DE LES UNITATS.....	187
4.2.1 Criteri de pertinència temàtica.....	187
4.2.2 Criteri morfosintàctic.....	188
4.2.3 Criteri formal.....	192
4.3. ESTABLIMENT DE LA SINONÍMIA.....	194
4.3.1 Anàlisi de les marques de sinonímia.....	196
4.3.1.1 Proposta de Chukwu i Thoiron (1989).....	197
4.3.1.2 Marques tipogràfiques.....	198
4.3.1.3 Expressions metalingüístiques.....	201
4.3.2 Anàlisi de la intercanviabilitat contextual.....	205
4.3.2.1 Intercanviabilitat inequívoca.....	206
4.3.2.2 Intercanviabilitat equívoca.....	208
4.3.3 Anàlisi de la freqüència conceptual.....	214
4.4 REPRESENTACIÓ DE LES DADES.....	216
4.5 EXPLOTACIÓ DE LES DADES.....	219
4.6 SÍNTESE I CONCLUSIONS.....	220
CAPÍTOL 5. EXPLORACIÓ QUANTITATIVA DE LES DADES.....	221
5.1 ÍNDEXS DENOMINATIUS.....	222

5.1.1	<i>Índex de denominació</i>	222
5.1.2	<i>Índex de polidenominació</i>	223
5.2	ANÀLISI DE LA COINCIDÈNCIA NOCIONAL	226
5.2.1	<i>Coincidència nocial amb coincidència denominativa total</i>	227
5.2.2	<i>Coincidència nocial amb coincidència denominativa parcial</i>	229
5.3	EXPLORACIÓ D'ALTRES VARIABLES	235
5.3.1	<i>Variació denominativa i categoria gramatical</i>	235
5.3.2	<i>Variació denominativa i tipus de denominació</i>	237
5.3.2.1	Anàlisi a partir del tipus de denominació.....	241
5.3.2.2	Anàlisi a partir de la variació denominativa	243
5.3.2.2.1	Nocions monodenominatives i tipus de denominacions.....	243
5.3.2.2.2	Nocions bidenominatives i tipus de denominacions.....	245
5.3.2.2.3	Nocions polidenominatives i tipus de denominacions.....	247
5.3.3	<i>Variació denominativa i freqüència d'aparició</i>	250
5.3.3.1	Anàlisi sobre el total de nocions	256
5.3.3.2	Anàlisi sobre el nombre d'ocurrències.....	259
5.3.3.3	Anàlisi sobre el nombre de denominacions	262
5.4	SÍNTESE I CONCLUSIONS	265
CAPÍTOL 6. CLASSIFICACIÓ FORMAL I GRAU D'ESPECIALITZACIÓ		267
6.1	INTRODUCCIÓ	268
6.2	ASPECTES METODOLÒGICS.....	269
6.3	DESCRIPCIÓ DE LA PROPOSTA DE CLASSIFICACIÓ FORMAL	274
6.3.1	<i>Bloc I. Canvis gràfics</i>	275
6.3.2	<i>Bloc II. Canvis morfosintàctics</i>	276
6.3.3	<i>Bloc III. Reduccions</i>	277
6.3.4	<i>Bloc IV. Canvis lèxics</i>	279
6.3.5	<i>Bloc V. Diversos canvis complexos</i>	280
6.3.6	<i>Proposta de classificació formal completa</i>	281
6.4	RESULTATS DE LA CLASSIFICACIÓ.....	283
6.5	ANÀLISI DELS RESULTATS.....	285
6.6	SÍNTESE I CONCLUSIONS	291
CAPÍTOL 7. CLASSIFICACIÓ SEMÀNTICA I GRAU D'ESPECIALITZACIÓ		292
.....		
7.1	PROPOSTA DE CLASSIFICACIÓ SEMÀNTICA	293
7.1.1	<i>Equivalència conceptual i variació conceptual</i>	293
7.1.2	<i>Graus d'equivalència conceptual</i>	295
7.2	ANÀLISI I CLASSIFICACIÓ DE LES DADES	298
7.2.1	<i>Canvi gràfic</i>	298
7.2.2	<i>Canvi morfosintàctic</i>	301
7.2.2.1	Manteniment de l'estructura	302
7.2.2.2	Canvi de l'estructura	305
7.2.3	<i>Canvi per reducció</i>	306
7.2.3.1	Reducció de l'extensió	309
7.2.3.2	Reducció de la base.....	312
7.2.3.3	Altres reduccions.....	316
7.2.4	<i>Canvi lèxic</i>	319
7.2.4.1	Canvi lèxic en unitats monolèxiques.....	319
7.2.4.2	Canvi lèxic en unitats polilèxiques	325

7.2.5 <i>Diversos canvis complexos</i>	342
7.2.5.1 <i>Alternança entre unitat monolèxica i unitat polilèxica</i>	342
7.2.5.2 <i>Alternança entre unitats polilèxiques</i>	346
7.3 RESULTATS DE LA CLASSIFICACIÓ SEMÀNTICA	351
7.3.1 <i>Criteris per a la distinció de graus d'equivalència conceptual</i>	351
7.3.2 <i>Validesa de l'eix d'equivalència conceptual proposat</i>	353
7.3.3 <i>Contrast segons el grau d'especialització</i>	354
7.3.4 <i>Causas de la variació denominativa</i>	355
7.4 SÍNTESI I CONCLUSIONS	358
CONCLUSIONS	360
BIBLIOGRAFIA	376

AGRAÏMENTS

Abans d'endinsar-me en el treball voldria fer constar el meu agraïment a totes les persones que m'han ajudat a dur-lo a terme.

A Maria Teresa Cabré li vull agrair que acceptés de dirigir aquesta tesi i que m'animés a trobar el punt d'equilibri entre les dues branques de la lingüística que més m'interessaven: el variacionisme, d'allà on venia, i la terminologia, allà on volia anar. Li agraeixo que m'hagi acompanyat en aquest camí tan llarg i de vegades tan difícil que és l'elaboració d'una tesi.

A diversos professors i professores que fa molts anys em van despertar l'interès per l'estudi del llenguatge. I als que em van orientar fins i tot quan la tesi encara no tenia tema ni títol: em refereixo al professorat del programa de doctorat *Variació en el Llenguatge* (bienni 1991-93) i molt especialment a Carme Muñoz, que em va dirigir la tesina i em va donar confiança en mi mateixa, i a Lluís Payrató, que en alguna conversa em va fer veure que no calia triar entre l'estudi de la variació lingüística i l'estudi dels termes.

Als professors i professores que en el seu pas per l'IULA han volgut escoltar les meves idees i els meus dubtes i que sempre m'han orientat: Pierre Auger, Jean-Claude Boulanger, Guiomar Ciapuscio, Marcel Diki-Kidiri i Enilde Faulstich.

A col·legues professors i professores que han dedicat una part del seu temps a conversar amb mi i atendre qüestions d'aspectes de la tesi que em plantejaven problemes de diversos ordres. Vull donar les gràcies especialment a Xavier Vila i a Mercè Lorente.

Agraeixo també el suport de l'IULATERM, com a grup, però també als individus particulars que el formen.

L'edició de la tesi hauria estat més pobra si Jesús Carrasco, home pacient i creatiu, no hi hagués intervingut. Gràcies, doncs, i també a Raúl Araya, per alguns detalls de l'últim moment. I a Antoni Miñarro, professor del Departament d'Estadística de la Universitat

de Barcelona, que m'ha ajudat en les proves estadístiques de l'estudi quantitatiu d'aquesta tesi.

També vull manifestar un agraïment molt sincer als especialistes de l'àrea de medi ambient. A tots ells: Imma Casajoana (geòloga, especialista en abocadors i tractament de residus), Manel Turon (assessor en termes de l'àrea de biologia), Mercè Baldi (química industrial, especialista en depuradores), Jordi Picas i Beatriz Sánchez (tècnics de la Junta de Residus de la Generalitat de Catalunya, especialistes en incineradores), però molt especialment a Xavier Tomàs, geòleg, que em va dedicar molt de temps, i sé que no li'n sobrava.

I a la meva família, que m'han ajudat en detalls aparentment poc importants. Sí que eren importants i, a més, eren molts. Gairebé sempre han sabut quan havien de preguntar per la tesi i quan no, i això té mèrit.

He deixat el Manel per al final perquè és a qui li dec més. És de justícia que li agraeixi tot el sentit comú que m'ha regalat. Que al llarg de l'elaboració de la tesi hagi anat fent tots els papers de l'auca. I tantes coses més que ell preferirà que no deixi per escrit. En qualsevol cas, no puc deixar de dir que ha estat una sort tenir-lo al meu costat.

INTRODUCCIÓ

Els usos reals dels termes contradiuen el que molt sovint s'ha afirmat sobre l'absència de variació en terminologia. La teoria terminològica imperant durant dècades proposa d'evitar la sinonímia i la polisèmia per facilitar l'èxit comunicatiu, però, malgrat aquest ideal científic, l'existència d'aquests fenòmens de variació és un fet fàcilment constatable.

Per aquesta raó, perquè la biunivocitat dels termes no és defensable ni des de l'estudi teòric ni des de la pràctica, actualment la negació de la variació tendeix a reduir-se a determinades activitats prescriptives i, en canvi, des d'un punt de vista descriptiu la variació és un fet majoritàriament acceptat. L'acceptació de la variació terminològica, però, parteix de fonaments teòrics essencials que, fins ara, han anat més acompanyats de breus descripcions puntuals que no pas d'estudis empírics sistemàtics. Creiem que això ha impedit un desenvolupament satisfactori de l'estudi de la variació terminològica.

Amb la intenció de contribuir a omplir aquest buit teòric i descriptiu, ens proposem de fer un treball empíric sobre la variació terminològica, concretament sobre la variació denominativa en textos de diferent grau d'especialització de l'àrea de medi ambient.

En aquest treball situem l'estudi dels termes en un marc lingüístic variacionista i, a diferència de l'orientació de treballs precedents (Duquet-Picard, 1986), no pretenem tant aïllar les particularitats de la terminologia com fer èmfasi en el fet que els termes són unitats lingüístiques i que la lingüística proporciona recursos teòrics i metodològics útils per a la descripció terminològica.

Amb aquest treball pretenem també contribuir a la revisió de la Teoria General de la Terminologia: la terminologia és una matèria que d'alguna manera s'ha caracteritzat per no justificar els seus postulats d'una manera empírica —fins i tot ens atreviríem a afirmar que l'anàlisi de dades reals contradiuen de manera sistemàtica alguns d'aquests postulats, formulats sobre la base de dades ja elaborades. Opcions terminològiques més actuals, d'orientació lingüística i que prenen en consideració els aspectes discursius,

cognitius i socials dels termes, avancen en la revisió d'aquests postulats. En el nostre cas, partim d'un enfocament comunicatiu de la terminologia (Cabrè, 1998b i 1999a) que combina els aspectes que acabem d'enumerar i que constitueix, en aquest moment, una de les alternatives teòriques més sòlides i desenvolupades a la teoria clàssica de la terminologia.

Part I: Marc teòric

Dediquem els tres primers capítols d'aquest treball a la revisió bibliogràfica d'aspectes centrals per a l'estudi de la variació. En el primer d'aquests capítols presentem succintament el tractament que ha rebut la variació des de la lingüística (lingüística variacionista) per comparar-lo amb el tractament que ha rebut des de les diferents orientacions terminològiques. En aquest capítol ens centrem especialment en la variació denominativa —el més negat dels diferents fenòmens de variació en terminologia— i, concretament, valorem si ha estat un fenomen acceptat, criticat o rebutjat.

Dediquem el segon capítol a la noció de sinonímia, la relació semàntica que mantenen les unitats denominatives que es troben en variació. Ens hi acostem primer des de la semàntica i després des de la terminologia; si en el capítol anterior ens ha interessat especialment fixar-nos en el nivell d'acceptació del fenomen, en aquest ens centrem en la manera com ha estat definit i en els paràmetres que s'han tingut en compte des de les diferents escoles terminològiques.

Tanquem el bloc de marc teòric amb la revisió bibliogràfica de dos aspectes fonamentals de l'estudi de la variació: les causes i els tipus. Ens proposem de tendir a l'exhaustivitat en la revisió dels textos de terminologia quant a l'anàlisi de les causes a què s'ha atribuït la variació denominativa; pel que fa als tipus, analitzem només les classificacions més rellevants de sinònims i variants terminològics.

Aquests capítols de revisió bibliogràfica originen diversos elements de discussió que presentem en forma d'idees prèvies:

1. Creiem que la concurrència sinonímica no afecta directament i en la mateixa proporció en tots els tipus de discurs. Des del moment que s'observa la variació lingüística en aquest sentit, es pot pensar que el cost d'aquesta concurrència no deu ser superior als beneficis que se n'obté. Per tant, inicialment no estem d'acord amb autors

que qualifiquen d'*inconscient* i *impropi* l'ús de la sinonímia, i ens inclinem a pensar que evitar l'ús de formes sinònimes que puguin dificultar l'èxit comunicatiu és més desitjable en unes situacions comunicatives que en d'altres.

2. Creiem, doncs, que més enllà del concepte genèric de *discurs científic* o *especialitzat* cal diferenciar *situacions comunicatives especialitzades* concretes i, al seu torn, diferents *tipus de textos especialitzats*. Considerem que introduint factors com la intenció de l'autor, el tipus de text, el grau d'especialització, etc., la noció d'eficàcia comunicativa no té un valor absolut sinó que és relatiu, i igualment relatiu haurà de ser el desig o la necessitat d'evitar la sinonímia.

3. Pensem que el grau d'especialització dels textos és una de les variables que afecten la *quantitat* de la sinonímia utilitzada. És probable que el nivell d'especialització del text estigui en relació inversament proporcional a l'ús de formes sinònimes: a més especialització menys sinonímia, i inversament (Gambier, 1991a:46 i Gaudin, 1993:144 ja es refereixen a aquesta possible relació entre sinonímia i nivell de divulgació del text).

4. Pensem que el grau d'especialització del text pot ser també una variable que afecti la *qualitat* de la sinonímia:

- és possible que en els textos més especialitzats s'hi doni més sinonímia absoluta, i que en els textos menys especialitzats s'hi puguin trobar sinonímies més parcials i, fins i tot, aproximatives;
- és possible que en els textos més especialitzats hi predominin uns tipus formals de variació diferents que en els textos menys especialitzats.

5. Creiem que tots aquests aspectes són objectivables i quantificables.

L'anàlisi bibliogràfica efectuada en el bloc de marc teòric ens permet de confirmar que efectivament el fenomen de la variació no ha estat, encara, suficientment descrit i, per tant, considerem que queda justificat l'interès de fer un treball sobre la variació terminològica; l'objectiu se situa en la relació entre la variació vertical i la variació denominativa. Partim de la hipòtesi genèrica que el grau d'especialització (GE) dels textos condiciona quantitativament i qualitativament la variació denominativa (VD);

desglossem aquesta hipòtesi de base en diverses hipòtesis, unes de caràcter quantitatiu i unes de caràcter qualitatiu, que intentem verificar amb un estudi empíric.

Hipòtesis

Les hipòtesis quantitatives són les següents:

- a) la VD és un fenomen més freqüent en els textos menys especialitzats que en els textos més especialitzats, en el sentit que en els textos més especialitzats hi ha menys nocions representades per més d'una denominació (nocions polidenominatives) que en els textos menys especialitzats;
- b) la VD és un fenomen més freqüent en els textos menys especialitzats que en els textos més especialitzats, en el sentit que en els textos més especialitzats les nocions polidenominatives presenten un nombre inferior de denominacions diferents que les nocions polidenominatives dels textos menys especialitzats.

Les hipòtesis qualitatives són les següents:

- c) els tipus de VD predominants difereixen segons el grau d'especialització dels textos;
- d) la VD presenta un grau d'equivalència conceptual diferent segons el grau d'especialització dels textos; en els textos més especialitzats és superior que en els textos menys especialitzats.

Part II. Estudi empíric

Per verificar o falsar aquestes hipòtesis ens plantejem de fer un estudi empíric; en el quart capítol presentem la metodologia amb què realitzem l'estudi i fem un èmfasi especial en determinats aspectes metodològics que ha calgut resoldre perquè no s'havien plantejat amb anterioritat (ja que aquest és, segons les nostres informacions, l'únic treball empíric i sistemàtic sobre variació denominativa terminològica basat en textos reals.

En els capítols 5, 6 i 7 procedim a l'extracció i l'anàlisi de resultats. Primerament (cinquè capítol) ens proposem de donar resposta a les hipòtesis quantitatives i, més enllà

de les hipòtesis previstes, d'explorar si la VD manté alguna relació amb altres paràmetres que s'han aïllat per a les denominacions recollides en els corpus textuais. A continuació ens proposem de confirmar o falsar (quantitativament) la primera hipòtesi qualitativa (sisè capítol) i, finalment (setè capítol), la segona hipòtesi qualitativa.

Les conclusions finals d'aquest treball i les vies d'investigació que s'obren les presentem en un últim apartat.

Els objectius que ens proposem amb aquest treball, doncs, són descriptius. En principi no es preveu cap aplicació immediata de la tesi, si bé els resultats que s'obtinguin poden contribuir al disseny d'aplicacions per a la detecció automàtica de la variació terminològica, per a la identificació d'informació rellevant d'un text, per a la recuperació d'informació per al treball documental i també per a l'ensenyament de redacció de textos especialitzats.

Encara que la nostra visió de la terminologia sigui estrictament lingüística i no haguem pretès fer èmfasi en les especificitats terminològiques, hem reservat l'ús de la forma *sinonímia* per als capítols de revisió bibliogràfica perquè aquesta és la forma més àmpliament utilitzada i hem prioritzat les formes *variació denominativa* i *equivalència conceptual* per fer referència, en la nostra anàlisi, a les dues cares de la sinonímia: desigualtat en la forma i igualtat en el contingut.

La preferència per la forma *variació denominativa*, d'altra banda, es justifica per l'acostament variacionista que hem pres i pel fet que la nostra primera observació de les dades té a veure amb les diferents possibilitats de les unitats de variar formalment. La nostra elecció ens permet, a més, obviar la distinció tradicional entre sinònims i variants ja que són tots casos de variació denominativa.

CAPÍTOL 1. TERMINOLOGIA I VARIACIÓ

L'objectiu d'aquest primer capítol és centrar i contextualitzar el nostre tema d'estudi, la variació en terminologia. Atès que ens interessem per la terminologia des d'una perspectiva lingüística, en un primer apartat ens referim a la relació que mantenen aquestes dues disciplines i ens interroguem pel seu grau d'acostament a nivell teòric.

En el segon apartat fem una breu presentació del tractament que ha donat la lingüística a la variació, en el tercer analitzem el que li ha donat la terminologia i, finalment, en el quart i últim apartat, situem la noció de variació terminològica.

1.1 Terminologia i lingüística

Preguntar-se què és la terminologia suposa interrogar-se sobre el seu objecte d'estudi, sobre el seu estatus disciplinar, sobre la relació que manté amb altres disciplines afins, a banda d'altres aspectes fonamentals per a tota matèria científica. En aquest apartat ens centrem en el tercer dels interrogants que acabem d'esmentar, concretament en la relació que mantenen la terminologia i la lingüística, i aquest ens remet ineludiblement als altres dos (objecte d'estudi i estatus disciplinar). La manera com els diferents enfocaments terminològics¹ responen aquests interrogants determina la relació que s'estableix entre terminologia i lingüística.

---

¹ Al llarg d'aquest treball farem diversos esments als diferents corrents terminològics històricament més establerts i utilitzarem les formes *Teoria general de la terminologia* (TGT) per referir-nos a la teoria terminològica desenvolupada per Wüster i posteriorment també pels seguidors del pensament wüsterià; *Teoria clàssica de la terminologia*, per referir-nos, d'una manera més àmplia, al conjunt format pel pensament terminològic més tradicional (bàsicament l'*Escola vienesa*, marc de la TGT, l'*Escola txeca de terminologia* i l'*Escola soviètica de terminologia*); *Corrent de traducció*, per referir-nos a l'enfocament terminològic orientat a la traducció, i *Corrent de normalització*, per referir-nos a la terminologia orientada a la planificació lingüística. A més, quan parlem de *Socioterminologia*, ens estarem referint al corrent terminològic francès dels anys 90 centrat a Rouen i utilitzarem la forma *Teoria comunicativa de la terminologia* (TCT) per referir-nos a la proposta de Cabré, expressada en els seus treballs més recents (anys 1998 i 1999). Per a més informació sobre els corrents de pensament terminològic es pot consultar Cabré 1992, Desmet 1996, Duquet-Picard 1986 i Rondeau 1984.

1.1.1 Relació entre terminologia i lingüística des de la terminologia clàssica

Wüster, per a qui l'objecte d'estudi de la terminologia eren els conceptes i les relacions entre conceptes, concebia la terminologia com una matèria autònoma, un camp d'intersecció constituït per disciplines com la lingüística, la lògica, l'ontologia i la informàtica i per les ciències especialitzades. Els seus seguidors van radicalitzar aquesta concepció en un intent de distanciar la terminologia i la lingüística per tal de defensar el caràcter autònom de la terminologia com a disciplina científica. Recentment, aquesta radicalització ha arribat a un extrem que considerem poc defensable per tal com, d'una banda, la terminologia sembla abarcar finalment el conjunt de totes les disciplines² i, de l'altra, el lligam amb la lingüística ha perdut vigència, tal com ho expressa Picht:

“A la llum dels progressos que han tingut lloc i el tipus de disciplines compromeses avui, el lligam unilateral amb la lingüística aplicada sembla menys convenient que abans (...). Per tal de parafrasejar Snell Hornby (Reiss, 1989, 98) direm que la ciència de la terminologia d'avui es considera ella mateixa com una disciplina independent, més que no pas una subdivisió d'una subdivisió de la lingüística.” (Picht, 1996:277)

Alguns autors del cercle vienès (Budín; Weissenhofer, 1995, entre d'altres) es presenten actualment com veus de renovació i de superació de les idees wüsterianes; en els seus textos, però, continuem observant l'èmfasi en el fet que terminologia i lingüística són disciplines diferents perquè parteixen d'objectes diferents, per bé que comparteixen espais.

Segons Grinev (1993a), l'estatus disciplinar de la terminologia, i concretament la relació amb la lingüística, no va ser una preocupació teòrica rellevant de les escoles que es van anar succeint en els països de l'antiga Unió Soviètica des dels anys 30³. En aquell moment, la lingüística manifestava poc interès per la terminologia, com assenyala Grinev:

“Unfortunately, at that time linguists exhibited little interest in studying terminological lexis (this attitude, which persisted until the early 1950s, was mentioned at the first conference of Soviet terminologists).” (Grinev, 1993a:3)

A partir dels anys 60 es produeix un augment remarcable de l'interès dels lingüistes per la terminologia i als anys 80 la recerca terminològica s'orienta cap als fonaments

---

² “Ciència de la terminologia: ciència interdisciplinària i transdisciplinària l'esfera d'activitats de la qual és, d'una banda, la investigació de l'objecte, el concepte i les seves formes de representació i les relacions entre ells, i, de l'altra, la investigació de la seva representació sistemàtica i la seva aplicació dins l'ampli ventall d'àrees de coneixement.” (Picht, 1996:278)

³ Recordem que, com a l'Escola vienesa, en els països de l'antiga Unió Soviètica també van ser enginyers els primers que es van interessar per la terminologia (D. S. Lotte i els seus seguidors).

filosòfics de la ciència terminològica i les funcions heurístiques dels termes, i la perspectiva lingüísticocognitiva es considera la més efectiva i avançada per treballar en aquests aspectes.

Generalitzant, podem afirmar que la TGT i l'Escola soviètica de terminologia mantenen plantejaments prou diferents quant a la relació entre terminologia i lingüística, tot i constituir conjuntament l'orientació clàssica de la terminologia.

1.1.2 Relació entre terminologia i lingüística des d'altres enfocaments terminològics

La reflexió epistemològica sobre l'estatus disciplinar de la terminologia i la relació amb altres disciplines no ha estat un dels aspectes centrals dels Corrents de traducció i de normalització, ni tampoc de la Socioterminologia, però dels seus plantejaments no es desprèn el mateix èmfasi per defensar la terminologia com una ciència autònoma, allunyada de la lingüística; més aviat, el Corrent de normalització i la Socioterminologia comparteixen el fet de pretendre acostar la terminologia al terreny lingüístic, especialment al sociolingüístic, tant a nivell teòric com metodològic.

Cabré és una autora per a qui l'examen de les bases de la teoria terminològica ha estat fonamental per formular una alternativa:

“En la revisión de la teoría terminológica, la primera cuestión que debe ser nítidamente establecida es **de qué trata la terminología**, es decir, la definición misma de la terminología como disciplina. Y para hacerlo, hay que empezar preguntándose **¿de qué quiere dar cuenta** la terminología como disciplina o como campo de conocimiento? ¿Cual es su *objeto de análisis*?” (Cabré, 1998b:67-68)

Cabré també parteix de la base que la terminologia és una matèria interdisciplinària⁴, que integra fonaments procedents de les ciències del llenguatge, de les ciències de la cognició i de les ciències socials. Una de les aportacions més interessants de Cabré en aquest sentit és el fet de traslladar l'efecte d'aquesta interdisciplina a la unitat terminològica i considerar-la polièdrica pel fet de ser una unitat lingüística, cognitiva i sociocultural. A més, Cabré relaciona aquesta interdisciplinarietat amb les diferents aproximacions que es pot fer a la terminologia, aportació que també resulta molt explicativa:

---

⁴ I distingeix el caràcter interdisciplinari del transdisciplinari, també propi de la terminologia pel fet que no existeix cap disciplina estructurada que no disposi de terminologia i no es pot expressar ni transferir coneixement científic sense terminologia (Cabré, 1998b:76).

“Asumimos el hecho de que toda materia interdisciplinar, aún siendo un todo integrado, puede ser analizada priorizando alguno de los ángulos de su multidisciplinariedad. Así, una aproximación a la terminología desde la lingüística, aunque analiza el mismo objeto que si nos aproximamos a ella desde la teoría de la comunicación, no requiere necesariamente dar cuenta de los mismos aspectos de los términos. Y no por el hecho de que una interdisciplina permita diferentes aproximaciones deja de ser una disciplina.” (Cabré, 1998b:61)

1.1.3 Allunyament teòric entre terminologia i lingüística

És prou sabut que la terminologia va prendre el seu primer cos teòric amb l'experiència adquirida per Wüster en l'elaboració del seu diccionari *The Machine Tool*⁵. Aquella teoria, per tant, va sorgir com a fruit d'una reflexió feta a partir d'una pràctica determinada en un àmbit tècnic, amb uns objectius concrets (bàsicament, garantir la univocitat de la comunicació professional) i des del marc lingüístic que imperava en aquell moment.

Terminologia i lingüística han mantingut durant dècades un distanciament a nivell teòric⁶. La manca d'interès d'una disciplina per l'altra no ha estat absoluta, i sí que ha estat mútua: d'una banda, l'orientació terminològica dominant durant més de 25 anys no s'ha interessat pel canvi d'enfocament que ha experimentat la lingüística des de qualsevol dels models que s'han succeït. A partir dels anys seixanta, la lingüística ha complementat l'estudi de l'estructura del sistema lingüístic amb l'anàlisi de l'ús, i s'ha situat en una visió més global, ja que es parteix de la base que és sobretot a través del llenguatge que les persones es comuniquen, s'expressen i es socialitzen, que organitzen el seu pensament, transmeten creences i s'identifiquen. Per tant, descriure el llenguatge va molt més enllà d'intentar donar raó de la competència del parlant i es pretén explicar l'ús que el parlant fa de la llengua en situacions concretes de comunicació i en el si d'una societat complexa.

D'altra banda, la lingüística tampoc ha desenvolupat un interès teòric per la terminologia, atès el seu caràcter eminentment prescriptiu, i també pel fet que la terminologia s'ocupava de sectors del coneixement molt formalitzats i de situacions

---

⁵ Durant els anys 30 les preocupacions de Wüster van ser de caràcter metodològic, i el compendi de la seva teoria apareix com a obra pòstuma l'any 1979.

⁶ Condamines (1994:31-32) redueix a dos els elements que van separar els treballs sobre la terminologia de la lingüística: el fet que la terminologia considerés els termes com etiquetes dels elements de la realitat (l'etiquetatge del referent es fixa fora de discurs i amb caràcter permanent) i l'exclusió per part de la lingüística de tot allò referit a l'enunciació i a l'observació del locutor.

comunicatives molt restringides (només entre especialistes). Recentment Cabré ha fet referència a aquesta qüestió:

“Desde la lingüística, se ha rechazado la limitación impuesta por la TGT de interesarse únicamente por los aspectos prescriptivos de los términos y su concepción como unidades diferenciadas de las unidades léxicas propias del lenguaje general. Con ello la terminología se había convertido en una materia aplicada para la actuación en un solo ámbito y se había rehuido la necesidad de dar cuenta de cómo los términos forman parte o pasan a ser parte de la competencia de los hablantes a medida que van adquiriendo conocimientos especializados y se convierten en especialistas.” (Cabré, 1999d:113)

Cabré, que fa un acostament lingüístic a la terminologia, no assumeix aquesta distanciació en el pla teòric entre lingüística i terminologia i defensa (1996, 1998b i 1999a) que l'especificitat lèxica de la terminologia s'ha de poder explicar en un model lingüístic que parteixi d'una teoria lèxica forta que contempli un component lèxic en un model de gramàtica que inclogui, a més de dades gramaticals, informació pragmàtica i enciclopèdica sobre les unitats de la gramàtica, i que posseeixi un mecanisme que doni compte de la selecció dels trets que fa el parlant en una situació determinada. Aquest procés de selecció podria dissenyar-se, segons aquesta autora, com un mecanisme d'activació dels trets marcats temàticament quan les característiques comunicatives ho requereixin.

1.2 Lingüística i variació

La lingüística ha adoptat el fenomen de la variació com una veritat evident, de manera majoritària, després d'un llarg camí en què l'aparició de la sociolingüística ha jugat un paper important.

1.2.1 La lingüística anterior a l'estudi de la variació

Podem establir el punt de partida del camí de la lingüística cap a l'estudi de la variació a principis de segle, amb l'aparició pòstuma del *Cours de linguistique générale* (1916) de Ferdinand de Saussure, obra que se sol considerar el principi de la lingüística moderna. A banda de distingir l'estudi diacrònic de la llengua (estudi que havia caracteritzat la lingüística fins aquell moment) de l'estudi sincrònic, Saussure aporta una altra distinció determinant per al desenvolupament de la lingüística: l'oposició entre *llengua*, sistema homogeni de la col·lectivitat de parlants d'una llengua, i *parla*, cadascuna de les realitzacions individuals de la llengua.

A partir d'aquesta segona oposició hauria pogut néixer l'estudi de la variació des d'una lingüística amb base social, però Saussure va abandonar l'estudi de la parla per tal com va considerar-la contaminada pel fenomen de la variació i es va orientar cap a l'estudi de la llengua a partir de dades de pocs individus i no de la col·lectivitat, fet que se sol denominar *paradoxa saussuriana*:

“Saussure es va decantar decididament per l'estudi de la llengua més que no pas per l'anàlisi de la parla, una empresa per a la qual hauria pogut adoptar un enfocament social, entenent per exemple la variació lingüística com a inherent als sistemes lingüístics.” (Boix i Vila, 1998:25)

Gairebé mig segle després, l'aparició del generativisme allunya encara més la lingüística de l'estudi sistemàtic de la variació lingüística. A partir de la premissa de la competència lingüística, capacitat innata dels parlants d'aprendre i utilitzar la llengua, i amb l'objectiu d'explicar els processos psicolingüístics de producció de la llengua, Chomsky sent la necessitat d'obviar la variació per tal de centrar la descripció en els fets regulars de la llengua.

1.2.2 L'aparició del variacionisme⁷

Se sol considerar Labov com un dels pares del *variacionisme*, plantejament lingüístic nascut als anys seixanta que parteix de la base que la variació és un fenomen essencial del llenguatge, estructurat, sistematitzable i no aleatori, i que per descriure'l cal partir d'un conjunt representatiu de dades empíriques.

Una de les nocions fonamentals del variacionisme és la de *variable lingüística*⁸, unitat lingüística que presenta diferents realitzacions en l'ús; les variables que són objecte d'estudi, sempre lingüístiques, s'anomenen *variables dependents*, i l'aparició d'una variant o una altra està determinada per *variables independents*, variables que poden ser de naturalesa lingüística o també, i per això els estudis variacionistes se solen considerar sociolingüístics, de naturalesa extralingüística, concretament social.

L'anàlisi de la variació lingüística⁹, que té com a objectiu principal l'explicació de les causes d'aquest fenomen i l'establiment de criteris que en permetin la classificació, suposa un pas molt important en la comprensió i descripció del funcionament del llenguatge. Els estudis en aquesta línia han permès de trobar distribucions socioculturals i situacionals regulars allà on es produïa una variació lliure aparent. Naturalment, i d'acord amb Turell (1997), entendre la llengua com un sistema variable no implica negar-ne la categoricitat que també la caracteritza:

“Estudiar la variació no vol dir deixar de banda l'estructura lingüística, el sistema, sinó que, amb la consideració de la variació, es qüestiona la identificació entre estructuració i homogeneïtat, i es proposa, en canvi, una ‘heterogeneïtat estructurada’ en la línia de Weinreich, Labov & Herzog (1968).” (Turell, 1997:47)

---

⁷ Utilitzarem la forma genèrica *variacionisme* per referir-nos a l'estudi de la variació lingüística (vegeu Turell, 1997 per a una presentació general de la variació i del variacionisme); formes alternatives són *lingüística variacionista* (o *lingüística de la variació*), entenent la lingüística en el sentit ampli de macrolingüística, i *sociolingüística variacionista* (*sociolingüística de la variació*), si fem èmfasi en els treballs des de l'òptica sociolingüística.

⁸ També denominada *variable sociolingüística*.

⁹ Actualment comptem amb una gran diversitat de concepcions sobre la variació lingüística, fet que dificulta l'expressió d'una definició simple i clara d'aquesta noció (vegeu Payrató 1998b:9-11 per a un repàs de les definicions més habituals).

1.2.3 Variació per usos i usuaris

Una de les aportacions més importants del variacionisme és la distinció, comunament acceptada, entre *variació dialectal*, variació atribuïble a diverses característiques que afecten els parlants, i *variació funcional*, variació atribuïble a les situacions en què s'usa la llengua. Aquesta distinció és tradicional i se sol considerar que prové de Halliday, McIntosh i Strevens (1964), tot i que aquests autors la van establir sobre la base de diversos antecedents, i s'ha reformulat en diverses ocasions (Halliday i Hasan, 1976 i Gregory i Carroll, 1978).

Dins de la variació dialectal es distingeixen les varietats diatòpiques, diastràtiques i diacròniques, segons si tenen a veure amb les característiques geogràfiques, socials o històriques dels parlants, i dins de la variació funcional (també denominada *variació situacional*, *estilística* o *contextual*) es tenen en compte diversos paràmetres que tenen a veure amb l'ús de la llengua (en el sentit de context i situació de parla) que ens permeten diferenciar varietats funcionals (també denominades *registres* i, en un sentit més ambigu, *estils*).

A partir de Halliday, McIntosh i Strevens i de Gregory i Carroll es distingeixen tres factors per a la diferenciació de registres¹⁰: el *camp* té a veure amb allò de què es parla, el tema, i representa l'essència i l'objecte de l'acte; el *mode* es refereix al canal de producció i es té en compte el nivell de preparació de l'acte; el *tenor* pot ser funcional i interpersonal i s'ha proposat de desglossar-lo en dos factors diferents: *tenor*, que té a veure amb la finalitat, el propòsit, i *to*, que fa referència a les relacions establertes entre els interlocutors, concretament en el nivell de la formalitat.

Cal tenir en compte, però, que els estudis de variació funcional encara no han establert el nombre exacte ni els tipus de factors pertinents¹¹, i que els factors esmentats no es quantifiquen ni categoritzen fàcilment:

“El camp admet un tall fonamental entre caràcter *genèric* i *tècnic (específic)*, que és a la base de la distinció entre els registres col·loquials i corrents (no especificats temàticament) i els registres especialitzats, científics o tècnics (o tecnolèctes) (...) el mode amaga una gran riquesa de varietats darrere el que (només en aparença) semblava una clara dicotomia (*oral/escrit*), i per consegüent ha de completar-se la distinció amb la

---

¹⁰ Vegeu Payrató (1998b:16-17) per a un repàs dels estudis més rellevants sobre variació funcional.

¹¹ “De fet, el nombre exacte i els tipus concrets de factors categoritzadors dels registres que realment són pertinents formen part, tal com s'exposa més endavant, del que han d'esbrinar els estudis sobre variació

consideració del grau de preparació o d'espontaneïtat del procés de producció del text. Al seu torn, el tenor funcional (o simplement *tenor*) presenta tants tipus com funcions es vulgui reconèixer al llenguatge (...) pel que fa al quart factor, el to o tenor interpersonal, la gradació més senzilla establiria un pol *formal* i un d'*informat*. Una categorització més acurada del continu de la formalitat ja esdevé, però, una qüestió molt complexa, i ha estat duta a terme de maneres diverses segons els autors.” (Payrató, 1998b:22)

---

funcional. Sense estudis com aquests, que aportin una evidència empírica suficient, resulta força arbitrari discutir la preeminència d'uns trets sobre uns altres.” (Payrató, 1998b:21)

1.3 Terminologia i variació¹²

Hem vist que la lingüística, amb l'objectiu fonamental de descriure el llenguatge, ha hagut de fer front també a l'estudi de la variació que el caracteritza; la terminologia, en canvi, no va néixer amb una òptica descriptiva i l'estudi de la variació no ha estat un aspecte rellevant, en general, ni tan sols quan la lingüística hi ha fet més èmfasi.

Així doncs, entenem que cal relacionar l'interès per l'observació de la variació amb el marc més general a partir del qual ens acostem a la terminologia i per això fem un repàs de com s'ha tractat la variació des de tres grans orientacions: l'estandardització, la normalització i la descripció.

1.3.1 La variació i l'estandardització terminològica

Com ja hem dit i és prou sabut, la terminologia neix com a teoria a partir del treball lexicogràfic especialitzat; als anys trenta entren en joc un conjunt de factors que demanen la intervenció especialitzada sobre els termes i això li dona a la terminologia un origen prescriptiu. Efectivament, durant les primeres dècades del segle XX sorgeix la necessitat d'uniformitzar els principis i mètodes de la terminologia i enginyers com Schlomann, Lotte i Wüster juguen un paper fonamental en les activitats terminològiques de l'ISA (International Federation of National Standardizing Associations) i després d'ISO (International Organization for Standardization) amb seu a Viena.

L'activitat d'estandardització terminològica se centra en la recopilació de conceptes i denominacions per a la normalització dels termes amb la finalitat d'eliminar l'ambigüïtat lingüística i assegurar l'eficàcia de la comunicació professional en un marc de relacions internacionals. Els termes, dissenyats des d'aquesta perspectiva uniformitzadora, han de tenir unes característiques específiques entre les quals destaca la biunivocitat entre denominació i noció (Wüster, 1979/1998)¹³. I és des d'aquesta perspectiva que es

---

¹² Com acabem de dir a l'apartat 1.2.4, una de les formes fonamentals de la variació lingüística és la que es produeix en el nivell lèxic, però no és l'única; avancem que en aquest treball, i un cop centrats en el terreny terminològic, quan parlem de variació ens referim a la *variació lèxica terminològica*, fenomen denominat *sinonímia* de manera gairebé exclusiva en la bibliografia. A l'apartat 1.4 presentem unes precisions denominatives i conceptuals a l'entorn de *variació terminològica*, *variació denominativa*, *variació conceptual* i *sinonímia*.

¹³ L'ideal de la biunivocitat terminològica de la TGT es troba defensat encara actualment en diversos manuals i treballs de terminologia; es tracta de treballs que, des de punts geogràficament molt dispersos, segueixen i reproduïxen la doctrina wüsteriana, fet que ens informa del ressò internacional d'aquesta teoria. Així, per exemple, Fedor de Diego afirma en el seu manual de terminologia: "La sinonímia, es

desenvolupa el que anomenem *Teoria clàssica de la terminologia*, constituïda pels treballs de l'Escola de Viena (dels quals resulta la TGT, Teoria general de la terminologia) i de les Escoles soviètica i txeca.

1.3.1.1 La variació i la Teoria general de la terminologia

Situada en aquest marc, la TGT considera que la funció principal, si no l'única, de la terminologia és la representació i la transferència del coneixement entre especialistes. L'estandardització es considera necessària per evitar els perills comunicatius de l'ambigüitat terminològica; Wüster explica aquesta necessitat i la manera com es porta a terme l'activitat d'uniformització en un epígraf dedicat a la normalització dels termes tècnics:

“Depuis quelque temps, nous assistons aux progrès continus d'un mal pernicieux qu'on pourrait appeler la 'désintégration linguistique'. Dans tous les pays industrialisés, le langage technique change, et cette évolution n'est pas seulement fonction du cours du temps, mais dépend aussi bien de la région géographique ou du milieu social auxquels appartient celui qui parle ou écrit (savant, ingénieur, ouvrier, *par ex.*), quand ce n'est pas tout bonnement de ses connaissances ou de ses goûts personnels. Il est évident que ce phénomène empêche les techniciens et les gens de métier de se bien comprendre, déjà, même, lorsqu'une seule langue est en cause. C'est pourquoi, depuis plusieurs années, des associations officielles ou semi-officielles, dans nombre de pays, se préoccupent de rationaliser les notions techniques et leurs appellations (...) Sous les auspices de chacune de ces Associations, des experts qualifiés d'une technique donnée mènent des travaux en vue de déterminer quelle définition et quelle appellation doivent être attribuées à toute notion appartenant au domaine technique considéré. On obtient ainsi, pour chaque notion, une définition normalisée et un terme normalisé dans chaque langue. Ces termes et ces définitions sont ensuite rassemblés pour former soit des simples listes de termes soit des vocabulaires complets.” (Wüster, 1968: 2.9-2.11)

En l'obra pòstuma *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexikographie* (Wüster, 1979), que Felber va preparar aplegant les conferències d'aquest autor, Wüster es refereix als tipus d'adscripció lingüística permanent, i dedica la primera part a la univocitat de l'adscripció. Més endavant, en el mateix capítol, dedica un epígraf a la variació lingüística:

“Se denomina variación lingüística toda perturbación de la unidad lingüística. La variación lingüística se caracteriza por la aparición de sinónimos u homónimos de

---

decir, la asignación de dos o más términos del mismo idioma a un solo concepto, es el fenómeno menos bien visto en la terminología, ya que es el que más problemas de ambigüedad puede producir en el momento de la comunicación, por cuanto el uso de dos términos puede insinuar la existencia de dos conceptos diferentes.” (Fedor de Diego, 1995:58)

variación. Una parte de la comunidad lingüística realiza un sinónimo mientras que los demás utilizan otro sinónimo.” (Wüster, 1979/1998:150)

En el marc de la TGT, la sinonímia és considerada la més perillosa de les ambigüitats lingüístiques pels problemes que pot comportar en la comunicació: pèrdua de claredat i transparència, càrrega de la memòria, però bàsicament confusió pel fet d'insinuar diferents continguts conceptuals¹⁴.

Aquesta última idea apareix sistemàticament en els treballs dels seguidors de Wüster, especialment als manuals de Felber (1984), Felber i Picht (1984), Arntz i Picht (1995). En reproduïm només un exemple en què resulta curiós observar que Arntz i Picht fan èmfasi en els problemes que genera l'ambigüitat als no especialistes, un col·lectiu que la TGT no sol tenir en compte com a participant de la comunicació especialitzada.

“El problema especial de los sinónimos es que las personas no muy familiarizadas con el área especializada supondrán, en principio, que a cada uno de los diferentes términos le corresponde también un contenido conceptual distinto. Por esto, uno de los objetivos más importantes de la normalización terminológica consiste en asignar a un concepto, esto es, a un contenido específico una sola denominación, eliminando de este modo la sinonímia.” (Arntz i Picht, 1995:21)

Per tot això, una de les tasques principals de l'estandardització consisteix a assignar una designació única a un concepte establert i delimitat (Felber, 1984; Galinski i Nedobity, 1988; etc.). En nombrosos textos de la TGT s'estableixen regles per a la formació de termes i normes per a la selecció d'una unitat preferent en els casos d'existència de diverses denominacions¹⁵; l'objectiu de la mononímia implica també l'eliminació de variants geogràfiques:

“Les écarts entre des termes utilisés dans différentes régions d'un même pays ou dans différents pays parlant la même langue devraient, si possible, être éliminés, même s'ils sont d'origine populaire.” (Dahlberg, 1981: 271)

Un fet observat és que, en alguns casos, les solucions normalitzades no tenen continuïtat en l'ús. Davant d'aquesta situació, i des d'una perspectiva prescriptiva com és la de l'estandardització, les obres terminològiques lexicogràfiques han de recollir la informació quant al grau de preferència dels diversos termes, com el mateix Wüster va

---

¹⁴ “Por el contrario, en el lenguaje especializado, los sinónimos muchas veces dan la falsa impresión de que existe más de un concepto, con la carga inútil que esto representa para la memoria.” (Wüster, 1979/1998:137)

¹⁵ Vegeu, per exemple, a Dahlberg, 1981:261 l'epígraf sobre regles que regeixen la formació de termes.

fer en el seu vocabulari (Wüster, 1968:2.12). Arntz i Picht atribueixen a factors psicològics i sociològics els problemes per regular els usos lingüístics:

“La normalización terminológica no siempre prospera en la práctica. Esto se debe a que el uso de la lengua -incluso en el ámbito de las especialidades- representa un proceso complicado y marcado por factores psicológicos y sociológicos que no siempre se pueden regular a voluntad, aunque existan razones de peso en pro de una regularización”. (Arntz i Picht, 1995:184)

Si bé és cert que el tractament que la TGT dóna a la sinonímia és coherent i defensable en un marc d'estandardització, on no es pretén descriure sinó gestionar les unitats sinònimes, és important de subratllar que aquest marc va molt més enllà en els seus plantejaments, ja que sovint s'afirma que la sinonímia no existeix en terminologia¹⁶ (i no només que no hauria d'existir) i que la univocitat és una característica fonamental del terme.

Aquestes afirmacions que contradiuen la realitat de l'ús són només possibles a partir d'una visió idealista i reduccionista de la terminologia com va ser la TGT. Aquest reduccionisme i idealisme és visible en els tipus de funcions que s'atribueix a la terminologia, en els tipus de comunicacions que es tenen en compte i, especialment, en la comprensió dels conceptes:

”Each concept is clearly delimited from neighbouring concepts. The realm of concepts exists independently of the realm of terms. In the field of linguistics word form and word meaning are normally seen as one unit.” (Felber, 1981:71)

Les afirmacions sobre la negació teòrica de l'existència de la sinonímia en terminologia com la que acabem de veure són rellevants i freqüents, encara que coexisteixen amb altres reflexions sobre el caràcter poc realista de la biunivocitat en terminologia: “En terminología, sin embargo, la exigencia de biunivocidad absoluta no es más que una ilusión.” (Wüster, 1979/1998:137)

En qualsevol cas, la falta de biunivocitat dels termes s'atribueix més a l'existència de la polisèmia (pel fet que el nombre de conceptes que cal denominar és molt superior al nombre d'arrels disponibles) que no pas a la sinonímia¹⁷. La polisèmia, així, es

---

¹⁶ Wüster accepta implícitament la variació dels termes quan classifica els signes i presenta les distincions entre abreviació i terme no abreviat, sigla i terme desenvolupat, etc.

¹⁷ “Terminology demands that one concept be assigned to one term and vice versa. Therefore, neither homonymous terms (terms having more than one meaning) nor synonymous terms (different terms having the same meaning) are desirable. This rule cannot be strictly applied since the number of concepts exceeds by far (about 1000 times) that of roots.” (Felber, 1981:82)

converteix en un mal que cal assumir i la sinonímia, en canvi, en un problema que cal corregir.

1.3.1.2 La variació i les Escoles soviètica i txeca de terminologia

La investigació terminològica en els països de l'antiga Unió Soviètica va néixer, com a l'Escola de Viena, lligada a l'estandardització:

“Terminology research in USSR originated with the notion of language planning and formation, central to linguistic studies in the USSR in the 1920's and 1930's, and which formed the basis of the practical task of developing writing systems for various languages and the improvement of existing languages. (...) Hence, in addition to the elaboration of alphabets and the establishment of grammatical rules, the elaboration of effective and well-founded scientific and technical terminologies was deemed expedient.” (Grinev¹⁸, 1993a:3)

El fet de partir d'aquesta perspectiva fa que els plantejaments relatius als diversos fenòmens d'ambigüitat en general, i a la sinonímia en particular, tinguin una semblança de fons amb els que hem vist en la TGT; tant pel fet d'entendre que la sinonímia entorpeix la comunicació i que, per tant, cal gestionar-la,

“La función comunicativa del léxico de las terminologías (que constituye una amplia porción de la composición léxica de la lengua general) está llamada a asegurar la comprensión mutua entre los especialistas en los marcos de las ramas correspondientes de conocimientos y sus disciplinas afines. Sin embargo, es sabido que esta situación ideal no resulta tan característica para las terminologías que se forman naturalmente. Éstas, en la práctica tienen muchas insuficiencias entre las cuales la polisemia, la sinonimia y la imprecisión en particular dificultan que se materialice la función comunicativa a que antes se hacía referencia, entorpeciéndose la comunicación entre especialistas. Ello crea problemas para el progreso científico-técnico.”(Kulebakin, V. S.; Klimovitskii, Ya. A., 2001:61¹⁹)

com pel fet de defensar que aquesta univocitat és possible en terminologia perquè el terme, com a signe lingüístic vinculat a un concepte determinat d'un sistema de conceptes, és una unitat independent del context.

---

¹⁸ Atès que no ens proposem aquí de presentar l'Escola soviètica de terminologia sinó només el tractament que ha rebut la variació, remetem al volum *Selected Readings in Russian Terminology Research* (TERMNET, 1993), i particularment a l'article de Grinev “Terminology Research in the USSR” (1993a:3-13), per a un panorama molt estructurat de les diferents etapes, escoles i especialistes en investigació terminològica dels països soviètics.

¹⁹ En aquest article s'analitza sobretot els treballs per a l'elaboració de la terminologia científicotècnica a l'antiga Unió Soviètica i es fa èmfasi especial en els treballs de Lotte.

És important de destacar, però, que Lotte i una bona part d'autors d'aquesta escola tenen una actitud realista davant la falta d'univocitat que poden presentar els termes. Kulebakin i Klimovitskii afirmen que un enfocament realista de la terminologia va presidir els treballs de Lotte i els d'altres autors d'aquesta escola:

“En una de las conclusiones de su trabajo, L. L. Kutina escribe: ‘Las características semasiológicas fundamentales de los términos (monosemia, ausencia de sinonimia, etc.) existen sólo como la tendencia fundamental en esta clase funcional de palabras pero nunca se realizan completamente en la práctica’. (...) Este enfoque fue característico también para las investigaciones de D. S. Lotte. Se debe tener en cuenta que este destacado terminólogo soviético subrayaba que la polisemia de los términos, en el contexto de cada rama del conocimiento y de las ramas afines, debe ser completamente eliminada. Lotte consideraba necesario eliminar la sinonimia de los términos, pero, al mismo tiempo planteaba que existen muchas excepciones, e inclusive casos, donde se pueden aceptar algunos sinónimos.” (Kulebakin, V. S.; Klimovitskii, Ya. A., 2001:83)

Aquest realisme prové del fet de tenir en compte no només a nivell teòric sinó també real la distinció de diferents usos terminològics i d'entendre l'eliminació de la sinonímia imprescindible només en la fase d'estandardització necessària per a alguns dels usos terminològics (Danilenko i Skvortsov, 1981; Natanson, 1981a; entre d'altres).

En l'anàlisi de com s'ha tractat la variació des de l'Escola soviètica cal destacar el treball de Kurysko “Problems of Terminological Synonymy” (1993) que conté una revisió de la posició adoptada davant de la sinonímia pels autors més rellevants. Kurysko planteja l'existència de dues visions diferents; alguns autors, entre els quals esmenta Favorin i Sapiro, neguen l'existència d'aquesta relació semàntica en terminologia. I d'altres, entre els quals Kurysko esmenta, per exemple, Lotte, Danilenko, Lagutina i Sokolova, n'admeten l'existència i entenen la sinonímia com un fenomen en què es fa visible la connexió amb el lèxic general de la llengua:

“A. M. Sokolova stresses that ‘synonymy in terminology is a rather natural phenomenon proving the existence of term asymmetry as of a language sign in its specific function. The presence of this phenomenon in the sphere of terminology reaffirms the connection between terminological and LGP vocabulary.’” (Kurysko²⁰, 1993: 104)

L'enfocament de la variació que trobem en els textos de l'Escola txeca de terminologia és més pròxim al de l'Escola soviètica que al de la TGT; entre els autors txecs, pròxims a la lingüística funcional de l'Escola de Praga, destaca la figura de L. Drozd, per al qual la sinonímia és un aspecte rellevant de la teoria terminològica: “Terminological

synonyms exist as an important form of terms; they are a principal subject of the theory of terminology” (Drozd, 1983:87).

Drozd defensa l’existència de la sinonímia basant-se en la polifuncionalitat de la comunicació —“The natural languages are not formed for the needs of scientific thinking of logics or any other monofunctional communication.” (Drozd, 1983:95)— i en la mobilitat i falta de delimitació dels conceptes. Aquest autor va molt més enllà en l’acceptació d’aquest fenomen i es refereix a les actituds intolerants de la teoria vers la realitat terminològica i, especialment, l’existència de la sinonímia:

“In my opinion we should not dramatize and exaggerate the fact that there are too many terminological homonyms or synonyms in TT. The same or similar problems of terminology arise in other areas of science. (...) Our terms cannot be more precise than our concepts. Thus the precision and exactness of the terms of TT is determined by the precision and exactness of our concepts. The greatest problems arise in defining the so-called basic-terms, in our case terms like “term”, “terminology”, “concept”. (Drozd, 1981: 116-117)²¹

Aquest plantejament tolerant i descriptiu, però, no està renyit amb la necessitat de reducció sinonímica en l’activitat d’estandardització, com assenyala Duchacek:

“Nous sommes persuadé qu’il serait utile d’arriver à une normalisation des terminologies, entre autres, en réservant l’emploi des termes actuellement synonymes à la mise en évidence de notions étroitement apparentées qui ne sont pas encore lexicalement distinguées et en supprimant les synonymes inutiles. Cet effort de clarification permettrait d’obvier à différents malentendus et de contribuer à rendre les travaux de toutes les disciplines scientifiques plus facilement compréhensibles, plus précis et par conséquent plus fructueux.” (Duchacek, 1979: 118)

---

²⁰ El mateix Kurysko accepta l’existència de la sinonímia des d’un punt de vista contextual: “Thus, we consider that in the sphere of terminological vocabulary, there are words that may be substituted for one another in the context.” (Kurysko, 1993:105)

²¹ I Drozd continua: “German terminologists have a joke against the intolerance in terminological questions. They say ‘a German professor would rather use his colleague’s tooth brush than his terms’. Nevertheless, terminologists have to be tolerant.” (Drozd, 1981: 116-117)

1.3.2 La variació i la normalització terminològica

Hem volgut distingir el marc de normalització terminològica, inserit en un marc més ampli de planificació lingüística en què es pretén portar una llengua a la normalitat quant al codi i a l'ús, del marc d'estandardització terminològica, en què es treballa en la fixació de conceptes i denominacions, perquè aquesta diferència en els objectius fa que el fenomen de la variació lingüística hi sigui abordat de manera prou diferent.

Per analitzar la variació en el marc de la normalització terminològica ens referirem exclusivament a l'anomenat *Corrent de normalització* centrat en el procés de recuperació de la llengua francesa a Quebec. En aquest context, i especialment durant els anys vuitanta, destaca un conjunt d'autors que tracten des d'un punt de vista teòric diferents aspectes terminològics associats al procés de normalització terminològica. Un d'aquests aspectes és la sinonímia, i la publicació en aquell context de l'única tesi doctoral que coneixem sobre la sinonímia terminològica²² i de les actes de l'únic col·loqui que ha tingut lloc específicament sobre aquest mateix tema²³ en són bons exemples.

Un aspecte en què podem observar una diferència important entre el marc de normalització i el d'estandardització és en el fet que els autors quebequesos entenen la sinonímia com un fenomen de variació lingüística. Aquest canvi de perspectiva s'explica pel fet que en el Corrent de normalització són els lingüistes els que s'interessen per la terminologia i, en canvi, en l'activitat d'estandardització, l'interès per la terminologia sorgeix dels propis especialistes. Els lingüistes que treballen en la normalització terminològica, a més, adopten necessàriament una perspectiva sociolingüística, en la base de la qual trobem l'anàlisi de la variació lingüística.

En aquest context, la gestió de la sinonímia busca un difícil punt d'equilibri entre el respecte pels diferents usos terminològics i la reducció sinonímica. Així, per exemple, Auger (1994b)²⁴ situa la terminologia en un context de variació lingüística i centra la seva anàlisi en els usos terminològics de les empreses. Parteix de la base que no és realista pretendre imposar un model terminològic únic en aquest context i que cal un model terminològic variacionista a partir de la identificació dels diferents estrats

---

²² DUQUET-PICARD, D. (1986) *La synonymie en langues de spécialité: étude du problème en terminologie*. Quebec: GIRSTERM.

²³ DUQUET-PICARD, D. (ed.) (1983) *Problèmes de la définition et de la synonymie en terminologie. Actes du colloque international de terminologie. Université Laval (Québec), 23-27 mai 1982*. Quebec: GIRSTERM.

²⁴ En un treball de base variacionista titulat "Pour un modèle variationniste de l'implantation terminologique dans les entreprises au Québec".

discursius i de les necessitats generades segons els tipus de comunicació que es produeixen. En altres treballs, Auger defensa el respecte per la variació dels termes per afavorir-ne la implantació:

“C’est dans la gestion de la synonymie et de la polysémie, deux phénomènes considérés traditionnellement comme nuisibles aux systèmes terminologiques, que va se manifester l’acceptation de la variation linguistique. Repoussant l’idéologie des terminologies comme ensembles de termes univoques et monoréférentiels, ces phénomènes interférants viennent perturber les idées généralement reçues en la matière que confirment généralement les normes terminologiques des organismes de normalisation (...). Une implantation ‘intelligente’ de termes pour améliorer la langue du travail devrait comporter une adaptation terminologique respectueuse des acquis langagiers des usagers dans leur plus grande diversité et variation.” (Auger, 1994a:55)

Des de l’òptica de normalització, l’opció majoritàriament acceptada per al tractament que cal donar a la sinonímia no coincideix amb la que ha defensat la TGT, ja que es considera que gestionar la sinonímia no suposa necessàriament eradicar-la; en aquest sentit, es presenta com una alternativa crítica a la teoria dominant.

“La démarche aménagiste doit tenter de ‘gérer’ le phénomène de la variation terminologique, sans chercher à supprimer celle-ci. Le rôle de la normalisation terminologique consiste à établir des relations entre les différents usages et à en donner aux locuteurs le mode d’emploi.” (Rousseau, 1997:2)

Boulanger (1983) es refereix precisament a la dificultat que representa trencar la dinàmica prescriptiva terminològica i adoptar l’enfocament descriptiu lingüístic, com podem veure a la citació següent:

“En linguistique, la synonymie est observée d’une manière extérieure, descriptive et sans intentions d’intervention normalisatrice ou régulatrice (...) En terminologie, au contraire, l’intention de départ est subjective, prescriptive et pratique. Il s’agit de réduire à tout prix les pléthores synonymiques (...) L’opération de ‘dégraissage’ des appellations multiples pour une notion est si fortement implantée dans les travaux de terminologie, qu’elle ressemble à un combat à finir où le seul survivant sera la manifestation de la loi du plus fort et de la raison d’intervenir.” (Boulanger, 1983:322)

Aquesta dinàmica prescriptiva és present a Duquet-Picard²⁵, que dedica un apartat del seu treball sobre sinonímia a la relació amb la normalització i en fa una presentació poc allunyada dels plantejaments wüsterians:

---

²⁵ I la trobem també, amb més o menys contundència, en altres autors: “L’opération de normalisation vise souvent à éliminer les synonymes pour se rapprocher de l’idéal: un terme, une notion.” (Dubuc, 1983:201)

“Qu’il s’agisse de normalisation terminologique spontanée ou planifiée, à caractère national ou international, une constante se dégage des travaux de normalisation terminologique: éliminer la synonymie.” (Duquet-Picard, 1986:248)

Com es pot veure, aquesta autora distingeix diferents tipus de normalització (espontània *versus* planificada, i nacional *versus* internacional) però sempre sobre la base d’una idea de normalització molt acostada a l’estandardització, i només molt tangencialment es refereix a l’objectiu de recuperació lingüística en què es pot dur a terme la normalització terminològica (Duquet-Picard, 1986:249).

Els treballs més recents del Corrent de normalització han anat adquirint una perspectiva més marcadament variacionista i descriptiva, com hem vist a Auger (1994a i b) i com observem també a Rousseau (1997), que proposa que la variació aparegui recollida i amb marques que orientin l’ús de les diferents possibilitats denominatives i assenyala que, en aquest sentit, la tradició wüsteriana és clarament insuficient perquè només contempla marques geogràfiques, cronològiques i normatives.

També en aquesta línia, i amb un enfocament quantitatiu d’anàlisi de textos, cal destacar el treball de Boulanger i Lavigne (1994)²⁶. Aquests autors, d’una banda constaten la presència de sinònims en els textos i les necessitats expressives que cobreixen i, de l’altra, defensen que les necessitats de normalització terminològica són evidents i que el control terminològic ha d’anar en la línia de suprimir les propostes menys adequades però no d’eliminar completament la sinonímia.

“La prolifération des synonymes caractérise la plupart des vocabulaires thématiques, surtout ceux qui sont en formation. Aucun secteur n’échappe totalement à la synonymie. Elle correspond à un besoin réel d’expression en ce qu’elle permet de varier volontairement le choix des termes ou en ce qu’elle illustre l’hésitation des auteurs qui ne savent pas trop s’ils doivent recourir à telle ou telle forme pour transmettre leur message.” (Boulanger i Lavigne, 1994:32)

Els autors conclouen que aquest objectiu és assolible i que l’ideal de la univocitat és perfectament innecessari:

“L’aménagement peut s’accomplir intelligemment et harmonieusement, et sans que l’éradication des synonymes ait pour résultat une sécheresse lexicale qui répondrait trop froidement à la fameuse équation de l’univocité: un terme <==> une notion. De trop

---

²⁶ Es tracta d’un article elaborat a partir del treball de Lavigne dirigit per Boulanger: LAVIGNE, G. (1992) *Le vocabulaire de l’acupuncture: recherche terminographique et analyse linguistique*. Mémoire M.A. École des gradués, Université Laval.

nombreuses considérations extralinguistiques entrent en jeu pour que la pratique obéisse aveuglément aux règles de la théorie.” (Boulanger i Lavigne, 1994:39)

1.3.3 La variació i la descripció terminològica

En els apartats anteriors, en referir-nos a l'estandardització i a la normalització, hem presentat un enfocament prescriptiu de la terminologia, des del qual és legítim de qüestionar si la sinonímia ha d'existir o no, si s'ha d'eradicar o de reduir, i de quina manera. Des d'un acostament descriptiu com el que encetem, aquesta qüestió deixa de tenir sentit i, en canvi, se'n plantegen d'altres a l'entorn de la pròpia noció i existència de la sinonímia en terminologia, i també dels tipus i causes del fenomen.

El nombre de treballs que defensen l'existència de la sinonímia ha anat augmentant progressivament, de manera que actualment resulta poc rellevant qüestionar-se si la biunivocitat és una característica essencial dels termes, a menys que sigui en el sentit de restringir la noció mateixa de sinonímia. És obvi, doncs, que els autors o corrents d'autors que analitzen la variació des de l'òptica de la descripció representen una crítica i una alternativa a la doctrina wüsteriana, on entenem que es va confondre la descripció i la prescripció i es va defensar, com hem vist, un comportament biunívoc real dels termes, a partir d'una concepció de la terminologia, dels termes i dels conceptes que ho permetia.

A continuació fem un repàs de com s'ha entès la variació des d'un enfocament descriptiu de la terminologia, i sempre amb una base lingüística. Analitzarem en primer lloc la proposta de Cabré, amb una perspectiva comunicativa de la terminologia, i després la proposta de la Socioterminologia, amb una perspectiva sociolingüística. Acabarem aquest repàs amb un bloc on recollim comentaris d'altres autors de procedències diverses.

1.3.3.1 La variació i la Teoria comunicativa de la terminologia

Cabré és l'autora que ha escrit més sobre la variació en terminologia; s'acosta a la terminologia des de la lingüística amb uns interessos que combinen l'anàlisi de models teòrics del lèxic i la visió aplicada i d'anàlisi de l'ús.

L'any 1999 publica *La terminología: Representación y comunicación. Una teoría de base comunicativa y otros artículos*, volum on reuneix els seus treballs més rellevants dels últims anys i que representa molt més que una revisió del panorama de la terminologia teòrica ja que ofereix, a més, una nova proposta teòrica que ja es coneix amb el nom de *Teoría comunicativa de la terminología* (TCT).

Cabré dedica una part important del seu treball a la revisió de la TGT²⁷ i en la crítica que fa a aquesta teoria té en compte i sistematitza les insuficiències que ella mateixa i altres teòrics de la terminologia han posat de relleu tant des d'un vessant social, com lingüístic, com cognitiu²⁸ i subratlla en diverses ocasions que l'objectiu és superar aquestes insuficiències i no pas invalidar la teoria:

“Debemos decir sin embargo (...) que las posiciones críticas ante la TGT no la invalidan como teoría, sino que simplemente subrayan su limitación conceptual y funcional y su falta de generalización, lo que la hacen devenir insuficiente para explicar las unidades terminológicas en toda su amplitud. Estas limitaciones son consecuencia lógica del hecho de que la TGT fuera formulada a partir de una experiencia aplicada muy restringida (...).” (Cabré, 1999d:114)

L'autora destaca els següents aspectes i àmbits com a afectats pel reduccionisme de la teoria (Cabré, 1998b:67): el fet de considerar que assegurar la univocitat de la comunicació professional sigui l'única finalitat de la terminologia; la simplificació en el plantejament de la unitat terminològica; la reducció de les unitats terminològiques a la seva condició denominativa; l'oblit dels aspectes sintàctics de les unitats terminològiques i la ignorància dels aspectes comunicatius i discursius de les unitats terminològiques. Per al nostre treball resulta especialment rellevant l'últim dels aspectes que Cabré considera afectat pel reduccionisme de la TGT:

“El silencio sobre la variación formal y conceptual de las unidades especializadas, variación inherente al lenguaje y a la comunicación tanto general como especializada, ha generado un método de trabajo de base prescriptiva presentado como válido para todo tipo de investigación, independientemente del tema de trabajo, de sus finalidades, de los contextos en que se realiza y de la tipología lingüística.” (Cabré, 1998b:66)

Cabré afirma que el principi de la biunivocitat resulta altament indefensable perquè l'observació de l'ús real que els professionals fan dels termes revelen que una noció pot ser expressada per diverses denominacions que varien en funció de diversos paràmetres.

---

²⁷ L'any 1996 dirigeix la traducció al català d'una selecció de textos de Wüster (*Terminología. Selección de textos d'E. Wüster.*)

²⁸ Vegeu Cabré 1998b.

La biunivocitat només és defensable, segons Cabré, en una terminologia fonamentalment representacional que pot ser perfectament artificial i arbitrària.

L'aportació de Cabré, com hem dit, va més enllà de la crítica de la teoria més clàssica ja que posa les bases per a una nova proposta teòrica que superi les limitacions de l'anterior. Una teoria, doncs, que presenti més amplitud quant a les funcions; l'èmfasi de Cabré en la funció o dimensió comunicativa de la terminologia és evident:

“Así, si la ordenación del pensamiento y la conceptualización representan la dimensión cognitiva de la terminología, la transferencia del conocimiento constituye su dimensión comunicativa: la terminología es la base de la comunicación entre profesionales.”
(Cabré:1999d:120)

Des d'aquest enfocament, s'entén que la terminologia participa dels mateixos paràmetres de variació que el llenguatge perquè la terminologia és llenguatge i el llenguatge és variat:

“Partim de la base que la diversitat presideix qualsevol activitat dels éssers humans (...) En terminologia aquesta diversitat és fàcilment observable: es pot detectar en la diversitat entre llengües, entre maneres d'entendre el món especialitzat, entre concepcions científiques d'un mateix fenomen, entre activitats, finalitats (...). En segon lloc, assumim que cal respectar la diversitat que es produeix de manera natural en qualsevol mena de comunicació.” (Cabré, 1999b:48)

En el treball que Cabré dedica a la variació funcional i el discurs especialitzat (1998c) subratlla, en primer lloc, la variació a què estan subjectes els llenguatges d'especialitat: la variació vertical, que permet produir discursos de diversos nivells d'especialització, de diversos graus de formalitat i amb propòsits també diversos. Segons Cabré, cada tipus discursiu produirà tipus de textos diferenciats quant al grau de redundància de la informació, el nivell d'opacitat de les unitats formals i semàntiques, la densitat terminològica, la diversificació formal del contingut i el caràcter sintètic o analític de les unitats de contingut.” (Cabré, 1998c:184).

A continuació, posa en relació aquest esquema de variació dels llenguatges d'especialitat amb les unitats terminològiques i afirma que les unitats terminològiques també presenten variació, tant interlingüística com intralingüística. Aquesta variació respon als paràmetres que descriuen la variació discursiva i gramatical, fonamentalment als lligats a les característiques dels individus (espai, temps i grup socioprofessional) i als propis de les situacions (tema, nivell d'especialització i grau de formalitat). La terminologia,

doncs, segons Cabré (1998c:188) admet variants topolectals, cronolectals, sociolectals, tecnolectals, funcionals i, fins i tot, argòtiques.

Cabré basa la seva proposta de Teoria comunicativa de la terminologia en sis principis, el tercer dels quals és el principi sobre variació:

“Todo proceso de comunicación comporta inherentemente variación, explicitada en formas alternativas de denominación del mismo significado (sinonimia) o en apertura significativa de una misma forma (polisemia). Este principio es universal para las unidades terminológicas, si bien admite diferentes grados según las condiciones de cada tipo de situación comunicativa.” (Cabré, 1998b:72)

Considerem que l'aportació que fa Cabré a l'estudi de la variació en terminologia és particularment rellevant perquè va més enllà de la crítica del principi wüsterià de la biunivocitat terminològica i de la defensa de l'existència de la sinonímia en terminologia. Analitza els paràmetres de la variació tot acostant-ne l'anàlisi als estudis variacionistes de la lingüística i intenta situar la variació terminològica en un model lingüístic que la pugui explicar i que tingui en compte la inclusió de la competència pragmàtica o comunicativa, que abarqui la teoria de la comunicació i que, en general, inclogui les regles que expliquen l'ús real del llenguatge i, per tant, la variació.

1.3.3.2 La variació i la Socioterminologia

1.3.3.2.1 Orígens i definició de la Socioterminologia

L'any 1982, en el col·loqui internacional *Problèmes de la définition et de la synonymie en terminologie*, Boulanger va utilitzar per primera vegada el mot *socioterminologia*. En aquell context, socioterminologia significava un acostament de la terminologia a l'estudi de l'ús lingüístic:

“Ainsi dans la communication du lexicographe robertien, la terminologie dans son ensemble doit céder le pas à la socioterminologie, à l'analyse interne des théories et des pratiques de la terminologie en tant système langagier intégré à l'ensemble des systèmes d'études de la langue.” (Boulanger, 1983:321)

Des d'aleshores, la presència de la socioterminologia ha anat augmentant i durant la primera meitat dels anys noranta ha vist la seva esplendor en un grup d'especialistes de la Universitat de Rouen vinculats a la figura de Louis Guespin:

“Le point de vue de mon groupe de recherche est que l’on peut et doit s’appuyer sur cette discipline mûre pour dépasser les apories d’une terminologie classique qui montre ses limites. Il est à nos yeux temps de reconnaître l’existence d’un nouveau courant en terminologie, un complexe d’attitudes pratiques et d’élaboration théorique que nous appelons *socioterminologie*.” (Guespin, 1991:67)

L’any 1991 aquest grup publica un monogràfic de la revista *Cahiers de Linguistique Sociale* titulat *Terminologie et Sociolinguistique*²⁹ en què es presenta una crítica de la teoria terminològica d’arrel wüsteriana i es posen les bases de la Socioterminologia, presentada com l’alternativa necessària. Pocs anys abans Gambier havia publicat un article a la revista *Meta*³⁰ en la mateixa línia, i tant Gaudin com Guespin³¹ havien assistit al Second International Congress on Terminology and Knowledge Engineering Applications que va tenir lloc l’any 1990 a la Universitat de Trier, amb treballs de presentació de la Socioterminologia. És, però, a partir del monogràfic de 1991 que es dona a conèixer com una nova proposta terminològica.

En pocs anys (1993 i 1995) apareixen dos monogràfics més de revistes de diferents punts de la francofonia dedicats exclusivament a aquesta nova terminologia social³² i també l’any 1993 Gaudin publica la seva tesi doctoral *Pour une socioterminologie: des problèmes pratiques aux pratiques institutionnelles*. En aquesta obra, que constitueix la presentació més sistemàtica de la Socioterminologia fins a l’actualitat, Gaudin mostra les grans línies d’evolució històrica de la terminologia moderna, fa una revisió crítica dels postulats fonamentals de la terminologia tradicional, n’ofereix una nova orientació, i dedica una extensa tercera part del llibre a la presentació del que ell anomena “pistes per a una socioterminologia”, és a dir, les bases dels plantejaments socioterminològics amb nocions que provenen de la sociolingüística i de diversos terrenys disciplinars més o menys pròxims, bàsicament de l’epistemologia comparada, la sociologia de les ciències, l’anàlisi de la interacció verbal, la praxemàtica i la glotopolítica.

En el prefaci al llibre de Gaudin, Guespin es refereix al nom *socioterminologia* i afirma que aquesta nova terminologia social hauria de portar el nom genèric *terminologia* i que la terminologia (tradicional) és la que s’hauria de determinar amb un adjectiu

---

²⁹ GAUDIN, F.; ASSAL, A. (ed.) (1991) *Terminologie et Sociolinguistique*. *Cahiers de Linguistique Sociale*, 18.

³⁰ GAMBIER, Y. (1987) "Problèmes terminologiques des pluies acides: pour une socio-terminologie". *Meta*, 32, 3, 314-320.

³¹ GAUDIN, F. (1990) "Socioterminology and expert discourses". A: CZAP, H.; NEDOBITY, W. (ed.) (1990), 631-641; GUESPIN, L. (1990) "Socioterminology facing problems in standardization". A: CZAP, H.; NEDOBITY, W. (ed.) (1990), 642-647.

³² GAUDIN, F. (dir.) (1995) *Usages sociaux des termes: théories et terrains*. *Meta*, 40, 2.; *Le langage et l’homme* (1993), 28 (4) (spécial Socioterminologie).

(*terminologia normalitzadora*) ja que representa una restricció de la terminologia genèrica:

“On manque de termes pour parler terminologie. Si l’on réserve ce nom, le plus simple, à la fille sexagénaire d’E. Wüster et de la normalisation technologique, comment désigner l’effort des Québécois depuis 25 ans, la réflexion historique et sociale menée par Louis Guilbert sur les vocabulaires techniques, et les travaux de politique linguistique entrepris dans le monde dans ses dernières décennies ? Cette terminologie différente, soucieuse de la société, François Gaudin a choisi après d’autres de l’évoquer sous le nom de socioterminologie. Il est quelque peu regrettable d’avoir à affubler notre pratique de ce formant qui l’alourdit, car après tout, toute terminologie devrait être soucieuse de la société, du tissu même où naissent et s’échangent concepts et termes. En fait, la pratique pour laquelle milite l’auteur mériterait de s’appeler tout simplement terminologie ; c’est la branche wustérienne qui, constituant une pratique restreinte, devrait être pourvue d’une détermination ; il s’agit en effet d’une terminologie normalisatrice.” (Guespin, 1993:9)

En qualsevol cas, el nom que s’ha associat a aquesta proposta terminològica és *socioterminologia*, una proposta que diversos autors han provat de definir (Boulanger, 1991; Guespin, 1991; entre d’altres) i que, d’una manera molt succinta, Gaudin (1993) defineix com una terminologia fonamentada en l’observació del funcionament del llenguatge i en l’estudi de les condicions de circulació dels termes.

La relació que la Socioterminologia manté amb el Corrent de normalització són prou evidents³³ i és un fet explícitament acceptat pels autors francesos i quebequesos. Gaudin, per exemple, afirma que la terminologia ha obviat la lingüística, que si ha evolucionat com a teoria ha estat per la pressió de la pràctica, i que el treball fet a Quebec és un bon exemple de com les necessitats socials han obligat a modelar la teoria i fer-la més “socioterminològica”. El punt de trobada de tots dos corrents és l’acostament entre terminologia i societat, en el fet de prendre en compte la sociolingüística, tant en el vessant teòric com en el metodològic:

“Sur ce point, nous tenterons de montrer comment, dans le même mouvement qui a conduit la linguistique structurale à la sociolinguistique, une *socioterminologie* peut prendre en compte le réel du fonctionnement du langage et restituer toute leur dimension sociale aux pratiques langagières concernées. Aussi proposerons-nous une vision élargie de la terminologie sur la base d’une recherche fondamentale plus diversifiée et, de ce fait, interdisciplinaire.” (Gaudin, 1993:16)

---

³³ En aquest sentit, és destacable que Boulanger hagi estat l’especialista a qui s’ha confiat la introducció de diverses publicacions sobre Socioterminologia (Boulanger, 1991 i 1995).

1.3.3.2.2 La Socioterminologia: crítica a la terminologia tradicional

La Socioterminologia és presentada com la resposta a una necessitat urgent de superar la terminologia tradicional, excessivament idealista, per no esdevenir una utopia fantàstica deslligada del seu objecte referencial i dels seus subjectes socials³⁴.

A la terminologia wüsteriana se li critica la visió positivista i logicista, l'orientació prescriptiva i l'actitud reductora:

“Les préoccupations de Wüster ont été d'éliminer les ambiguïtés des communications scientifiques et techniques. Mais ses positions sur la langue (suite de mots dont le sens est indépendant de son emploi) et sur le signe (à la fois distension du rapport signifié / signifiant et figement de ce rapport) ont été imprégnées par sa vision positiviste, et son approche systémique a été avant tout logiciste (prépondérance du système de notions): dès lors, sa visée s'est faite normalisatrice, ignorante des fonctionnements socio-discursifs des termes. Cette attitude réductrice sert peut-être à l'heure actuelle l'essor des BT; elle dessert certainement les efforts d'aménagement terminologique confrontés aux réalités socio-linguistiques.” (Gambier, 1991a:49)³⁵

Però la crítica essencial de la Socioterminologia és el fet de no haver tingut en compte l'ús social real de la terminologia i els paràmetres socials del discurs especialitzat. Aquesta crítica reposa sobre la base teòrica que la terminologia és una ciència social perquè respon a necessitats socials, base argumentada per Guespin en diverses ocasions:

“Terminology is a social science. It answers for social needs (normalization, terminography). But if it is social in its functions, it is so neither in its theory nor in its practice. (...) From a practical point of view, the defect lies in the postulating of a purely scientific or technical speaker. People never speak in a “purely scientific” way: the interferences quoted above are always at work.” (Guespin, 1990:642)

---

³⁴ “Les fragments qui suivent sont un plaidoyer pour une socio-terminologie, urgente à définir devant la formalisation liée à l'informatisation et devant l'idéalisme de la théorie. La problématique est complexe: la terminologie doit accompagner une demande sinon elle risque de tomber dans une utopie fantastique, de réjoindre la comète des langues inventées; bâties sur une impeccable rationalité ou prises dans les délires de l'imaginaire. Elle ne peut être une “machine à rêver” où verser fantasmes et nostalgie pour une langue ésotérique, policée, totalitaire. Elle ne peut être non plus “machine à jouer” sans objet référentiel ni sujets sociaux.” (Gambier, 1991b:8)

³⁵ Gambier porta molt més lluny aquesta crítica i afirma que darrere la terminologia s'observa una concepció totalitària de la llengua, una obsessió normativa, etc.: “Derrière ces *a priori* se profile le rêve d'une langue limpide, s'exprime un volontarisme idéaliste... qui servent parfois le dirigisme, l'obsession normative de certaines organisations terminologiques, intégrées aux rouages de l'État. Poussée à son extrême, cette vision débouche sur une conception totalitaire de la langue et de son fonctionnement, norme figée, sous contrôle unique, aveugle à l'évolution et à l'interpénétration des savoirs, à la rivalité des écoles, des acteurs sociaux, à la compétition internationale, à la place au statut réels des sciences et techniques dans une société donnée. En outre, les affirmations théoriques de la terminologie, son rationalisme idéaliste, sa mystique objectiviste sont en contradiction avec sa méthodologie, sa pratique qui doit faire avec les termes en contexte, les ambiguïtés définitionnelles, avec des sources documentaires plus ou moins fiables, avec le problème épineux de la classification des “domaines”, etc.” (Gambier, 1987:320)

A partir d'aquesta ignorància del funcionament sociodiscursiu dels termes, les mancances de la doctrina terminològica tradicional es presenten en diverses direccions, des de la perspectiva socioterminològica. Una de les més denunciades és la visió compartimentada del saber que desemboca en la noció de *dominis especialitzats*, que no té en compte la complexitat de les interferències, les xarxes de creadors i usuaris potencials i que no dona compte dels conflictes, les contradiccions, les tensions, els consensos provisionals, les coexistències momentànies i els intercanvis dinàmics que caracteritzen el saber real. Gambier (1991a) no només afirma que aquesta visió prové d'un determinat posicionament ideològic, sinó també que està orientada cap a la defensa del principi de biunivocitat dels termes.

Des de la Socioterminologia, el saber és entès de manera circular i es descriu el coneixement a partir de la interacció entre ciència, tècnica i producció. Aquest és, des del nostre punt de vista, una de les aportacions més interessants i més ben argumentades de la Socioterminologia³⁶:

“Nous croyons que la terminologie, avec ses contradictions, dépend d'une réflexion plus large sur la communication entre spécialistes pris entre l'hyperspécialisation et l'interdisciplinarité, sur la dynamique des “domaines” du savoir et de la production (dialectique de l'intégration et de la division); nous croyons aussi qu'elle se doit de se transformer d'urgence en socio-terminologie, pour comprendre la circulation des termes, les réactions aux néologismes, les résistances devant les listes terminologiques officielles, pour permettre de définir et d'évaluer des politiques d'aménagement terminologique... Un terme ne peut pas être vu seulement par rapport à un *système* (adéquation de la désignation, rattachement à un réseau de notions...): il est aussi à voir dans son *fonctionnement*, sur le terrain des contradictions sociales. (Qui utilise quoi? Qui innove? Comment et par qui les termes se diffusent-ils? Comment s'opèrent les réajustements terminologiques, les reformulations? etc.)” (Gambier, 1987:320)

“Il est indispensable de replacer la problématique de la terminologie dans le *circuit réel* de la production et du transfert de la connaissance scientifique et technique. Et ce circuit n'a ni la 'simplicité' ni la 'pureté' à laquelle en sont restés les terminologues traditionnels (...) L'adéquation au réel ne viendra pas de la seule sollicitation des techniques nouvelles de l'information: il faut d'abord rechercher la bonne compréhension, la bonne analyse et la bonne prise en compte des *liens entre science, technologie et production aujourd'hui*.” (Guespin, 1991:72)

---

³⁶ Vegeu, especialment, Gaudin, 1991; Guespin, 1991; Gambier, 1991a. També Baudet, 1991 que desenvolupa la noció d'*editologia* (“On pourrait encore dire que la terminologie étudie les structures présentes dans le discours scientifique (à l'intérieur), quand l'éditologie étudie celles qui relient entre eux (à l'extérieur du discours) les émetteurs de ce discours.” (Baudet, 1991:86)

Molt en relació amb aquesta crítica en trobem una altra sobre els tipus de discurs en què s'ha basat la terminologia. La Socioterminologia defensa que el panorama discursiu, que s'ha diversificat enormement durant les últimes dècades, ofereix unes complexitats que la terminologia no té en compte. Guespin (1991) dóna diverses raons per no prioritzar un discurs tan específic com l'escrit científic oficial (comunicacions a congressos, articles de revistes especialitzades, etc.), l'únic que Wüster prenia en consideració i també l'únic que efectivament tendeix a la biunivocitat. El fet que aquests textos no són precisament ni els primers (ja que tot discurs comença en la llengua oral) ni els més freqüents són dues de les raons que Guespin aporta en aquest sentit.

1.3.3.2.3 La crítica socioterminològica a la biunivocitat

El principi relatiu a la biunivocitat dels termes és un dels més denunciats per la Socioterminologia. En la citació següent veiem com Gambier critica aquest principi, analitza les causes ideològiques que van portar Wüster a defensar-lo, i en posa de relleu les conseqüències:

“Terme, notion, système notionnel, domaine sont ainsi présentés hors de leur fonctionnement réel, hors des acteurs sociaux, hors des circuits de communication: la terminologie s’offre comme science fiction, pur mécanisme abstrait. Sa logique formelle exige par ailleurs la *biunivocité* (...). Le postulat de biunivocité est intenable, sauf peut-être pour certains secteurs des sciences dites exactes (mathématiques, chimie...). Il stabilise, selon une obsession fétichiste, les rapports signifié-signifiant de chaque signe; il fige les rapports entre les notions (négation même du mouvement des connaissances). Ce formalisme a des allures de fascisme linguistique: le contrôle des sens et des dénominations élague toute tension sur le marché des sens, des langues.” (Gambier, 1991a:42)

Boulangier, en canvi, limita la interpretació d'aquest reduccionisme lèxic que nega la variació, a una voluntat de simplificació:

“Plutôt que de reconnaître la polysémie naturelle et la pertinence de la synonymie, on cherchait à retirer au terme son droit à la variation, à la fois en ce qui regarde les aspects sémantiques (la polysémie) et en ce qui a trait à la variation lexicale (la synonymie). Bien entendu, ce réductionnisme lexical était recherché; il est évident que l’effort d’*univocisation* avait pour objectif de ramener la multiplicité des situations et des variations de communication à une situation singularisée et simplifiée au possible.” (Boulangier, 1995:195)

En relació amb l'activitat de normalització, la proposta socioterminològica per al tractament dels sinònims coincideix amb la del Corrent de normalització de Quebec, més orientada cap a la gestió en el sentit de reducció que no pas d'eliminació:

“As a matter of fact, any new activity experiences a turmoil period that decants and becomes more precise. This is important to take in consideration. Not compulsarily by advocating a laissez-faire policy, but by integrating variety as a functional reality instead of treating it as an anomaly.” (Gaudin, 1990:637)

1.3.3.3 La variació i altres autors d'orientació descriptiva

La majoria d'especialistes que han analitzat la variació en terminologia poden agrupar-se a l'entorn de les escoles o corrents que hem vist; en aquest apartat analitzem breument les aportacions d'altres autors, bàsicament lexicòlegs que des de diferents contextos, però sempre amb una orientació lingüística, ens semblen rellevants en la reflexió sobre la variació en terminologia.

Si tenim en compte el paràmetre cronològic, hem de començar referint-nos a Louis Guilbert, lexicòleg que va dedicar part dels seus estudis a la terminologia. A la seva obra fonamental, *La créativité lexicale* (1975), considerada pels socioterminòlegs la primera pedra per a la construcció d'un estudi de la terminologia amb base social, Guilbert planteja la sinonímia com un element central sobre el qual actuen dues forces lingüístiques de caràcter antagònic: el principi d'economia, que la rebutja, i el principi de creativitat, que la necessita.

Quant al vocabulari tecnicocientífic, i en un marc de comunicacions d'alta especialització, Guilbert accepta que la sinonímia pot tenir efectes negatius. Des d'un punt de vista discursiu, en canvi, la variació en formes més o menys analítiques té efectes positius per a la transmissió de nous conceptes:

“On a l'habitude de définir la synonymie par l'équivalence absolue ou approximative entre plusieurs signifiants phoniques pour désigner un même signifié. Or, si telle ressource est indispensable à l'expression des nuances psychologiques de l'individu ou à l'expression littéraire, elle s'avère au contraire nuisible à la communication technique ou scientifique. (...) Par contre, sous l'aspect discursif de la périphrase et de la paraphrase, elle est partie intégrante du discours technique ou scientifique, qui procède par description, par approximations successives, avant d'en arriver à la dénomination, ou pour expliciter la dénomination.” (Guilbert, 1981b:210-211)

També en el context francès, Rey s'ha interessat per la terminologia; en relació amb la variació, Rey (1983) se situa en el punt d'equilibri de la gestió de la sinonímia per a la qual proposa el nom d'*ortonímia*. Proposa de tenir en compte les condicions de producció i de funcionament dels termes, al costat dels factors i finalitats tinguts en compte clàssicament:

“Ainsi, l’harmonisation des désignations, la réduction des synonymies et des ambiguïtés désignatives, cet aspect de la normalisation que je propose de nommer *ortonymie* doit non seulement tenir compte des facteurs habituellement envisagés et des finalités classiques (un terme pour une notion, etc.) de la terminologie, mais aussi de la nature des systèmes concernés, de leur production et de leur fonctionnement, très divers et parfois opposé.” (Rey, 1983:301)

Des del Corrent de traducció, fa vint anys que Sager defensa l'existència i la necessitat de la variació en terminologia. A l'obra col·lectiva *English Special Languages: Principles and Practice in Science and Technology* (Sager, Dungworth i McDonald, 1980), els autors mantenen que, atesa la gran diversitat de documents susceptibles de ser produïts en llenguatges d'especialitat, la sinonímia és al mateix temps inevitable i indispensable per assegurar la transmissió d'un missatge. Consideren que no és possible adreçar-se amb els mateixos termes a públics amb diferent grau de coneixement d'una matèria i aclareixen que això dona lloc a sinonímia amb un caràcter contextual i, per tant, sense intercanviabilitat textual.

Deu anys més tard, Sager (1990) va més enllà de l'acceptació del fenomen de la variació; planteja la biunivocitat com un principi idealitzat i presenta diferents criteris per al tractament de la sinonímia en el processament terminològic:

“The recognition that terms occur in various linguistic contexts and that they have variants which are frequently context-conditioned shatters the idealised view that there can or should be only one designation for a concept and vice versa (...). As soon as the one-to-one correspondence is broken in the other direction, i.e. as soon as we accept that there can be several synonyms (contextual or other) for one concept, it becomes necessary to establish criteria for identifying the one regular and proper name for a concept to which the others are variants, or alternatively to define the context in which the regular paradigm of the term occurs.” (Sager, 1990:58-59)

La contribució més important de Sager al tractament de la variació en terminologia és, des del nostre punt de vista, el fet de distingir diferents usos terminològics i saber donar un espai diferent a la variació en funció de l'ús³⁷. Així, per exemple, Sager és un dels

---

³⁷ L'any 1982, en el col·loqui internacional *Problèmes de la définition et de la synonymie en terminologie*, Sager va fer una intervenció oral en què defensava aquesta posició (“The freedom of synonymic variation

primers autors que defensen l'observació dels usos terminològics orals i que reflexionen sobre les causes de la sinonímia plantejada com una estratègia comunicativa:

“Observation of usage permits the identification and categorisation of linguistic variants of terms by text types. It is known that the longest and most complex terms occur in lists and schedules, where their meaning is not supported by context; it is equally known that the greatest degree of concentration or abbreviation occurs in heavily situation-conditioned texts, where the context makes ambiguity impossible. It has been observed that the stylistic variation of terms is motivated by and in direct proportion to the density of terms over a given text segment.” (Sager, 1990:213)

En treballs molt recents, veiem com Sager (1998) evoluciona sobre aquest mateix plantejament de base i defensa la dinamicitat de la terminologia com una característica evident i necessària per al desenvolupament del coneixement humà, en canvi i moviment constant, que acompanya i reflecteix.

Des de l'estudi terminològic de les ciències socials, també Riggs³⁸ s'ha ocupat de la variació. Destaquem aquí la seva reflexió sobre la possibilitat i la hipotètica necessitat d'aplicar la terminologia normativa a les ciències socials, una àrea a la qual no van prestar atenció Wüster i els seus seguidors. Riggs justifica la innecessarietat del control normatiu per la resistència dels científics socials a la “legislació” sobre l'ús lingüístic:

“The possibility of applying normative terminology in the social sciences is quite limited. Social scientists not only resist neologisms, but they strongly oppose efforts to ‘legislate’ when it threatens their freedom of choice in the use of terms. Fortunately, it appears to be quite unnecessary to attempt to ‘legislate’. The normative approach to terminology, at least for the social sciences, appears to me to be both dysfunctional and unnecessary. It hampers essential work in conceptology, and screens from view the more viable terminological paradigms that are analytic and synthetic.” (Riggs, 1981:598)

Partint d'aquest plantejament, és coherent que Riggs accepti la variació com un fenomen natural —“(…) and for every concept there are often, if not always, a set of possible terms (*synonymy*).” (Riggs, 1993:195)— i que orienti la seva reflexió cap a la descripció d'aquest fenomen, l'anàlisi de les causes i la confecció d'aplicacions d'assistència als usuaris per als diferents usos dels termes sinònims.

---

is desirable and even necessary in certain types of discourse, because it helps in clarifying one's thoughts, in getting nearer to finding the right expression for the phenomenon one wishes to describe, explain or even name. It is almost like playing with words”) i va rebre la resposta automàtica de profund desacord de Felber (“If I understood Mr. Sager right he was saying that experts are playing with words. I have never seen a scientist play with words. They want to have an appropriate tool for science and technology. The same holds for standardization.”). La totalitat de la discussió apareix a les actes del col·loqui (DUQUET-PICARD, D. (ed.), 1983:354-355).

³⁸ Riggs ha estat un dels membres més rellevants del Committee on Conceptual and Terminological Analysis (COCTA), creat a principis dels anys setanta.

Kocourek, autor d'origen txec que ha desenvolupat la seva investigació al Quebec, mostra en els seus treballs un enfocament descriptiu, d'anàlisi dels llenguatges d'especialitat, que s'allunyen dels plantejaments del Corrent de normalització terminològica³⁹. En l'anàlisi de la sinonímia en terminologia és particularment citat un fragment d'aquest autor en què resumeix les conseqüències negatives de la sinonímia i, seguidament, en descriu les positives. Tot i que no en fa una valoració final, el pes que es dona a les últimes sembla superior a les primeres:

“Constatons, pour conclure, que l'existence des (para)synonymes terminologiques représente, à la fois, une complication embarrassante et un témoignage précieux: D'une part, c'est une complication parce que la synonymie terminologique est incompatible avec l'idéal de la biunivocité terminologique, et en particulier avec l'idéal de la dénomination unique. La synonymie terminologique, surtout si elle est involontaire, est en présence avec le caractère intellectuel des textes, et elle gêne la communication et l'argumentation efficaces (...). D'autre part, les (para)synonymes terminologiques constituent un témoignage précieux. L'idéal de l'absence de synonymie n'est pas le seul principe de la langue technoscientifique. Il y a, également, l'idéal de la sauvegarde de la multiplicité et de la flexibilité des approches, l'idéal du respect de la pluralité des fonctions et de la liberté de l'expérimentation individuelle. Ces idéals permettent d'assurer une connaissance technoscientifique un peu plus nuancée, plus complète, plus objective et plus applicable. La délimitation des notions et de la structuration des terminologies se doivent de respecter les objectifs d'une connaissance à facettes multiples et de ne pas supprimer des nuances pertinentes.” (Kocourek, 1983:257-258)

A la seva obra més coneguda (*La langue française de la science et de la technique*), Kocourek dedica molta atenció a la variació i té en compte no només els paràmetres geogràfics, cronològics i de nivell de llengua, sinó també la dimensió cognitiva⁴⁰. Afirmar que la terminologia està subjecta a la variació lingüística, històrica i geogràfica pel fet de ser un subconjunt de la llengua (Kocourek, 1991b:24) i que una major o menor tendència a la sinonímia dependrà del nivell del discurs:

“De même que l'ambiguïté, la synonymie est considérablement limitée si l'on ne tient compte que de termes d'un domaine donné et sur un niveau d'intellectualisation donné. Plus encore que l'ambiguïté, la synonymie est un principe universel des langues: elle peut être analysée, aménagée, réduite, mais non éliminée (...).” (Kocourek, 1991b:192)

Recentment, Faulstich (1995, 1997, 1998 i 2000), autora brasilera molt lligada al marc quebequès i, doncs, influïda pel Corrent de normalització, defensa una terminologia de base social que també anomena *socioterminologia* i que defineix com una disciplina que

---

³⁹ I per aquesta raó hem preferit presentar-lo fora d'aquell marc.

⁴⁰ Vegeu a Kocourek (1991b) els apartats 1.2 “Dichotomies et variations linguistiques” i 1.3 “La diversification cognitive de la spécialité et la langue” (pàgs. 25-39).

s'interessa pel moviment del terme en els llenguatges d'especialitat (Faulstich, 2000:95). En aquest sentit, i partint de l'existència de la variació pel caràcter polifuncional de les unitats lèxiques —“A polifuncionalidade da unidade lexical, no discurso científico ou no discurso técnico, pode produzir mais de um registro ou mais de um conceito para o mesmo termo.” (Faulstich, 1997:1)—, reclama una interpretació variacionista de la terminologia, que tingui en compte les diferents dimensions d'ús del terme, i les diferents relacions entre especialistes i usuaris, aspectes que poden ser abordats segons l'autora amb els recursos que ofereix l'etnografia de la comunicació:

“As variantes terminológicas asseguram à socioterminologia uma das suas principais tarefas, quando exige desta disciplina uma aplicação lingüística ao fenômeno da variação. Assim a socioterminologia, que encontra seu campo de análise nas dimensões do uso do termo, tem de considerar também os níveis de língua. Por conseguinte, estando dentro do quadro da terminologia social, as relações entre especialistas e usuários serão melhores resolvidas caso se utilizem os recursos oferecidos pela etnografia.” (Faulstich, 1997:1)

Una de les tasques de la socioterminologia és, del seu punt de vista, la sistematització d'aquesta variació a partir de l'anàlisi de la diversitat de termes que ocorren en els plans vertical, horitzontal i temporal de la llengua. En un dels seus últims treballs, Faulstich (2000:101-104) posa les bases per a l'elaboració d'una teoria de la variació en terminologia, a partir dels cinc postulats següents:

- a) dissociació entre estructura terminològica i homogeneïtat, univocitat o monoreferencialitat, i associació de la noció d'heterogeneïtat ordenada a l'estructura terminològica;
- b) abandó de l'isomorfisme categòric entre terme-concepte-significat;
- c) acceptació del fet que, com que la terminologia és un fet de llengua, conté elements que varien;
- d) acceptació del fet que la terminologia varia i que aquesta variació pot indicar un canvi en curs;
- e) anàlisi de la terminologia en contextos lingüístics i en contextos discursius de la llengua escrita i de la llengua oral.

I proposa la representació següent del model teòric de la variació:

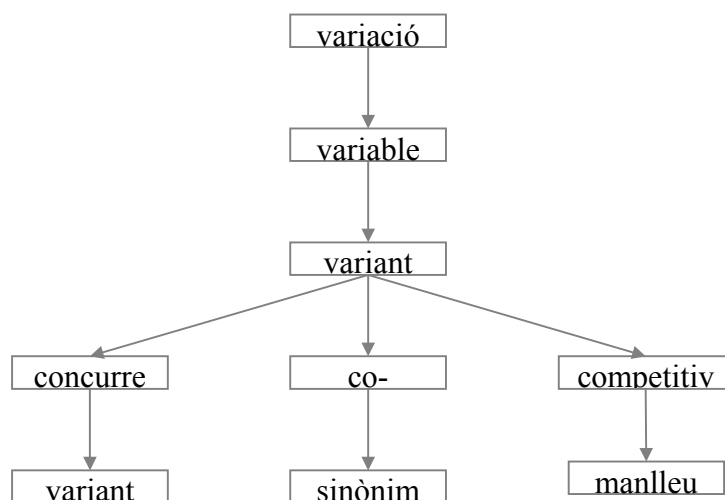

Figura 1. Representació del model teòric de la variació (Faulstich, 2000).

Com es pot observar, Faulstich estableix tres categories de variants: concurrents, co-occurrents i competitives. Les variants concurrents són aquelles que poden concórrer entre elles o amb un canvi. Són variants formals i es troben en distribució complementària. Les variants co-occurrents, en canvi, són aquelles que posseeixen dues o més denominacions per a un mateix referent. Són variants que presenten compatibilitat semàntica i, segons l'autora, formalitzen la sinonímia terminològica. Finalment, les variants competitives són aquelles que posen en relació els significats entre elements lèxics de llengües diferents.

Des d'una perspectiva cognitiva, Temmerman (1997, 2000) proposa una terminologia de base sociocognitiva en la qual la variació és considerada un fenomen inherent. Afirmar que la sinonímia i la polisèmia són funcionals en el procés de comprensió i que cal descriure aquests recursos. L'estudi dels textos, partint de la base que la ciència és un procés intertextual, ha de permetre la descripció del procés de lexicalització i d'entendre la flexibilitat i la diversitat de la categorització.

“Textual information contains the proof that it is possible to refer to prototypically structured categories in different ways, using (near-) synonymy. In many cases (near-) synonymy can be explained by acknowledging that there can be different perspectives as we showed in the case of *Southern blotting*, *Southern hybridisation* and *Southern transfer* (Temmerman, 1998, 200a).” (Temmerman, 2000:83)

1.3.3.4 Treballs quantitativs sobre variació en terminologia

Al llarg d'aquest apartat 1.3 hem vist nombroses i diverses valoracions a l'entorn de la variació en terminologia. Per a alguns autors, la variació denominativa és un fenomen natural en terminologia; per a d'altres és un fenomen existent que cal regular o eliminar; per a d'altres és un fenomen inexistent en terminologia.

Aquestes valoracions solen procedir del coneixement adquirit en les tasques d'estandardització, de normalització o de descripció terminològica, segons els casos. Però normalment no provenen d'anàlisis empíriques basades en els usos terminològics reals, exclusivament centrades en la variació i amb resultats quantitativs fiables, ja que pràcticament no comptem amb treballs d'aquest tipus.

Tot i així, existeixen treballs que contenen algunes observacions quantitatives sobre la variació denominativa (en tots denominada sinonímia) en terminologia; en la taula següent presentem un resum d'alguns treballs de què disposem en aquesta línia:

Autor	Any	Especialitat	Corpus	Anàlisi	Resultats
Auger	1974	Mineria	Mixt	Sinonímia	+
De Bessé	1974	Metal·lúrgia	Mixt	Sinonímia	38%
Galisson	1978	Futbol	Text	Diversos aspectes	10%
Kearney	1981	Indústria Pur-sang	Text	Sinonímia	20.5%
Gambier	1987	Plugues àcides	Mixt	Diversos aspectes	+
Meisser	1987	Medicina	Diccionari	Diversos aspectes	+
Zolondek	1988	Telemàtica	Sense esp.	Diversos aspectes	+
Martí	1991	Taller mecànic	Text	Diversos aspectes	14.16%
Lavigne	1992	Acupuntura	Text	Diversos aspectes	92.5%
Alves	1994	Intel·ligència artificial	Mixt	Sinonímia	15%
Reboul	1995	Telemàtica	Mixt	Sinonímia	+
Rogers	1997	Enginyeria genètica	Text	Sinonímia	+
Verlinde	1997	Economia	Text	Diversos aspectes	+

Taula 1. Treballs quantitativs sobre variació en terminologia.

A la taula hem ordenat els treballs cronològicament i, després de l'autor, hem fet constar les quatre informacions següents: *especialitat*, camp temàtic en què se situa el treball; *corpus*, tipus de document analitzat: text, diccionari, mixt (text i diccionari) o no especificat; *anàlisi*, fenomen en què se centra el treball (només sinonímia o sinonímia entre diversos aspectes); i *resultats*, indicació del percentatge de sinonímia (quan hi

consta; el signe + apareix quan el resultat que es dona és positiu però no s'especifica el percentatge).

La majoria dels treballs citats han estat elaborats des de diferents punts de la francofonia i fan referència a la llengua francesa des d'una orientació descriptiva. Observem que el nombre de treballs en aquesta línia es va incrementant amb el temps i que és en els anys 90 quan trobem un major nombre de treballs centrats únicament en la sinonímia.

És destacable el fet que les anàlisis quantitatives se centrin en àrees tècniques (diverses indústries i enginyeries) i la gran diversificació en els resultats obtinguts: sempre positius (en el sentit d'existència real de la sinonímia) però amb una oscil·lació que va del 10% a gairebé el 100%, tot i que sovint no es dona un percentatge final.

Creiem que aquesta disparitat en els resultats té poc a veure amb l'àrea temàtica i que, en canvi, està més determinada pel tipus de corpus analitzat. De totes maneres, creiem que el paràmetre definitiu, en el sentit d'incidència directa en els resultats, és la pròpia noció de sinonímia: amb una comprensió més oberta d'aquest fenomen, els resultats obtinguts són més elevats; amb una comprensió molt restringida, el percentatge final pot ser molt baix. De Bessé, per exemple, analitza els casos obtinguts en el seu treball i conclou que no hi ha sinonímia, perquè només té en compte la sinonímia absoluta:

“Il n'y a pas de synonymie véritable, elle est toujours relative, il y a toujours une série de nuances situationnelles qui font que la synonymie n'est jamais absolue. La synonymie est donc apparente et, pour peu qu'on pousse l'analyse, on fait disparaître tout ce qui était synonymie.” (De Bessé, 1974:47)

Aquesta breu presentació de treballs quantitius sobre variació en terminologia ens serveix no tant per confirmar l'existència de la sinonímia en terminologia, fenomen evident, com per detectar una llacuna molt important en aquesta disciplina, que és la descripció empírica dels termes i, concretament, de la variació. De tots els treballs analitzats, només el de Meisser (1987) té una voluntat descriptiva àmplia sobre la sinonímia (i ha estat elaborat únicament sobre corpus lexicogràfics). La resta, o bé la tracten tangencialment, o bé són treballs breus, introductoris, amb pocs exemples i sense cap pretensió d'exhaustivitat.

1.4 Variació terminològica

En els apartats anteriors hem vist com, a partir d'un moment determinat, la lingüística va incloure el fenomen de la variació en els seus objectius descriptius; partim de la idea que la terminologia ha iniciat un camí semblant, especialment des que també se n'ocupen especialistes amb orientació lingüística. En aquest apartat ens proposem de plantejar com podrien tenir-se en compte en terminologia els principis bàsics de la lingüística variacionista i ens proposem també d'establir alguns conceptes de treball sobre variació terminològica.

1.4.1 De la variació lingüística a la variació terminològica

Com hem vist, la TGT, l'única teoria terminològica que ha existit durant dècades, no es va ocupar de la variació i continua sense ocupar-se'n en les versions més actualitzades. En canvi, la resta d'enfocaments terminològics, sobretot a partir dels anys 90, han percebut la falta de realisme que suposa la defensa de la biunivocitat dels termes i han començat a integrar el fenomen de la variació en els treballs terminològics. Per fer-ho, s'han tingut en compte de manera més implícita o més explícita les bases de la lingüística variacionista i algunes aportacions metodològiques concretes. Creiem que la terminologia, com a disciplina teòrica, pot enriquir la seva capacitat descriptiva i explicativa amb la integració sistemàtica dels principis variacionistes⁴¹, fent un èmfasi especial en la distinció d'usos i usuaris i en la diversitat de funcions comunicatives. I adoptant conceptes fonamentals com el de *comunitat de parla*, en la qual, segons Turell (1995), els parlants no només reflecteixen la seva competència gramatical sinó també la seva participació en un conjunt de normes d'ús lingüístic compatibles i, per tant, la seva competència comunicativa, que inclou, a part de la competència lingüística, la competència sociolingüística, discursiva i estratègica.

“La premissa fonamental és que aquesta comunitat de parla és *heterogènia*, i no homogènia, com s'ha volgut fer creure, és a dir, amb un espectre ampli de variants, d'estils, de dialectes i fins i tot llengües en el cas de les comunitats plurilingües.” (Turell, 1995:19)

---

⁴¹ Principis o postulats teòrics que, d'acord amb Turell (1995:23), es poden concentrar en tres: a) existeix una variació inherent a totes les llengües, en l'ús lingüístic i en el comportament lingüístic; b) existeix variació lliure; c) la variació lliure és estructurada perquè hi ha factors lingüístics, estilístics i socials que la restringeixen.

En el cas de la terminologia, l'afirmació de Turell resulta especialment pertinent ja que el fet de partir de la idea d'homogeneïtat del discurs especialitzat (resultant de la idea d'homogeneïtat de la comunitat formada pels especialistes) ha tingut conseqüències teòriques decisives que cal revisar des de l'acceptació de l'heterogeneïtat.

La terminologia hauria de partir, doncs, de principis variacionistes apuntats per alguns autors, defensats explícitament per d'altres, però encara ignorats o negats per molts d'altres. Una idea central de la terminologia ha de ser que el llenguatge és variació i que les unitats terminològiques són, abans de tot, unitats lingüístiques i que, per tant, estan igualment subjectes a variació.

Aquesta variació, analitzable empíricament i quantificable, respon a regularitats i a factors clarament descrits per la lingüística i vàlids per a la terminologia, amb algunes adaptacions. Així, la distinció entre el que és la variació dialectal, relacionada amb els usuaris, i la variació funcional, relacionada amb els usos, és útil per a la descripció de la variació lèxica terminològica, encara que, certament, caldria tenir-hi en compte algunes restriccions.

Pel que fa a la variació dialectal, és especialment pertinent distingir les diferents varietats geogràfiques i també les cronològiques i caldria veure, en canvi, si la diferenciació de varietats socials és tan important en els discursos especialitzats com ho seria en els no especialitzats. Quant a la variació funcional, estem convençuts que els factors variacionistes tradicionals de distinció de registres poden adaptar-se al discurs especialitzat i permetre la caracterització i explicació d'una part important de la variació terminològica⁴².

D'una banda, amb el factor *camp* es té en compte l'existència d'uns registres col·loquials i corrents, en el sentit de no especificats temàticament, i d'uns altres registres especialitzats, científics o tècnics⁴³. En el discurs especialitzat, podria ser útil perfilar aquesta distinció fent èmfasi en el fet que un mateix tema pot ser abordat de manera més o menys especialitzada i no tant en la hipotètica existència de temes més especialitzats i temes menys especialitzats. Dins d'aquest factor podria ser pertinent de tenir en compte la distinció de diferents grans àrees d'especialització, en la línia tradicional d'àrees tècniques, científiques, humanes i socials.

---

⁴² Vegeu Cabré (1998a).

⁴³ Payrató (1998b:22).

Quant al *mode*, en l'anàlisi del discurs especialitzat podria ser interessant d'anar més enllà de la distinció dicotòmica entre discurs oral i escrit i tenir en compte altres aspectes, com per exemple el nivell de preparació del discurs.

D'altra banda, tant el *tenor*, és a dir, la presa en consideració de la funció del text, com el *to*, relacionat amb una escala de formalitat⁴⁴, són factors que, sense cap mena de dubte, tenen a veure amb la variació terminològica.

Creiem que la terminologia pot incorporar, a banda d'aquests paràmetres, principis i mètodes de corrents desenvolupats a partir de la lingüística variacionista i de la sociolingüística. Així, per exemple, hem vist com Faulstich (1997) defensa una socioterminologia d'orientació etnogràfica.

L'etnografia de la comunicació se situa en la confluència de l'antropologia i la lingüística (concretament la pragmàtica) i se centra en l'estudi del context (Gumperz i Hymes, 1972), concretament de les normes culturals que regeixen la parla (Saville-Troike, 1982). L'etnografia de la comunicació descriu el comportament comunicatiu a partir de tres nocions: la *situació comunicativa*, l'*esdeveniment de parla* i l'*acte de parla* (Hymes, 1972) i, per analitzar els esdeveniments de parla, proposa la graella de vuit elements SPEAKING⁴⁵.

L'aplicació terminològica de l'enfocament etnogràfic és evident en treballs recents de diversos autors; Auger (1994b), per exemple, l'adopta per a treballs d'estudi de la implantació de les terminologies a les empreses, i també Tway (1975) que analitza la variació lèxica en una fàbrica entesa com una comunitat de parla i que conclou:

“some aspects of a comparative analysis can be realized and a relationship can be drawn between language, social characteristics and immediate work environments.” (Tway, 1975:180)

La *Teoria del disseny de l'auditori* de Bell (1984) en què s'explica la variació en un mateix parlant com el resultat del disseny que es fa de l'auditori, i també la *Teoria pragmàtica de l'adaptació* de Verschueren (1987) en què es té en compte la negociació en la tria lingüística dels parlants amb l'objectiu de satisfer les seves necessitats

---

⁴⁴ Cabré (1998a) relaciona també el to amb el grau d'abstracció a què es vol transmetre la informació i distingeix un to especialitzat i un to divulgatiu.

⁴⁵ Vegeu Boix i Vila (1998) per a una presentació de les nocions bàsiques de l'etnografia de la comunicació. Els autors adopten per al català la traducció francesa PARLANTT de l'acròstic anglès SPEAKING (participants, actes, raons o resultats, local, agents, normes d'interacció i interpretació, to i tipus de discurs).

comunicatives són, per posar només uns exemples, teories de base lingüística (sociolingüística i pragmàtica) que poden fer aportacions a una terminologia que vulgui tenir en compte els aspectes socials i comunicatius.

En aquest mateix capítol ja ens hem referit al treball de Gaudin (1993), en gran part dedicat a dibuixar el contorn de la Socioterminologia i, sobretot, a trobar-ne els fonaments a partir de les experiències de la sociolingüística. Gaudin fa una revisió dels conceptes de corrents pròxims a la sociolingüística que puguin tenir validesa per a la Socioterminologia. Així, per exemple, pren algunes nocions de l'epistemologia comparada i de la praxemàtica i intenta establir la validesa de determinats conceptes per analitzar la relació entre fets lingüístics i fets socials:

“L'utilisation des concepts de *dialogisme*, de *polyphonie*, de *pluri-accentuation du signe* nous conduiront à retrouver les analyses menées dans le champ de l'épistémologie comparée, mais aussi de la sociologie des sciences. (...) Notre propos nous conduira à retrouver ces préoccupations constantes que constituent, pour une linguistique sociale d'établir la covariance des faits linguistiques et sociaux, les problèmes de la norme, de la néologie, de l'individuation et de la négociation. Nous chercherons à établir la validité de concepts comme ceux de 'couches culturellement hégémoniques', de 'locuteur collectif', de 'structure de sociabilité', de 'donneur de sens', pour en citer quelques-uns.” (Gaudin, 1993:18)

1.4.2 Alguns conceptes de treball

Ens ha semblat necessari fer unes breus precisions denominatives i conceptuals abans de concloure aquest capítol. Presentem a continuació el nostre concepte de variació terminològica, de variació denominativa i de variació conceptual.

1.4.2.1 Variació terminològica

En un article de 1988, Corbeil descriu les grans direccions en què havia canviat el panorama terminològic francès en els darrers anys; els diversos factors que analitza el porten a parlar de *variació terminològica*:

“Ces trois facteurs influencent la dynamique interne des terminologies en langue française. Leur conséquence commune est la variation terminologique dans la même spécialité. Le résultat le plus apparent et le plus embarrassant de cette variation est l'incertitude terminologique, soit que plusieurs dénominations semblent correspondre plus ou moins à la même notion (concurrence terminologique), soit que la même

dénomination semble correspondre à des notions différents, en tout ou en partie (polysémie terminologique).” (Corbeil, 1988:57)

Aquest és un dels primers usos que trobem del terme *variació terminològica*; a l'apartat 1.3 hem pogut veure com altres autors han utilitzat aquesta forma que encara no és d'ús generalitzat.

Compartim la idea de variació terminològica de Corbeil perquè pel context podem deduir que l'entén com un fenomen ampli, i que la variació en les denominacions i en les nocions només n'és el resultat més vistós. Entenem que els textos especialitzats poden presentar variació terminològica a altres nivells: variació quant a la densitat, quant a les característiques de les denominacions, quant a diferents aspectes dels conceptes, etc.

En aquest sentit ampli podem definir, doncs, la variació terminològica com “la variació que afecta els termes”. En sentit restringit, i fent èmfasi només en aquells dos aspectes més vistosos, en canvi, podem definir la variació terminològica com “la variació que afecta les denominacions (*variació denominativa*) i els conceptes (*variació conceptual*)”. Volem aclarir que encara que aquest sentit més restringit és el que s'usa més explícitament, no podem negar ni perdre de vista que els termes estan subjectes a altres fenòmens de variació que també cal considerar dins la variació terminològica.

1.4.2.2 Variació denominativa

Definim la *variació denominativa* (VD) com “el fenomen pel qual a una mateixa noció li corresponen diverses denominacions⁴⁶”. Com hem vist en els apartats anteriors, la terminologia ha denominat *sinonímia* aquest fenomen, fent èmfasi en la relació semàntica que mantenen les unitats en variació, denominades directament *sinònims* o *termes sinònims*⁴⁷.

En aquest treball preferim utilitzar la nostra proposta *variació denominativa*⁴⁸, però en els apartats de revisió bibliogràfica tendirem, com ja ho hem fet fins ara, a parlar de *sinonímia* perquè és la forma exclusivament utilitzada pels autors dels diferents corrents terminològics.

---

⁴⁶ La noció de denominació és, al mateix temps, molt àmplia i cal definir-la per a cada treball concret. Per a aquest treball ho fem en el capítol de metodologia.

⁴⁷ La teoria terminològica normalment distingeix sinònims i variants (vegeu apartat 2.4).

⁴⁸ Freixa (1998a)

1.4.2.3 Variació conceptual

L'anàlisi de la variació que afecta els conceptes no es pot abordar des de la terminologia clàssica, ja que parteix d'una comprensió del concepte que impedeix l'existència mateixa d'aquest fenomen: si els conceptes preexisteixen, són universals, aïllats i estables, no estan subjectes a variació. Si, en canvi, partim de la base que els conceptes tenen (o poden tenir, depenent dels tipus de conceptes) límits difusos i que poden anar ocupant espais semàntics diferents segons els contextos d'aparició, aleshores la variació conceptual és un fenomen possible, i probable.

L'estudi d'aquesta variació es pot tractar a partir d'anàlisis diverses, i en aquest treball ens hi acostem a partir del reflex denominatiu que té. Així, variació conceptual significa per a nosaltres *variació en un mateix concepte*: creiem que en el procés de denominació, un mateix concepte pot ser abordat de maneres diferents i que per aquesta raó poden aparèixer denominacions diferents. I, com hem dit, aquestes denominacions per a un mateix concepte tenen la virtut de permetre observar la part (o les parts) del contingut conceptual que ha pres més rellevància en un context determinat.

També es parla, però, de variació conceptual en altres sentits. En la citació següent, Cabré (1998c) es refereix a la variació conceptual que prové de diferents conceptualitzacions i que dona com a resultat conceptes diferents per a un mateix referent de la realitat.

“En aquesta via, la nostra idea de partida és que l'ontologia no té per què coincidir amb la conceptologia, o dit altrament, que la 'mateixa' realitat pot ser percebuda de maneres molt diferents i, per tant, conceptualitzada de manera diversa. És en aquesta possibilitat de diferenciació entre diverses conceptualitzacions on se centra la nostra hipòtesi. El coneixement especialitzat és una de les possibles vies de conceptualització de la realitat. Però encara més, des de l'òptica precisa de les matèries d'especialitat, una mateixa realitat pot ser conceptualitzada diferentment, i aquesta diferenciació pot presentar diferents graus de realització admetent, per tant, que entre dos conceptes referits a una mateixa realitat o objecte hi puguí haver una percepció diferent.” (Cabré, 1998c:186)

Fixem-nos que Cabré no està tractant el fenomen pel qual es pot abordar de maneres diferents un únic concepte a l'interior d'una mateixa especialització, sinó que es refereix a percepcions diferents d'una mateixa realitat que van comportant diferents processos de conceptualització i, per tant, han conduït a diferents conceptes, fenomen que es pot esdevenir entre diferents especialitats o entre una conceptualització especialitzada i una de no especialitzada.

Normalment, però, els autors que tracten la variació conceptual analitzen, des de perspectives prou diferents, la variació d'un mateix concepte, denominat amb una mateixa forma, freqüentment amb l'estudi semàntic de les diferents ocurrencies del concepte en diferents contextos, o de les diferents definicions que rep. Així, Condamines i Rebeyrolle (1997) fan èmfasi en la noció de *punt de vista*, Bowker i Meyer (1993) en la de *multidimensionalitat*, que explica que els conceptes es puguin explicar des de les diferents dimensions que tenen, Ciapuscio (1999), des d'una perspectiva textualista, posa la VC en relació amb el grau d'especialitat⁴⁹ dels textos i també Kostina (en preparació) fa una anàlisi exhaustiva dels contextos immediats d'un mateix concepte per determinar-ne la variació de contingut.

---

⁴⁹ Ciapuscio utilitza la forma grau d'*especialitat* en el mateix sentit que nosaltres utilitzem grau d'*especialització* en aquest treball.

1.5 Síntesi i conclusions

En aquest capítol ens hem situat en un acostament lingüístic a la terminologia i hem destacat que la terminologia ha d'aprofundir en l'estudi de la variació a partir de les eines que li ofereix la lingüística variacionista.

La revisió que hem fet del tractament que ha rebut la variació des de diferents orientacions terminològiques ens permet afirmar que justament aquest aspecte és un dels que permet diferenciar les diverses escoles de pensament de manera més clara i ens porta a diverses conclusions.

En primer lloc, pensem que en terminologia hi ha hagut una tendència a confondre l'òptica prescriptiva i la descriptiva, en el sentit que sovint s'ha confós la reflexió sobre si existeix o no la sinonímia en terminologia amb la reflexió sobre si ha d'existir o no.

En segon lloc, creiem que situats en una òptica prescriptiva és imprescindible tenir en compte les diferents condicions del fenomen, especialment quant a tipologia de sinonímia, diversitat de situacions comunicatives i de tipus textuais; una tasca prescriptiva, doncs, ha d'anar precedida d'una tasca descriptiva.

En tercer lloc, considerem que una òptica descriptiva demana una anàlisi de l'ús real en el discurs, amb dades prou diversificades i representatives i que cal, amb treballs empírics i objectius, superar les generalitzacions basades en la intuïció.

Finalment, volem concloure que el treball empíric de descripció de la sinonímia en terminologia depèn de decisions teorimetodològiques essencials, entre les quals destaquem la *igualtat de significat* i l'abast de la *denominació*, aspectes centrals del capítol següent de revisió bibliogràfica sobre la *noció de sinonímia*.

CAPÍTOL 2. NOCIÓ DE SINONÍMIA

“La synonymie est la relation sémantique qui a fait couler le plus d’encre, relation que le sens commun estime claire, mais que les logiciens ne cessent de proclamer crucifiante.” (Tutescu, 1975:108 citat a Cruse, 1986:291)

En aquest capítol presentem una revisió bibliogràfica a l’entorn de la noció de sinonímia amb l’objectiu d’aïllar elements teòrics i metodològics que ens permetin la detecció dels sinònims en els textos seleccionats per a aquest treball. La sinonímia, relació semàntica que mantenen les unitats denominatives que es troben en variació, és el centre seleccionat del nostre estudi sobre variació terminològica.

La sinonímia és un fenomen semàntic evident per a la intuïció però per al qual no resulta senzill de trobar una definició prou vàlida des de tots els punts de vista i que permeti, a la pràctica, establir quines unitats són sinònimes i quines no ho són.

Per aquesta raó, i per què, d’acord amb la citació de Tutescu amb què hem iniciat aquesta introducció, el panorama bibliogràfic sobre la noció de sinonímia és molt vast, no ens proposem de fer una revisió crítica exhaustiva de la bibliografia existent sobre aquest tema, sinó que pretenem centrar i documentar un conjunt d’idees fonamentals per a aquest treball.

Naturalment, orientem la revisió cap al terreny terminològic, però abans fem un repàs de les principals qüestions que la noció de sinonímia ha plantejat a la semàntica. Iniciem el capítol situant la sinonímia dins de les relacions no unívokes entre denominació i noció.

2.1 Relacions entre denominació i noció

Denominació i noció, les dues cares del terme, poden mantenir relacions unívokes, com la monosèmia i la mononímia, i no unívokes, com la sinonímia i la polisèmia. Abans de centrar-nos en la sinonímia, presentem breument les relacions unívokes.

2.1.1 Relacions unívokes: monosèmia i mononímia

En l'anàlisi de les relacions unívokes és important diferenciar si es té en compte una direcció de la relació, o totes dues direccions i, en aquest sentit, sembla imprescindible distingir la *univocitat* de la *biunivocitat*. Fou Wüster qui va aplicar a la terminologia aquests dos termes procedents de la matemàtica i que, respectant-ne el significat original, va establir explícitament que la univocitat és una relació unidireccional i que en el cas de la biunivocitat, la relació és bidireccional, com veiem a la citació següent:

“En terminología se exige que la adscripción lingüística permanente sea biunívoca, empleando un término usado en matemáticas. Esto significa que, en principio, un concepto está adscrito a una sola denominación, y viceversa (...). Por lo tanto, no debería haber denominaciones ambiguas (homónimos y polisemia), ni denominaciones múltiples para un mismo concepto (sinónimos).” (Wüster, 1979/1998:137)

D'una manera genèrica definim *monosèmia* com la relació que es dóna quan a una denominació li correspon una sola noció, i definim *mononímia* com la relació que es dóna quan a una noció li correspon una sola denominació⁵⁰.

La monosèmia, doncs, implica una relació unidireccional, i d'aquesta mateixa manera s'entén majoritàriament en lingüística —“un signifié unique s'attache à la forme concernée” (Lerat, 1983:21)—, i no bidireccional com consideren alguns autors —“un rapport univoque existant entre un signifiant et un signifié” (Picoche, 1977:70 citat a Béjoint, 1989:406)— que integren o confonen en un mateix fenomen la monosèmia i la negació de la sinonímia, és a dir, la mononímia.

En tant que relació unidireccional, el terme *univocitat* pot fer referència a la monosèmia o a la mononímia. Podem suposar que va ser la mateixa voluntat de precisió terminològica que Wüster estableix com un dels fonaments de la terminologia, que el va

---

⁵⁰ Segons la norma ISO 1087-1990, la *monosèmia* és la relació entre designació i noció en la qual una designació representa una sola noció, i la *mononímia* és la relació entre designació i noció en la qual la noció té una sola designació.

portar a distingir la *univocitat*, aplicada a les denominacions en relació a les nocions, de la *unicitat*, aplicada a les nocions en relació a les denominacions —encara que en digui *unicitat denominativa*—, i també la importància de distingir el significat en context i fora de context:

“En sentido restringido, un término unívoco o monovalente es un término que, en un contexto de discurso determinado, sólo tiene un *significado actual*, aunque pueda ser polisémico. (...) La otra cara de la biunivocidad es la unicidad denominativa, es decir la situación en la que un concepto sólo tiene una denominación.” (Wüster, 1979/1998:140-141)

Aquesta precisió conceptual i denominativa aportada inicialment per Wüster, però, no ha tingut continuïtat i en la majoria d'autors observem que la distinció entre biunivocitat i univocitat s'ha perdut i, en canvi, s'ha mantingut la denominació univocitat en un sentit ampli, i molt sovint confusionari, per referir-se tant a la biunivocitat com a la univocitat i a la unicitat —denominativa— de Wüster.

Wüster distingeix també la *monovalència* —que, com hem vist a la citació anterior, Wüster equipara a univocitat en sentit restringit— de la monosèmia en el sentit que la monovalència és contextual i la monosèmia no ho és —“Una denominación es monosémica si, fuera de todo contexto, tiene un solo significado.” (Wüster, 1979/1998:138)— i aclareix que en terminologia existeix una exigència teòrica referida a la monovalència i no a la monosèmia:

“La distinción entre, por una parte la monosemia, y por otra la monovalencia, o univocidad, en sentido restringido, permite limitar la exigencia teórica de la monovalencia en terminología a una única condición económica: que los términos sean *monovalentes*, pero sin ser necesariamente *monosémicos*.” (Wüster, 1979/1998:140)

Aquesta distinció entre monovalència i monosèmia és, per a alguns autors, idèntica que la que s'estableix entre monoreferencialitat i monosèmia⁵¹, però tampoc hi ha un acord generalitzat en el significat de *monoreferencialitat*. Rondeau (1981), per exemple, atribueix un sentit específic a aquest terme pel caràcter referencial predominant que s'atribueix als termes:

---

⁵¹ “il ne me semble pas qu'on puisse confondre monosémie et monoréférentialité: le référent est en discours, alors que la monosémie, comme la polysémie, est en langue.” (Béjoint, 1989:406)

“La *monoréférentialité*, c’est-à-dire le fait qu’un signifiant terminologique, même complexe, représente, dans l’esprit d’un spécialiste du domaine, un ensemble notionnel unique (...)” (Rondeau, 1981:164)

La monosèmia, però, és considerada com un ideal que cap llengua ateny i que, en tot cas, és més propi de la ciència i de la tècnica que no pas de la llengua general:

“Le trait spécifique de la terminologie technique est la recherche de la monosémie par opposition à la polysémie généralisée des termes du lexique général de la langue.” (Guilbert, 1975:337)

2.1.2 Relacions no unívokes: polisèmia i sinonímia

Polisèmia i sinonímia són les relacions oposades a monosèmia i mononímia, respectivament. Aquestes relacions representen la no-univocitat —*plurivocitat*, d’acord amb Condamines i Rebeyrolle (1997:174) i *plurivalència*, d’acord amb Wüster (1979/1998:140). La polisèmia és un fenomen d’economia lingüística i la sinonímia, en canvi, té a veure amb la redundància lingüística, oposició que Yagüello il·lustra amb la metàfora de la cigala i la formiga:

“Mais le principe d’économie n’est pas le seul à regner sur le langage. Celui-ci est à la fois cigale et fourmi puisque la synonymie, qui présente toutes les apparences du gaspillage (à un même signifié correspondent des signifiants différents), vient annuler les économies réalisées grâce à la polysémie.” (Yagüello, 1981:179)

La negació de la polisèmia i de la sinonímia al mateix temps, com ja hem vist, correspon al principi de biunivocitat i representa un dels postulats fonamentals de la teoria terminològica que parteix de Wüster. Com també ja hem esmentat⁵², des d’aquest corrent terminològic la sinonímia es considera més rebutjable que la polisèmia, fenomen, aquest últim, justificat (Wüster, 1979/1998; Felber, 1984; Picht i Draskau, 1985, entre altres) per les limitacions estrictament quantitatives de qualsevol llengua:

“Este hecho se debe primordialmente a que, en un campo técnico determinado, el número de conceptos es aproximadamente mil veces más elevado que el número de raíces léxicas. Esta desproporción se puede reducir parcialmente mediante la combinación de morfemas y la transferencia de significado, pero nunca se podrá eliminar. Además, la transferencia de significado en sí ya es una forma de polisemia.” (Wüster, 1979/1998:137)

---

⁵² Vegeu l’apartat 1.3.1.1.

La sinonímia i la polisèmia han estat diferentment considerades des del punt de vista de la riquesa d'expressió i estil, segons si el marc és la llengua general o el discurs especialitzat. La sinonímia és habitualment tractada com un dels principals mecanismes de cohesió lèxica⁵³ que permet evitar un bon nombre de repeticions i, contràriament, en els discursos especialitzats se sol considerar problemàtica per a la comunicació.

Igualment, la polisèmia ha estat considerada una imperfecció del lèxic general de la llengua i també com un recurs fonamental i indispensable (Béjoint, 1989:405); i semblantment per al lèxic especialitzat, com veiem en la següent citació de Desmet:

“Par exemple, Leibniz considérait que le caractère polysémique du vocabulaire général était une contrainte pour la pensée scientifique. En revanche, les linguistes ‘pré-terminologiques’ (c’est-à-dire, avant le développement des études terminologiques), établissent une corrélation entre le développement d’une culture et l’enrichissement polysémique des unités (M. Bréal).” (Desmet, 1996:260)

En l'extens article que el *Gran Larousse de la Langue Française* (GLLF) dedica a la sinonímia es planteja aquesta relació, situació real i freqüent de les llengües naturals, que nega l'ideal de la univocitat en qualsevol dels seus sentits:

“On peut imaginer une langue idéale où chaque mot aurait un seul sens (monosémie), l’ensemble des mots se partageant la description du monde référentiel sans chevauchement ni reste (...) il n’y aurait pas place pour la synonymie, puisque, de deux mots recouvrant la même aire de pensée, l’un, étant de trop, serait voué à la disparition. Il n’en est pas ainsi; la plupart des mots sont polysémiques, et leurs sens se chevauchent souvent, plus ou moins largement (...).” (GLLF, 1978:5.895)

En terminologia, el rebuig de la sinonímia i la negació de la seva existència tenen l'origen, com hem vist en el capítol anterior, en l'enfocament teòric que reben els termes des d'una orientació determinada (especialment en la concepció idealitzada del concepte) i també en les funcions previstes per a aquesta disciplina, més prescriptives que descriptives.

Existeix un debat teòric a l'entorn de la relació que manté la polisèmia amb l'homonímia; Wüster va considerar la polisèmia com un fenomen lexicològic i l'homonímia com un fenomen terminològic:

---

⁵³ Halliday i Hasan, per exemple, en el capítol dedicat a la cohesió lèxica de la seva obra *Cohesion in English* (1976:274-292), fan èmfasi en el fet que l'ús de sinònims o quasisinònims (o simplement paraules pròximes a nivell semàntic) és un mecanisme de reiteració que afavoreix la cohesió de manera important.

“La polisèmia es un caso de homonimia. La diferencia sólo reside en el enfoque. Un homónimo es un término que tiene la misma forma que otro, pero con un significado diferente (...). Por consiguiente, un homónimo se forma cuando un término polisémico se divide en varios términos individuales con significados distintos.” (Wüster, 1979/1998:138)

En la pràctica terminogràfica, la polisèmia es resol sistemàticament amb la separació de les diferents accepcions en diferents entrades d'homònims. D'aquesta manera, la polisèmia, convertida en homonímia, resulta artificialment una relació no unívoca poc problemàtica en terminologia:

“Cette caractéristique (l’homonymie) se fonde sur l’appartenance de tout terme à un groupe sémantique donné de sorte que, sur le plan du discours, un terme constitue un couple dénomination-notion clairement identifié par le contexte et qui, sur le plan logique, trouve sa place dans une structure hiérarchique notionnelle à l’intérieur d’un domaine donné.” (Rondeau, 1984:20)⁵⁴

Polisèmia i sinonímia comparteixen el fet de ser transgressions a la biunivocitat, però la relació que mantenen va més enllà perquè la polisèmia és una causa freqüent de sinonímia, com veurem en el capítol que dediquem més endavant a les causes de la sinonímia: a mesura que es van modificant els límits d'una noció⁵⁵, tendeix a ocupar l'espai, parcialment o totalment, d'altres nocions, i a entrar en concurrència sinonímica amb les denominacions ja existents per a aquestes nocions.

---

⁵⁴ Aquesta comprensió de l'homonímia és discutible des d'una aproximació semasiològica a la terminologia, però resulta més explicativa que d'altres basades en la idea indefinida i subjectiva de la “independència semàntica”: “La homonímia se da cuando un mismo término designa dos o más conceptos que són semánticamente independientes uno del otro” (Fedor de Diego, 1995:57).

⁵⁵ Condamines i Rebeyrolle (1997) analitzen com aquest fenomen de la polisèmia és freqüentment provocat per diferents punts de vista.

2.2 Revisió de la noció de sinonímia des de la semàntica

Com ja hem dit, abans de centrar-nos en l'anàlisi de la noció de sinonímia en terminologia ens proposem de fer un breu repàs d'algunes qüestions fonamentals que aquesta noció ha plantejat a la semàntica, concretament a la semàntica lèxica. Descartem, doncs, una revisió crítica exhaustiva de la bibliografia.

En primer lloc ens referirem a la definició de sinonímia; després, a la igualtat de significat, el nucli de reflexió semàntica sobre la sinonímia; en tercer lloc, als graus de sinonímia; i finalment, a la dicotomia entre sinonímia de sistema i sinonímia de discurs.

2.2.1 Introducció

En la formació etimològica de la paraula *sinonímia* hi intervé el mot grec *ónoma*, que significa *nom* o *mot*; des d'una perspectiva etimològica, per tant, només és pertinent d'utilitzar la paraula *sinonímia* per referir-se a la sinonímia lèxica. En aquest treball utilitzem sempre *sinonímia* en el sentit etimològic, és a dir, per significar la *sinonímia lèxica*, única sinonímia que estudiem.

A més, prenem una perspectiva únicament sincrònica. La semàntica diacrònica, que estudia els canvis de sentit en el temps, i que pretén descobrir les condicions necessàries per a la realització d'aquests canvis i també les causes i les conseqüències (lingüístiques, psicològiques o externes), és un enfocament molt pertinent per a l'estudi de la sinonímia, ja que sovint la igualtat o desigualtat de significats en el pla sincrònic només es pot explicar amb el coneixement de l'origen del significat o dels estadis semàntics intermedis⁵⁶. En aquest treball, però, hem pres un enfocament sincrònic perquè hem prioritzat l'anàlisi de les relacions entre realitat, denominacions i significats.

2.2.2 Definició de sinonímia en semàntica

Com a disciplina que s'ocupa del llenguatge des del punt de vista del significat, la semàntica ha trobat en la sinonímia un dels seus principals camps d'estudi. En lògica i en filosofia, la semàntica s'ocupa sobretot de les relacions que les expressions lingüístiques estableixen amb el món real o possible a què es refereixen i de les condicions en què aquestes expressions poden ser considerades verdaderes o falses. En

---

⁵⁶ Recentment, Faulstich (en premsa) s'ha situat en l'estudi diacrònic de la variació terminològica.

lingüística, en canvi, l'èmfasi se centra en la manera com el significat s'estructura en les llengües naturals (Pérez Saldanya, 1998:292).

Des de la semàntica, la sinonímia s'ha plantejat com un fenomen rarament existent si es defineix de manera restrictiva:

“Étant donné l'imprécision du sens des mots et l'intervention de valeurs affectives et évocatrices, la synonymie parfaite est un état rare et précaire. Ne seront tenus pour synonymes authentiques que les mots qui peuvent se substituer les uns aux autres n'importe quel contexte, sans qu'il y ait le moindre changement dans la signification objective et la nuance affective de l'énoncé.” (Ullmann, 1959:180)

Lyons (1968:447-448) considera un error basar la sinonímia absoluta en l'equivalència completa i en la intercanviabilitat total, ja que aquests dos criteris no estan necessàriament connectats; i afirma que una vegada s'accepta aquesta premissa i s'abandona la idea tradicional segons la qual la sinonímia prové de la identitat de dos sentits independentment determinats, el problema esdevé molt més simple. Prenent en consideració el significat descriptiu, Lyons proposa una nova definició de sinonímia, d'àmplia acceptació:

“Our criterion for sameness and difference of sense will be made more directly dependent upon the descriptive meaning of utterances; two or more expressions will be defined to have the same sense (i.e. to be synonymous) over a certain range of utterances if and only if they are substitutable in the utterances without affecting their descriptive meaning.” (Lyons, 1977:202)

Des d'una òptica cognitiva, Cruse (1986) critica alguns aspectes de la visió tradicional de les relacions semàntiques del lèxic, i proposa operar directament en termes de significat, i analitzar les relacions semàntiques entre oracions paral·leles en què les unitats lèxiques estudiades ocupen posicions idèntiques a nivell estructural. Segons aquest autor, les relacions lèxiques primàries entre unitats s'estableixen amb l'anàlisi de les condicions de veritat (*truth-condition*) entre les oracions que les contenen. La sinonímia plantejada des d'aquest punt de vista és denominada *sinonímia cognitiva* i definida de la manera següent:

“X is a cognitive synonym of Y if (i) X and Y are syntactically identical, and (ii) any grammatical declarative sentence S containing X has equivalent truth-conditions to another sentence S¹, which is identical to S except that X is replaced by Y.” (Cruse, 1986:88)

2.2.3 Igualtat de significat

D'una manera o una altra, la sinonímia implica la igualtat —o *identitat*, o *equivalència*, o *semblança*, segons els autors i segons el grau de sinonímia— de significat, però la quantificació i la caracterització del significat és limitada. La imprecisió del significat, que apareix expressada en la definició d'Ullmann que hem vist més amunt és justament la dificultat crucial que planteja l'estudi de la sinonímia.

Per parlar de la igualtat de significat —o igualtat de *sentit*, o de *noció*, o de *concepte*, també segons els autors i l'orientació teòrica—, cal establir prèviament què s'entén per significat, ja que per a alguns autors cal prendre en consideració només el significat denotatiu (en la citació de Lyons hem vist que es referia al “significat descriptiu”), i per a d'altres cal incloure-hi també la part connotativa (en la citació d'Ullmann es fa referència explícita a les “nuances affectives”)⁵⁷. Davant d'una teoria de la significació, en què el significat es desdobra en una part designativa que pot ser comuna amb altres mots i una part connotativa pròpia, i una teoria de la designació, que estableix les relacions entre el món i els signes, alguns autors, com Rey-Debove, s'inclinen per una teoria de la designació per abordar l'estudi de la sinonímia:

“La synonymie de mots n'est donc envisageable dans une théorie de la signification, à cause des connotations, même si l'on s'en tient aux connotations de contenu, ou liées au contenu (...). On peut au contraire envisager des **vrais synonymes** dans une théorie de la désignation, dans la relation des signes aux choses, telle qu'elle est représentée dans le signifié désignatif.” (Rey-Debove, 1997:97)

La igualtat de significat s'explicaria, amb la imatge binària del signe lingüístic de Saussure, com la igualtat de conceptes, entès, el concepte, com la idea individual inspirada a partir del referent. Des d'Ogden i Richards⁵⁸, el signe es representa amb el triangle que redistribueix els valors i incorpora el referent:

---

⁵⁷ Lyons (1968:448-449) manté, a més, una posició crítica davant de l'ús de la categoria “affectiu” si no té a veure directament amb el significat que ell anomena descriptiu o cognitiu: “A more important point is the following. The distinction between “cognitive” and “non-cognitive” synonymy is drawn in various ways by different authors. But in all cases it is “cognitive” synonymy which is defined first. No one ever talks of words as being “emotive”, but not “cognitively synonymous”. This fact of itself would be sufficient to suggest that “emotive” or “affective”, is being used as a catch-all term to refer to a number of quite distinct factors which may influence the selection of synonyms on particular occasions or in particular contexts. What is required is an account of these factors in terms appropriate to them. No useful purpose is served by employing the undoubtedly relevant category of “emotive” (or “affective”) connotations for anything that does not come within the scope of “cognitive” meaning.” (Lyons, 1968:449).

⁵⁸ *The meaning of meaning* (1923:11). Sembla que aquest triangle prové de Gomperz (1908) però actualment se n'atribueix l'autoria als lògics anglesos Ogden i Richards (1923). Posteriorment s'han basat

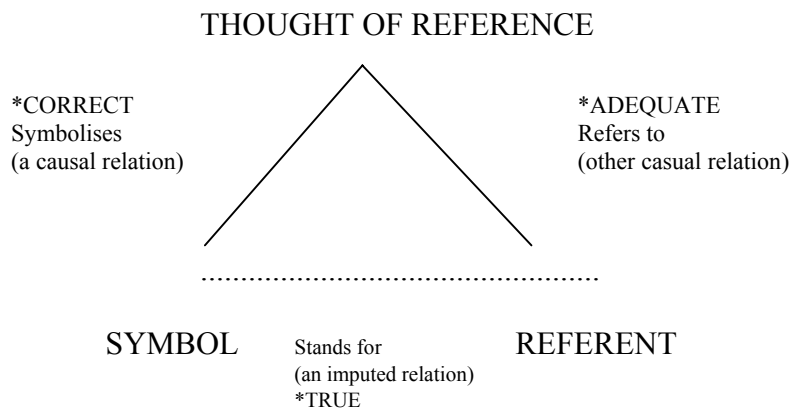

Figura 2. Triangle semiòtic d'Ogden i Richards (1923).

Partint d'aquesta representació del signe és pertinent la distinció entre teories de la significació i de la designació, a propòsit del pla en què es considera que es dona la sinonímia: relació entre conceptes (o significats), estrictament entre denominacions, o amb intervenció del referent.

Actualment⁵⁹ es considera que la identitat del referent no indica necessàriament l'existència de sinonímia —"on peut désigner la même personne en disant *mon fils* ou *ce gamin*, pourtant *gamin* n'est pas synonyme de *fils*" (GLLF, 1978:5.895)—, però en estudis de la sinonímia centrats en l'ús contextual, en què els aspectes anafòrics, per exemple, adquireixen una importància cabdal, sí que es tendeix a considerar que la igualtat del referent condueix a la sinonímia.

Es tracta, creiem, de distingir diferents tipus de sinonímia. Com a mínim cal fer la distinció entre *sinonímia referencial* o *sinonímia ontològica* per a la igualtat quant al referent i quant a la referència, quant a la relació semàntica entre una expressió lingüística i l'entitat del món que designa, i *sinonímia conceptual* per a la igualtat quant al concepte i la conceptualització.

La igualtat de significat s'estableix, des d'un enfocament lògic, a partir de les tres propietats necessàries de l'equivalència matemàtica: en primer lloc, la *simetria* (si x és y , y és x , recíprocament), en segon lloc la *transitivitat* (si x és y i y és z , x és z) i, en tercer lloc, la *reflexivitat* (x és x , y és y , és a dir, igualtat a si mateix, univocitat de cada mot).

---

en el mateix triangle semàntic Ullmann (1959), Knobloch (1956) i Baldinger (1959), entre d'altres. A l'apartat 2.3.5 veurem com també s'hi basa Wüster (1959-60).

Per a alguns lingüistes, aquesta formulació constitueix l'explicació més rigorosa de la sinonímia:

“En langue spécialisée, c'est d'abord l'équivalence mathématique qui importe: un arbre n'est un arbre à cames que si les deux dénominations sont interchangeables salva veritate”. (Lerat, 1995:85)

L'interès de les expressions lògiques per a l'anàlisi de les relacions semàntiques, en aquest cas la sinonímia, resulta evident. Però és igualment cert que l'aplicació per a l'estudi de casos concrets de sinònims planteja problemes que condueixen a la mateixa insatisfacció elemental: com podem afirmar que x és y ?

2.2.4 Graus de sinonímia

A *Lexical Semantics*, Cruse (1986) enceta el capítol sobre sinonímia partint del que anomena “dues intuïcions semàntiques robustes” en relació a la sinonímia:

“The first is that certain pairs of groups of lexical items bear a special sort of semantic resemblance to one another. (...) The second intuition is that some pairs of synonyms are ‘more synonymous’ than other pairs.” (Cruse, 1986:265)

Efectivament, l'existència de la sinonímia i dels diferents graus és en general tan intuïtivament clara com difícilment demostrable. Sembla evident que en l'estudi d'aquesta relació semàntica, l'establiment de diferents graus i tipus permet avançar més en la descripció lingüística que no pas la recerca d'un o diversos paràmetres teòrics per determinar la sinonímia. El punt on cal situar la semblança necessària entre les unitats estudiades és el que s'entén com l'aspecte crucial en la discussió semàntica i filosòfica sobre la sinonímia: en un extrem, la identitat tautològica, en què no té sentit considerar la sinonímia i, en l'altre, una semblança tan feble que tampoc té sentit de ser considerada.

“La notion de synonymie véhicule celle d'identité de signification. On peut concevoir l'identité de manière plus ou moins restrictive. Il existe une forme purement tautologique de l'identité, dans laquelle ‘A est A’ constitue l'expression même de l'identité à soi. Cette forme ne saurait concerner la synonymie qui est une relation entre deux expressions (termes ou phrases) posées comme distinctes l'une de l'autre et dans laquelle joue à fond la dialectique du même et de l'autre. Aussi ce ne peut être que dans le cadre d'une conception affaiblie de l'identité que la notion de synonymie peut faire sens. On pourrait être tenté de parler alors simplement d'une similitude ou d'une ressemblance

---

⁵⁹ L'ús que feia Aristòtil (*Organon, Categories*) de l'adjectiu *sinònim* estava situat en la relació entre els mots i les coses i ho aplicava inicialment a les coses, tot i que posteriorment va passar a aplicar-ho als

plus ou moins vague entre les significations attachés à chacune des expressions dites synonymes, mais ce serait sans doute aller trop loin dans l'affaiblissement de la relation d'identité et oublier que dans une relation de synonymie est posée la marque d'une égalité." (Rossi, 1997:105)

Una de les classificacions de sinònims més esteses i completes segons el grau de sinonímia és la de Lyons (1981:50-51). Estableix una primera distinció entre sinònims plens (*fully synonyms*), totals (*totally synonyms*) i complets (*completely synonyms*). Defineix els sinònims plens com aquells que tenen tots els significats idèntics; els sinònims totals com aquells que són sinònims en tots els contextos i els sinònims complets com aquells que són idèntics en totes les dimensions rellevants del significat. A partir d'aquesta primera distinció, Lyons distingeix els sinònims absoluts (només aquells sinònims que són al mateix temps sinònims plens, totals i complets), els sinònims parcials (només compleixen una o dues d'aquestes condicions) i els sinònims aproximatius o quasisinònims (els que tenen un significat més o menys similar però no idèntic). La majoria de les denominacions específiques en què Lyons basa les seves distincions es troben indistintament usades en els autors posteriors⁶⁰.

2.2.4.1 Sinonímia absoluta

La sinonímia absoluta, tal com l'acabem de veure definida per Lyons i com la trobem definida per altres semantistes⁶¹, és pràcticament inexistent i aquesta és la conclusió a què arriben la majoria d'autors:

"One thing becomes clear once we begin a serious quest for absolute synonyms, and that is that if they exist at all, they are extremely uncommon." (Cruse, 1986:270)

L'única excepció sistemàtica a aquesta conclusió és la que fa referència al fet que en els llenguatges d'especialitat sí que és possible una sinonímia absoluta, pel fet que en el llenguatge d'especialitat té preponderància l'aspecte denotatiu del terme.

"Or, dans la plupart des cas, il est impossible d'affirmer que deux mots soient interchangeables à tous égards. Seuls des termes techniques clairement définis et qui ne figurent que dans un nombre limité de contextes connaissent une synonymie intégrale (...)." (Ullmann, 1959:180)

---

noms i no a les coses (Rey-Debove, 1997:91).

⁶⁰ Per exemple, *sinonímia absoluta* se sol igualar a *sinonímia plena*, a *sinonímia total* o a *sinonímia completa*.

⁶¹ Vegeu la citació d'Ullmann a l'apartat 2.2.2.

Una de les raons més importants que explica la inexistència de la sinonímia absoluta és el principi d'economia lingüística que guia els parlants i que els porta a considerar que els mots diferents han de significar coses diferents⁶².

“Le principe d'économie s'oppose à la coexistence de synonymes absolus; quand le hasard de la genèse ou des glissements de sens amène deux mots à exprimer concurremment un même signifié, l'un des deux est condamné à disparaître (...), ou à se cantonner dans un certain registre, ou à changer de sens.” (GLLF, 1978:5.895)

Segons Gauger (1970:150) aquesta idea ja era usual durant el segle passat, com es pot veure en l'*Éssai de sémantique* de Michel Bréal (1897), en què s'afirma que la sinonímia absoluta s'oposa a la 'lleï de repartició': involuntàriament, els parlants es basen en la concepció que els mots diferents signifiquen coses diferents i per l'acció d'aquest sentiment intuïtiu, s'obté de manera natural una distribució diferent dels trets semàntics dels diferents sinònims.

És evident, però, que a banda d'aquest fenomen de repartició, la sinonímia absoluta també es resol amb la desaparició d'una forma a favor d'una altra:

“Nous avons vu plus haut que la synonymie intégrale répugne au sentiment linguistique. On la résoudra donc en répartissant entre les synonymes les diverses nuances de leur signification commune. (...) Il arrive fréquemment qu'un terme se trouve supplanté par un synonyme rival. L'issue du conflit dépendra de diverses circonstances. Chaque fois que la 'vitalité' sémantique d'un mot baisse, il risque de s'effacer devant des concurrents plus robustes.” (Ullmann, 1959:185-186)

2.2.4.2 Sinonímia parcial i aproximativa

Com hem vist, segons Lyons (1981) la sinonímia esdevé parcial quan alguna de les accepcions de la paraula (en mots polisèmics) no és idèntica, o bé quan la intercanviabilitat no és possible en tots els contextos, o bé quan hi ha diferències en alguna de les dimensions del significat.

Si tenim en compte que la majoria de paraules són polisèmiques i que normalment el conjunt d'accepcions d'un mot no coincideixen amb el conjunt d'accepcions d'un altre mot, i que és igualment improbable trobar unitats intercanviables en qualsevol context i que s'adiguin en la totalitat de les dimensions del significat —inclosos els aspectes de

---

⁶² Aquesta hipòtesi presumiblement resultaria demostrada amb treballs de caràcter diacrònic.

connotació rellevants—, hem de concloure que la sinonímia parcial és el grau de sinonímia més freqüent.

Alguns autors estableixen els graus de sinonímia a partir de menys paràmetres, de manera que la sinonímia absoluta sembla més probable simplement perquè és menys definida. Duchacek (1967 citat a GLLF 1978:5.896), per exemple, distingeix només dos graus de sinonímia: sinonímia perfecta, quan tots els elements de sentit coincideixen, i sinonímia aproximativa o quasisinonímia, quan només hi ha coincidència d'una part dels elements. I Dubois (1994) estableix els graus de sinonímia només sobre la base de la distinció entre connotació i denotació: els sinònims complets presenten una coincidència en el contingut denotatiu i en el connotatiu, i els sinònims incomplets coincideixen quant a la denotació i no quant a la connotació:

“Le concept de *synonymie complète* est lié à la distinction qu'on fait entre le sens cognitif et le sens affectif. La pratique de la langue met en jeu d'un côté l'entendement, de l'autre l'imagination et les émotions: les mots de la langue quotidienne, à la différence du vocabulaire scientifique et technique, sont chargés d'associations affectives (connotations) en dehors de leur sens purement dénotatif. (...) D'une manière générale, et pour des raisons pédagogiques, on s'intéresse à une *synonymie incomplète*, limitée à la denotation. On considère comme synonymes des mots de même sens cognitif et de valeurs affectives différentes.” (Dubois, 1994:465)

En relació a la distinció de sinònims segons el grau de sinonímia, Cruse (1986:265-291) fa aportacions interessants. Planteja els graus necessàriament en forma d'escala (o de cercles concèntrics) i estableix la necessitat d'un punt fix per poder-la dissenyar. Encara que per raons metodològiques el punt que s'estableix per a aquest tipus d'escales és el punt mínim, en l'anàlisi de la sinonímia això no sembla possible ja que el punt mínim sembla més imprecís encara que el de màxima sinonímia. Per tant, Cruse proposa un continuïum de sinonímia en què el punt de partida és la sinonímia absoluta i, per tant, l'escala reflecteix la diferenciació de sinònims.

En la part més baixa de l'escala trobem el que ell anomena sinònims cognitius (*cognitive synonyms*), amb un punt final representat per la sinonímia absoluta, i a la part alta trobem els plesionims (*plesionyms*) que acaben en la no-sinonímia. La diferenciació entre sinònims cognitius i plesionims reposa sobre les condicions de veritat de les oracions:

“Plesionyms are distinguished from cognitive synonyms by the fact that they yield sentences with different truth-conditions: two sentences which differ only in respect of plesionyms in parallel syntactic positions are not mutually entailing, although if the

lexical items are in a hyponymous relation there may well be unilateral entailment.”
(Cruse, 1986:285)

I la diferenciació entre plesiònims i no-sinònims parteix de la distinció entre els trets semàntics subordinats (*subordinate semantic traits*) i els trets capitals (*capital traits*)⁶³: Cruse adverteix una tendència en el fet que quan es produeix una diferència en els trets subordinats, la probabilitat de trobar plesiònims és alta i que quan la diferència és en els trets capitals, la situació és normalment de no-sinonímia. Així doncs, els plesiònims de Cruse estarien relacionats amb el tercer grau de sinonímia, sinonímia aproximativa o quasisinonímia, que d’altres autors identifiquen sobre la base de la no identitat denotativa.

Cruse analitza nombrosos exemples per il·lustrar i justificar la seva proposta d’escala de sinonímia, però també aporta contraexemples que el porten a concloure la impossibilitat de determinar les zones intermèdies i de trobar criteris taxatius per establir els graus de sinonímia. No obstant això, té la virtut d’explorar i proposar nous conceptes i criteris per analitzar els nivells de sinonímia que van més enllà dels existents.

2.2.5 Sinonímia i intercanviabilitat contextual

La noció d’intercanviabilitat contextual (o *substituïbilitat* o *permutabilitat*, segons els autors) apareix de manera recurrent com a paràmetre per a l’establiment de la igualtat semàntica i, en definitiva, per a la definició de la pròpia noció de sinonímia. Hem vist que segons Ullmann la intercanviabilitat ha de donar-se en qualsevol context, i que segons Lyons la intercanviabilitat s’ha de donar en un determinat àmbit d’enunciats (els sinònims intercanviables en tots els contextos són un tipus concret de sinònims, que Lyons denomina sinònims totals). Hem pogut veure que també Cruse recorria a la intercanviabilitat entre oracions paral·leles com a factor per a l’establiment de la sinonímia.

L’anàlisi de la sinonímia de discurs (o de parla), que s’estableix sobre la base de la intercanviabilitat en un context determinat, resulta més fàcilment abordable que la sinonímia de sistema (o de llengua), basada en una hipotètica intercanviabilitat en qualsevol context⁶⁴. És evident que en el primer cas es poden identificar exemples de

---

⁶³ Els trets capitals són, segons aquest autor, els trets semàntics centrals i els trets subordinats són trets semàntics perifèrics o menors.

⁶⁴ “Le phénomène de la synonymie n’est compréhensible que si l’on distingue les synonymes apparaissant dans des énoncés concrets (*Sprachäusserungen*), et les synonymes considérés comme des éléments non actualisés de la ‘langue’ (*Sprachbesitz*). En d’autres termes: il faut mettre à la base une distinction

sinonímia absoluta i que les afirmacions sobre la inexistència de la sinonímia absoluta s'han de centrar en la sinonímia de sistema, com observen diversos autors:

“La complète identité de contenu est un phénomène de la parole (*performance*), elle n'est pas un phénomène de la langue ('compétence'). Dans la langue il n'y a que la similitude qui peut être plus ou moins grande.” (Gauger, 1970:158)

“La synonymie peut avoir deux acceptions différentes: ou bien deux termes sont dits synonymes quand ils ont la possibilité de se substituer l'un à l'autre dans un seul énoncé isolé (...); ou bien deux termes sont dits synonymes (synonymie absolue) quand ils sont interchangeable dans tous les contextes, et alors il n'y a pratiquement plus de véritables synonymes (...).” (Dubois, 1994:465)

Dubois afirma que en l'estudi dels sinònims, l'anàlisi contextual és molt més pertinent que en l'estudi d'altres relacions de sentit com poden ser l'antonímia i la hiperonímia, precisament pel fet que sovint en context es neutralitzen les oposicions entre mots (Dubois, 1994:465). També arriba a la mateixa conclusió Duquet-Picard després d'estudiar les possibilitats d'anàlisi dels sinònims fora de context:

“Puisque, de par leur caractère polysémique, les mots ont peu de sens (ou en ont trop...) en dehors d'un contexte donné, il nous faut conclure que la notion de contexte, en langue générale, est essentielle à l'identification d'une relation synonymique entre deux unités lexicales.” (Duquet-Picard, 1986:38)

Atesa la dificultat teòrica, més que intuïtiva, de determinar la igualtat de significat, són diverses les opcions que se solen proposar per objectivar aquesta avaluació. Com ja hem vist, per a l'anàlisi de la sinonímia en discurs, única sinonímia analitzable segons alguns autors, la intercanviabilitat contextual és la via més factible. Per a la sinonímia del sistema cal recórrer a l'anàlisi de trets semàntics a partir de les definicions, tenint en compte, però, que una major presència de trets semàntics comuns no implica necessàriament un grau elevat de sinonímia, ja que és necessari, a més, que el nivell de contrast sigui molt baix⁶⁵ (Cruse, 1986:266). L'opció de l'anàlisi componencial és una via que permet caracteritzar els sinònims en la mesura que les unitats contenen els mateixos trets definitoris; aquesta opció parteix de propostes anteriors com la descomposició del *semema* entès com a significat global, en *semes*, entesos com els elements individuals del semema (Pottier, citat a GLLF, 1978:5.896). En aquesta idea es basa també Cruse que, com hem vist, diferencia els trets “centrals” dels “perifèrics”⁶⁶ i

---

analogue à celle de Saussure entre 'parole' et 'langue' où à celle de Chomsky entre 'performance' et 'compétence'.” (Gauger, 1970:151)

⁶⁵ Cruse es refereix al fet que els hipònims comparteixen un gran nombre de trets semàntics i poden diferir només en un, en el qual contrasten.

⁶⁶ I també es recupera aquesta distinció en la lingüística cognitiva per a la noció de prototip.

trasllada el problema a l'establiment de què considerarem "semblances necessàries" i "diferències permeses".

2.3 Revisió de la noció de sinonímia des de la terminologia

Una vegada presentades algunes de les qüestions fonamentals sobre la noció de sinonímia, ens proposem de centrar-nos en l'anàlisi de la sinonímia en terminologia. Dediquem una part inicial d'aquest apartat a la noció de sinonímia a partir de l'estudi d'algunes definicions, una segona part a l'examen de les diferents condicions que es tenen en compte per a l'existència de la sinonímia, i una tercera part a la revisió bibliogràfica sobre els graus de sinonímia en terminologia i sobre l'estudi de la sinonímia en context i fora de context.

2.3.1 Introducció

En la bibliografia existent sobre terminologia i llenguatges d'especialitat, la sinonímia com a fenomen (anàlisi de les causes, de les conseqüències, dels graus, dels tipus, etc.) ha estat més àmpliament estudiada que la pròpia noció de sinonímia, per a la qual hem pogut documentar un conjunt restringit però suficient de definicions explícitament formulades.

Així com en el primer capítol hem fet un repàs del tractament que s'ha donat a la variació en terminologia des de tres grans orientacions (estandardització, normalització i descripció) i ens hem centrat especialment en el nivell d'acceptabilitat del fenomen, a continuació volem analitzar com s'entén i es defineix la noció de sinonímia des d'aquestes tres grans orientacions.

2.3.2 Sobre la definició de sinonímia

2.3.2.1 La definició de sinonímia des de l'estandardització terminològica

Podem afirmar que Wüster i els seus seguidors representen l'opció més homogènia i sistemàtica quant a la definició de sinonímia ja que es redueix aquest fenomen a la *identitat de concepte*. Resulta obvi que per a la TGT, atès el seu caràcter estrictament onomasiològic i atès que, com hem vist en el primer capítol, la sinonímia és considerada

la més perillosa de les ambigüitats lingüístiques pels problemes que pot comportar en la comunicació, aquesta és la definició més vàlida i que més clarament s'insereix en els diversos fonaments de la teoria.

Aquesta identitat del concepte, que a Wüster⁶⁷ no trobem expressada en forma de definició però sí en forma de paràfrasis del fenomen de la sinonímia, i que, en canvi, ja apareix en forma de definició en els seus seguidors⁶⁸, s'exigeix explícitament per als diversos termes sinònims (els subratllats de les citacions següents són nostres):

“2 o más términos de la misma lengua que designan exactamente el mismo concepto. La base es pues la identidad de concepto.” (Felber i Picht, 1984:215)⁶⁹

“Dès qu'il existe, pour une notion unique, au moins deux termes dans une langue, c'est-à-dire dès que tous les caractères de cette notion peuvent être considérés comme identiques dans les différents termes, on parle de termes synonymiques.” (Dahlberg, 1981:259)

Felber i Picht (1984), però, formulen altres definicions de sinonímia en la mateixa obra “palabras con significado equivalente (sinónimos)” (1984:21) i “cuando a un concepto le corresponden dos o más denominaciones que, por lo tanto, se pueden intercambiar arbitrariamente” (1984:160). D'una banda, com podem veure, en aquestes definicions es parla de concepte però també de significat, i se'l qualifica d'equivalent i no pas d'idèntic, característiques amb les quals els autors s'allunyarien de l'especificitat terminològica. D'altra banda, s'introdueix també la idea de la intercanviabilitat, però tendim a interpretar-ho, davant del dubte i per coherència amb les altres definicions de què disposem tant de Felber com de Picht, com una intercanviabilitat a nivell de sistema i no de discurs.

Wüster va dedicar una part important de la seva activitat al desenvolupament de normes internacionals d'estandardització per a la terminologia a l'Organització Internacional d'Estandardització (ISO); la coincidència, doncs, de la definició de sinonímia que

---

⁶⁷ “Por lo tanto, no debería haber denominaciones ambiguas (homónimos y polisemia), ni denominaciones múltiples para un mismo concepto (sinónimos).” (Wüster, 1979/1998:137)

⁶⁸ “Synonymy: term - concept assignment, in which two or more different terms are assigned to one concept.” (Felber, 1984:185)

⁶⁹ Trobem la mateixa definició a la versió anglesa de Picht i Draskau (1985:101): “2 or more terms from the same language designate exactly the same concept. The essential factor here is the identity of concept.”

trobem a la norma ISO 1087-1990⁷⁰ no és casual —“Relation between designations representing only one concept in one language” .

En els treballs provinents de l'anomenada Europa de l'Est, tant en els de l'antiga Unió Soviètica com en els de l'antiga Txecoslovàquia, observem una comprensió del fenomen de la sinonímia, a partir de com el trobem definit, menys homogeni que el que acabem de veure per a l'Escola Vienesa. Natanson, per exemple, representant del corrent terminològic de Moscou, defineix la sinonímia de manera idèntica a la que hem vist en el grup anterior: “un phénomène consistant en l'attribution de plusieurs termes au même concept.” (Natanson, 1981a:54). En canvi, Ahmanova, un dels teòrics més representatius del pensament terminològic de la Unió Soviètica, i també del mateix corrent terminològic, dóna una definició molt més complexa, en què s'hi tenen en compte els aspectes connotatius i estilístics dels termes:

“SYNONYMIE. Coïncidence en signification essentielle (le plus souvent, avec la conservation des différences quant aux nuances et à la caractéristique stylistique) des mots, des morphèmes, des locutions, des unités phraséologiques, etc.’ (...) ‘SYNONYMES. (Les mots de la même signification) (...) Ce sont les membres du même groupe thématique (...) qui: a) appartiennent à une même catégorie du discours et b) sont tellement rapprochés au point de vue de leurs significations que leur emploi correct dans le discours nécessite la connaissance précise des nuances sémantiques qui les différencient et de leurs propriétés stylistiques.” (Ahmanova, 1966, citat a Natanson, 1981a:50)

Aquest no és un fet aïllat; des d'una perspectiva més moderna, Irgl també s'allunya, en la definició de sinonímia, de la visió del concepte com una entitat ideal, aïllada i universal, i més aviat el situa dins del context per interpretar-lo. Irgl, a més, considera la proximitat, i no pas la identitat, del contingut.

“I will mention the well-known three basic characteristic features of lexical synonyms: 1. They are lexical items with the same or nearly the same meaning. 2. They may be defined (wholly or almost wholly) in the same terms. 3. They may be interchangeable within limits.” (Irgl, 1987:275)

2.3.2.2 La definició de sinonímia des de la normalització terminològica

Quebec és un dels contextos on més s'ha treballat en terminologia, arran del procés de normalització lingüística i és, en conseqüència, un dels llocs on la sinonímia ha estat

---

⁷⁰ Les definicions de sinonímia que trobem en les guies metodològiques d'organismes de normalització terminològica són deutores d'aquesta norma: “S'entén per termes sinònims aquells que designen exactament la mateixa noció.” (Termcat, 1990:76)

objecte d'una discussió més profunda i àmplia⁷¹; aquest és segurament un dels factors pels quals la sinonímia és vista de manera més heterogènia. Així, per exemple, trobem autors que defineixen la sinonímia des del mateix punt de vista d'identitat del concepte que hem observat des de l'estandardització terminològica:

“une même notion exprimée par plus d'une dénomination” (Duquet-Picard, 1986:131)

“La synonymie, rappelons-le, consiste à avoir plusieurs termes pour une notion.” (Nakos, 1986:6)

“Le terme synonymique est l'existence, pour une notion unique, d'au moins deux termes dans une langue, c'est-à-dire que tous les caractères de cette notion peuvent être considérés comme identiques dans les différents termes.” (Landry, 1983:269)

Observem, però, que la majoria de definicions que trobem en aquest grup se separen del plantejament de la teoria clàssica de la terminologia, i s'acosten molt més a la lingüística, ja que van més enllà de basar-se en la identitat del concepte i s'obren cap a la noció més àmplia de significat, als aspectes d'ús i de connotació.

Corbeil (1983:7) considera indispensable que els termes siguin en ús i intercanviables en el mateix enunciat, i Duquet-Picard i Dion proposen una de les definicions més restrictives, en fer explícit un nombre elevat de condicions:

“En langue de spécialité, il y a synonymie quand, dans une même langue et dans un même réseau notionnel, une même notion peut être désignée par deux ou plusieurs dénominations de formes différentes interchangeables ou substituables l'une à l'autre sans modifier le sens de l'énoncé.” (Duquet-Picard i Dion, 1983:230)

Una expressió diferent de la definició de sinonímia dins d'aquest mateix context és la que aporta Kocourek, un dels autors que més ha reflexionat sobre la noció de sinonímia (1968⁷², 1983 i 1991), quan planteja que els termes sinònims són intercanviables en la posició del definit de la mateixa definició.

”I have proposed to define synonymous terms roughly as terms interchangeable in the definiendum position of the same definition” (Kocourek, 1968:133)

Els aspectes d'ús i de conceptualització també són tinguts en compte en obres de característiques molt diferents però dins el mateix marc de la normalització lingüística; així, per exemple, el *Vocabulaire systématique de la terminologie* de Boutin-Quesnel

---

⁷¹ La relació entre sinonímia i normalització terminològica és particularment estreta perquè la gestió de la sinonímia és una de les tasques principals de la normalització terminològica.

defineix la sinonímia com “Chacun des termes d’une langue donnée qui désignent une même notion et qui se situent à un même niveau de langue ou à un même niveau de conceptualisation (...)” (Boutin-Quesnel, 1985:21).

2.3.2.3 La definició de sinonímia des de la descripció terminològica

En aquest últim apartat revisem les definicions de sinonímia d’autors que hem volgut presentar conjuntament perquè comparteixen una orientació terminològica descriptiva, però com veurem no es tracta ni d’un grup homogeni ni especialment rellevant quant a la definició de la sinonímia.

L’opció de definir la sinonímia a partir de la identitat de concepte és la que trobem també en representants del Corrent de traducció, tant a Gran Bretanya com al Canadà: “a set of terms designating a given concept” (Sager et al., 1980:82); “Synonyms are defined as two or more terms from the same language representing the same concept” (Rogers, 1997:217); “plusieurs termes désignent une même notion” (Dubuc, 1992:81).

En canvi, des de plantejaments terminològics amb una orientació més lingüística, observem que, a banda del concepte (també aquí plantejat d’una manera més àmplia, com el significat de les unitats terminològiques), es tenen en compte les condicions d’ús.

“En sentit estricte, la terminologia només considera sinònimes les unitats formals semànticament equivalents que pertanyen a una mateixa llengua històrica; i, dins d’aquesta, a la mateixa varietat formal. Les formes sinònimes de denominació d’un concepte, però, no sempre responen a patrons de relació absoluta d’equivalència, sinó que mostren una variada gamma de casos...” (Cabré, 1992:201)⁷³

“termes qui remplissent deux conditions: celle de l’identité du référent dans le cadre d’une identité d’indexation plus l’identité des conditions d’utilisation. Si les deux termes n’ont pas exactement les mêmes conditions d’emploi, l’un est la variante de l’autre.” (Gouadec, 1990:56)

Encara que també podem trobar-ne d’altres en què l’aspecte determinant és la identitat del concepte:

“ (...) pluralité linguistique (lexicale ou syntagmatique) des designations d’une même notion (d’un même concept) dans un même système” (Rey, 1983:305)

“Indeed, typically ‘synonyms’ are words with similar, but not identical, meanings. When two expressions are used to designate exactly the same concept we can then -and only then- think of them as ‘synonymous terms’.” (Riggs, 1981:596)

---

⁷² “‘Synonymy’ is used broadly as sameness of sense in different linguistic forms.” (Kocourek, 1968:131)

⁷³ Actualment, i com ja hem vist en el capítol anterior, Cabré ha analitzat el fenomen de la variació amb una perspectiva més àmplia.

2.3.2.4 Quadre de resum

A partir de les definicions que acabem de veure hem elaborat un quadre de resum (vegeu taula 2) que ens pot servir per facilitar la comprensió de les diverses aproximacions a la noció de sinonímia i per establir quines són les condicions necessàries per poder parlar de sinonímia, aspecte que analitzem a l'apartat 2.3.3.

En la primera columna d'aquesta taula, hi consten els noms dels autors de les definicions per ordre alfabètic amb indicació de l'any en què és formulada la definició, i a continuació hem creat cinc caselles referents als diferents continguts de les definicions⁷⁴: *concepte*, *intercanviabilitat*, *connotació*, *àrea* i *llengua*. Observem que la primera columna, *concepte*, és l'única que apareix plena en tots els casos; la igualtat del concepte (anomenat també *noció*, *significat*, *sentit* o *referent*, segons l'autor i l'orientació) és considerada explícitament imprescindible.

La *intercanviabilitat* en el context o en els contextos apareix només en un nombre reduït de casos i sempre es combina amb la identitat de significat. La referència a la intercanviabilitat, però, de vegades és ambigua: observem una confusió aparent entre intercanviabilitat i substituïbilitat, una oposició entre la intercanviabilitat en un context o en tots els contextos i, finalment, l'ambigüïtat d'alguns enunciat (com a Felber i Picht: “se pueden intercambiar arbitrariamente” o Irgl: “interchangeable within limits”).

Els aspectes de *connotació* apareixen en menys de la tercera part de les definicions, i hi observem una gran heterogeneïtat quant als tipus de connotacions a què fa referència cada autor: l'estil, el nivell de llengua, el nivell de conceptualització, la motivació, etc. I, finalment, en pocs casos es fa referència explícita, en les definicions, al fet de pertànyer a la mateixa *àrea* temàtica i, en canvi, el fet que la sinonímia s'hagi de donar dins d'una mateixa *llengua* torna a ser una condició important per a molts autors.

	concepte	intercanviabilitat	connotació	àrea	llengua
Ahmanova (1966)	coïncidence de signification essentielle		conservation des différences quant aux nuances et à la caractéristique	même groupe thématique	

⁷⁴ A la taula només s'han tingut en compte les informacions que apareixien en més de dos autors; de la lectura de les definicions es desprenen encara altres paràmetres importants (però menys freqüents) per a l'establiment de la sinonímia: Ahmanova, per exemple, estableix que la sinonímia s'ha de donar entre formes de la mateixa categoria gramatical; i Irgl i Kocourek condicionen la sinonímia al fet que els diferents termes es defineixin de manera igual o pràcticament igual.

			stylistique		
Boutin-Quesnel (1985)	désignent une même notion		même niveau de langue, même niveau de conceptualisation		
Cabré (1992)	semànticament equivalents		mateixa varietat formal		mateixa llengua històrica
Corbeil (1983)	renvoient à la même notion	exactement interchangeables dans le même énoncé	même norme, même infralecte		même code
Dahlberg (1981)	notion unique / tous les caractères de cette notion peuvent être considérés comme identiques				dans une langue
De Bessé (1974)	sens rigoureusement identiques		même situation	langue technique	
Dubuc (1992)	une même notion				
Duquet-Picard (1986)	une même notion				
Duquet-Picard i Dion (1983)	même notion	interchangeables ou substituables		même réseau notionnel	même langue
Felber (1984)	one concept				
Felber i Picht (1984)	identidad de concepto / significado equivalente	se pueden intercambiar arbitrariamente			misma lengua
Gouadec (1990)	identité du référent dans le cadre d'identité d'indexation		identité des conditions d'utilisation		
Irgl (1987)	same or nearly the same meaning	interchangeable within limits			
ISO (1990)	representing only one concept				in one language
Kocourek (1968)	sameness of sense	terms interchangeable in			

		the definiendum position of the same definition			
Landry (1983)	notion unique / tous les caractères de cette notion peuvent être considérés comme identiques				dans une langue
Nakos (1986)	une notion				
Natanson (1981a)	même concept				
Picht- Draskau (1985)	exactly the same concept				
Rey (1983)	même notion / même concept				dans un même système
Riggs (1983)	exactly the same concept				
Rogers (1997)	representing the same concept				from the same language
Sager et al. (1980)	a given concept				
Termcat (1990)	exactament la mateixa noció				
Wüster (1979/1998)	un mismo concepto				

Taula 2. Definicions de sinonímia en terminologia.

2.3.3 Condicions per a l'existència de la sinonímia

Les diferències en les definicions de sinonímia que hem analitzat tenen a veure especialment amb el nivell de restricció d'aquesta noció i amb la distància respecte dels plantejaments que hem vist per a la semàntica. Les definicions que aparentment presenten un grau menor de restricció (definicions més acostades a l'orientació de la terminologia clàssica, per a les quals l'única condició és la identitat del concepte), són

en realitat les més restrictives perquè la resta de condicions estan implícitament o explícitament negades pel model.

Pensem que la noció de sinonímia es pot plantejar com un contínuum, si s'ordenen i quantifiquen els paràmetres i s'analitzen les definicions amb tots els seus implícits, però perquè aquesta anàlisi bibliogràfica resulti més operativa simplifiquem el contínuum i el segmentem en dos grans blocs segons si s'estableixen com a condicions només paràmetres lingüístics o també pragmàtics, d'acord amb Cabré (1992):

“D'altres vegades, dues denominacions sinònimes només ho són sobre la base exclusiva de les condicions lingüístiques, però no de les pragmàtiques. Així, tenim alguns casos en què les dues unitats sinònimes pertanyen a registres diferents d'una mateixa llengua”.
(Cabré, 1992:202)

Entenem per condicions lingüístiques la diversitat en la forma o denominació i la igualtat de la denotació, i entenem per condicions pragmàtiques aquelles lligades a l'ús, normalment referides a aspectes connotatius, en sentit ampli, del significat. En aquest apartat, comencem amb la presentació d'unes condicions de caràcter previ i després ens centrem en l'anàlisi de les condicions lingüístiques. Desenvolupem l'anàlisi de les condicions pragmàtiques en l'apartat 2.3.6 relatiu als graus de sinonímia en terminologia.

La sinonímia, entesa com la igualtat de significat, pot produir-se en nivells inferiors a la paraula (bàsicament a nivell de morfemes) i també a nivells superiors (entre paràfrasis, frases, paràgrafs i encara en unitats superiors de text). En aquest treball, com ja hem dit, ens centrem en la sinonímia lèxica.

2.3.3.1 Un mateix sistema semiòtic

En els diferents textos analitzats provinents d'orientacions més clàssiques de la terminologia no es considera necessari que dues o més unitats pertanyin al mateix sistema semiòtic per poder-les considerar sinònimes. Ben al contrari, en els textos més clàssics (Wüster, 1979/1998:126; Felber, 1984:186; Felber i Picht, 1984:215; Picht i Draskau, 1985:101) trobem un exemple de sinonímia que inclou una fórmula química: *table salt*, *sodium chloride*, *NaCl* i *common salt*, fet que s'explica per la tendència de l'escola wüsteriana a veure els termes més com unitats artificials que no pas com paraules de la llengua.

Des d'altres perspectives més lingüístiques, en canvi, es considera que davant la diferència de sistema semiòtic cal parlar d'*equivalència* i no pas de sinonímia. Lerat (1995), per exemple, no considera les fórmules químiques com a sinònims de les respectives denominacions en llenguatge natural pel funcionament lingüístic especial de les fórmules:

“Une formule comme H_2O ne peut être considérée comme synonyme d'*eau* mais seulement comme son appellation chimique, dans les limites de la sémiotique propre à cette discipline, car H_2O ne comporte pas de morphèmes et n'accepte pas la détermination par un article.” (Lerat, 1995:49)

2.3.3.2 Un mateix sistema lingüístic

Com hem pogut veure a la taula 2, molts autors afirmen explícitament que la sinonímia només existeix dins d'un mateix sistema lingüístic (Cabré, 1992; Corbeil, 1983; Dahlberg, 1981; Duquet-Picard i Dion, 1983; Felber i Picht, 1984; ISO, 1990; Landry, 1983; Rey, 1983). Es considera, doncs, que la sinonímia és un fenomen intralingüístic, i que la relació d'igualtat semàntica interlingüística és, com acabem de veure també per als diferents sistemes semiòtics, l'*equivalència*.

Kocourek (1968:132; 1983:254; 1991b:190) es refereix a la igualtat entre significats però en sistemes lingüístics diferents com un tipus de sinonímia que anomena interlingüística: “synonymie interlinguistique, entre termes hétéroglosses dits équivalents terminologiques (=termes équivalents)” (Kocourek, 1983:254). Diversos autors, però, han criticat aquesta denominació i n'han proposat d'altres; la més habitual és *equivalència*, com ja hem dit, però també s'ha suggerit *traducció* i *isonímia* (els subratllats són nostres):

“Enfin, relativement à la synonymie en terminologie comparée ou synonymie interlinguistique, il nous semblerait plus adéquat de parler de termes équivalents quand deux ou plusieurs langues sont mises en parallèle; la notion de synonymie ne devrait s'appliquer qu'à l'intérieur d'une même langue.” (Duquet-Picard i Dion, 1983:230)

“(…) la synonymie n'a d'existence qu'au sein d'un même système linguistique: quand cette condition n'est pas remplie, on ne peut parler que de traduction. (Lerat, 1983:10)

“Dans le but d'éviter toute ambiguïté entre la synonymie de type intralinguistique et la synonymie de type interlinguistique, nous proposons de nommer 'isonymie' l'existence de dénominations utilisées dans des systèmes linguistiques différents pour exprimer une seule et même notion.” (Duquet-Picard, 1986:132-133)

Aquesta distinció a partir del fet que la igualtat de les nocions es produeixi o no dins d'un mateix sistema lingüístic ja es troba en els seguidors de Wüster⁷⁵. En el marc de la Teoria general de la terminologia, però, aquesta distinció pren un altre significat perquè en el fons hi ha una defensa de les xarxes nocionals com a universals, i també els conceptes, deslligats de les llengües naturals. Aquesta defensa constitueix concretament el primer tret diferenciador de termes i paraules, i s'expressa de la manera següent:

“(1) In principle, terminology works starts from concepts, i.e. from definitions not from terms. Each concept is clearly delimited from neighbouring concepts. The realm of concepts exists independently of the realm of terms.” (Felber, 1981:71)

Aquesta opció teòrica no ha estat seguida pels plantejaments terminològics posteriors. Així, coincidim amb Duquet-Picard quan critica aquesta opció:

“Le reseau notionnel d'un domaine donné est-il nécessairement le même dans deux ou plusieurs langues? Une réponse affirmative irait à l'encontre du postulat depuis longtemps formulé et admis en linguistique, selon lequel le découpage de la réalité n'est pas forcément identique d'un système à l'autre (...) La constitution du vocabulaire propre à une discipline technique ou scientifique dans un système linguistique donné est tributaire du développement de cette spécialité qui, à son tour, et particulièrement à notre époque, est souvent tributaire du développement de cette même spécialité dans un autre (ou dans plusieurs d'autres) système(s) linguistique(s).” (Duquet-Picard, 1986:131)

En conseqüència, és efectivament molt possible que per a determinades disciplines, per exemple aquelles en què l'elaboració de la terminologia s'ha fet d'acord amb les descobertes tant a escala nacional com internacional, existeixi una xarxa nocional idèntica en diversos sistemes lingüístics. Però no pensem que es pugui assegurar la universalitat d'un fenomen com aquest i, en canvi, és segurament més realista afirmar que existeixen poques xarxes nocionals idèntiques en tots els punts i en tots els sistemes lingüístics (Duquet-Picard, 1986:132). Actualment, la socioterminologia també s'ha orientat en aquest sentit:

“Celle-ci, comme rapport de signification associant des termes provenant d'origines linguistiques diverses est, par nature, différente de la synonymie qui, en tant que phénomène intra-linguistique, est largement conditionnée par des facteurs sémantiques et sociolinguistiques relatifs à la langue où elle se déroule.” (Assal, 1993:148)

---

⁷⁵ “‘Synonymy’ and ‘equivalence’ denote very similar phenomena. The only difference lies in the fact that synonymy refers to identity of concept designated by different terms in the same language, while equivalence refers to the same phenomenon expressed in two or more languages” (Picht i Draskau, 1985:103).

En qualsevol cas, fins i tot si es partís de la base que la noció és universal, i que existeixen patrons de xarxes nocionals més o menys universals, no es podria establir sinonímia interlingüística perquè els microcontextos i els macrocontextos són propis de cada llengua i tanquen la noció dins de sistemes diferents⁷⁶.

2.3.3.3 Una mateixa àrea temàtica

A la taula 2 es pot observar que són escassos els exemples que trobem en què el fet de pertànyer a una mateixa àrea temàtica constitueixi una condició necessària per a l'existència de la sinonímia. En alguns casos, sobretot —però no únicament— en les orientacions més clàssiques, el fet de no fer explícit aquest punt és perquè el terme (noció + denominació) sempre és estudiat en funció del sistema nocional en què s'inscriu:

“On ne doit pas isoler un terme pour l'étudier et l'évaluer, car un terme pris isolément, ne répond pas à l'exigence de concision et de précision qu'il possède lorsqu'il s'insère dans un réseau de notions.” (Lotte, 1981:4)

Duquet-Picard i Dion (1983) consideren que no hi hauria d'hacer desacord sobre la necessitat que els termes sinònims formin part de la mateixa xarxa nocional perquè en terminologia una noció sempre s'estudia a l'interior d'una mateixa xarxa de nocions.

“Ainsi, il ne saurait être question de qualifier de synonymes les termes qui recouvrent des notions qui, à première vue, peuvent sembler identiques et qui ont été nommées différemment dans des domaines différents; (...) Si l'on nomme synonymes des termes de ce genre c'est qu'on n'a pas admis ou compris que les langues de spécialités diffèrent de la langue commune.” (Duquet-Picard i Dion, 1983:231)

En qualsevol cas, les nocions de *xarxa nocional*, *sistema de nocions* o igualment la d'*àrea temàtica* no es defineixen amb claredat; en realitat, es troben en revisió en models teòrics terminològics més avançats, d'acord amb els canvis que ha experimentat el coneixement, la interpretació del coneixement i també d'acord amb la tendència actual del saber cap a la interdisciplinarietat.

---

⁷⁶ Vegeu Zolondek (1988:79).

2.3.4 Desigualtat denominativa

“En plus que d’une conformité de signification, les synonymes son aussi liés par leur différence formelle. Il faut décider où se situe la limite, c’est-à-dire quelle différence formelle doit-on considérer comme suffisante pour pouvoir parler de synonymes.” (Kocourek, 1966/1984:61 citat a Duquet-Picard, 1986:78)

D’acord amb la citació precedent, per poder parlar de sinonímia cal que les unitats analitzades presentin desigualtat quant a la forma i igualtat quant al contingut. A continuació ens centrem en la desigualtat denominativa i després, en l’apartat 2.3.5, en l’equivalència conceptual.

2.3.4.1 La noció de denominació

És sabut que un concepte especialitzat pot estar representat per formes amb característiques ben diferents: per una unitat lingüística codificada, cas en el qual se sol parlar pròpiament de *denominació*; per una forma lingüística més analítica i normalment menys fixada, sovint de caràcter definitori, que sol rebre el nom de *paràfrasi*; per formes sintètiques com poden ser les *sigles*, etc.; per expressions no lingüístiques com un dibuix, una fórmula, un símbol, etc.; o per formes igualment artificials però sobre una base lingüística, com són les anomenades *nomenclatures científiques*. Un concepte especialitzat pot estar també representat per una definició, per un paràgraf, per un text sencer o per un univers de discurs⁷⁷.

En el fons de la pregunta sobre què entenem per denominació s’hi troba un problema teòric essencial de la terminologia per al qual no comptem amb una resposta d’acceptació unànime: com es defineix i es delimita la unitat terminològica, objecte d’estudi de la terminologia? La resposta a aquesta qüestió teòrica s’orienta en dues direccions diferents d’acord amb les dues cares indissociables del signe lingüístic: d’una banda, la part de contingut de la unitat terminològica, el concepte i, de l’altra, la part formal, la denominació. Els interrogants de definició teòrica i metodològica que plantegen el concepte i la denominació tampoc tenen actualment una resposta que es pugui considerar majoritàriament satisfactòria, sinó que se n’han formulat diverses, des de diferents enfocaments descriptius⁷⁸.

---

⁷⁷ A partir de la TCT (Cabré, 1999a) s’han denominat *UCE (Unitats de Coneixement Especialitzat)*, les diferents unitats que vehiculen coneixement especialitzat.

⁷⁸ Per a una revisió crítica del concepte en la teoria de la terminologia, vegeu Tebé (1996).

En la tradició terminològica clàssica es va definir *terme* com “Designation of a defined concept in a special language by a linguistic expression” (ISO 1087-1990) i es va fer èmfasi en la distinció entre termes i paraules per tal com això era un pilar fonamental de l'autonomia de la terminologia com a disciplina científica. Des d'aleshores, l'oposició entre termes i paraules ha estat una de les discussions teòriques més recurrents de la terminologia.

Com ja hem avançat en el capítol anterior, l'anàlisi dels termes en el seu context natural, els textos especialitzats, ens demostra la inviabilitat de la distinció entre termes i paraules tal com la defensa l'orientació clàssica. I, en canvi, ens fa coincidir amb Cabré (1999c)⁷⁹, que tendeix a considerar termes i paraules com unitats lèxiques que determinen el seu valor especialitzat o no especialitzat sobretot en funció de condicions pragmàtiques:

“(…) nosotros nos proponemos priorizar el análisis de sus coincidencias [términos y palabras] en un intento de generalización teórica que conduzca a la presunción de que la competencia general y especializada del sujeto hablante, que se encuentran integradas, incluye unidades léxicas que no son fuera de contexto comunicativo *ni palabras ni términos*, sino sólo unidades dotadas de referencia, a las que podemos denominar de una manera neutra *unidades léxicas*, cada una asociada estructuralmente a una gran diversidad de información de tipo gramatical, pragmático y enciclopédico. En esta concepción, el carácter de término no se da *per se*, sino en función de su uso en un contexto expresivo y situacional determinados.” (Cabré, 1999c:102-103)

2.3.4.2 Denominació i designació

La distinció entre *denominació* i *designació* que trobem a Wüster és clara i operativa: la denominació és un tipus de designació, al costat dels símbols i altres varietats de signes. Designació és, doncs, un hiperònim de denominació (Wüster, 1959-60/1996:42).

Normalment, però, i a partir de Kleiber (1984), la distinció entre *denominació* i *designació* s'orienta en un altre sentit: la denominació és el producte d'un acte de denominació explícit, i no d'un costum associatiu amb una font no assignable:

“Pour que l'on puisse dire d'une relation *signe <--> chose* qu'il s'agit d'une relation de dénomination, il faut au préalable qu'un lien référentiel particulier ait été instauré entre l'objet *x*, quel qu'il soit, et le signe *X*. Nous parlerons pour cette fixation référentielle,

---

⁷⁹ I amb altres autors com Bouveret (1998), que critica la inadequació de la teoria terminològica quan separa terme i signe lingüístic. Afirmar (i aporta nombrosos exemples en aquest sentit) que el terme no pot ser considerat ni una etiqueta, ni un tàxon, ni un nom propi. Conclou que el terme és un signe lingüístic amb un funcionament específic, més establert.

qu'elle soit le résultat d'un acte de dénomination effectif ou celui d'une habitude associative, d'acte de dénomination, et postulerons donc qu'il n'y a relation de dénomination entre x et X que s'il y a eu un acte de dénomination préalable." (Kleiber, 1984:79)

La *denominació*, doncs, seria la relació referencial estable, recurrent i que s'ha de memoritzar. La designació no implicaria, segons Kleiber, cap lligam referencial anterior entre un mot i l'objecte que designa en una ocurrència determinada i, en canvi, l'acte de denominació institueix una associació referencial perdurable entre un objecte i un signe. Tal com s'entén l'acte de denominació en terminologia, no ha de ser fruit d'un hàbit associatiu ni d'un acte de denominació afectiu, sinó que és el producte d'un acte denominatiu explícit i, sovint, consensuat també explícitament. Però la distinció entre denominació i designació (a partir de la distinció entre acte de denominació i acte de designació) ens permet de distingir tipus de sinònims diferents segons si la coocurrència es produeix entre unitats igualment referencials i fixades o entre unitats establertes i altres unitats no establertes, que mantenen amb les primeres una relació de coreferencialitat.

Des de l'anàlisi del discurs especialitzat, Mortureux ha fet una aportació important amb la noció de *paradigma designatiu* (*paradigme désignationnel*), de 1993. Basat en la distinció de Kleiber (1984), afirma que qualsevol segment de la realitat que pertany a l'activitat especialitzada té un nom i la relació entre aquest nom i aquest segment és una relació denominativa; les denominacions estan inscrites en la memòria d'una col·lectivitat. Si, a més, s'organitzen d'acord amb un sistema distintiu i jerarquitzat que les relaciona, es consideren terminologia. La *designació*, en canvi, és una manera alternativa de referenciació, ocasional, que recolza sobre realitzacions lingüístiques que mantenen una relació aleatòria amb la realitat a la qual s'associen. Mortureux descriu sintèticament la seva proposta:

"Cette reformulation se traduit, au niveau lexical, par deux phénomènes complémentaires: d'abord, la co-occurrence, dans un champ discursif donné, de plusieurs définitions, paraphrases, gloses, non identiques (formellement, et parfois même sémantiquement) pour un même terme: le paradigme définitionnel (Mortureux 1988a); ensuite, le déploiement d'un ensemble de désignations qui sont approximativement co-référentielles, le paradigme désignationnel, dont la structure participe cruciallement à la saisie, par le profane, du concept élaboré par les spécialistes (voir, entre autres, Mortureux 1993)." (Mortureux, 1993b:3-4)

No es pot negar l'interès d'aquests plantejaments però creiem que, en l'anàlisi contextual, la frontera entre allò que és denominació i allò que no ho és (designacions, paràfrasis, reformulacions...) es manté indefinida. Mortureux afirma que la distinció

entre ambdós tipus d'unitats és clara; parteix de l'existència d'un terme preferent (*nom propre*) que es disol en una multiplicitat de definicions i designacions, l'establiment del qual es fa evident a partir de les seves propietats semàntiques o morfològiques i, també, perquè el text en selecciona un com a prioritari:

“Les structures métalinguistiques ne laissent guère d'hésitation sur le terme qui doit servir d'origine au paradigme, c'est-à-dire le terme réformulé; qu'il apparaisse comme thème d'une phrase définitionnelle (à verbe de signifier ou désigner), ou comme prédicat d'une phrase dénominative, le propre de ce métalangage explicite est de signaler la relation reformulante, en distinguant reformulé et reformulant.” (Mortureux, 1993a:125)

Creiem que efectivament és possible fer aquesta distinció amb exemples com els que aporta Kleiber (1984) del tipus *patata / verdura per fer patates fregides, llibreria / botiga on es venen llibres* però en l'anàlisi textual la situació real és que normalment ni la denominació és tan fixada i, per tant, tan clarament detectable, ni les designacions són tan poc fixades i tan allunyades de la denominació⁸⁰.

Reboul (1995) ha ampliat l'enfocament amb la creació del paradigma denominatiu, per als casos en què efectivament coexisteixen denominacions diferents per a un concepte, amb el qual complementa el paradigma designatiu de Mortureux i continua l'oposició de Kleiber entre acte de denominació i acte de designació.

“Les paradigmes ci-dessus présentés sont constitués de plusieurs dénominations de sources différentes. Il n'existe donc pas, dans ce cas, une dénomination et plusieurs désignations —la bi-univocité entre un nouveau concept spécialisé et une dénomination unique n'est pas réalisée. C'est pourquoi, au-delà des paradigmes désignationnels et définitionnels définis pas Marie-Françoise Mortureux, je propose de parler de 'paradigme dénominatif'.” (Reboul, 1995:302)

Diversos autors han posat en relació l'aparició en discurs d'unitats més lliures o més establertes i el nivell d'especialització del discurs:

“Un text altament especialitzat sol ser precís, concís i sistemàtic; la terminologia tendeix a la monosèmia i a la univocitat. A mesura que disminueix el grau d'especialització, el discurs va adquirint característiques que l'acosten al discurs no especialitzat (...); en el

---

⁸⁰ De fet, en treballs anteriors i des d'una perspectiva sociolingüística sobre la denominació, Mortureux havia fet èmfasi en la dificultat de diferenciar denominacions i designacions, especialment en els discursos de divulgació: “Envisagée d'un point de vue socio-linguistique, la frontière entre désignation et dénomination est flottante, liée aux structures sociales. Dans les discours de vulgarisation (entendue dans un sens proche de celui de 'diffusion'), il arrive le plus souvent que des désignations multiples et instables s'opposent à un unique terme scientifique, dont elles offrent autant d'équivalents approximatifs; (...) Au niveau de l'ensemble des discours concernés dans le 'champ énonciatif', le jeu de ces deux noms établit une synonymie référentielle; mais en langue la relation sémantique entre les deux noms n'est pas claire.” (Mortureux, 1984:104)

pla de l'expressió, un alt índex de sinonímia, però sobretot un ús molt alt de fórmules parafràstiques que expliquen analíticament el mateix concepte que en un nivell especialitzat seria designat inequívocament per un terme.” (Cabré, 1998c:192)

Candel, que parteix de l'afirmació de Chukwu i Thoiron (1989:24) segons la qual les unitats codificades, els termes, responen al criteri d'opacitat, i les associacions i els sintagmes lliures responen al criteri de transparència, també considera que la funció del discurs és decisiva per a la tria d'unitats més pròximes al vocabulari científic general o de termes tecnicocientífics:

“L'expression spécialisée est en général plus brève et plus concise que le vocable scientifique général, ce qui correspond tout à fait aux observations habituelles. (...) Dans plusieurs cas, la reformulation se fait d'un terme vers un autre (...). Un degré de spécialité différent est toujours perceptible d'un terme à l'autre. (...) Les reformulations sont dues à la visée didactique des textes explorés. Les syntagmes descriptifs libres relèvent du vocabulaire scientifique général, et sont en concurrence avec les termes technoscientifiques dont ils sont équivalents.” (Candel, 1993:43-44)

Normalment es considera que la relació que s'estableix entre la unitat més fixada i les menys fixades que apareixen en el discurs és d'equivalència. De fet, la parafrasi és precisament considerada el tipus de reformulació que manté una relació d'equivalència⁸¹ entre els elements connectats, a diferència d'altres reformulacions parafràstiques (com les repeticions) i de les reformulacions no parafràstiques (dissociacions i correccions)⁸².

Però les designacions en general (incloent-hi també les parafrasis) representen variacions en què trobem expansions, restriccions i canvis de punt de vista que no són presents en la denominació i, de vegades, la distància semàntica pot ser prou important com per posar en dubte l'existència d'una relació d'equivalència estricta. O, com a mínim, per plantejar-la des d'un altre enfocament, com proposa Fuchs (1994:162) amb la noció de *dinàmica d'identificació*.

2.3.4.3 Sinònims i variants

Els sinònims posseeixen per definició una forma parcialment o completament diferent. Aquesta diferència formal pot venir determinada per una gran varietat de raons entre les quals destacaríem, d'acord amb Kocourek (1983), la diferència de motivació. En

---

⁸¹ Per a una revisió bibliogràfica de la noció d'equivalència en relació a la reformulació vegeu Bach (2001: 95-102).

⁸² Vegeu Gülich i Kotschi (1987) i Ciapuscio (1993).

qualsevol cas, segons si les unitats sinònimes estan més o menys emparentades formalment es parla de sinònims o variants⁸³.

La frontera entre variants i sinònims, però, no és una frontera nítida i ho demostra, per exemple, el diferent tractament que reben les diverses possibilitats de denominació en les obres lexicogràfiques especialitzades⁸⁴. Normalment es considera que són sinònimes les unitats que es distingeixen per un canvi lèxic, és a dir, un canvi de lexema en la base o en l'extensió, si el terme és polilèxic; i pel que fa a les variants, se'n solen distingir tres classes principals: a) la variació d'ordre sintàctic o morfosintàctic (variació de preposició, de gènere, de nombre, alternança entre absència i presència d'article dins d'un sintagma, etc.), b) d'ordre morfològic (canvi d'algun element afixal) i c) d'ordre gràfic (quan es produeix un canvi ortogràfic o tipogràfic).

Un dels punts més controvertits en la diferenciació entre sinònims i variants és el tractament que han de rebre les reduccions, purs escurçaments d'origen anafòric, i les formes abreujades com poden ser abreviatures, sigles i acrònims. Els símbols i les fórmules (ja siguin químics, físics, matemàtics, etc.), com a unitats que en realitat no formen part del llenguatge natural sinó que són construccions de llenguatge artificial, també plantegen problemes especialment per a opcions més lingüístiques de la terminologia —però, evidentment, no en plantegen per a la TGT, que té especialment en compte les formes de llenguatges artificials per a la terminologia.

La discussió a l'entorn de la frontera entre variants i sinònims té un interès que va més enllà de la classificació; sovint s'interpreta que les variants responen a un fenomen lingüístic automàtic de desdoblament formal⁸⁵ que només es relaciona amb el grau de fixació de la unitat terminològica i s'interpreta també que és l'aparició de sinònims, en el sentit de canvis de lexema, on es poden analitzar fenòmens lingüístics interessants. L'acord, però, a l'entorn d'aquesta idea no és ni molt menys absolut i altres autors

---

⁸³ Aquesta distinció entre variants i sinònims apareix també amb altres propostes denominatives. Kocourek (1991b:192) parla de *couples paronymiques* quan els termes estan emparentats formalment, i *couples hétéromorphes* quan no ho estan i Natanson (1981b:16) distingeix els *synonymes homogènes* dels *synonymes hétérogènes* també en el mateix sentit.

⁸⁴ En les obres lexicogràfiques especialitzades es tendeix a separar les variants i els sinònims. Normalment es consideren variants les sigles, els símbols, les abreviatures i les variants ortogràfiques. En les obres prescriptives (i també generalment en les descriptives) es tendeix a prioritzar una forma i a remetre les altres a la forma considerada principal. En els sinònims és on podem trobar una varietat de possibilitats de tractament més gran, per raons diferents: d'una banda, perquè no hi ha criteris estables per determinar si cal prioritzar un sinònim per sobre dels altres ni per triar la forma prioritària en el cas que es decideixi fer-ho. D'altra banda, hi ha tipus de sinònims, per exemple els morfosintàctics, que a vegades són considerats sinònims, d'altres vegades variants i d'altres vegades simplement no es considera pertinent de recollir-los.

⁸⁵ Així, per exemple, Lavigne (1992:158) arriba a considerar que les variants són les diverses formes sota les quals pot aparèixer una mateixa denominació, amb la qual cosa fins i tot es nega a les variants l'estatus de denominació.

consideren que el fenomen de la sinonímia abraça tots els canvis possibles de variació en la denominació⁸⁶.

Natanson (1981a, 1981b) analitza la desigualtat formal en la sinonímia terminològica i estableix una distinció important entre morfovariació lèxica i ramificació dels termes (1981b:14): en el primer cas, es tracta d'un fenomen que es manifesta per la coexistència de dos o més mots formats sobre la mateixa arrel a partir de models diferents o per modificacions formals dels gèneres gramaticals, amb la qual cosa no s'estableix cap distinció d'atribució conceptual. La ramificació comparteix amb la morfovariació el fet de donar com a resultat paraules emparentades formalment (formades a partir d'un mateix lexema), però difereix en el fet que no es dona la igualtat nocional. La morfovariació és un fenomen de sinonímia i la ramificació no ho és⁸⁷.

Des del corrent soviètic de terminologia, l'estudi de la variació formal en els termes sinònims s'ha orientat cap a l'anàlisi dels doblats⁸⁸, parelles formades per un terme rus i un terme equivalent format a partir d'una base llatina. Alguns autors d'aquest corrent (entre ells Evgen'eva i Ahmanova) s'inclinen a no considerar aquests casos dins el fenomen de la sinonímia (1970:7 citat a Kurysko, 1993:102):

“one cannot consider as synonymous those terminological, particular speciality words, used only within the limits of some scientific, technical, professional sphere, e.g. *blizorukoct' - miopija, dvuhjazycnye - bilingvizm*, etc.” (Evgen'eva, 1970:7 citat a Kurysko, 1993:102)

D'altres autors (Sapiro, 1955:81; Schippan, 1972:126, citats a Kurysko, 1993:102-103), s'inclinen a considerar-los-hi. Kurysko conclou que no només cal considerar aquests casos com a situacions de sinonímia, sinó que són els únics casos en què es dona sinonímia absoluta:

“If there are complete (absolute) synonyms in a language, they may be possibly called doublets, because they can be substituted for each other in any context. One may consider terminological doublets to be terms that name the object (phenomenon), have the same distribution and may be interchanged without altering the contents of the expressed notion.” (Kurysko, 1993:109)

---

⁸⁶ En el capítol següent revisem les classificacions de sinònims de diversos autors i reprenem aquesta qüestió.

⁸⁷ Citem només alguns dels exemples que analitza Natanson per al francès: de morfovariació, *totaliseur* i *totalisateur*, *substantivation* i *substantivisation*; de ramificació, *systemique* i *systematique*, *operatoire* i *operationnel*.

⁸⁸ *Doublet-terms*, en els textos russos traduïts a l'anglès.

2.3.5 Equivalència conceptual

A l'apartat 2.2.3 ja ens hem referit a la igualtat de significat, aspecte essencial de la sinonímia, i hem al·ludit als problemes d'ordre lingüístic, especialment semàntics, que planteja l'establiment de la necessària identitat. En aquest apartat ens centrem en la revisió de la bibliografia terminològica, que sovint remet també a la lògica i a la filosofia, per a la definició de conceptes com *equivalència* i *concepte*.

2.3.5.1 Concepte, noció i significat

Alguns autors defensen la necessitat de fer distincions entre *noció*, *concepte* i *significat* bé perquè no tenen el mateix abast semàntic, bé perquè provenen de diferents tradicions teòriques; per a d'altres autors, aquestes distincions són irrellevants. Boulanger (1983:312), per exemple, considera que la confusió existent entre aquestes denominacions prové del fet de voler ser molt precisos però sobretot perquè “chacun est obsédé par ses propres vues, ses besoins particuliers” i entén que, en realitat, en terminologia, els termes *noció* i *concepte* són sinònims o gairebé sinònims.

Concepte i *noció* són els termes usats més comunament en terminologia per referir-se al contingut denominat i, en canvi, *significat* ho és en lingüística. La norma ISO 1087-1990 defineix *noció* (en anglès *concept* i en francès *notion*) com “la unitat de pensament constituïda per abstracció a partir de les propietats comunes a un conjunt d'objectes”, i afegeix en una nota que els conceptes no estan lligats a les llengües individuals encara que sí que estan influïts pels contextos socioculturals.

Wüster⁸⁹ va utilitzar sistemàticament la forma *concepte*, si bé és cert que en el seu model quadripartit de paraula hi apareix la forma *significat*, probablement induït pel fet d'estar introduint la distinció saussuriana entre significat i significant.

---

⁸⁹ Adelstein (1998) analitza els textos de Wüster per determinar què entenia per *terme* i quin model proposava per donar-ne compte, i observa una evolució en diferents versions al llarg de la seva obra. El model quadripartit de paraula s'ha considerat la proposta fonamental de Wüster quant a la representació del signe.

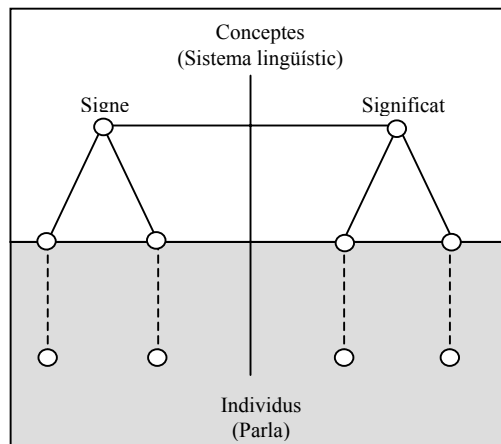

Figura 3. Model de paraula de quatre camps de Wüster (1959-60/1996⁹⁰:79).

Reproduïm a continuació l'explicació de Wüster del seu propi model⁹¹:

“La meitat superior de la figura correspon al sistema lingüístic. En aquesta part un concepte —és a dir, un *significat*— es relaciona de manera permanent amb un altre concepte (un concepte fonètic o un concepte gràfic) que fa de signe (*designació*) (per tal de simplificar-ho es prescindeix de sinònims i homònims). Així, el sistema lingüístic sencer es troba al món dels conceptes.

La meitat inferior de la figura representa la realitat perceptible. En aquesta part, cada concepte es correspon amb molts representants individuals (anomenats *realitzacions*). Cap d'aquests és del tot idèntic als altres. El concepte de significat ‘humà’ inclou actualment milions d’homes concrets. De la mateixa manera, un concepte de signe determinat (per exemple la forma fonètica alemanya ‘Mensch’ [ésser humà] es realitza en la parla mitjançant variants fonètiques i gràfiques individuals cada vegada diferents, que només es diferencien lleugerament.” (Wüster, 1959-60/1996:78-79)

El model de Wüster efectivament incorpora la distinció entre llengua i parla, i també entre forma oral i forma escrita. Weissenhofer (1995:27-28) amplia la proposta amb un nou model de quatre camps que supera les mancances que l'autor observa en el model de Wüster. Bàsicament, incorpora els trets semàntics, noció fonamental de la teoria de Wüster que no apareixia representada en el seu model i ofereix una explicació dels fenòmens de polisèmia, ambigüitat i vaguetat. En essència, però, es manté la idea de concepte de Wüster.

⁹⁰ Wüster, E. (1959-60) “Das worten der Welt, schaubildlich und terminologisch dargestellt”. A: Sprachforum, vol.3, quadern 3/4, pàg. 183-204. [Traducció catalana: “La denominació del món, representada gràficament i terminològicament”. A: Cabré (1996), p. 33-67]

⁹¹ Vegeu Adelstein (1998) i Tebé (1996) per a una descripció i revisió del model de terme de Wüster.

Una de les discussions teòriques fonamentals en terminologia té precisament a veure amb la distinció entre *concepte* i *significat*. La qüestió és determinar si la manera de significar o de fer referència de les unitats terminològiques és diferent de les unitats no terminològiques i, per tant, si la distinció entre *concepte*, associat a les unitats terminològiques, i *significat*, associat a les unitats no terminològiques, és pertinent.

Segons Wüster, el concepte és una categoria lògica i cognitiva diferent del significat, ja que aquest segon correspon a una categoria lingüística a la qual s'associen les paraules i no els termes.

Fa més de vint anys, Sager va establir que la referència del terme a un concepte és especial: els termes es refereixen a *conceptes* i les paraules a *nocions* (Johnson i Sager, 1980:82-86). Recentment, Sager (2000) ha reprès aquesta distinció i l'ha revisat a partir del repàs de diverses posicions a l'entorn d'aquesta qüestió des de la filosofia, la psicologia i l'antropologia del llenguatge.

En una línia diferent se situen les aportacions de Lara en l'anàlisi de la noció de *concepte*. Aquest autor demostra en els seus últims treballs (Lara, 1999 i 2000) la inadequació empírica i metodològica del concepte en la semàntica filosòfica i en la terminologia wüsteriana. Afirmar que el concepte no participa de les característiques que Wüster li atribuïa:

“(…) en primer lugar, que no hay identificaciones de objetos o de experiencias aisladas que sean iguales al menos para dos individuos, que produzcan *conceptos* idénticos en la mente (mucho menos que haya *conceptos* pre-existentes a la experiencia del individuo, innatos en su espíritu); en segundo lugar, que es muy posible que los *conceptos* claros y distintos —para hablar como Leibniz— no se produzcan en la mente con total independencia de la experiencia verbal, sino, por el contrario, que sea la lengua misma la que determina su formación o su elaboración.” (Lara, 1999:43)

I això el porta a concloure que el terme especialitzat és un signe amb totes les propietats dels signes lingüístics, i només diferent dels de la llengua ordinària per un interès específic, com per exemple l'articulació de teories científiques (Lara, 1999:53).

En la mateixa línia s'han pronunciat Cabré (1999a) i també Temmerman (2000); aquesta segona afirma que el punt de partida de la terminologia no és el concepte, com assegurava la teoria tradicional, sinó el terme, que designa una unitat de comprensió (*unit of understanding*) i afirma també que el concepte no existeix objectivament sinó que algunes unitats de comprensió poden ser percebudes en la realitat, i que totes les unitats de comprensió són concebudes a la ment. (Temmerman, 2000:85).

Per a alguns autors, entre els quals destaquem Diki-Kidiri (1999) i Gentilhomme (1994), la distinció entre *significat* i *concepte* és pertinent dins del mateix signe lingüístic especialitzat:

“Il est donc nécessaire de rédefinir le signe linguistique comme une unité à trois composantes: le *signifiant*, le *signifié*, et le *concept*. Cette différenciation tripartite permet de cerner les analyses qui portent sur le signifiant (morphologie, règles de formation des mots, synonymie, homonymie, etc.), celles qui portent sur le signifié (polysémie, métaphore, métonymie, sens figurés, signification, interprétation, etc.) et celles qui portent sur le concept (definition, typicalité, représentation, cognition, etc.)” (Diki-Kidiri, 1999:29)

Cabré (1998b), que relaciona els vèrtexs de la figura amb les diverses cares de la unitat terminològica, adverteix les diferents possibilitats de representació:

“En consecuencia, si la lingüística, la cognición y la comunicación son tres de los aspectos ineludibles del estudio de los términos, los aspectos que constituyen su carácter poliédrico fundamental, analizar la unidad terminológica, tanto si se representa como una figura triangular (denominación-significado-referente), como si se hace como una figura trapezoidal (denominación-significado-concepto-referente), supondrá integrar las tres o cuatro caras del poliedro en una unidad que sirva para la comunicación especializada.” (Cabré, 1998b:71)

El terme *sentit*, que sovint trobem utilitzat de forma aproximada per fer referència tant a *significat* com a *concepte* i *noció*, sí que ofereix una distinció semàntica més generalitzada respecte dels altres termes en concurrència, ja que *sentit* es refereix normalment al significat en un context determinat, opció que situa el *significat* en el nivell de llengua i el *sentit* en el nivell de parla⁹².

La relació entre *noció* i *concepte*⁹³ és també una relació complexa; a banda de la distinció que hem vist a Sager, alguns autors defensen que entre *noció* i *concepte* hi ha una distinció pertinent que té a veure amb diferents teories de la significació. I encara

---

⁹² Recordem, però, que devem a Frege (1962/1984) la distinció entre *sentit* i *referència* en què *sentit* té més a veure amb el *significat*: “Es natural considerar entonces que a un signo (nombre, unión de palabras, signo escrito), además de lo designado, que podría llamarse la referencia del signo, va unido lo que yo quisiera denominar el sentido del signo, en el cual se halla contenido el modo de darse. Según esto, en nuestro ejemplo, la referencia de las expresiones ‘el punto de intersección de *a* y *b*’ y ‘el punto de intersección de *b* y *c*’ sería ciertamente la misma, pero no sería el mismo su sentido. La referencia de ‘lucero vespertino’ y de ‘lucero matutino’ sería la misma, pero el sentido no sería el mismo.” (Frege, 1962/1984:51). D’aquí es desprèn la distinció entre designar, expressar i referir-se: “Un nombre propio (palabra, signo, fila de signos o expresión) expresa su sentido, se refiere a su referencia o la designa. Con un signo expresamos su sentido y designamos su referencia” (Frege, 1962/1984:57)

⁹³ Per a més informació sobre aquesta distinció es pot consultar Duquet-Picard (1986:15-24); Rey (1979:29-30); Rondeau (1984:22); i Tebé (1996).

per a d'altres, com A. Rey, el concepte té un caràcter més filosòfic i s'usa especialment per a construccions rigoroses i precises, per a teories i activitats de coneixement més estructurades i organitzades (Rey, 1979:30).

En aquest treball ens sentim més pròxims a considerar el concepte (o la noció, i usarem aquestes dues denominacions indistintament) en un sentit ampli com hem trobat a Cabré (1999a) i a Temmerman (2000), i el situarem, també d'acord amb Lara (1999 i 2000), en un punt intermedi entre universalitat i cultura, sense negar-li totalment una referencialitat específica.

2.3.5.2 Igualtat, identitat i equivalència

L'ús de les formes *igualtat*, *identitat* o *equivalència* per denominar el tipus de relació que existeix entre les nocions o significats dels termes sinònims tampoc és indistint. Si s'entén la sinonímia com un fenomen estrictament formal, el terme preferible seria *identitat*: formes diferents per a un sol concepte, un concepte necessàriament únic, universal i invariable, com hem vist majoritàriament en les definicions d'orientació terminològica més clàssica.

Però si entenem la sinonímia com un fenomen que també afecta el pla de la noció i no només el de la denominació, considerarem que la *identitat*, ja sigui conceptual, nocional o semàntica, no és possible per raons lingüístiques, pragmàtiques, però també logicofilosòfiques⁹⁴, com hem vist en analitzar la sinonímia en semàntica:

“Il existe une forme purement tautologique de l'identité, dans laquelle 'A est A' constitue l'expression même de l'identité à soi. Cette forme ne saurait concerner la synonymie qui est une relation entre deux expressions (...) posées comme distinctes l'une de l'autre et dans laquelle joue à fond la dialectique du même et de l'autre. Aussi ce ne peut être que dans le cadre d'une conception affaiblie de l'identité que la notion de synonymie peut faire sens.” (Rossi:1997,105)

Per a aquest treball, i com es desprèn del títol de l'apartat superior (*Equivalència conceptual*), preferirem l'ús de la forma *equivalència* perquè, des del nostre punt de vista, permet abordar la relació de sinonímia amb més relativitat i possibilitat de graus que no pas *igualtat* o *identitat*.

---

⁹⁴ Vegeu Rossi (1997) a l'apartat 2.2.4.

2.3.5.3 Dificultats en l'establiment de l'equivalència conceptual

“Notice further that synonymy is not always easy to discover. On the contrary, in trying to keep sense constant and to state when, for our purpose, sense and form are and when they are not the same, we shall probably be forced to define more precisely the concepts of sense and meaning and it will hopefully help us to sharpen our understanding of what meaning is, how it could possibly be classified and how it works in language and communication.” (Kocourek, 1968:137)

Una de les dificultats en l'establiment de l'equivalència entre conceptes és, com acabem de veure i com assenyala Kocourek, la indefinició de nocions de caràcter tan abstracte com *significat*, *noció*, etc., nocions que, a més, poden diferir considerablement en funció de l'opció teòrica presa. Amb una orientació onomasiològica pura, segons la qual el concepte és una entitat clarament delimitada, la dificultat plantejada per aquest problema d'indefinició es redueix considerablement:

“En langue de spécialité, on ne peut qualifier de synonymes des dénominations qui ne recouvrent pas en tous points un même contenu notionnel. Si une dénomination ne recouvre pas intégralement une notion donnée, il nous faut parler soit d'hyponymie, si le terme a un contenu notionnel plus vaste, soit d'hyperonymie si le terme, au contraire, a un contenu notionnel plus restreint (...). À notre avis, en terminologie, il ne peut y avoir de demi-mesures en matière de synonymie: la notion exprimée par deux ou plusieurs dénominations est la même ou elle ne l'est pas et dans ce dernier cas, il n'y a pas de synonymie.” (Duquet-Picard i Dion, 1983:231)

La majoria d'autors, però, consideren que la relació de sinonímia és realment difícil d'establir (la negreta és nostra):

“on sait que l'identité de la signification et de la référence entre deux termes est **désespérément difficile** à établir au sein d'une même langue et que la signification dans chaque langue est fixée en partie par la nature de la référence, mais en partie aussi par des fonctionnements sociaux divers.” (Assal, 1993:148)

La imprecisió d'alguns conceptes és una de les dificultats principals per a l'establiment de l'equivalència entre conceptes; aquesta característica ja havia estat descrita per Ullmann (1959:133) quan assegurava que molts mots no tenen un sentit precís, que tenen contorns fluids i que no tenen una constitució estable ni uniforme. En el terreny terminològic, aquest fenomen ha estat assenyalat per diversos autors. Corbeil, per exemple, trasllada aquesta dificultat al nivell d'abstracció en què se situen les nocions:

“Dire que deux termes renvoient à la même notion n'est donc pas toujours facile, ni toujours innocent, à cause de la notion même de notion, qui se situe à un niveau

d'abstraction où sont éliminées —il faut se demander par qui et pourquoi— certaines composantes sémiques, les unes sémantiques, les autres contextuelles.” (Corbeil, 1983:9)

La indefinició dels conceptes ha estat especialment observada en les àrees de coneixement anomenades “socials”:

“It is not easy to document the use of synonyms by social scientists simply because the concepts involved are so poorly defined. When different words are used as synonyms, it is often difficult to determine whether they designate the same or slightly different concepts.” (Riggs, 1993:199)

però també ho ha estat en àrees tècniques,

“En terminologie, il faut à tout prix essayer d'éviter ce genre de relâchement notionnel particulièrement présent dans le domaine de la télématique. Il faut tout de même se rendre à l'évidence que ce genre de flottement est causé par une mutation notionnelle à laquelle aucun nouveau domaine ne peut échapper.” (Zolondek, 1988:93)

No totes les nocions, però, participen d'aquesta imprecisió de la mateixa manera, i no sembla que l'àrea de coneixement presa en consideració en sigui l'única causa; Temmerman (1997) estableix tipus de nocions diferents a partir d'una distinció de Geeraerts (1989a:74-79) entre categories cognitives i categories ontològiques: les categories ontològiques presenten un nivell de precisió nocional més alt que les categories cognitives, amb un estatus psicològic ambigu, relacions típiques associatives, etc. Existeix, a més, una relació entre aquests dos tipus de categories i el fet de tenir o no tenir estructura prototípica. Els conceptes o categories que no tenen estructura prototípica tendeixen a la univocitat (la univocitat és funcional) mentre que en les que tenen estructura prototípica, la univocitat és una desil·lusió (Temmerman, 1997:58).

Ja anteriorment Corbeil (1974:65-67) s'havia referit a l'existència de dos tipus de paraules especialitzades: *nomenclatures*, referents que són éssers vius, coses ben identificades, ben distingibles, que constitueixen estructures, etc.; i *vocabularis*, referents que són coses, procediments, operacions, ben identificades però amb dificultat de segmentar la realitat. Les primeres són, segons Corbeil, unívocues i no donen lloc a sinonímia; en les segones, en canvi, la univocitat només és una tendència i apareixen casos de sinonímia. La imprecisió conceptual s'associaria més a les segones que a les primeres.

2.3.5.4 Mecanismes per a la delimitació de conceptes

Sovint s'ha considerat, especialment des de l'orientació clàssica de la terminologia, que l'anàlisi de la definició és l'únic mètode vàlid per a la delimitació de les nocions⁹⁵:

“The opposite is terminological synonymy, based on various angles of definitions, stating various sides and features of the given thing. Thus the Definition is often the only way to discover and to distinguish terminological synonyms.” (Drozd, 1983:91)

En el mateix terreny situen la diferenciació de sinònims Felber i Picht (1984:160) quan assenyalen que el fet que en molts camps no existeixi una terminologia estable, provoca que no hi hagi definicions fiables dels termes i que, per tant, sigui difícil de comprovar si les diferents nocions realment representen un mateix concepte o si els continguts conceptuals són diferents.

Si bé sembla evident que contrastar les definicions dels termes suposadament sinònims pot ajudar a confirmar o refutar la relació de sinonímia, sobretot per a aquells casos en què els usos contextualitzats no ofereixen la informació suficient, també ho és que no sempre la definició pot resoldre el problema de la distinció i delimitació de nocions, ja que la definició no pot donar compte de tota la informació semàntica d'una unitat.

En l'anàlisi de la relació existent entre definició i delimitació de nocions amb l'objectiu de determinar la sinonímia, Kandelaki (1981) presenta un repàs bibliogràfic de lingüistes de l'antiga Unió Soviètica que han defensat que els límits semàntics del terme són determinats per la seva definició i que, anant més enllà, igualen el sentit del terme a la seva definició (Burdin, 1952; Kapanadze, 1957; entre altres). Kandelaki manifesta el seu desacord amb aquest tipus d'afirmacions perquè considera que en el moment de la creació d'un terme existeix necessàriament una formulació oral del contingut d'aquella noció, però que després, per l'aplicació d'aquell terme i també per l'aparició de noves nocions, el contingut es redefineix i perd part de la seva precisió. Kandelaki (1981:137) considera que és per això que el lloc que correspon a aquell contingut dins un sistema

---

⁹⁵ Aquest plantejament, ja present en els textos socràtics, no és exclusiu de la terminologia clàssica. Zolondek (1988), per exemple, explica en l'apartat metodològic del seu treball sobre sinonímia a l'àrea de la telemàtica que la posada en evidència dels semes de la definició de cada terme és el que li va permetre de comparar els trets pertinents de les definicions i d'establir les sinonímies. Això porta l'autora a poder fer afirmacions que neguen la dificultat de l'establiment de les sinonímies, o almenys la redueixen de manera molt important: “À cet effet, le contenu d'une définition ne peut pas beaucoup varier pour une même notion puisque la définition renvoie au référent de la réalité étudiée. C'est donc grâce à la valeur unique générée que nous avons pu identifier les synonymes en télématique puisqu'elle relie les définitions d'une même notion désignée par plus d'une dénomination.” (Zolondek, 1988:78)

nocional i les característiques d'aquest en el conjunt de significats del terme no sempre s'indiquen de manera precisa. La relació amb la definició del terme és evident:

“Il convient aussi de signaler que ce qu'on admet dans la pratique comme définition d'un terme n'est pas toujours effectivement la définition exacte de la notion, du point de vue des règles logiques de construction des définitions ou de la nature du phénomène lui-même. Il arrive souvent qu'on crée des définitions pour une notion isolée, sans tenir compte d'autres notions plus larges, ni des notions coordonnées ou plus étroites, etc. C'est pourquoi les frontières communes des notions exprimées par les termes sont souvent, comme nous l'avons déjà fait remarquer, tout à fait imprécises.” (Kandelaki, 1981:138)

Aquesta no és una opinió aïllada; Auger (1983), entre d'altres, es planteja per què es pot definir un terme de maneres diferents i la relació que hi ha entre les diferents definicions d'un mateix terme. Una de les raons fonamentals per les quals un concepte pot ser definit de maneres diferents és la mateixa que explica que un concepte pugui ser denominat de maneres també diferents: la necessària però no única prioritització d'uns trets semàntics per damunt d'uns altres⁹⁶.

L'anàlisi dels contextos és considerada per alguns autors⁹⁷ una solució per a la delimitació de nocions i l'establiment d'equivalències conceptuals complementària a l'anàlisi de la definició. Per a d'altres autors, en canvi, la intercanviabilitat en un sol context ja és una prova suficient d'equivalència conceptual, sempre que aquest context sigui apropiat:

“La relation de synonymie est purement intuitive, et les intuitions sont déclenchées par la comparaison de paires de sens de mots (...) la comparaison suppose que les différents sens de chaque mot ont été bien séparés, alors que de nombreux mots présentent des ambiguïtés délicates. (...) Ainsi donc, lorsqu'on est placé dans un contexte approprié, son sens devient unique. En principe, si dans ce contexte on remplace le mot par un synonyme, on doit obtenir une expression qui a le même sens.” (Gross, 1997:72-73)

Des d'una perspectiva més clàssica de la terminologia, però, l'estudi dels contextos no es considera un mètode fiable per a la delimitació de nocions, ja que l'interès se centra en el lloc que una noció ocupa dins un sistema nocional:

“Le contenu notionnel d'un terme est déterminé par la notion que ce terme désigne; la signification (la forme et la construction syntaxique aussi) ne peut pas dépendre de la phrase dans laquelle le terme est employé, elle doit être déterminée par le système de

---

⁹⁶ En el capítol següent abordem l'anàlisi de les causes de la sinonímia i desenvolupem aquesta afirmació.

⁹⁷ Nakos (1983) és una de les autores que ha manifestat més explícitament aquest punt de vista.

notions tout entier et par la terminologie de la discipline donnée du domaine du savoir en question.” (Lotte, 1981:6-7)

Més enllà de la imprecisió i la indefinició dels conceptes, l'establiment de la sinonímia és complex pel caràcter abstracte de l'equivalència conceptual que, d'acord amb Corbeil (1983), ens remet a qüestions filosòfiques complexes que provenen de la teoria del coneixement: quina és la naturalesa del concepte i quina relació manté a la vegada amb la realitat i amb la seqüència sonora o escrita que li serveix de significant? Aquestes reflexions es remunten als orígens del pensament occidental, ja que els primers pensadors grecs van posar-ne les bases en l'intent de comprendre i explicar la relació del pensament amb la realitat i el llenguatge.

2.3.5.5 La sinonímia: relació formal o semàntica?

La Teoria general de la terminologia planteja la sinonímia com una relació estrictament formal: és el fenomen que es produeix quan un concepte pot ser representat per denominacions diferents. Aquest fenomen —que la TGT no considera habitual en els textos especialitzats i que s'ha d'evitar sempre que sigui possible— no afecta el concepte, que es manté intacte, i afecta només la part de denominació del terme.

Per entendre l'opció wüsteriana cal situar-la en l'estructuralisme de Saussure, el marc lingüístic del seu temps. La visió semàntica des de la lingüística saussuriana es caracteritza per considerar que els significats es poden delimitar clarament, per la prioritat de l'anàlisi del significat denotatiu i literal, i per no tenir en compte el context, els aspectes diacrònics del significat, etc. D'acord amb Temmerman (1997:54-55) es pot afirmar que la terminologia tradicional, ancorada en aquesta visió lingüística, deliberadament no va explorar ni explotar tot el potencial dels tres elements del triangle que representa el signe lingüístic i que un model més avançat de la terminologia pot beneficiar-se de l'enriquiment que suposa la diversificació del marc lingüístic actual, especialment del desenvolupament de la semàntica cognitiva. D'aquesta manera, les relacions que s'estableixen entre els tres vèrtexs del triangle canviarien considerablement respecte de la terminologia tradicional, com es resumeix en el quadre següent:

	traditional Terminology	socio-cognitive Terminology
the world and language	the world exists objectively and can be named	language plays in the understanding of the world
the world and the mind	the world can be understood by the human mind thanks to the classificatory capacity of the mind	the world is (partly) in the human mind
language and	the creative potential of language is	the understanding of language can

the mind	disregarded	not be separated from the understanding of the world

Taula 3. La interpretació de les relacions entre món, llengua i ment en la terminologia tradicional i en la terminologia sociocognitiva (Temmerman, 1997:5).

Observem que des d'aquesta perspectiva que l'autora anomena *sociocognitiva*, la funció essencial del llenguatge va més enllà de la pura denominació de la realitat, ja que el llenguatge intervé en la comprensió de la realitat, i aquest canvi té efectes immediats en l'ideal de la biunivocitat, perquè només és desitjable des d'una visió estrictament denominativa de la terminologia.

La idea de situar la relació de sinonímia en la denominació de la noció ha estat mantinguda per autors que provenen de tradicions ben diferents. Guilbert (1973, 1981a), per exemple, considera la manera de significar com una de les especificitats del terme: si el terme només denota o denomina, però no connota, i té un fort caràcter monosèmic, el terme només correspon a l'acte de denominació i la sinonímia entre termes només pot donar-se en el nivell de la forma:

“Le terme scientifique et technique n'admet pas de synonymie autre que référentielle. S'il arrive que plusieurs termes soient employés pour désigner une même chose, la distinction ne porte que sur le signifiant, les éléments du contenu de signification étant exactement calqués sur la chose. La synonymie porte sur la dénotation ou dénomination.” (Guilbert, 1973:11)

Des de perspectives més actuals i acostades a la lingüística, com acabem de veure a Temmerman (1997), opcions que tenen en compte l'existència de fenòmens com la polisèmia, la sinonímia o la variació conceptual, les especificitats del terme que destaca Guilbert es consideren discutibles i, consegüentment, és revisable que la sinonímia sigui una relació estrictament formal i no pugui afectar els conceptes.

El pensament socioterminològic ha tendit a allunyar-se explícitament d'aquesta concepció no variacionista i ha acceptat l'existència de diferents maneres d'evocar el concepte:

“Autrement dit, peut-on dégager les ressemblances et les différences entre les termes synonymes quant à la manière dont ils expriment la notion? (...) Manifestement, la coréférencialité n'implique pas l'identité des termes quant à la façon dont ils évoquent la notion: la notion décrit la référence, les termes évoquent la notion, l'évocation varie en fonction de la pertinence du sémantisme inhérent à chaque terme et en fonction des objectifs cognitifs visés.” (Assal, 1993:149-150)

2.3.6 Graus de sinonímia

Alguns especialistes critiquen la distinció de graus de sinonímia en terminologia perquè és una distinció presa de la llengua general que no té sentit des d'un punt de vista terminològic per la perspectiva onomasiològica amb què es treballa (Duquet-Picard, 1986). Aquests autors consideren que en els discursos especialitzats, on la sinonímia és una relació que només afecta les denominacions i que no pot afectar el concepte i on, per tant, efectivament existeix la sinonímia absoluta, la sinonímia no admet graus:

“On distingue la *synonymie absolue* (ou *totale*, ou *complète*) de celle qu'on qualifie de *relative* (ou *non-absolue*, ou *non-totale*, ou *incomplète*). L'interchangeabilité ou la non-interchangeabilité des unités lexicales sont les critères de cette distinction. Cela nous semble justifié seulement pour l'analyse de discours commun et des belles-lettres. Mais dans le cadre de la terminologie (entendue comme un domaine scientifique) nous pouvons souligner ici sa spécificité et sa distinction de la linguistique générale. Pour les termes, il n'y a pas de synonymie autre que celle qui est dénommée *absolue*.” (Natanson, 1981a:53-54)

Majoritàriament, però, en terminologia s'accepta l'existència de diferents graus de sinonímia. Abans d'entrar en la revisió bibliogràfica d'acord amb aquests diferents graus de sinonímia, presentem una complexa proposta que va elaborar Wüster i ens referim a la simplificació que en van fer els seus seguidors.

2.3.6.1 La proposta de graus de sinonímia de Wüster

Malgrat que Wüster defensava el caràcter biunívoc dels termes i la restricció (o eliminació) de la sinonímia en el treball terminogràfic, va establir una de les classificacions de sinònims més completes. Wüster es basa en dos paràmetres: la denotació i la connotació. Per *denotació* entén el significat que queda després d'haver prescindit de totes les connotacions; *sinònims absoluts* són aquells en què les denotacions són absolutament idèntiques, i *sinònims relatius* són els sinònims d'inclusió que poden ser, com es pot veure a la figura 4, verticals (subordinació d'un significat sobre l'altre) o de coincidència. Wüster anomena *sinònims conceptualment matisats* aquells sinònims (normalment sinònims absoluts) que es distingeixen per una connotació:

“En terminología es prácticamente imposible suprimir los sinónimos con diferencias de forma conceptual, como se ha demostrado con el ejemplo de Kochsalz 'sal de cocina' y Natriumchlorid 'cloruro sódico'. Incluso los sinónimos que surgen a causa de rasgos ontológicamente equivalentes pertenecen a esta categoría.” (Wüster, 1979/1998:142)

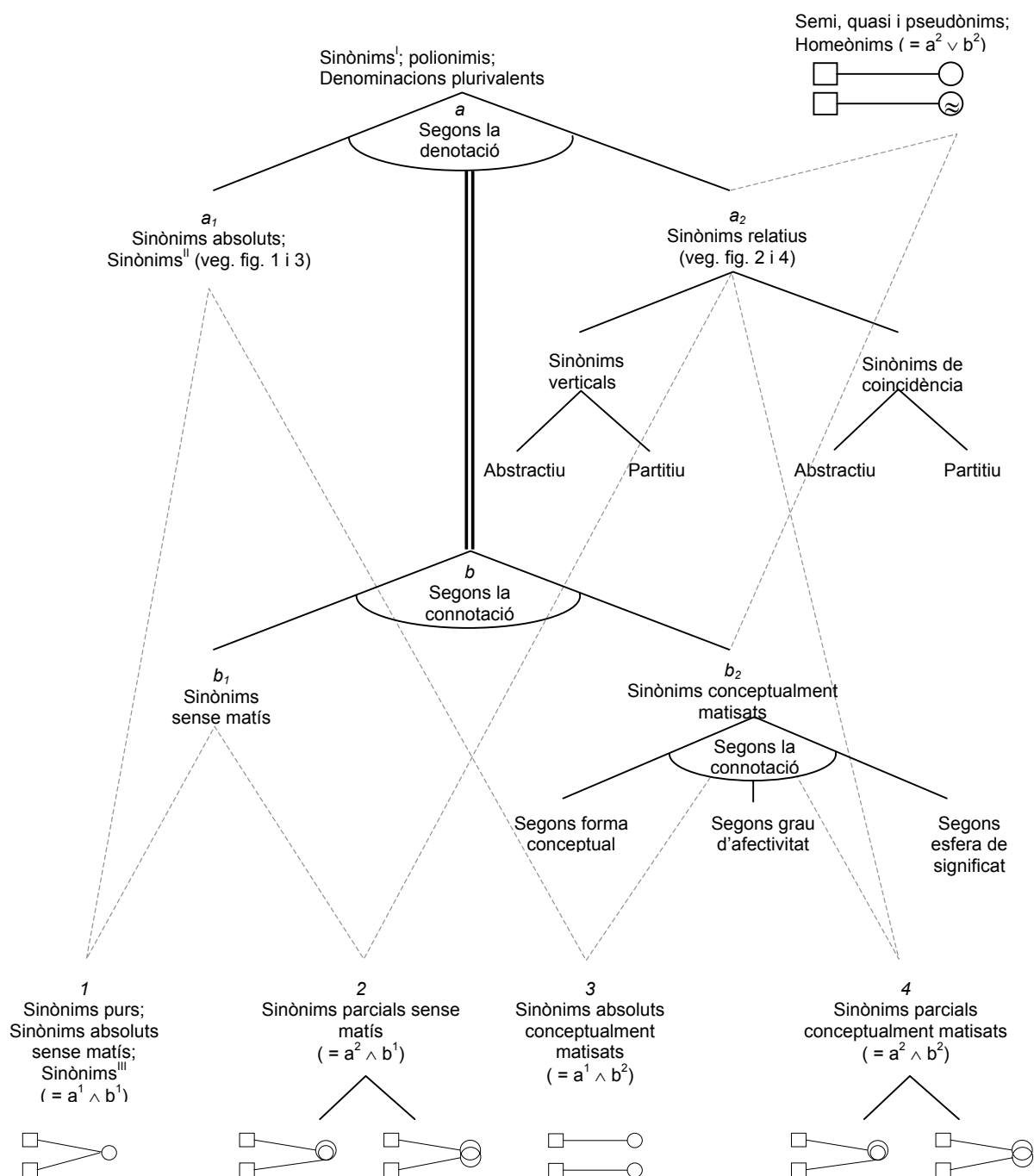

Figura 4. Tipus de sinònims segons Wüster (1979/1998: 221).

A partir d'aquesta diferenciació, Wüster estableix una distinció entre *sinònims globals*, simultàniament absoluts i sense matís conceptual, i *sinònims aproximats*, que poden ser o bé sinònims relatius i sense matís, o bé sinònims relatius i amb matís, o bé sinònims absoluts conceptualment matisats. Wüster denomina els sinònims aproximats també

quasisinònims (i *semisinònims*, *pseudònims* i *homeònims*) i assegura que la majoria dels sinònims no són ni absoluts ni globals, només aproximats.

Si bé és cert que la classificació que presenta Wüster, que parteix de distincions que la lingüística havia proposat amb anterioritat, és clara i ha estat parcialment seguida per molts especialistes en terminologia, també ho és que la figura que presenta i que acabem de reproduir, planteja algun enigma. Observem que les quatre possibilitats resultants de la combinació dels dos paràmetres estan representades gràficament (quadres per a les denominacions i cercles per als conceptes) de manera discordant amb l'expressió lògica. Així, efectivament a l'opció 1 ($= a^1 \wedge b^1$) li correspon un sol cercle i a l'opció 2 ($= a^2 \wedge b^1$) les diverses possibilitats d'inclusió i intersecció de cercles. A l'opció 3 ($= a^1 \wedge b^2$), en canvi, no li haurien de correspondre dos cercles sense cap contacte, a menys que haguem d'entendre que els dos cercles són iguals per significar que és la mateixa denotació però separades perquè les connotacions són diferents. En qualsevol cas, l'opció 4 ($= a^2 \wedge b^2$) no hauria d'estar representada pel mateix esquema idèntic que l'opció 2, en què no hi ha matís conceptual.

En l'observació de les obres dels especialistes que representen el desenvolupament posterior del pensament wüsterià, resulta òbvia la simplificació del complex plantejament de Wüster. Així, per exemple, Felber (1984:185-6) només distingeix els *sinònims* (diferents termes per a un mateix concepte, fenomen provocat pels diferents orígens dels termes sinònims), dels *quasisinònims* (si els significats dels sinònims estan en relació d'inclusió o intersecció) i dels *sinònims amb connotació* (si els significats coincideixen però no els aspectes de connotació).

Si bé és cert que Felber utilitza normalment denominacions diferents de les establertes per Wüster, també ho és que, en algun cas, fa servir la mateixa denominació per a un grau de sinonímia diferent: per a Wüster, els quasisinònims són el mateix que els sinònims aproximatsius (és a dir, els tres tipus de sinònims que no són globals perquè tenen o bé una diferència de connotació, o bé de denotació, o bé totes dues coses alhora), mentre que per a Felber, els quasisinònims són només els que representen una diferència en la denotació. La diferència més important en relació a la proposta de Wüster, però, radica en la pèrdua d'un nombre important de distincions, de manera que aquella proposta resultava molt més sòlida que les dels seus seguidors.

El tractament que en fan Arntz i Picht, en una anàlisi encara més tangencial d'aquesta qüestió, és molt més simplificada, ja que només distingeix entre *sinònims* i *quasisinònims*:

“Cuasi-sinónimos se dan cuando la comprensión del concepto es sólo en parte idéntica, pero no absolutamente, por eso, los cuasi-sinónimos se pueden intercambiar, solamente, en determinados contextos.” (Arntz i Picht, 1995:160)

2.3.6.2 Diversitat denominativa quant als graus de sinonímia

Un dels aspectes que més contribueix a la disparitat entre les fonts quant als graus de sinonímia és l'abundància de denominacions per a cadascun d'aquests graus. De fet, com veurem més endavant, hi ha autors que només distingeixen dos graus de sinonímia, i n'hi ha que en distingeixen quatre o més. La immensa majoria, però, estableixen tres graus de sinonímia: *sinonímia absoluta*, *sinonímia relativa* i *falsa sinonímia*. Com veiem a la taula següent, la diversitat de denominacions utilitzades per a cada tipus és elevada⁹⁸:

sinonímia absoluta	sinonímia relativa	falsa sinonímia
sinonímia	parasinonímia pseudosinonímia	no sinonímia
sinonímia completa	quasisinonímia	sinonímia imaginària
sinonímia global	semisinonímia	
sinonímia neutra	sinonímia aproximada	
sinonímia perfecta	sinonímia aproximativa	
sinonímia pura	sinonímia marcada	
sinonímia veritable	sinonímia no absoluta	
	sinonímia no completa	
	sinonímia no total	
	sinonímia parcial	

Taula 4. Diversitat denominativa per als diferents graus de sinonímia.

En alguns casos, la variació és només denominativa i el contingut conceptual és el mateix. En d'altres casos, però, les denominacions tenen significats diferents perquè, tot i que hi hagi una coïncidència en tres graus, els punts on s'estableixen les fronteres entre els graus són diferents. Les fronteres, al seu torn, depenen dels paràmetres a partir dels quals s'estableix la diferenciació entre graus de sinonímia. Així, per exemple, la *sinonímia absoluta* que hem vist a Wüster només correspondria al primer grup quan no es produeix tampoc cap diferència en la connotació (grup que Wüster anomena *sinonímia pura*).

⁹⁸ Les formes triades a la capçalera de la figura (*sinonímia absoluta*, *sinonímia relativa*, *falsa sinonímia*) són les que hem trobat utilitzades en la bibliografia amb més freqüència.

A continuació analitzem cadascun d'aquests blocs per separat i intentem aïllar-ne els trets comuns i les divergències més destacables.

2.3.6.3 La sinonímia absoluta

El punt més alt de l'escala de sinonímia representa clarament el grau en què hi ha un acord més elevat entre els diferents autors; aquest punt, sovint denominat *sinonímia absoluta*, presenta, com veiem, una diversitat denominativa prou important però la diversitat conceptual és molt menor.

Es considera que la característica essencial de la sinonímia absoluta és la igualtat nocional o conceptual, encara que, com ja hem vist a Wüster, hi ha també autors que exigeixen, a més, una equivalència en el terreny de la connotació; si aquesta equivalència no es dóna, ja es considera un segon grau⁹⁹. Dos exemples, només a nivell il·lustratiu, són els següents:

“Vrais synonymes: 1) identité complète entre tous les éléments, 2) interchangeables dans tous les contextes, 3) un seul sémème, 4) même notion, 5) même position à l'intérieur d'un réseau notionnel.” (Zolondek, 1988:84)

“On peut dire que les termes synonymes (= synonymes terminologiques ou termes de la série synonymique) sont des termes formellement différents qui ont le même sens. S'il s'agit de l'aire sémantique commune, il y a synonymie terminologique complète.” (Kocourek, 1983:252)

2.3.6.4 La sinonímia relativa

Com és previsible, en el grup intermedi de l'escala de sinonímia és on es produeix una diversitat més gran, tant a nivell denominatiu, com hem vist a la taula 4, com a nivell de subgraus i de restriccions previstes. Podem fer una primera distinció, la més rellevant des del nostre punt de vista, entre els autors que basen la sinonímia en el contingut denotatiu, i els que el basen en el contingut denotatiu i connotatiu. Així, alguns autors consideren que en aquest grau de sinonímia no absoluta és imprescindible que les característiques denotatives de la noció es mantinguin idèntiques i que la variació es produeixi en els aspectes connotatius; i altres autors consideren que la relativitat de la sinonímia ve precisament donada pel fet que varien alguns trets semàntics de la denotació de la noció.

---

⁹⁹ Recordem que Wüster considera la *sinonímia absoluta* un segon grau, perquè el primer, la *sinonímia global*, es dóna quan es produeix a més l'equivalència en la connotació.

2.3.6.4.1 Per la denotació

Com a exemples d'autors que contempnen diferències en la denotació dins de la sinonímia relativa, trobem Gerstenkorn (1993:27) que defensa que es produeix sinonímia entre termes quan hi ha un sol concepte implicat; aquest autor afirma també que si els conceptes no són completament idèntics sinó que hi ha relació d'intersecció entre conceptes, aleshores cal parlar de quasisinonímia. I en la mateixa línia, Dahlberg (1981:260) considera que la sinonímia absoluta, és a dir, aquella en què els caràcters nocionals han de ser absolutament idèntics, és relativament poc freqüent i que més aviat es troben termes quasisinònims: nocions que no es distingeixen per res més que per alguns caràcters, els quals poden modificar el contingut de la noció tot donant-li lligams aspectuals suplementaris.

La diferència quant als aspectes semàntics es considera una de les causes més típiques de sinonímia relativa: el fet que els conceptes implicats no es trobin en situació d'identitat absoluta, sinó d'inclusió o d'intersecció. Així ho hem vist a Wüster (1979/1998), i també en algun dels seus seguidors (Felber, 1984).

Arntz i Picht (1995:160) s'hi refereixen de la manera següent: “la comprensión del concepto sólo en parte idéntica” i Corbeil (1983) parla explícitament de diferències de trets semàntics. Picht i Draskau (1985) també es refereixen a aquest tipus de sinònims que no comparteixen la totalitat de l'àrea semàntica:

“quasy-synonymy (partial synonymy): “There may be such a high degree of similarity between the concepts that the terms are frequently confused and even professionals although alert to the conceptual differences, habitually use terms of this category in professional communication as though they were in fact synonymous.” (Picht i Draskau, 1985:102)

Des d'un punt de vista semàntic, el grau d'identitat de les nocions pot dependre, segons altres autors, de si els termes implicats són tots monosèmics, de si algun és polisèmic o de si tots són polisèmics. Segons Kocourek (1983) la sinonímia terminològica pot revestir dues formes: completa si les denominacions sinònimes comparteixen una àrea semàntica comuna, i parcial si les denominacions sinònimes són polisèmiques i només tenen en comú una accepció. Igualment Duchacek (1979) considera fonamental aquesta distinció:

“Les synonymes peuvent être répartis en totaux ou partiels. Nous appelons totaux ceux dont les contenus sémantiques s'accordent intégralement. (...) Si l'un au moins des

synonymes est bisémique ou polysémique, il n'est que synonyme partiel de l'autre (...). Les synonymes totaux ainsi que partiels, dont les contenus sont absolument identiques, sont parfaits, les autres sont approximatifs." (Duchacek, 1979:107)

2.3.6.4.2 Per la connotació

Majoritàriament, però, es considera que el contingut de les nocions ha de ser el mateix per poder parlar de sinonímia, encara que sigui relativa. En aquests casos, la diferència respecte de la sinonímia absoluta es trasllada al terreny de la connotació. *Connotació*, però, ha esdevingut un calaix molt ampli en el qual s'hi tenen en compte modificacions relacionades amb l'ús, amb el significat, amb aspectes lingüístics o encara d'altres tipus.

Les característiques específiques d'ús són, segons molts autors, diferències que provoquen que la sinonímia entre dues nocions idèntiques només sigui relativa. Així, per a Duquet-Picard i Dion (1983) les diferències en l'escala ocupacional en seria un exemple, però també diferències de registre, de nivell de llengua (Boutin-Quesnel, 1985; Desmet, 1996), de situació de comunicació (Boutin-Quesnel, 1985; De Bessé, 1974; Desmet, 1996), de tonalitat o d'estatut (Nakos, 1983) o també en l'eix geogràfic i temporal (Reboul, 1995).

D'una manera més genèrica, Assal (1993) es refereix a les diferències en les condicions de producció i ús i Duquet-Picard i Dion (1983) a les diferents informacions paranocionals. També considerariem diferències pragmàtiques, per bé que a un altre nivell, la freqüència d'aparició (Boutin-Quesnel, 1985) i també el fet de correspondre a nivells d'especialització diferent (Reboul, 1995).

Són diversos els autors que s'han referit a les diferències en la conceptualització com un dels factors que impedeixen la sinonímia absoluta (Boutin-Quesnel, 1985; Desmet, 1996). Alguns s'hi refereixen com una diferent motivació o evocació del concepte (Assal, 1993).

Aquesta diferència en la conceptualització pot ser entesa com una diferència en el locutor d'una manera individual, però també més genèrica, quan s'afirma que des de teories diferents, la conceptualització també varia (Duquet-Picard i Dion, 1983:236).

Duquet-Picard i Dion (1983:233) esmenten les diferències en els factors metalingüístics com una variable a considerar per a la sinonímia relativa; la resta de referències a altres aspectes lingüístics, molt recents, tenen relació amb qüestions com les diferències

gramaticals (Bergenholtz, 1995) o de col·locacions (Bergenholtz, 1995; Rogers, 1997) i les relacions sintagmàtiques que mantenen les diferents unitats sinònimes (Rogers, 1997).

2.3.6.5 La falsa sinonímia

La falsa sinonímia és certament el grau de sinonímia menys descrit. Probablement això respon al fet que un nombre important d'autors no la consideren un grau de sinonímia. Dins de la falsa sinonímia cal distingir dues situacions diferents, que es deriven del que hem vist per al grau de sinonímia anterior. En l'anàlisi de la sinonímia relativa hem distingit dues opinions dels especialistes: una primera, segons la qual els sinònims relatius només presenten diferències en la connotació, i una altra, segons la qual els sinònims relatius presenten diferències en la denotació.

D'acord amb la primera opció, quan dos sinònims presenten diferències en el significat, es consideren falsos sinònims i, d'acord amb la segona, la falsa sinonímia es produeix quan els conceptes ja es consideren diferents. Gerstenkorn (1993) és un exemple d'aquesta segona posició:

“There is synonymy between different terms, if there is homosemy between the referents we can assign to them. In the final analysis, this means there is only one concept. (...) If the concepts are not fully identical but only intersect, there is quasy-synonymy. This implies that there is complete or partial correspondence of the concepts. If the concepts do not overlap at all, there is no synonymy.” (Gerstenkorn, 1993:27)

I en canvi, Nakos (1983) il·lustra la primera opció, ja que considera que la falsa sinonímia és l'ús com a sinònims de termes diferents:

“Les faus synonymes ne présentent pas tous les mêmes éléments de signification. Ils ont, comme on l'a déjà vu, un certain nombre d'éléments communs, mais ils ont aussi des éléments particuliers. On peut donc parler, dans ce cas, d'une non-congruence entre les termes et la notion représentée contrairement à la quasi-synonymie et la vraie synonymie que j'aborderai un peu plus loin où on contraste une congruence parfaite entre les termes synonymiques et la notion représentée.” (Nakos, 1983:219)

Nakos defensa l'escala de la sinonímia en tres graus que resumeix de la manera següent:

FAUSSE SYNONYMIE (‘synonymes de champ sémantique’)	QUASI-SYNONYMIE (‘synonymes de champ notionnel’)	VRAIE SYNONYMIE
1. même langue	même langue	même langue
2. notions différentes (éléments de signification partiellement ou complètement différents)	même notion	même notion
3. non-interchangeabilité dans un texte rigoureux	non-interchangeabilité pour des raisons de tonalité ou de statut	interchangeabilité
4. touche des mots et des termes	touche surtout des termes	touche surtout des termes
5. un ou plusieurs niveaux de langue	niveaux de langue ou usages différents	un seul niveau de langue

Taula 5. Graus de sinonímia segons Nakos (1983:226).

Natanson (1981a) anomena *sinonímia imaginària* la *falsa sinonímia* (o també *no-sinonímia*), i Picht i Draskau (1985) la denominen *pseudosinonímia*, denominació utilitzada per altres autors per referir-se al grau intermedi, la sinonímia relativa:

“pseudo-synonymy: Here we are not concerned with genuine synonyms, but rather with the equivocal use of terms which the user believes to be synonymous. The reason for this is a lack of professional training.” (Picht i Draskau, 1985:103)

Per últim, Zolondek (1988) considera que la falsa sinonímia és el mal ús que es fa de nocions ben establertes dins d'una àrea d'especialització:

“Nous dirons que la fausse synonymie est identifiée là où des termes qui ne sont pas de vrais synonymes sont utilisés par nombre de spécialistes comme étant de vrais synonymes. La différence dans ce dernier type de synonymie par rapport à la vraie et la para-synonymie réside dans l'utilisation particulière de termes par certains auteurs dans un domaine donné. On appellera faux synonymes deux ou plusieurs termes qui semblent recouvrir la même notion mais qui, à la suite d'une étude plus approfondie des divers contextes et définitions dans lesquels ils apparaissent, recouvrent chacun un contenu notionnel différent. En ce sens, le faux synonyme peut être un idiolecte, c'est-à-dire un usage individualisé ou encore, son usage peut être accidentel. Bref, on dira de la fausse synonymie qu'elle est causée par l'emploi comme (vrais) synonymes de termes pourtant différents.” (Zolondek, 1988:98)

2.3.6.6 Altres distincions entre tipus de sinònims

Més enllà dels graus de sinonímia, alguns autors proposen altres distincions entre tipus de sinònims. Duquet-Picard i Dion (1983:234-238), per exemple, prefereixen distingir només entre *sinonímia neutra* i *sinonímia marcada*. La primera es produeix quan dues o més denominacions designen una sola i mateixa noció, sense cap tipus de marca d'ús (és a dir, que correspon al que habitualment s'anomena *sinonímia absoluta* o *perfecta*); aquests són, segons Duquet-Picard i Dion, els únics sinònims intercanviables en tots els contextos i depèn dels usuaris de la llengua que uns dels termes sinònims que es troben en concurrència desapareguin i els altres es mantinguin. Les autores distingeixen els següents tipus de sinònims neutres:

- denominació formada amb nom propi o derivat i denominació motivada
- denominació sintagmàtica i simple
- denominació culta i denominació contemporània
- denominacions per descobertes simultànies
- denominacions amb unitats sinònimes a la llengua general
- denominacions creades amb finalitats publicitàries
- denominacions en gestació

La *sinonímia marcada*, en canvi, es produeix quan dues o més denominacions designen una sola i mateixa noció, però vehiculen una informació paranocional que pot fer referència al pla temporal, geogràfic, ocupacional, lingüístic o teòric (és a dir, el que habitualment s'anomena *sinonímia relativa*). Duquet-Picard i Dion argumenten que és preferible no utilitzar les formes més establertes perquè indueixen a error ja que sembla que no cobreixen la mateixa noció:

“En réalité, la notion est identique, mais la dénomination contient un élément d'information sur son usage. Les synonymes marqués ne sont pas interchangeable dans tous les contextes même s'ils sont substituables l'un à l'autre sans modifier le sens de l'énoncé.” (Duquet-Picard i Dion, 1983:236)

Riggs (1993) planteja una distinció interessant entre *sinònims lexicogràfics* i *sinònims tècnics* que, en realitat, reflecteix també els dos graus de sinonímia (absoluta i relativa) que es consideren més habitualment, però hi introdueix un aspecte més que és l'intent de tenir-hi en compte la major o menor proximitat respecte de la llengua general:

“types of synonyms”: “*lexicographic synonyms* are words having nearly the same meanings, but a *technical synonym* is a term that can unambiguously designate the same

concepts as another term --even though, of course, the word used may be polysemic so that, in other contexts it will convey a different meaning” (Riggs, 1993:201)

L'última distinció entre tipus de sinònims d'acord amb el grau de sinonímia que considerem pertinent de retenir és la que estableix Zolondek (1988) entre *sinonímia de terme comú* i *sinonímia de terme propi*. En realitat, l'autora distingeix entre la *sinonímia veritable* (que es caracteritza essencialment per la identitat completa de tots els elements de la noció) i la *parasinonímia* (que es produeix quan hi ha algun tipus de variació nocional). És en aquest segon grup on distingeix entre terme propi i terme comú i, per tant, les denominacions que proposa són: *parasinònims de terme comú* i *parasinònims de terme propi*.

“Les para synonymes de terme commun sont entendus dans notre étude comme étant plusieurs termes communs qui se distinguent les uns des autres par quelques traits sémiques et dont les notions respectives se trouvent en position d'hyperonymie et de cohyponymie; il y a donc, *recoupement partiel* des notions étudiées (...).” (Zolondek, 1988:81)

Els *parasinònims de terme propi* comparteixen amb aquests la variació nocional i el fet de ser cohipònims d'un mateix hiperònim, però així com els primers, segons Zolondek, només descriuen la realitat i no són intercanviables per raó de trets semàntics tradicionals especificadors, els segons descriuen i identifiquen la realitat i no són intercanviables per raó de trets semàntics no tradicionals (especialment per tonalitat i connotació).

2.3.7 Sinonímia i intercanviabilitat contextual

Si analitzem la intercanviabilitat de dues o més denominacions en un context determinat, intercanviabilitat que pot dependre tant del contingut denotatiu com del contingut connotatiu, estem tractant la *sinonímia de discurs*. Si, en canvi, analitzem la intercanviabilitat de dues o més denominacions en qualsevol context o fora de context, intercanviabilitat que també pot dependre tant del contingut denotatiu com del contingut connotatiu, estem tractant la *sinonímia de sistema*.

Normalment, en terminologia s'ha centrat la sinonímia en l'anàlisi de sistema, entenent-la com un fenomen de llengua, però no han faltat els autors que consideren necessari traslladar aquesta anàlisi al discurs i observar les condicions d'ús de les denominacions sinònimes:

“Ce qui nous amène à poser, une fois de plus, la question suivante: la synonymie lexicale en langues de spécialité peut-elle être étudiée sous le seul aspect notionnel (synonymie de langue) ou doit faire intervenir la notion d’expression, de communication (synonymie de discours)?” (Auger, 1974)

Molt sovint es relaciona de manera genèrica la falta d’intercanviabilitat contextual amb la sinonímia relativa. Desmet (1996:266) afirma que “Les termes qui ne sont pas interchangeables que dans certaines contextes sont appelés quasi-synonymes.” (Desmet, 1996:266), i també des d’una orientació clàssica de la terminologia s’han fet afirmacions semblants:

“Synonymy: Relation between designations representing only one concept in one language” (...) NOTE. Terms which are interchangeable in all contexts of a subject field are called synonyms; if they are interchangeable only in some contexts, they are called quasi-synonyms.” (ISO, 1990:5)

“Cuasi-sinónimos se dan cuando la comprensión del concepto es sólo en parte idéntica, pero no absolutamente, por eso, los cuasi-sinónimos se pueden intercambiar, solamente, en determinados contextos.” (Arntz i Picht, 1995:160)

Creiem, però, que aquest tipus d’afirmacions resulten poc explicatives ja que, en realitat, el que cal és descriure els motius pels quals les unitats no resulten intercanviables i, en funció d’això, determinar els graus de sinonímia. Com hem vist anteriorment, els sinònims poden ser no-intercanviables per raons pragmàtiques, semàntiques, etc., però normalment, per a l’anàlisi de la intercanviabilitat només es tenen en compte els elements de significació:

“La synonymie parfaite, que je nomme ‘vraie synonymie’ existe bel et bien, notamment dans les domaines techniques. Elle paraît plus rare dans les domaines scientifiques où la question des niveaux de langue (...) paraît importante. La vraie synonymie suppose une identité complète entre tous les éléments de signification de deux ou plusieurs termes, ce qui rend ces termes interchangeables dans tous contextes (équivalence en contexte).” (Nakos, 1983:224)

“Tous les synonymes répertoriés et relatifs à une notion ont la même configuration sémantique. Ce sont donc des synonymes complets ou parfaits puisque chacun propage exactement le même signifié et qu’il se superpose au même concept; autrement dit, ils sont interchangeables dans tous les contextes parce qu’ils sont parfaitement conformes au concept désigné. Seul des facteurs d’origine et de formation les distinguent.” (Boulanger i Lavigne, 1994:23)

Duquet-Picard i Dion aclareixen aquest aspecte amb la distinció entre *substituïbilitat*, noció lligada a la denotació, i *intercanviabilitat*, lligada a la connotació en sentit genèric:

“Si nous ajoutons la notion de substitution à la notion d’interchangeabilité, c’est que nous croyons que des dénominations peuvent ne pas être interchangeables dans tous les contextes tout en étant substituables l’une à l’autre sans modifier le sens de l’énoncé.” (Duquet-Picard i Dion, 1983:233)

2.3.7.1 Sinonímia de sistema

Com ja hem dit més amunt, l’anàlisi de la sinonímia en terminologia s’ha orientat més sovint cap al sistema que cap al discurs, de la mateixa manera que l’estudi dels termes, especialment en l’orientació clàssica de la terminologia, s’ha basat en l’anàlisi fora de context. De fet, segons aquesta orientació, un dels principis fonamentals dels termes és la seva independència en relació al context:

“Les termes sont des mots et des groupes de mots, et en cette qualité, ils peuvent subir des changements de leur contenu selon l’utilisation qu’on en fait dans un contexte donné. Cependant, un tel changement de la signification du terme ‘dans le contexte’ est un des plus graves défauts de la terminologie, défaut qu’il ne faut en aucun cas permettre. Le contenu notionnel d’un terme est déterminé par la notion que ce terme désigne; la signification (la forme et la construction syntaxique aussi) ne peut pas dépendre de la phrase dans laquelle le terme est employé, elle doit être déterminée par le système de notions tout entier et par la terminologie de la discipline donné du domaine du savoir en question.” (Lotte, 1981:6-7)

Tot i que majoritàriament no s’estableix la distinció entre sinonímia de llengua o de sistema i sinonímia contextual, hi ha autors que, a partir d’aquesta distinció, defensen que només és interessant de considerar la sinonímia que no té en compte el context, de manera que no s’ha de confondre la sinonímia amb la intercanviabilitat en el discurs de formes lingüístiques concurrents. La sinonímia, segons aquests autors¹⁰⁰, s’ha d’establir sobre la base de la funció essencial dels termes, que és la designació d’una classe d’objectes particulars, funció que es realitza fora de context.

En qualsevol cas, és cert que el fet que dues denominacions siguin intercanviables en un context determinat no implica que hi hagi igualtat nocional i, per tant, considerem que és

---

¹⁰⁰ Per exemple, Lethuiller (1989): “Expliquer la synonymie, c’est d’abord essayer de faire comprendre la fonction de désignation de la terminologie. (...) Il y a synonymie lorsque plusieurs formes linguistiques ou termes servent à désigner ou POINTER concurremment UNE MÊME CLASSE. Ce phénomène correspond à une certaine redondance de la langue, dans laquelle on peut voir une richesse ou au contraire des risques de confusion.” (Lethuiller, 1989:443) i també De Bessé (1974): “Ce qui peut fausser un peu, linguistiquement parlant, la perspective de l’exposé” però llavors ho justifica “Le mot scientifique est un mot référentiel dont la fonction essentielle est de désigner le dénommé et l’étude de la signification est relativement indépendante de la construction syntaxique ou de la référence contextuelle. C’est pour cette raison que l’insertion de ces mots scientifiques dans un texte est beaucoup plus secondaire et l’étude de ces mots hors contexte linguistique est par conséquent concevable.” (De Bessé, 1974:36)

imprescindible distingir la sinonímia de sistema i de discurs, ja que responen a fenòmens lingüístics diferents. I si bé és cert que durant dècades es va considerar que l'anàlisi discursiva dels termes no tenia interès per a la teoria terminològica, també ho és que actualment es considera necessària l'anàlisi dels fenòmens contextuals per explicar el funcionament real dels termes.

2.3.7.2 Sinonímia de discurs

Efectivament, l'anàlisi de la variació dels termes només pot plantejar-se, d'una manera vàlida, a partir de l'estudi discursiu. I la sinonímia és un dels fenòmens de variació terminològica en què aquest fet resulta més evident. J. C. Sager ha reivindicat en diverses ocasions la falta de biunivocitat dels termes i, quant a la sinonímia, defensa que cal estudiar-la també com un fenomen de discurs i tenir en compte la diversitat de situacions en què una noció pot ser expressada.

En discurs, la sinonímia apareix en tota la seva amplitud: des de l'autèntica sinonímia absoluta, passant per tots els graus possibles de sinonímia relativa, fins arribar a la sinonímia estrictament contextual, en què s'utilitzen indistintament, especialment en textos de baix nivell d'especialització, unitats terminològiques amb continguts nociònals allunyats, que esdevenen falsos sinònims fora de context o en un context diferent.

2.4 Síntesi i conclusions

En aquest capítol ens havíem proposat inicialment de situar la sinonímia en el conjunt de relacions possibles entre denominació i noció, i hem pogut comprovar que Wüster va fer una aportació important de control terminològic, en el sentit que va distingir, definir i denominar els diferents tipus de relacions unívocues i no unívocues, fent una atenció especial a l'especificitat terminològica. Un repàs de la bibliografia, però, ens deixa veure que aquesta aportació de Wüster ha tingut només un seguiment parcial tant per part dels autors d'aquella mateixa orientació teòrica com per part d'autors d'altres orientacions.

En el segon apartat preteníem identificar algunes de les qüestions fonamentals que la sinonímia ha plantejat a la semàntica; ens hem centrat en la dificultat teòrica que representa l'establiment de la igualtat de significat i hem pogut observar que algunes distincions resulten imprescindibles per abordar aquesta qüestió: d'una banda, els graus de sinonímia i, d'una altra, el fet de tenir en compte o no el context.

Aquest capítol, però, ha estat majoritàriament dedicat a la revisió bibliogràfica de la noció de sinonímia en terminologia; considerem que aquesta revisió ens permet concloure amb la identificació de les causes principals de la discrepància que presenten els diversos autors quant a la noció de sinonímia: la perspectiva, el significat, la finalitat i la referencialitat.

Perspectiva onomasiològica versus perspectiva semasiològica

L'orientació onomasiològica, que se centra en les relacions que s'estableixen des del concepte cap a la denominació, és considerada un dels puntals fonamentals de la teoria clàssica de la terminologia. L'essència terminològica és, des d'aquesta perspectiva, el concepte, entitat mental universal, aïllada i delimitada; i la sinonímia s'estableix segons si les diverses denominacions es refereixen o no a aquella unitat conceptual. Amb l'acceptació d'aquestes premisses, en terminologia el fenomen de la sinonímia és un fenomen poc probable, i la sinonímia absoluta és pràcticament l'únic grau de sinonímia possible.

La perspectiva semasiològica, pròpia de la lingüística, estudia el significat (o els significats) d'una unitat, partint de la base que pot ser dinàmic, inestable i amb límits difusos. Des d'un enfocament semasiològic és fàcil defensar l'existència probable de la

sinonímia i que la sinonímia absoluta no sigui necessàriament el grau de sinonímia més freqüent.

Des de plantejaments terminològics actuals amb una perspectiva lingüística, com la que prenem nosaltres, es defensa una orientació no exclusivament onomasiològica ja que es considera important el fet que l'acostament al coneixement es produeix mitjançant unitats lingüístiques. Així ho expressen Cabré et al. (1998) en referència a la metodologia del treball terminològic:

“La orientación onomasiológica, única para el trabajo terminológico de metodología clásica, se considera ahora preponderante pero no exclusiva (...). Nos alejamos, además, de la visión estrictamente universalista del concepto y aceptamos la existencia de sesgos culturales cuando entendemos el concepto ligado a las distintas maneras de entender, representar y comunicar el conocimiento en cada sociedad.” (Cabré et al., 1998)

D'altra banda, i d'acord amb el pensament socioterminològic, aquesta diferència de perspectiva té un efecte immediat en la sinonímia, ja que pot arribar a suposar un replantejament respecte de l'existència de la sinonímia absoluta en terminologia, atès que els fenòmens descrits des d'una perspectiva i des de l'altra són diferents:

“La notion de synonymie ne couvre pas dans le cadre des langages de spécialité les mêmes phénomènes qu'elle décrit dans le cadre de la langue générale. (...) Son interprétation dépend en fin de compte de la théorie et de la démarche terminologique adoptée. Ainsi, là où l'approche onomasiologique conclut à l'existence d'une synonymie vraie (...), l'attitude sémasiologique est amenée à relativiser cette synonymie.” (Assal, 1993: 147)

Significat denotatiu versus significat connotatiu

Des de la lingüística, com hem vist, s'ha negat de manera molt freqüent l'existència de la sinonímia absoluta i és precisament des d'aquest marc que s'ha afirmat que la sinonímia absoluta té més possibilitats de produir-se en terminologia ja que no es té en compte l'aspecte connotatiu dels termes sinó només l'aspecte denotatiu.

“Aunque hay, sin duda, mucho de verdad en estas afirmaciones, sería erróneo negar la posibilidad de la sinonimia completa. Bastante paradójicamente, la encontramos donde menos se esperaría: en la nomenclaturas técnicas. El hecho de que los términos científicos estén precisamente delimitados y sean emocionalmente neutros nos permite hallar, de una manera muy definida, si dos de ellos son completamente intercambiables, y la sinonimia absoluta no es, en modo alguno, infrecuente. (...) En el lenguaje ordinario, raramente cabe ser tan positivo acerca de la identidad de significados, ya que el asunto se complica por la vaguedad, la ambigüedad, las tonalidades emotivas y los efectos evocadores (...).” (Ullmann, 1962/1965:159-160)

En l'apartat 2.2 hem vist com una de les opcions en lingüística és considerar *sinònims complets* aquells que presenten coincidència quant al contingut denotatiu i connotatiu del significat, i *sinònims incomplets* quan la coincidència només es dona en el contingut denotatiu i no en el connotatiu; i en l'apartat 2.3 hem vist que Wüster establí un tipus concret per als sinònims que presenten distincions en la connotació (*sinònims conceptualment matisats*). Creiem, però, que és important de destacar que encara que Wüster fes aquest plantejament en l'elaborada descripció que fa dels graus de sinonímia (vegeu apartat 2.3.6.1), el cert és que ni Wüster, ni els seguidors de la TGT, ni tampoc d'altres opcions terminològiques acostades a aquella teoria, han tingut en compte el contingut connotatiu dels termes ja que els consideraven com unitats neutres i aquesta és precisament una de les especificitats que defensaven per als termes.

També aquest punt concret ha estat, però, discutit des de plantejaments terminològics poc pròxims a la TGT; n'és un exemple¹⁰¹ Rey-Debove (1997:95), la qual afirma que no existeix la sinonímia total, principalment a causa de les evocacions diferents de cada mot i que això és igual per a les terminologies. Compartim totalment aquesta opinió.

Finalitat prescriptiva versus finalitat descriptiva

L'objectiu fonamental de la lingüística és la descripció del llenguatge; amb l'estudi de les diferents llengües naturals s'intenta avançar en l'explicació del funcionament del llenguatge. L'objectiu fonamental de la terminologia, en canvi, no ha estat la descripció dels termes. Com ja hem dit, per les circumstàncies dels seus orígens com a disciplina científica, la terminologia s'ha orientat cap als aspectes d'estandardització i de normalització, amb la qual cosa la finalitat prescriptiva ha estat la preponderant fins fa pocs anys, quan s'ha donat més importància als aspectes comunicatius, lingüístics i socials dels termes.

Al llarg d'aquest capítol (i també del capítol anterior) hem pogut veure que la finalitat del treball terminològic condueix a dues concepcions àmpliament divergents del fenomen de la sinonímia: a una finalitat prescriptiva li correspon una actitud de control o

---

¹⁰¹ A conclusions semblants arriben diversos autors entre els quals destaquem Lurquin que analitza termes de l'àrea de genètica i observa com determinades denominacions han estat canviades per altres denominacions menys connotades, com per exemple l'ús del terme *génie génétique*, menys connotat, per evitar *manipulations génétiques*, més connotat. Aquest autor afirma que: "Pourtant la manière dont on dénomme une notion, qu'elle soit celle d'un objet ou d'une activité intellectuelle et manuelle, correspond parfois à une prise de position à l'égard de cet objet ou de cette activité. Le partisan utilise pour nommer 'sa chose' un terme à connotation positive tandis que l'opposant et le contestataire la connotent négativement." (Lurquin, 1981:2)

eliminació de la sinonímia que no li correspon a una activitat descriptiva. A aquesta, en canvi, li correspon l'anàlisi de les situacions de sinonímia, dels tipus i de les causes.

En textos no especialitzats es considera, en general, com un senyal del domini retòric de la llengua el fet de no repetir les mateixes paraules i utilitzar, en canvi, altres paraules més o menys pròximes, en definitiva, més o menys sinònimes. En els textos especialitzats, en canvi, en què és prioritària l'eficàcia comunicativa i el fet d'evitar al màxim les possibles ambigüitats del llenguatge, la riquesa expressiva passa, per a molts autors, a un segon pla d'importància¹⁰².

Així, l'actitud dels lingüistes cap a la sinonímia és generalment descriptiva i, com hem vist, en terminologia ha estat principalment prescriptiva i només recentment alguns plantejaments terminològics han posat en crisi aquesta visió. Estem convençuts que per prescriure cal primer descriure i després acomodar la finalitat prescriptiva als diferents usos i situacions comunicatives.

És en aquest objectiu d'assegurar una comunicació inequívoca on cal situar l'establiment de la biunivocitat com un dels pilars fonamentals de la Teoria general de la terminologia. I, com ja hem vist anteriorment, una de les crítiques més generals a aquesta teoria se situa precisament en el fet de no haver diferenciat desig i realitat, i no haver tingut en compte que fins i tot l'ideal és adequat només per a un tipus determinat de comunicacions especialitzades.

Referencialitat específica versus referencialitat comuna

Alguns autors estableixen una línia divisòria clara entre termes i paraules perquè els primers es refereixen a conceptes, i les segones a nocions (Johnson i Sager, 1980; Sager, 2000). Més o menys explícitament, la teoria terminològica clàssica ha defensat la referencialitat específica dels termes per la manera com denominen els conceptes.

Implícitament, els autors que defensen una concepció més lingüística de la terminologia (Cabré, 1999a; Lara, 2000; Temmerman, 2001; entre d'altres) estableixen una distinció menys nítida entre unitats terminològiques i unitats no terminològiques, i la situen en els factors pragmàtics i també cognitius. Més que negar l'especificitat de la referencialitat dels termes, aquests autors simplement la relativitzen.

---

¹⁰² Reproduïm només un dels nombrosos exemples que trobem en aquesta línia: "En lexicologie, la synonymie est un élément d'enrichissement de la langue. En terminologie, la synonymie doit être éliminée au profit de la clarté des communications scientifiques ou techniques." (Landry, 1983:269)

Les característiques que s'atribueixen a la referencialitat dels termes resulten rellevants en l'anàlisi de la sinonímia perquè la inexistència de la sinonímia és més fàcilment defensable si es considera que la manera de significar dels termes és clarament diferent de la manera de significar de les paraules.

Com ja hem anat exposant, el nostre acostament als termes és lingüístic i variacionista i, per tant, s'allunya de les visions més tradicionals. La noció de sinonímia que adoptem es deriva d'aquest acostament als termes i ens plantegem, doncs, una anàlisi contextual, basada en la intercanviabilitat discursiva de les unitats considerades sinònimes. És a partir d'aquest fonament que construïm el treball i que definim *variació terminològica*, *variació denominativa* i *variació conceptual* com ja ho hem fet al final del capítol precedent (vegeu 1.4.2).

CAPÍTOL 3. LA SINONÍMIA: CAUSES I TIPUS

“En aquesta línia direm que la terminologia, establerta com una varietat lèxica basada fonamentalment en la temàtica de la comunicació, presenta variació interna en funció de les característiques geogràfiques i generacionals dels interlocutors (i aquí hi hauríem d’afegir, i l’afiliació a una determinada visió de la matèria), i del grau de formalitat i del nivell d’abstracció en què es produeix la comunicació.” (Cabré, 1995a:10)

En el primer capítol hem afirmat que des d’un enfocament lingüístic de la terminologia cal tenir en compte les aportacions dels diferents corrents lingüístics que s’han succeït durant les últimes dècades, i especialment de la lingüística variacionista, i que una de les tasques pendents de la terminologia és descriure la variació terminològica. Creiem que descriure la variació significa aïllar-ne els paràmetres, establir-ne els tipus i identificar-ne les causes.

En aquest capítol ens centrem en l’anàlisi de les causes i els tipus de la variació que afecta les denominacions i que condueix a l’aparició de la sinonímia.

3.1 Causes de la sinonímia

Comencem amb la revisió bibliogràfica a l’entorn de les causes de la sinonímia i la presentem a partir de la distinció de la lingüística variacionista entre variació per usos i usuaris; l’especificitat del discurs especialitzat, però, ens obliga a introduir altres paràmetres per explicar alguns fenòmens de variació denominativa.

3.1.1 Introducció

Podem començar afirmant que, en general, les causes de la variació en terminologia han estat poc analitzades i considerem que aquest fet és normal si tenim en compte que la terminologia predominant durant dècades va preferir una comprensió biunívoca dels termes; no calia, doncs, estudiar les causes d’un fenomen que només existia com a excepció. Malgrat això, és possible trobar alguns comentaris dispersos sobre les causes de determinats exemples de sinonímia que apareixen en l’anàlisi dels textos i, només molt recentment, trobem alguns autors que s’orienten cap a l’anàlisi més profunda de les

causes d'algun tipus de variació en les denominacions. Gambier (1991a), per exemple, se centra en la variació funcional i Cabré (1995a) en la variació social. La situació més habitual, però, és l'absència de qüestionament sobre les causes del fenomen, o la simple enumeració d'algunes causes sense analitzar. Auger (1974) i Drozd (1983) són exemples d'alguns avanços en l'establiment (no estructurat) d'algunes causes de la sinonímia en terminologia:

“1. Les hésitations inhérentes à la langue elle-même (...) 2. La modernisation des techniques (...) 3. Les niveaux de langue (...) 4. Les contacts avec l'anglais (...) 5. La nouveauté du référent (...) 6. Les variantes géographiques (...)” (Auger, 1974:32-33)

“They originate in: - shifts between onomasiological, logical (epistemological) and onomatological structures, - diversity based on double forms (foreign vs domestic), - language factors (historical and genetic factors), - univerbization, - abbreviation (mechanical vs semantic), nominal phrases vs verbs, - non-terminological vs terminological variety, - variety of dialects, - spoken vs written language, - milieu and the diversity of communication spheres, etc.” (Drozd, 1983:87)

En la revisió bibliogràfica que presentem a continuació hem intentat ordenar i classificar tots els comentaris que d'alguna manera es refereixen a les causes de la sinonímia a l'entorn, primer, d'un bloc que té a veure amb la *variació dialectal* i amb un altre, en segon lloc, a l'entorn de la *variació funcional*. Hem agrupat en un tercer bloc de *causes discursives* algunes referències a la variació per raons expressives. En un quart bloc, fem constar les *causes interlingüístiques* de la sinonímia i, en l'últim, *causes cognitives*, les que tenen a veure amb la conceptualització.

En els textos especialitzats hi ha variació denominativa perquè un mateix parlant o emissor pot expressar una mateixa idea, o denominar un concepte, de maneres diferents (autovariació), i diferents emissors també poden expressar una mateixa idea de maneres diferents entre ells (heterovariació). Aquesta diferenciació de partida, que no hem pogut trobar establerta amb anterioritat per part de cap autor en el tractament de les causes de la sinonímia, ens sembla fonamental, ja que en un cas i en l'altre, les causes concretes de variació són ben diferents.

Així, per exemple, les causes estilístiques de la variació denominativa s'associen a la variació dins d'un mateix emissor: el parlant varia l'expressió especialment per evitar la repetició i busca també formes que resultin més expressives, econòmiques i emfàtiques. Un mateix parlant, però, també varia la seva pròpia expressió per altres motius comunicatius: adaptació al nivell d'especialització de l'interlocutor, adequació al grau de formalitat de la situació, etc.

Quan la variació terminològica apareix entre emissors diferents i no dins d'un mateix emissor, sol respondre a motius dialectals, tant si tenen a veure amb l'eix geogràfic, com amb el cronològic o amb el social, o a motius relacionats amb la cognició, per una concurrència de teories, per conceptualitzacions diferents des d'àrees diferents, etc.

D'acord amb aquesta distinció entre autovariacions i heterovariacions, hi ha denominacions que poden aparèixer dins d'un mateix context i, en canvi, n'hi ha d'altres que no poden aparèixer conjuntament, perquè es troben en situació de distribució complementària¹⁰³.

3.1.2 Causes prèvies

Abans d'endinsar-nos en les causes de la sinonímia en relació als blocs que acabem d'esmentar volem referir-nos a unes causes prèvies, en el sentit de característiques i funcionaments del llenguatge que possibiliten l'existència de la sinonímia.

3.1.2.1 La redundància lingüística

En el capítol 2 (vegeu 2.1.2 *Relacions no unívokes: polisèmia i sinonímia*) ja ens hem referit al fet que el llenguatge es troba en un joc de forces contràries, amb la imatge de Yagüello (1981) en què la formiga representa el principi d'economia —la polisèmia i l'homonímia—, i la cigala, el principi de redundància —la sinonímia. Efectivament, la possibilitat de denominar una mateixa cosa (idea, concepte, etc.) a partir de diverses formes lingüístiques és una de les redundàncies lingüístiques més òbvies. Això no vol dir, però, que aquesta redundància sigui gratuïta i innecessària, sinó més aviat al contrari ja que respon a estratègies discursives i cognitives rellevants. És per aquesta raó que alguns autors prefereixen no considerar la sinonímia com un fenomen de redundància lingüística:

“Qu'est-ce qu'il fait que deux dénominations parviennent à exister et à fonctionner comme synonymes? Pour répondre à cette question il faut en poser une autre: que marque leur différence formelle? Des modes distincts d'évocation ou de représentation de la signification et de la référence qui reflètent la diversité qualitative des stratégies discursives et cognitives des sujets sociaux. La possibilité de nommer différemment un même objet (concret ou abstrait) est 'un moyen de signifier par la médiation de dénominations distinctes, des coupes qualitatives, projetables sur des configurations

---

¹⁰³ Vegeu Faulstich (2000:103). N'hem presentat un resum a l'apartat 2.3.4.3.

lexicales et référentielles qu'elles modulent sans les défaire' (I. Tamba-Mecz, 1988:82) (...). Le fait qu'une notion soit désignée par plusieurs termes n'est jamais, ou rarement, une redondance terminologique. Chaque cas de fonctionnement synonymique a sa raison d'être." (Assal, 1993:151)

Redundància o no, la lingüística i la terminologia responen amb dificultats a la pregunta sobre la causa genèrica de la sinonímia. En aquest capítol no pretenem aprofundir en aquesta pregunta de caràcter lingüísticofilosòfic, sinó en les causes concretes i observables d'aquest fenomen ja que, d'acord amb Auger (1974:33) creiem que "devient difficile d'expliquer pourquoi deux formes continuent à vivre côté à côté pour désigner une même réalité sans vraiment gêner le système de la langue."

3.1.2.2 L'arbitrarietat del signe lingüístic

La sinonímia és un fenomen que pot aparèixer dins del sistema lingüístic perquè la part inferior del triangle semiòtic —és a dir, la que uneix denominació i referent— és, a diferència de les altres cares del triangle, una línia discontinua, una línia de punts amb la qual es representa simbòlicament la idea segons la qual la paraula és una combinació de sons vocals que presenten una significació convencional en relació a la cosa designada. Negar la convencionalitat d'aquesta relació seria admetre que cada cosa, en tant que unitat material o conceptual, té un mot indissolublement lligat; i seria negar la possibilitat de l'existència de la polisèmia i la sinonímia. Seria, també, rebutjar la conceptualització i la possibilitat de l'home de dominar i interpretar la realitat a través del pensament i el llenguatge.

"La démarche théorique qui précède de l'étude de la dénomination présuppose l'isolement d'un élément linguistique comme unité signifiante. L'unité peut être définie comme un segment phonique prenant sa consistance linguistique dans sa correspondance à un élément signifié. C'est alors la définition saussurienne célèbre de l'unité théorique essentielle du signifiant phonique et du signifié conceptuel consubstantiellement liés en un signe linguistique. La contrepartie de cette liaison intime et nécessaire est le lien défini comme arbitraire avec la réalité désignée, ce qui fonde la capacité du signe de désigner à la fois plusieurs notions (polysémie) et inversement que la notion puisse être désignée concurremment par plusieurs signes (synonymie)." (Guilbert, 1981b:202)

L'acceptació de l'arbitrarietat del signe lingüístic és unitària entre els lingüistes i, en canvi, no es correspon amb el sentiment intuïtiu dels parlants. L'especialista, entès com el parlant d'una matèria especialitzada té, segons Guilbert (1981b:202-203), una relació particular amb el món real que denomina i el sentiment de no-arbitrarietat és encara més important que en els altres parlants.

El principi d'arbitrarietat del signe lingüístic, però, no nega l'existència d'altres principis que afecten les denominacions. Les unitats terminològiques són, normalment, unitats motivades, en el sentit que reproduïen en la forma denominativa, característiques d'allò denominat. Les unitats lèxiques, i molt particularment les unitats especialitzades, intenten resumir el contingut a partir de la forma i aquest fenomen és encara més evident en les unitats que no són simples (unitats compostes i unitats sintagmàtiques), en què les diferents unitats de sentit acumulen significat i, així, es parla de composicionalitat del significat en les unitats terminològiques.

D'altra banda, l'acceptació del principi d'arbitrarietat del signe lingüístic no pressuposa que el llenguatge s'estructuri arbitràriament: en gran mesura, el llenguatge s'estructura a partir de paràmetres de motivació.

3.1.2.3 Les possibilitats de variació de la llengua

Amb anterioritat ja ens hem referit al potencial lingüístic com una de les causes més importants de la variació denominativa:

“Un dels factors de concurrència denominativa quantitativament més importants és la vacil·lació pròpia del sistema de la llengua, en el sentit que sovint la llengua ofereix diverses possibilitats formals d'expressar una mateixa idea. Aquesta diversitat es pot produir a nivells diferents: *gràfic*, tant tipogràfic com ortogràfic, *morfològic*, *morfosintàctic*, quan es produeix una alternança entre un compost i un sintagma, o entre diferents estructures de sintagma, o entre diferents subestructures de sintagma format per nom sintagma preposicional i, finalment, *lèxic*, quan es produeixen alternances entre un terme de la llengua i un manlleu, o entre bases en termes simples, o entre bases en els sintagmes, o entre complements en els sintagmes, etc.” (Freixa, 1998a:5)

Actualment pensem que les possibilitats que ofereix el sistema lingüístic no són només “un dels factors de concurrència denominativa quantitativament més importants” sinó que és simplement el que possibilita l'existència de la variació. Entenem, doncs, que la llengua és a la base de tota variació i no pas un paràmetre que calgui tenir en compte al costat de les altres causes.

Aquestes diferents possibilitats lingüístiques, d'alguna manera enteses com causes apriorístiques de la sinonímia, han estat observades des de les opcions més clàssiques de la terminologia. Així, per exemple, Felber (1984:185) esmenta l'ús paral·lel d'una forma nativa i una forma internacional, d'una forma nativa i un manlleu, d'un terme i una forma abreujada, i d'un nom comercial i un nom científic. I també Duchacek (1979:110)

i Drozd (1983:87) es fixen en les derivacions morfològiques dobles i diversos tipus d'escurçaments.

Des del context quebequès, aquestes diferents possibilitats han estat també descrites i ampliades. Auger (1974:33) fa èmfasi en les vacil·lacions entre dos sufixos i en les diferents possibilitats de formulació sintàctica i sintagmàtica; Duquet-Picard i Dion (1983:225) tracten la variació entre denominacions formades amb noms propis o derivats i denominacions motivades, entre denominacions sintagmàtiques i simples, entre denominacions cultes i denominacions contemporànies, etc. També Corbeil es refereix a la relació sinonímica existent entre un terme i un sintagma descriptiu, que de vegades pot ser una paràfrasi menys fixada terminològicament:

“Il peut arriver qu'un mot simple ait comme équivalent synonymique une ou plusieurs expressions qui sont des paraphrases, des explicitations du mot simple. Le signifié semble alors se défaire en ses éléments constitutifs (appelés sèmes), chacun cherchant sa propre voie d'expression, son propre signifiant. (...) La synonymie des syntagmes est due ou bien au fait qu'on choisisse des constituants différents, ou bien que les mêmes constituants puissent s'exprimer par des termes eux-mêmes synonymiques.” (Corbeil, 1974:60)

Corbeil introdueix en aquesta citació un aspecte molt interessant que tractarem més endavant: l'elecció per part d'un mateix parlant, o parlants diferents, o escoles de pensament diferents, de denominacions diferents produïda per motivacions diverses a l'hora de referir-se a un concepte.

La variació denominativa, però, pot venir donada per possibilitats denominatives que ultrapassen el marc estrictament lingüístic, ja que el parlant té el recurs d'utilitzar altres sistemes denominatius que no formen part del llenguatge natural, sinó del llenguatge artificial, com els símbols, les fórmules i les nomenclatures científiques, entre d'altres.

3.1.3 Causes dialectals

La variació denominativa motivada pel fet que els parlants pertanyen a dialectes diferents és la variació que més s'ha tingut en compte en terminologia. Ja des de la TGT s'entenia que aquesta era una excepció innegable del principi de biunivocitat:

“Se puede alegar que existen algunas características que distinguen los términos p. ej. de la aplicación del término en distintas esferas profesionales. Esto no se puede negar ni dejarlo fuera de consideración; a esta consideración se añaden las diferencias regionales que con términos distintos designan el mismo concepto, pero cada uno dentro de su campo geográfico; p. ej. castellano en los distintos países de América Latina y el castellano peninsular (cosa que se refleja hasta en las normas); ocurren cosas análogas en inglés y en francés. Otro factor que pone de relieve las distinciones es el tiempo, considerando una terminología desde el ángulo diacrónico, surgen diferencias que tienen su razón de ser.” (Felber i Picht, 1984: 215)

Observem, però, que fins i tot per a aquest tipus de variació tan evident, la teoria considera que el fet de pertànyer a dialectes diferents permet considerar-los pràcticament com a termes diferents, és a dir, unitats que no són sinònimes perquè difereixen per qüestions dialectals. D'altra banda, els esforços estandarditzadors i normalitzadors de la TGT anaven també encaminats cap a la superació d'aquesta diversitat denominativa.

Com veurem a continuació, els diferents corrents terminològics s'han referit a la sinonímia causada pels diferents usos geogràfics, cronològics i socials, si bé és cert que la variació que aquests factors provoquen en la llengua general sembla que és molt superior que en els discursos especialitzats, que participen en menor grau d'aquests paràmetres de variació.

3.1.3.1 Variació geogràfica

La variació denominativa motivada geogràficament és molt més pròpia de llengües parlades en diversos països, ja que poden presentar una fragmentació dialectal important, que pot arribar a manifestar-se en els discursos especialitzats.

A banda de la TGT, que, com acabem de veure, té en compte aquest tipus de sinonímia, són diversos els corrents terminològics que s'hi han referit: Drozd (1983:87), per exemple, tracta la varietat de dialectes com una causa de sinonímia; i també Auger (1974:33), des del Corrent de normalització; i des d'enfocaments lingüístics descriptius

(Guilbert (1981a:189-190), Hamelin (1983) i, més recentment, Mdibeh (1994:110) i Cabré (1995a:10).

Alguns sectors del coneixement estan molt més lligats que d'altres a la variació dialectal en general i a la geogràfica en particular. Així, aquelles àrees més acostades a l'activitat humana quotidiana tendeixen a presentar variació denominativa en un major grau. Un bon exemple el trobem en la gran diversitat denominativa que presenten els noms d'animals i plantes dins d'una mateixa llengua. Pardos (1995) analitza la variació denominativa dins dels zoònims i justifica la multiplicació de formes per a una mateixa espècie de la manera següent:

“Muchos de estos sinónimos son meras variantes o giros locales (...) Las razones de su aparición hay que buscarlas en el relativo aislamiento de las poblaciones humanas y en su evolución cultural y, por tanto, lingüística, más o menos independiente.” (Pardos, 1995:76)

3.1.3.2 Variació cronològica

Les diferències cronològiques —o temporals, generacionals i diacròniques, segons els autors— presenten una complexitat particular perquè sovint el canvi denominatiu en l'eix temporal està relacionat amb fenòmens de variació conceptual. Aquesta línia és actualment investigada per autors com Faulstich (en premsa) i la trobem ja enunciativa per Boulanger als anys vuitanta:

“Dans les sciences naturelles où il s'agit avant tout de comparer et de classer, la synonymie semble plutôt liée à des strates temporelles (...). Une synonymie horizontale (synchronique) existe également dans ces sciences. Elle se fait alors de la langue naturelle à la langue pseudonaturelle ou artificielle; des formules, des symboles, des graphiques sont opposés aux terminologismes qui se déroulent linéairement dans l'espace.” (Boulanger, 1983:324)

La variació denominativa cronològica és originàriament provocada pel progrés del coneixement, ja que sovint se'n deriva un període de convivència entre un terme antic i un terme més actual:

“Cette remarque suggère qu'on pourrait observer, dans une science ou une technique, des vagues successives de terminologie selon le rythme des transformations. Si les vagues sont très rapprochées dans le temps, ou si elles se manifestent de manière différente selon les régions ou les établissements, on pourrait alors observer une synonymie qui serait l'indice de la coexistence de deux vagues terminologiques. Nous n'avons pas eu le temps de vérifier cette hypothèse.” (Corbeil, 1974:64)

Boulanger (1983) observa que no tots els camps de coneixement estan lligats de la mateixa manera a aquesta variació perquè quan un saber no és gaire divulgat i, per tant, el nombre d'usuaris és limitat, és més fàcil que el consens conceptual i denominatiu sigui ràpid, independentment de la velocitat amb què avanci aquell saber. Normalment, però, els vocabularis participen d'etapes de formació —Guilbert (1973) s'hi referia com *vocabularis en gestació*—. En aquestes etapes, el lèxic especialitzat es caracteritza per un índex de fixació poc elevat, fins que determinades formes obtenen un nivell de prioritat per sobre de les altres¹⁰⁴. Galisson, amb paraules de Wexler (1955), es va referir a aquest fenomen fa més de vint anys:

“Par exemple, P. Wexler constate que, dans le vocabulaire des chemins de fer, le phénomène de synonymie est allé en diminuant au fur et à mesure que la technique se perfectionnait, jusqu'à disparaître à peu près complètement. Ainsi, au moment où s'achève son étude, il n'y a plus que le mot *locomotive* pour désigner la 'machine qui tire les trains'.” (Galisson, 1978:362)

Mortureux es refereix també a les vacil·lacions i debats sobre el nom que cal donar a un nou concepte quan emergeix. L'autora afirma que en aquestes situacions la sinonímia és efímera i acotada a la fase neològica de la denominació (Mortureux, 1997:188) i que l'activitat tecnocientífica i terminològica actuen segons una tendència lingüística de fons que redueix la sinonímia de dues maneres possibles: desús d'una de les unitats (com acabem de veure apuntat per altres autors) o per l'especialització respectiva de les denominacions.

Boulanger i Lavigne (1994) destaquen el fet que també en aquestes situacions, la variació denominativa respon a necessitats expressives dels especialistes que busquen la millor manera de transmetre el seu missatge:

“La prolifération des synonymes caractérise la plupart des vocabulaires thématiques, surtout ceux qui sont en formation. Aucun secteur n'échappe totalement à la synonymie. Elle correspond à un besoin réel d'expression en ce qu'elle permet de varier volontairement le choix des termes ou en ce qu'elle illustre l'hésitation des auteurs qui ne savent pas trop s'ils doivent recourir à telle ou telle forme pour transmettre leur message (...).” (Boulanger i Lavigne, 1994:32)

---

¹⁰⁴ “(...) la terminologie est en gestation: - de nombreuses variantes néologiques coexistent; - des désignations longues, voire pléonastiques, sont parfois utilisées comme synonymes de termes simples dans l'espoir de limiter les ambiguïtés. Une période de flottement pendant laquelle plusieurs propositions d'équivalence sont avancées est un période génératrice de synonymies.” (Jastrab, 1983:455-6)

No és, doncs, només una causa de diversitat denominativa l'existència en un mateix moment d'una forma més antiga i una forma més moderna, sinó també la novetat del referent i la falta d'estabilització del lèxic, com ja havien observat Corbeil (1974) i també Duchacek (1979), i a què es refereix Gambier a propòsit de les pluges àcides: “Ces termes voisins s'expliquent en partie parce que le phénomène décrit est complexe et en cours d'étude” (Gambier, 1987:316).

Des de la TGT es defensava que aquest problema era atribuïble simplement a la falta de coordinació entre els especialistes o els organismes de normalització —i, en el pitjor dels casos, a una normalització fracassada (Felber i Picht, 1984)¹⁰⁵.

3.1.3.3 Variació social

Les diferències socials entre els parlants poden tenir un reflex denominatiu en els discursos especialitzats; sembla, però, que aquestes diferències tenen un marge més ampli en les situacions comunicatives no especialitzades i que en les especialitzades pràcticament es redueixen al fet que els especialistes pertanyin a diferents esferes professionals, tal com hem vist abans en una citació de Felber i Picht (1984), en introduir les causes dialectals.

Mdibeh (1994:110) denomina *sinònims professionals* aquestes unitats sinònimes, i altres autors, com Desmet (1996:379) i Gómez (1991:144) entre d'altres, s'han referit a aquesta causa de variació. Aquests dos últims, però, amb comentaris més genèrics i ambigus (“l'existence de plusieurs milieux scientifiques (...)”, “grupos profesionales eligen vías distintas”, respectivament), tant poden fer referència a denominacions diferents utilitzades per grups diferents a partir d'una mateixa conceptualització, o a denominacions diferents utilitzades per grups diferents provinents d'escoles de pensament també diferents i que no parteixen d'una mateixa conceptualització (analitzem aquesta segona situació en l'apartat relatiu a les causes cognitives).

Naturalment, és des del corrent sociotermínològic que la variació denominativa motivada per la variació social és analitzada amb més profunditat¹⁰⁶; la diversitat de

---

¹⁰⁵ “Por lo general, hay un gran número de sinónimos en los vocabularios de aquellas áreas de especialización en las que se producen importantes progresos. Dado que al principio se carece de coordinación, en distintos lugares se crean diferentes términos para designar objetos y fenómenos nuevos; estos términos suelen competir durante bastante tiempo hasta que finalmente -al menos en el caso ideal- se llega a una unificación en su uso.” (Arntz i Picht, 1995:160)

¹⁰⁶ Tot i que, com en altres ocasions, trobem l'origen d'aquests plantejaments en autors del Corrent de normalització de Québec, per exemple a Boulanger: “Dans les terminologies techniques et technologiques

formes per a un concepte reflecteix, des d'aquest corrent, les condicions de producció, les pràctiques socials, les restriccions d'enunciació perquè les terminologies en discurs estan lligades a un objecte, a una història, a uns parlants, a una divisió del treball, a la competició comercial, etc. (Gambier, 1991a:47).

3.1.4 Causes funcionals

Parlem de variació funcional per referir-nos a la variació en relació als usos, variació àmpliament estudiada des de la lingüística però que no ha rebut gaire atenció des de la terminologia, tot i que se n'ha apuntat la pertinència des de diferents vies d'anàlisi, com veurem en aquest apartat.

A diferència de la variació dialectal, la variació denominativa per causes funcionals es pot trobar en un mateix parlant (en diferents usos). Creiem que és important fer aquesta distinció perquè el fet de tenir en compte si les diferents denominacions que existeixen per a una mateixa noció han estat usades per parlants diferents, per un mateix parlant en diferents discursos o per un mateix parlant en un mateix discurs pot ser determinant per a l'explicació última de les causes d'aquesta variació.

3.1.4.1 Paràmetres de variació funcional

En el primer capítol hem presentat un breu repàs de les principals aportacions de la lingüística variacionista i, en relació a la variació funcional, ens hem referit a la diferenciació de registres dels factors camp, mode, tenor i to. En aquell apartat¹⁰⁷ hem volgut fer èmfasi en el fet que aquests factors poden adaptar-se al discurs especialitzat i permetre la caracterització d'una part de la variació denominativa dels termes.

“I, a més d'aquestes varietats dialectals, tot parlant adequa també la seva expressió a situacions de comunicació específiques a través de les distintes varietats funcionals o registres que li exigeix la situació comunicativa, registres que, d'acord amb Gregory i Carroll (1978) i simplificant molt el tema, es podrien classificar segons diversos criteris: a) el canal que s'usa per transmetre la informació (oral/escrit, amb tota la gamma de possibilitats mixtes i híbrides), b) el tema de què tracta la comunicació (general / especialitzat), c) el propòsit comunicatiu o tenor funcional (informar / avaluar / influir /

(...) synonymie est à la fois verticale et horizontale, c'est-à-dire qu'elle dépend de la sociohiérarchisation des intervenants et qu'elle se répand dans l'espace, soit sur un même territoire, soit sur des territoires différents. À chaque niveau, les conditions de la communication changent. On dénomme d'abord la notion, puis on la redénomme ou on la codénomme, etc. On peut en trouver des milliers d'exemples dans la terminologie de l'alimentation et dans celle plus récente de la vidéo, par exemple.” (Boulanger, 1983:324)

argumentar), d) el grau de formalitat entre els interlocutors (formal / informal) o el nivell d'abstracció a què es vol transmetre la informació (especialitzat / divulgatiu).” (Cabré, 1995a:8-9)

En l'estudi de la bibliografia que hem realitzat a propòsit de les causes de la sinonímia, no hem trobat cap referència a algunes d'aquestes possibilitats que esmenta Cabré a partir de Gregory i Carroll (1978): ni al canal¹⁰⁸, tot i que intuïm que la variació denominativa pot mantenir-hi una relació que tant podria afectar la quantitat com el tipus, especialment si es pren en consideració la variable del nivell de preparació del discurs, ni al tenor o propòsit comunicatiu, variable que també podria aportar dades interessants.

Possiblement, la variació funcional presenta en general uns marges menors en els discursos especialitzats que en els no especialitzats, i creiem que probablement alguns dels paràmetres poden tenir un grau d'incidència major que d'altres. Així, si bé és cert que *canal* i *tenor* podrien tenir una relació menys significativa amb la variació denominativa, el *tema*, no entès en la dicotomia general / especialitzat, sinó com a tipus de sistema de coneixement, podria mantenir-hi un lligam més estret. Rey (1983:283-300) analitza la relació entre sinonímia i tipus de sistema nocional¹⁰⁹ i observa que hi ha una diversificació de les causes dins de cada tipus de sistema:

“En fait, la situation est très différente selon les domaines terminologiques, ceci en fonction des types de conceptualisation, de la constitution des systèmes de termes, mais aussi des conditions sociales de la production des discours et du milieu de circulation des termes. Ce qui peut être vrai en mathématiques, on le verra, peut ne pas l'être en histoire naturelle (...).” (Rey, 1983:283)

La revisió bibliogràfica ens porta a creure que el *to* és el paràmetre que pot comportar efectivament més variació en els discursos especialitzats. D'acord amb la citació de Cabré que hem reproduït més amunt, podem desdoblant aquest paràmetre en dues escales diferents, una de formalitat i una d'especialització¹¹⁰; analitzem primerament aquesta segona perquè és on podem identificar fenòmens més interessants en relació a la variació denominativa, i després ens referirem més breument a l'escala de formalitat.

---

¹⁰⁷ Vegeu apartat 1.4.1

¹⁰⁸ Només Drozd (1983:87) es refereix tangencialment a la distinció entre llenguatge escrit i oral com un possible origen de la sinonímia.

¹⁰⁹ Rey estableix cinc tipus de sistemes diferents: sistemes hipotètico-deductius, ciències experimentals, ciències naturals, terminologies tècniques i terminologies discursives.

¹¹⁰ En la citació s'hi refereix com el nivell d'abstracció, confusió generalitzada amb el nivell d'especialització. Més endavant, a l'apartat 3.1.4.2.2 presentem la distinció que fa Hoffmann d'aquests dos conceptes.

3.1.4.2 Adequació al nivell d'especialització¹¹¹

Per revisar bibliogràficament la incidència que l'adequació al nivell d'especialització pot tenir en la variació denominativa dels termes hem obert la bibliografia cap a l'anàlisi textual dels llenguatges d'especialitat i cap a l'anàlisi del discurs especialitzat.

3.1.4.2.1 Des de la terminologia

L'adequació terminològica al nivell d'especialització del receptor del discurs és una causa de sinonímia; l'especialista varia de denominacions en funció del receptor, en un intent per adequar-se al seu nivell de coneixement del tema. Partim, doncs, de la base que un mateix emissor, en aquest cas un especialista, pot expressar un coneixement especialitzat de maneres diferents segons els coneixements que pressuposa en el receptor i més endavant analitzarem els mecanismes cognitius que entren en joc en aquest procés.

Naturalment, la TGT no es va ocupar de descriure la variació funcional bàsicament perquè el tipus de comunicació especialitzada prevista era única: la comunicació entre especialistes per a una finalitat concreta. És més, autors del cercle vienès de terminologia han fet èmfasi en els perills que planteja la comunicació especialitzada amb un propòsit de popularització¹¹²:

“Scientific writers will describe complex and difficult facts in a disorted or incorrect way for the purpose of popularization. It cannot be overstressed that specialized knowledge can only be communicated correctly and precisely by means of appropriate subject-matter terminologies (specialized terminologies). Otherwise one would have to resort to time-consuming explanations and definitions, which would impede and delay the flow of information considerably.” (Galinski i Nedobity, 1988:5)

Actualment, Budin i Oeser (1995) proposen un mètode denominat “Controlled Conceptual Dynamics” per transformar el coneixement científic, sense distorsionar-lo ni falsificar-lo, en coneixement accessible:

“This strong trend has been manifesting itself as social fact –primarily on the terminological level: terminologies have been differentiated in subject fields with an

---

¹¹¹ Tant amb el *Principi de cooperació* de Grice (1975) com amb el *Principi de cortesia* de Leech (1981), la pragmàtica ofereix bases rellevants per a l'anàlisi de fenòmens com la variació denominativa provocada per l'adequació al nivell d'especialitat del receptor.

¹¹² Picht i Draskau anomenen *pseudosinònims* aquestes formes que apareixen, des del seu punt de vista, per falta de formació professional: “pseudo-synonymy: Here we are not concerned with genuine synonyms, but rather with the equivocal use of terms which the user believes to be synonymous. The reason for this is a lack of professional training.” (Picht i Draskau, 1985:103)

increasing number of conflicting concepts with one and the same term assigned to them, leading to unnecessary synonyms that cause misunderstandings or misinterpretations in scientific discourse.” (Budin i Oeser, 1995:5)

Segons aquests autors, és possible gestionar l'organització del coneixement i els problemes comunicatius que resulten del procés de popularització i proposen un mètode basat en uns patrons especials de resolució de problemes en la “traducció” dels coneixements científics. Aquests patrons tenen a veure, d'una banda, amb operacions de documentació i descripció dels conceptes científics i els termes corresponents, definicions, contextos, etc.; d'altra banda, amb operacions per obtenir bases ben documentades per a la transferència del coneixement científic a no especialistes. Aquest mètode pretén també oferir una varietat d'estratègies de producció de textos que assegurin que els conceptes expressats en el text estan clarament definits, inequívocament expressats i ben explicats d'acord amb les necessitats del públic i la seva formació.

Des d'orientacions terminològiques més descriptives, la variació denominativa produïda per l'adaptació al nivell d'especialització del receptor és un fet acceptat. Sager (1980) assegura que no podem adreçar-nos de la mateixa manera a públics diferents que coneixen un tema de manera diferent i que això és font d'una sinonímia que no admet substitucions textuais. També, més recentment, s'hi ha referit Desmet (1996):

“Ces derniers posent notamment des problèmes d'adéquation du sens, car il faut tenir compte à la fois des impératifs de précision de l'information, de fidélité aux sources savantes et d'adaptation aux connaissances présumées du grand public.” (Desmet, 1996:361)

En l'àmbit mèdic és fàcilment observable la variació denominativa dels especialistes per adequar-se al nivell de comprensió dels pacients. També ha estat, però, observada la intenció contrària, quan l'especialista busca precisament la incomprensió de les seves paraules per part del receptor:

“Puede llegar a comprenderse que en casos como éstos algunos médicos rompan con la claridad para que el enfermo no logre entenderlos; otras veces, sin embargo, se justifica más difícilmente, porque entonces el lenguaje científico sirve de escudo protector o es un signo de pertenencia a un grupo, como si la dificultad de comprensión obedeciera a la gran dificultad del contenido de los conceptos que contiene el mensaje.” (Gutiérrez, 1998: 101-102)

Sens dubte ha estat Cabré, des de la TCT, qui més s'ha referit al fet que els discursos especialitzats ofereixen diversitat per un conjunt prou variat de paràmetres¹¹³. Per a aquesta autora resulta òbvia la relació existent entre la variació de nivells d'especialització i la variació denominativa (i conceptual):

“El grado de especialización de la comunicación condiciona no sólo la densidad terminológica de un texto, sino también la cantidad de variación expresiva para hacer referencia a un mismo concepto. Un texto altamente especializado suele ser preciso, conciso y sistemático; la terminología que utiliza tiende a la monosemia y a la univocidad. A medida que disminuye el grado de especialización, el discurso va adquiriendo características que lo acercan al discurso no especializado: en el plano semántico, variación conceptual, redundancia, ambigüedad, falta de precisión estricta; en el plano formal, variación sinonímica de base léxica, pero sobre todo uso muy elevado de fórmulas parafrásticas que explican analíticamente el mismo concepto que en un nivel especializado se hace sintéticamente.” (Cabré, 1998b:74)

L'existència de diferents nivells d'especialització és actualment un fet assumit. Faulstich (1995) en la seva proposta metodològica de caràcter socioterminològic considera que és una idea prèvia molt important de tenir en compte la diversitat d'usos i de discursos terminològics i que cal observar la dimensió discursiva dels termes. També des de la socioterminologia de Rouen aquest és un fet acceptat (Gambier, 1991a; Gaudin, 1991) i es considera que la sinonímia i l'ambigüitat semàntica d'alguns termes és el resultat del diferent nivell de coneixement que tenen els parlants.

“Les individus comme acteurs sociaux agissant dans le cadre d'une activité spécialisée donnée n'ont pas toujours la même maîtrise de la langue. Et de ce fait, la production même des concepts et leur expression dans le langage se trouvent affectées. Les manifestations les plus concrètes de cet aspect sont la synonymie, et l'ambiguïté sémantique de certains termes.” (Assal, 1991:137-138)

Des de l'anàlisi de les ciències socials, Riggs (1993) també ha observat la necessitat d'adequació al nivell d'especialització del receptor, i es refereix a la contradicció que experimenta l'especialista que necessita, d'una banda, emprar conceptes precisos i denominacions no ambigües i, de l'altra, ser entès pel públic no especialitzat:

---

¹¹³ “Discursivament, les seves produccions especialitzades poden tenir, fins i tot dins de cada àmbit especialitzat, diversos graus d'abstracció o nivells de transmissió de l'especialitat, que duen a establir diversos estils discursius. Com en el cas de la comunicació general, en la comunicació especialitzada es donen diferents varietats estilístiques, condicionades per les característiques de les situacions de comunicació (temàtica, destinataris, situacions i finalitats comunicatives). Aquestes característiques determinen el grau d'abstracció en què es presenta una temàtica, les estructures sintàctiques i textuals de les produccions comunicatives, l'estil del discurs i fins i tot la materialitat mateixa del text.” (Cabré, 1998c:178)

“Social scientists experience two contradictory requirements when writing their research reports. First, they need precise concepts that can be designated unambiguously. However, they also think of themselves as writing about human beings and their relationships to each other, matters which ought to be explained as much as possible in familiar everyday language. Moreover, insofar as informed laymen want to read and understand the work of social scientists because it relates to their own urgent problems, there is a powerful incentive to report social science research in a style that is widely accessible to non-specialists.” (Riggs, 1993:195)

3.1.4.2.2 Des de l’anàlisi textual

Hoffmann va treballar en l’anàlisi de l’estratificació vertical dels llenguatges d’especialitat i va donar quatre criteris per a la classificació dels textos especialitzats (Hoffmann, 1987/1998:31):

- l’àmbit comunicatiu i temàtic
- el nivell d’especialització
- el canal de la comunicació
- el tipus de tractament del tema

Pel que fa al nivell d’especialització, considera que és exactament “l’adequació al receptor” i dona l’escala següent:

- estil científic
- estil didàctic
- estil dels manuals
- estil enciclopèdic
- llibres de consulta i guies
- estil divulgatiu¹¹⁴

Hoffmann diferencia clarament el nivell d’especialització i el nivell d’abstracció, que posteriorment s’han confós amb freqüència:

“Quan parlem d’una estratificació vertical dels llenguatges d’especialitat, no pensem ni en una estratificació social del parlant, ni en una valoració de cada estrat, sinó que més aviat ens referim a la creixent precisió que experimenta el llenguatge en la comunicació especialitzada. La precisió del llenguatge està relacionada amb el seu perfeccionament continu com a instrument de coneixement i de comunicació, del concret a l’abstracte, del particular al general, de l’aspecte a l’essència (...).” (Hoffmann, 1987/1998:62)

Hoffmann fa una proposta d'estratificació vertical dels llenguatges d'especialitat que té en compte els criteris següents: nivell d'abstracció, forma lingüística externa, entorn i participants en la comunicació:

	Nivell d'abstracció	Forma lingüística	Àmbit	Participants en la comunicació
A	més elevat	símbols artificials per a elements i relacions	ciències fonamentals teòriques	científic ↔ científic
B	molt elevat	símbols artificials per a elements; llenguatge natural per a les relacions (sintaxi)	ciències experimentals	científic (tècnic) ↔ científic (tècnic)
C	elevat	llenguatge natural amb un elevat nombre de terminologia especialitzada i una sintaxi molt controlada	ciències aplicades i tècnica	científic (tècnic) ↔ directores científicotècnics de la producció material
D	baix	llenguatge natural amb elevat nombre de terminologia especialitzada i una sintaxi relativament lliure	producció material	directores científicotècnics de la producció material ↔ mestres ↔ treballadors especialitzats
E	molt baix	llenguatge natural amb alguns termes especialitzats i una sintaxi lliure	consum	representants del comerç ↔ consumidors ↔ consumidors

Taula 6. Estratificació vertical dels llenguatges d'especialitat (Hoffmann, 1987/1998:63).

A la taula podem veure que, segons Hoffmann, a cada nivell d'abstracció li correspon una forma lingüística determinada; a un menor nivell d'abstracció li atribueix un menor control terminològic. En aquesta línia, la figura podria suggerir que la presència de sinònims i formes ambigües és més propi dels nivells d'abstracció més baixos i fins i tot, que el mateix concepte pogués rebre denominacions diferents en els diferents nivells d'abstracció. Hoffmann, però, no entra en aquestes qüestions.

3.1.4.2.3 Des de l'anàlisi del discurs especialitzat

En el capítol 2, en parlar de la noció de denominació¹¹⁵, ja ens hem referit a l'anàlisi del discurs especialitzat com una via d'estudis que està fent aportacions interessants per a la

¹¹⁴ Hoffmann (1987/1998:32) afegix també l'estil publicitari i el considera una zona llindar de la prosa objectiva.

¹¹⁵ Vegeu apartat 2.3.4.1.

terminologia. Ens centrem primer de tot en una breu revisió d'autors francesos¹¹⁶ que han treballat en l'anàlisi del discurs de vulgarització científica i, després, ens referim als treballs de Ciapuscio en aquesta línia.

El fet que els parlants adapten les seves expressions al receptor és un dels punts de partida de l'anàlisi del discurs de vulgarització científica:

“Des scientifiques d'une même spécialité définissent certains concepts différemment. En outre ils adaptent leur expression à la personne à laquelle ils s'adressent et à la matière et au domaine dont relève leur propos.” (Candel, 1984:22)

En funció dels diferents nivells de formació del receptor, i també del nivell de formació de l'especialista, s'obtenen diferents tipus de discursos que es poden ordenar en una escala segons el nivell d'especialització, variació que se sol anomenar *vertical*. Aquesta escala estaria formada segons Loffler-Laurian (1983), que introdueix altres variables al costat del nivell d'especialització del receptor¹¹⁷, pels següents tipus de discurs als quals els correspondria un tipus de text determinat:

- *Discurs científic especialitzat*: d'investigador especialista a investigador especialista
- *Discurs de semivulgarització científica*: d'investigador especialista a públic de nivell universitari
- *Discurs de vulgarització científica*: de periodista a gran públic
- *Discurs científic pedagògic*: d'ensenyant a estudiant en via d'especialització
- *Discurs de tipus memòria, tesi, etc.*: d'estudiant esdevingut especialista o especialista a un jurat, especialista o ensenyant
- *Discurs científic oficial*: d'investigador especialista o administratiu a una instància oficial no especialitzada

L'especialista com a emissor, segons si es troba en el primer o en el segon nivell de l'escala —o encara en d'altres no previstos en aquesta proposta, com per exemple quan s'adreça a un públic general—, pot variar la seva expressió.

---

¹¹⁶ Destaquem els següents treballs: Candel (1984, 1993); Jacobi (1986, 1987, 1993); Loffler-Laurian (1983, 1984, 1990, 1991a, 1991b); Moirand (1993); Mortureux (1984, 1988a, 1988b, 1993a, 1993b, 1994, 1995, 1997); Peytard (1993); Jacobi i Schiele (1988).

¹¹⁷ “La typologie ici présentée sera fondée sur des critères de situation de communication, de personnalité de l'Émetteur et du Récepteur et de nature du Support du Message. L'Émetteur et le Récepteur sont caractérisés par leur fonction ou leur niveau de compétence. Tandis que l'Émetteur est un chercheur ou son porte-parole, le Récepteur est diversifié. Les revues considérées vont des plus spécialisées aux plus générales.” (Loffler-Laurian, 1983:9)

Es considera que la vulgarització és tota pràctica discursiva que reformula un discurs científic, i es considera discurs científic (Jacobi, 1986:15) tota comunicació que parteix d'un especialista i que s'adreça a altres especialistes.

“La vulgarisation scientifique peut être définie comme une modalité particulière de communication sociale destinée à assurer la diffusion des connaissances scientifiques auprès du grand public.” (Jacobi, 1986:71)

Jacobi i Schiele (1988) consideren que aquesta traducció del saber especialitzat a saber divulgat ha de ser feta necessàriament per intermediaris no especialistes¹¹⁸, opinió que no compartim, ja que partim de l'evidència que hi ha especialistes que són divulgadors i considerem precisament que un mateix parlant-especialista pot adequar-se al nivell d'especialització de l'interlocutor.

Des de l'anàlisi del discurs de vulgarització científica sovint s'ha considerat que efectivament l'ús d'unitats opaques per al públic en general juga un paper important de prestigi social i de poder, i que l'ús de sinònims sol respondre a una necessitat de fer més entenedor el lèxic al públic menys especialitzat¹¹⁹.

“les spécialistes emploieraient volontairement un jargon obscur ou incompréhensible par les tiers à seule fin de tenir hors de portée un savoir sur lequel se fondent leur compétence et leur autorité. (...) le langage est-il le moyen de la domination ou au contraire la manifestation symbolique de rapports inégaux entre groupes sociaux?” (Jacobi i Schiele, 1988:20-21)

Una de les conclusions més interessants, des del nostre punt de vista, a què s'arriba en l'anàlisi del discurs de vulgarització científica és que la sinonímia (en un sentit molt ampli, que inclou reformulacions, paràfrasis, etc.) és un recurs que s'utilitza per fer entendre a un públic no especialitzat els nous conceptes que es desprenen dels nous descobriments. S'utilitzen denominacions diferents que ajudin a comprendre els límits del concepte, de manera que es produeix una prioritització de la difusió dels conceptes per sobre de l'estandardització de les denominacions.

---

¹¹⁸ “Les scientifiques sont incapables de s'adresser au grand public; un nouveau rôle s'impose dans la société: celui du médiateur. (...) Sa fonction consiste à assurer 'une communication optimale au moindre coût entre créateur de culture et consommateur. Son objectif: offrir au récepteur la possibilité d'intégrer dans une structure de connaissance le contenu des messages produits. (...) Il se trouve investi d'un double rôle de créateur et de médiateur. (...) Artisan d'un dialogue entre créateurs et consommateurs, il remédie à l'aliénation culturelle.” (Jacobi i Schiele, 1988:16-17)

¹¹⁹ De fet, molt abans, Auger (1974:28) ja s'havia referit a aquest fet i havia afirmat que l'ús de sinònims era “pour pallier à l'hermétisme”.

En l'anàlisi del discurs de divulgació científica¹²⁰ s'ha fet èmfasi en la descripció de les estratègies que comporta aquesta "traducció" del discurs científic especialitzat. Jacobi (1986) dona l'ús de figures retòriques (especialment metàfora, metonímia i hipèrbole) com una de les més importants al costat de les substitucions sinonímiques i l'establiment d'equivalències entres termes. Observa que aquests casos de sinonímia solen anar acompanyats de marques tipogràfiques per alertar el lector¹²¹. L'ús de formes més o menys sinònimes té molt a veure amb necessitats estilístiques. Segons Jacobi (1986), el fet d'haver de fer entenedor un text especialitzat a un públic no especialitzat és el que permet al divulgador d'utilitzar formes més lliures i variades.

Normalment, però, se sol donar el nom de "procediments de reformulació" d'una manera àmplia al conjunt d'estratègies utilitzades per fer més comprensible el lèxic especialitzat en aquest tipus de comunicacions de vulgarització. En aquest sentit, definir la unitat especialitzada o parafrasejar-la són també mecanismes de reformulació.

D'una manera restringida, s'utilitza *reformulació* com a sinònim de *co-referència*, i es defineix com l'operació que fa l'especialista mateix per substituir un terme pivot¹²² per un altre terme o un grup nominal.

"Pourtant, volonté d'éviter des répétitions ou souci —même pour des pairs— de mieux faire comprendre sa pensée, le spécialiste n'hésite pas à reformuler les termes scientifiques. On observe alors une coréférence parfaite dans la mesure où plusieurs termes ou syntagmes (mots associés) désignent bien un seul et même référent (le référent étant pour un linguiste ce que l'on cherche à nommer ou désigner)." (Jacobi, 1987:66-67)

Mortureux és una de les especialistes que més ha contribuït a l'anàlisi del discurs de vulgarització científica, especialment de les característiques lèxiques. Una aportació interessant d'aquesta autora és la reflexió a l'entorn de per què es considera que els termes especialitzats són més opacs que el lèxic general. Contrasta unitats lèxiques especialitzades i no especialitzades i conclou que la precisió de les especialitzades sembla una causa d'aquesta opacitat:

---

¹²⁰ En aquest treball utilitzem indistintament les denominacions *discurs de vulgarització científica* i *discurs de divulgació científica*.

¹²¹ "La synonymie est très fréquente (...) un paranthèse proposera un synonyme du terme scientifique qui aura été signalé par des guillemets pour mettre le lecteur en alerte. (...) Le terme scientifique n'apparaît qu'à la fin du paragraphe après avoir été en quelque sorte pourvu au préalable de sens par tous les équivalents que le scripteur en donne." (Jacobi, 1986:39)

¹²² Jacobi (1987:66) defineix els mots-pivot com els termes clau del discurs científic que es reformulen en el discurs de vulgarització.

“Concernant le sens des termes scientifiques ou techniques, i faut rappeler en particulier deux propriétés lexicales qui déterminent leur interprétation: D’abord leur monosémie - de principe- dans un discours de spécialité, qui les oppose à la polysémie de la plupart des mots de la langue commune des mots de la langue commune; la monosémie va de pair avec l’absence de synonyme -toujours dans un vocabulaire spécialisé. De la “précision” des vocabulaires spécialisés, il résulte que, pour comprendre un terme, il faut connaître exactement le concept qu’il exprime, et identifier de même la classe de ses référents; l’approximation, fréquente dans la communication courante, n’est guère possible ici.” (Mortureux, 1988a:127)

Com ja hem vist en el capítol 2, en parlar de la noció de denominació, devem a Mortureux (1993a) la idea del *paradigma definidor* (*paradigme définitionnel*) que defineix com el conjunt, en un camp discursiu donat, de definicions, parafrasis, glosses, no idèntiques (formalment i sovint tampoc semànticament) per a un sol terme, i també la idea del *paradigma designatiu* (*paradigme désignationnel*)¹²³. Mortureux arriba a la conclusió general que el lèxic del discurs de divulgació científica es mou en un joc de simplificació i complicació. Simplificació, en la disminució del nombre de termes per fer més comprensible amb unitats aproximades, neutralitzades que no afectin la veracitat de la informació, però que l’empobreixen necessàriament, perquè provoquen disminució de la precisió. I complicació, per la multiplicació d’unitats, més o menys generals i més o menys pròximes semànticament. En aquest sentit, simplificació i facilitació no sembla que signifiquin el mateix: la facilitació tindria a veure amb tots els procediments considerats susceptibles de facilitar l’accés del receptor al missatge, i la simplificació es caracteritzaria per l’economia d’algunes oposicions distintives que estructurin les terminologies i, doncs, suposaria un empobriment del vocabulari¹²⁴.

En qualsevol cas, segons Mortureux existeix una relació entre grau de sinonímia i nivell d’especialització dels textos: “Ce qu’on peut appeler la dispersion lexicale semble augmenter avec le caractère de moins en moins spécialiste du public visé.” (Mortureux,

---

¹²³ Vegeu l’apartat 2.3.4.2. *Denominació i designació*

¹²⁴ “Mais il convient de distinguer alors facilitation et simplification. Le premier concept (...) peut viser toute sorte de procédé considéré comme susceptible de faciliter l’accès du récepteur au message qui lui est adressé. (...) Mais ces phénomènes, et d’autres, comme l’existence de paradigmes définitionnel et désignationnel, ne peuvent apparaître comme uniformément produits et producteurs de simplification. Le détail des relations sémantiques qu’ils mettent en jeu, et en branle, s’y oppose. Massivement, l’opération relèverait plutôt d’une réorientation de l’information sur le récepteurs. (...) Dans le domaine précis qui a été illustré ici, la simplicité du vocabulaire de la VS se caractériserait par l’économie de certaines oppositions distinctives qui structurent les terminologies. La simplification cumulerait donc un appauvrissement du vocabulaire par la diminution du nombre des termes présents dans les discours, et l’introduction d’un certain “flou”, particulièrement sensible dans la multiplication de vocables courants, très polysémiques. Ces deux phénomènes complémentaires (effacement de termes, multiplication de vocables courants) concourent à opposer les discours sources et leurs reformulations vulgarisatrices sur l’axe qui va de la précision à l’approximation.” (Mortureux, 1994:223-224)

1997:191). Aquesta relació té a veure amb la funció prioritària dels textos segons el nivell d'especialització (significar *versus* comunicar):

“Si l’objectif est de signifier le plus distinctivement possible une représentation du monde, la terminologie s’impose; si l’on cherche d’abord à transmettre, communiquer une image, même approximative mais assimilable par le plus grand nombre possible de récepteurs, alors les co-référents que fournit le discours spécialisé dans sa diversité s’avéreront plus efficaces.” (Mortureux, 1997:192)

Ciapuscio (1993, 1997a, 1997b, 1998) analitza els procediments de tractament d'expressions amb què es reformula, modifica o expandeix amb una expressió nova, una expressió precedent que per alguna raó es considera insatisfactòria o inapropiada. Ciapuscio afirma que la paràfrasi del vocabulari científic és, al costat de la supressió i la condensació d'informació, un mecanisme de simplificació i conclou:

“En cuanto a *las formas* que adopta la reformulación pueden distinguirse por lo menos tres modalidades: *expansión* (en los planos cognitivo y emotivo), *reducción* por supresión y por condensación de información, *variación* (en la modalidad, en la performatividad y en el nivel léxico).” (Ciapuscio, 1993:113-114)

Des del nostre punt de vista, un dels aspectes més rellevants del treball d'aquesta autora és el fet de basar-se en entrevistes orals amb especialistes, de manera que s'obté una reformulació no planificada del vocabulari especialitzat, quan l'especialista intenta adequar el seu missatge al nivell de coneixement de l'entrevistador, no especialista en la matèria que es tracta. Analitza el paper dels aspectes interactius i la funció de les seqüències reformulatives basant-se en Gülich i Kotschi (1987) que mostren que les accions reformulatives serveixen per aconseguir la comprensió i l'acceptació, objectius superiors d'un text (Ciapuscio, 1997:43).

Aquesta anàlisi textual de la terminologia de les entrevistes orals entre especialista i no especialista (que l'autora anomena *consulta de semidivulgació*) la porta a concloure que “no hay coincidencia en la terminología que aparece en los textos especializados por un lado y los divulgativos por otro.” (Ciapuscio, 1998:62). Per això en treballs més recents s'ha centrat en l'estudi de la variació conceptual que comporta la transformació del vocabulari científic en vocabulari divulgat¹²⁵. Estableix diferents graus de variació a partir de la proposta de Wichter:

---

¹²⁵ En els seus treballs, Ciapuscio no es restringeix a les reformulacions estrictament lèxiques. La majoria de les reformulacions estudiades són perífrasis superiors al nivell lèxic i, per tant, no són casos de variació denominativa.

“Presento a continuación una síntesis de las relaciones formalizadas, que constituye una reformulación de la propuesta de Wichter: 1. la ocupación idéntica (++), 2. la ocupación diferente (+D), 3. la no ocupación (0), 4. la nueva ocupación (N). “+” significa: la categoría o valor está ocupado y un concepto o complejo de conocimientos están disponibles y coinciden con el esquema de referencia. “D” significa: la categoría o valor están ocupados pero de modo diferente que en el esquema de referencia. “0” significa: la categoría o valor no están ocupados. “N” significa: nueva categoría o valor que no están ocupados en el esquema de referencia.” (Ciapuscio, 1999:4)

Creiem que els estudis de Ciapuscio aporten idees i dades interessants per a l’anàlisi de l’adequació lingüística que fan els especialistes al nivell d’especialització dels receptors en el marc del discurs especialitzat.

3.1.4.3 Adequació al nivell de llengua

Independentment del nivell d’especialització de l’interlocutor, un parlant pot variar la seva expressió d’acord amb el grau de formalitat de la situació comunicativa, grau que ve determinat especialment pel nivell de relació que mantenen els parlants i pel tipus d’acte (o de text).

Són diversos els autors que han considerat aquest aspecte com una causa de sinonímia en terminologia (Corbeil, 1974; Guilbert, 1981a; Gómez, 1991), i normalment s’ha fet en el marc d’una pregunta genèrica sobre si el paràmetre de la formalitat seria tan determinant en les comunicacions especialitzades com en les no especialitzades. Malauradament no comptem amb estudis que aportin dades quantitatives sobre aquest tema, però el coneixement i l’observació dels textos especialitzats ens permet estar d’acord amb Cabré (1995a) quan afirma que en un context i l’altre, la importància del nivell de formalitat és diferent:

“Quant al grau de formalitat, cal subratllar que en terminologia és menys significatiu que en el lèxic comú el fet de disposar d’alternatives argòtiques per a cada un dels termes especialitzats, fora de casos excepcionals.” (Cabré, 1995a:11).

Que l’eix de la formalitat tingui una presència menor en els discursos especialitzats, però, no nega de cap manera que per a determinats vocabularis especialitzats existeixin denominacions diferents per a situacions amb nivell de formalitat diferent¹²⁶.

---

¹²⁶ Mortureux (1997:190) apunta diversos exemples que considera sinònims de diferents registres de llengua: *céphalée* / *mal de tête* / *migraine*; *séisme* / *tremblement de terre*, etc.

3.1.5 Causes discursives

És ben sabut que en els textos especialitzats es tendeix a l'ús d'una terminologia essencialment precisa i concisa, que l'objectiu considerat principal per a les comunicacions especialitzades és l'eficàcia comunicativa i que això justifica que la presència de sinònims i mots polisèmics hagi de ser menor en aquest tipus de comunicacions que no pas en les no especialitzades. És cert també que aquestes premisses han estat adoptades i defensades de manera radical per part de determinades concepcions terminològiques —ens referim bàsicament a la TGT— però que d'una manera més relativa és compartida tant per especialistes de les diferents matèries com de la pròpia terminologia.

Si bé és cert que l'eficàcia comunicativa comporta el fet d'evitar al màxim l'ambigüïtat en la comprensió d'una comunicació, i en aquest sentit la comunicació especialitzada es regeix per uns paràmetres propis en l'avaluació de l'eficàcia, també ho és que, pel fet de ser comunicació, s'han de tenir en compte igualment altres paràmetres de caràcter més general per a tot tipus de comunicació.

Aquests altres paràmetres, que mouen els parlants de maneres diferents en moments diferents, han estat completament oblidats per les teories més clàssiques de la terminologia, ja que no afegeixen cap particularitat a la comunicació especialitzada sinó que, ben al contrari, li'n resten i demostren que els parlants estan subjectes a paràmetres generals que entren en contradicció amb paràmetres particulars de la comunicació especialitzada. El resultat d'aquesta oposició és un equilibri difícil que busca el manteniment dels paràmetres oposats i en el qual, a més, intervenen la resta de variables que defineixen cada situació comunicativa.

Així, hi ha un conjunt de raons discursives, retòriques o estilístiques que provoquen variació denominativa: un parlant busca expressions sinònimes per al que ja ha estat dit d'una manera determinada en l'intent de no resultar repetitiu, en algunes ocasions; de ser més econòmic, en d'altres; i també de ser enfàtic, creatiu o expressiu, encara en d'altres. En la tria del vocabulari, els parlants també busquen la cohesió lèxica i la sinonímia és un dels mecanismes de reiteració que més assequen aquesta cohesió:

“Reiteration is a form of lexical cohesion which involves the repetition of a lexical item, at one end of a scale; the use of a general word to refer back to a lexical item, at the other end of a scale; and a number of things in between -the use of a synonym, near-synonym, or superordinate.” (Halliday i Hasan, 1976:278)

Amb formes sinònimes es reprèn el que ja s'ha dit, la informació vella, i s'introdueix informació nova que, en el següent estadi, s'ha convertit en informació vella. Aquesta informació que cal anar reprenent pot, o bé repetir-se, amb la qual cosa s'obté un discurs més precís, més exacte i menys ambigu, però també més tediós i estilísticament menys ric, o bé variar-lo, amb la qual cosa s'obté un discurs més ric i més amè que pot facilitar la comunicació, però que també pot perjudicar-la pel fet de resultar menys exacta i més ambigua. Serà cada parlant, en funció de les diverses variables de la situació comunicativa, i especialment segons el nivell d'especialització del discurs, qui donarà una solució diferent en cada cas.

3.1.5.1 Intent d'evitar la repetició

A diferència del que succeeix en terminologia, en lingüística s'ha valorat la força estilística de la sinonímia per evitar la repetició¹²⁷; en relació als textos especialitzats trobem també algunes referències a la sinonímia com un recurs estilístic amb la mateixa finalitat. En l'àrea dels esports, Galisson (1978) observa que aquesta voluntat és evident en els periodistes esportius, que utilitzen una gran quantitat de sinònims en el llenguatge banalitzat i contraposa aquest fet a la menor variació utilitzada pels tècnics de l'àrea —concretament del futbol— en comunicacions més especialitzades:

“si les journalistes font appel aux synonymes, c'est essentiellement pour des raisons rhétoriques et stylistiques, que les techniciens du football ne sont pas en droit d'invoquer dans la mesure où leur langage —qui est technique— n'a pas pour objet le “bien parler”, mais le parler précis et univoque (un mot pour une notion), et que ce langage ne fonctionne pratiquement que sous forme orale, dans des situations qui interdisent la “mise en oeuvre raisonnée des moyens d'expression” (quand le discours est en même temps praxis, il emprunte des formes qui laissent peu de place à la recherche des effets de style...)” (Galisson, 1978:349)

“Parmi les caractéristiques du vocabulaire banalisé qui tiennent à sa nature propre, il faut noter certaines exigences esthétiques, qui le font tomber sous le coup de prescriptions rhétoriques auxquelles échape le vocabulaire technique (...) Un vocabulaire

---

¹²⁷ Per exemple Rey-Debove: “Nous ne pouvons pas traiter ici le point de vue rhétorique, qui a joué un rôle majeur dans l'histoire de la synonymie; il ne s'agit plus alors d'observer un mot X dans plusieurs énoncés, mais de reprendre X par Y et Z dans la même phrase plutôt que de répéter X, procédé jugé inélégant.” (Rey-Debove, 1997:94). En un treball anterior (Freixa, 1998b) vam analitzar la repetició en el discurs oral i vam partir de la base, comunament acceptada en anàlisi conversacional, que la sinonímia és un tipus de repetició, que presenta variació en la forma, utilitzada per evitar la repetició exacta. La repetició com a mecanisme per millorar la comunicació ha estat també estudiada des de la línia d'ensenyament de llengües per a usos específics (vegeu Wilkinson et al., 1994).

soumis à la règle de la non-répétition du même mot dans le même énoncé.” (Galisson, 1978:358)

Més recentment i també en l'àrea dels esports, autors com Mayoral (1997) i també Faura (1998), arriben a conclusions semblants. Mayoral (1997) es refereix a l'oposició entre el discurs especialitzat i el de divulgació i troba la variació estilística especialment pròpia dels discursos de divulgació:

“La lengua de los deportes lucha constantemente contra la repetición, que engendra un estilo monótono. (...) Un rasgo característico de esta lengua es por tanto la fuerza con la que en él se manifiesta la *variación estilística*. (...) Tenemos que señalar a la variación estilística como una fuerza opuesta a la competencia que tiende a la conservación del máximo número de términos para el mismo concepto y que favorece la creación neológica. Esta variación estilística se ve impulsada cuando la terminología se da en situaciones de comunicación no especializada (en medios de comunicación, conversaciones habituales, discurso de divulgación).” (Mayoral, 1997:216)

Faura (1998) reflexiona a l'entorn del caràcter denominatiu i estilístic de les unitats neològiques. Parteix de la idea comunament acceptada que la neologia denominativa és el resultat de la necessitat de donar nom a un concepte nou, mentre que la neologia estilística consistiria en la creació de noves denominacions per a conceptes que ja en tenen, per un afany de buscar un efecte d'expressivitat. L'autora, però, afirma que el fet que apareguin noves denominacions per a conceptes que ja en tenen no implica crear sempre termes expressius en si mateixos o amb càrrega estilística, “sinó que sovint es donen simplement com a resultat per part del narrador d'evitar la repetició del nom de certs objectes que cal esmentar sovint.” (Faura, 1998:172)

Zolondek (1988) observa les raons estilístiques de la sinonímia en textos tècnics de l'àrea de la telemàtica i es refereix als efectes positius i negatius que comporta:

“on répète l'idée sans répéter le mot. C'est un procédé indispensable pour toutes formes d'expression quelque peu ambitieuse; mais il comporte aussi des risques sérieux. Vu la rareté de la synonymie intégrale, l'auditeur sera porté à supposer qu'une différence de pensée, pour légère qu'elle soit, correspond à la différence des termes. D'où la recette bien connue de Pascal: 'Quand dans un discours se trouvent des mots répétés et qu'en essayant de les corriger, on les trouve si propres qu'on gâterait le discours, il les faut laisser; c'en est la marque'.” (Zolondek, 1988:193)

Ha estat, però, des de la perspectiva socioterminològica des d'on s'ha analitzat més extensament aquesta causa de variació i des d'on se n'ha apreciat més explícitament els efectes estilístics. Gaudin (1990), per exemple, aporta exemples d'usos sinonímics de termes de biotecnologia; afirma que són sinonímies reals i que les recomanacions de les

normes oficials (que no solen tenir en compte ni la sinonímia ni la polisèmia) s'allunyen de la realitat:

“The standard edited by AFNOR stresses on the fact that we must distinguish the *tank* from the *fermenter*: which is right in some discourses, false in other. Some authors will prefer speaking precisely, other will prefer varying the expression, and at this effect, they will use *cuve* as an easily understandable metonymy (sic) for *fermenteur*.” (Gaudin, 1990:634)

“le contexte permet de repérer les nombreux faits de synonymie stylistique, liée à cette habitude bien française de redouter les répétitions d'un même item.” (Assal et al., 1992:412)

També nosaltres creiem, com ja hem exposat en treballs anteriors (Freixa, 1998a:8), que és en el discurs on entren en joc altres variables que acaben per propiciar la utilització de denominacions diferents; la creativitat dels especialistes, per exemple, en el moment de referir-se a un mateix concepte, o també la voluntat estilística d'evitar la repetició. És en aquest sentit que, especialment en un discurs de divulgació, podem observar com l'especialista abandona parcialment la prioritat de transmissió exacta de coneixements, que l'obliga a un tractament concís i precís de la terminologia, i pren en consideració la forma, l'estil en què transmet la informació, intentant fer una adaptació al receptor també en el nivell estilístic, de manera que la importància de la forma i el contingut tendeixen a acostar-se.

3.1.5.2 Economia lingüística

Riggs (1981) estableix una distinció entre *sinònims en context (STIC)* i *sinònims fora de context (STOC)* i es pregunta per què s'utilitzen sinònims en context si existeixen sinònims menys ambigus, els sinònims fora de context. Des del seu punt de vista, la resposta a aquesta pregunta és la llei del mínim esforç:

“The answer is given by the principle of ‘least effort’. If a term has to be used very often, we want to have a short and easy-to-remember word for it (...) Communicating among themselves, no ambiguity would arise from using the shorter form (...) are by no means synonyms, but they can be used as synonymous terms.” (Riggs, 1981:596)

Efectivament, el principi d'economia explica que determinades unitats terminològiques es vegin escurçades i utilitzades indistintament com a sinònimes de les mateixes formes sense escurçar. Pensem, per tant, que la voluntat de variar conviu amb la voluntat d'economitzar. Lavigne (1992) analitza textos d'acupuntura, tècnica mil·lenària però d'introducció recent a Occident, i se sorprèn en constatar els escurçaments terminològics

que es produeixen en uns termes tan poc establerts. La conclusió sembla evident: la voluntat estilística és forta fins i tot en terminologies noves i poc assentades: “volonté qui semble refléter chez eux le désir de varier l’expression” (Lavigne, 1992:147).

Desmet (1996), que centra el seu treball en l’anàlisi de les ciències socials, observa que els processos de reducció (el·lipsi i siglació) són una causa important de sinonímia i a partir d’aquesta constatació es planteja interrogants teòrics i metodològics; concretament es pregunta si cal considerar aquests casos com sinònims autèntics i quines formes s’haurien de consignar en un recull terminològic, quan el que es fa és escurçar l’expansió del sintagma, i mantenir només el terme genèric. Conclou que aquests casos són variants i no pas sinònims, i que la seva raó de ser és estilística:

“Elles ne sont plus que des variantes. Une fois que le spécialiste les a une ou deux fois utilisées dans leur forme étendue, il n’a pas besoin de se référer aux éléments superflus. Ainsi, nous ne considérons pas ces formes comme des synonymes, mais comme des variantes qu’il faut connaître, sans plus.” (Desmet, 1996:268)

“la synonymie est directement liée à plusieurs facteurs comme la créativité des spécialistes, l’existence de plusieurs milieux scientifiques et même, paradoxalement à l’économie discursive, si l’on considère les sigles comme des synonymes.” (Desmet, 1996:379)

3.1.5.3 Creativitat, èmfasi i expressivitat

Sovint l’aparició de noves formes denominatives, que entren en concurrència sinonímica amb formes ja existents, prové del fet que el parlant pot inventar unitats noves o donar nous sentits a paraules que tenien un significat diferent.

Naturalment, aquesta creativitat general dels parlants, que pot conduir a la sinonímia, es manifesta més habitualment en els textos no especialitzats, però alguns autors també l’han observat en textos especialitzats: “la synonymie est directement liée à plusieurs facteurs comme la créativité des spécialistes (...)” (Desmet, 1996:379). En aquests casos, sovint hi intervé també una voluntat de trobar una unitat més adequada que les existents. Duchacek (1979:119) s’hi refereix com una causa especial de sinonímia, consistent en l’esforç dels especialistes d’inventar termes més adequats que els que s’utilitzen normalment, i Irgl (1987) s’hi acosta amb l’intent de fer explícits els factors subjectius que fan que l’especialista triï una forma o una altra. Segons aquest autor, de vegades l’ús de formes sinònimes sembla que es pot explicar retòricament com l’intent de donar l’èmfasi adequat:

“The author’s endeavour for accuracy and explicitness may result in the creation of a new synonym to express a given idea or concept more adequately. The new synonym need not be a newly coined word. It may be a common expression or an obsolete word used with a new meaning. (...) The author’s tendency to cumulative use of synonyms is to make the text as intelligible and complete as possible. (...) The synonyms used in the cumulative way are, however, not always true synonyms. In that case, the endeavour for intelligibility and completeness is in contradiction to accuracy (...).” (Irgl, 1987:278)

La recerca de l’expressivitat i de l’originalitat són causes discursives i estilístiques de la variació denominativa que també cal tenir en compte en l’anàlisi dels discursos especialitzats:

“The author’s tendency to colourfulness and diversity, to expressiveness and originality may result in his using unusual, striking colourful or contrastive expressions which are practically never true synonyms, even if they may occur in the field of terminology.” (Irgl, 1987-278)

“(...) la recherche de l’expressivité, c’est-à-dire le remplacement d’une expression ou d’un mot neutre par une forme plus imagée ou métaphorique.” (Duquet-Picard, 1986:45)

3.1.6 Causes interlingüístiques

Els contactes que una llengua manté amb altres llengües és una de les causes de la sinonímia que ha estat més descrita; aquest contacte, que no ha de ser necessàriament per contigüïtat geogràfica, sinó que pot ser —i de fet és el cas més habitual—, per contigüïtat cultural, provoca que sovint els especialistes prefereixin utilitzar una forma lingüística d’una altra llengua. En aquests casos, la motivació d’aquesta tria pot ser la voluntat de prestigi, però també l’eficàcia comunicativa, ja que el terme més fixat sol ser aquell terme que prové de la llengua que ha creat el concepte o que l’ha vehiculat en la comunicació internacional.

El contacte lingüístic és causa també de l’aparició de variants i sinònims en un altre sentit: les llengües intenten respondre a la necessitat de denominar aquests nous conceptes d’altres llengües amb rapidesa i des de diversos punts de creació de termes; aquest fet provoca fàcilment la dispersió denominativa dins d’una llengua.

Guilbert (1973) interpreta l’ús de manlleus al costat de formes autòctones com un fenomen de caràcter psicosociolingüístic i destaca que alguns especialistes creuen que el terme manllevat és el que aporta la informació completa i la condició de progrés per a l’especialitat:

“Le mode de signification particulier aux termes scientifico-techniques, en raison de la relation privilégiée de la forme signifiante avec le référent, conduit, dans les vocabulaires scientifiques et techniques plus que dans le lexique général, à l’adoption de termes étrangers, véhiculés avec la chose ou le concept importé. Les facteurs psychologiques tels que le prestige de telle culture ou de tel exploit technique, les facteurs socio-économiques ou politiques tels que les rapports de dépendance économique ou politique viennent souvent corroborer la loi sémantique spécifique aux termes techniques. Mais c’est, en définitive, le comportement du locuteur, savant ou technicien, qui décide de l’adoption du terme étranger quand celui-ci est demeuré étroitement cantonné dans une spécialité: ou bien le spécialiste considère que la possession du vocabulaire étranger est la condition de son information complète et la condition du progrès dans sa spécialité; ou bien la science ou la technique à laquelle il appartient est dans une position d’honorable compétition.” (Guilbert, 1973:14-15)

Aquesta situació de sinonímia ha estat tractada bàsicament per autors que provenen de contextos de bilingüisme, com és el Quebec (Corbeil, 1974; Auger, 1974; Boulanger i Lavigne, 1994) però també des de la socioterminologia, des d’on s’ha destacat que la variació sinonímica reflecteix el contacte desigual que mantenen les llengües (Gambier, 1991a; Assal, 1993).

Pel que fa a la convivència entre un terme i un manlleu, és important de subratllar el fet que el manlleu pot complir una funció clarament referencial, com hem esmentat més amunt; sovint, el terme en la llengua d’arribada no està fixat i en canvi sí que ho està el manlleu. Boulanger i Lavigne (1994), per exemple, analitzen textos d’acupuntura i afirmen que els autors prefereixen utilitzar els termes xinesos originals, que circulen abundantment en la documentació i en el discurs, abans que substituir-los per una forma de la qual no estan segurs o crear un neologisme que pot ser rebutjat. Consideren també que els manlleus serveixen de suport per facilitar la comprensió d’un terme de la llengua; els termes es poden posar en paral·lel per tal d’establir ben clarament l’equivalència entre els dos termes.

“Le contact des langues a favorisé l’incubation d’une grande diversité synonymique qui caractérise le vocabulaire français de cette discipline (...) Sans contredit, elle est aussi due aux multiples tentatives de traduction et d’adaptation des mots chinois en français.” (Boulanger i Lavigne, 1994:19)

Gutiérrez (1998:98) té una opinió clarament negativa de l’ús de manlleus per part dels especialistes quan existeixen termes en la llengua pròpia. Segons aquesta autora, el predomini de l’anglès americà com a llengua principal del treball científic és la causa més important de sinonímia en el llenguatge científic i porta associat el desconeixement de la llengua pròpia per part de molts investigadors. El panorama denominatiu es torna

més dispers quan els traductors de textos científics opten per traduccions diferents d'un mateix terme anglès.

Per substituir els manlleus, els organismes oficials o els mateixos especialistes fan propostes neològiques diverses. Normalment, les formes més adequades s'instal·len en l'ús i inicien una relació de sinonímia entre elles (i també amb el manlleu). Pot succeir que en la llengua del manlleu també existís una diversitat de denominacions per al mateix referent, amb la qual cosa es multipliquen encara més les possibilitats per a la llengua d'arribada. Assal (1993) es refereix a aquesta situació extremament sinonímica:

“(…) la synonymie liée au transfert terminologique inter-linguistique nous semble difficilement évitable. En effet, à partir du moment où la synonymie dans la langue prêteuse opère des distinctions cognitives au sein d'une notion donnée, le transfert et la dénomination de cette notion dans la langue emprunteuse nécessite soit de trouver le terme suffisant pour rendre compte de l'ensemble des propriétés qu'évoquent les termes synonymes dans la langue source, soit de recourir à plusieurs termes susceptibles d'opérer plus ou moins les mêmes distinctions cognitives que leurs équivalents étrangers.” (Assal, 1993:154-5)

Un cas particular és el que descriuen Duchacek (1979:110), Drozd (1983:87) i Natanson (1981a:56) en referència a la variació denominativa que es produeix en les llengües eslaves perquè, a banda de la convivència entre els termes eslaus i els termes manllevats, també es produeix la sinonímia entre els termes d'arrel grecollatina i els d'arrel eslava.

3.1.7 Causes cognitives

En la revisió de la bibliografia hem observat que alguns autors consideren els diferents punts de vista o percepcions de la realitat com una de les causes de sinonímia en terminologia. Es tracta, doncs, de factors que van més enllà de la variació per causes estilístiques, dialectals, funcionals o pel contacte de llengües, i que tenen a veure amb la percepció i la comprensió de la realitat, i també amb les diferents maneres d'acostar-s'hi.

Naturalment, els autors que es refereixen a aquestes causes (cal dir que normalment es tracta de referències poc sistemàtiques, breus i que no pretenen aprofundir en l'anàlisi d'aquest fenomen) provenen d'orientacions lingüístiques de la terminologia. Alguns autors de l'antiga Unió Soviètica, per exemple, es van referir a l'existència de la sinonímia provocada per diferents punts de vista i al fet que això no hauria de representar un problema per a la teoria terminològica:

“The TT (theory of terminology) should acknowledge that the existence of more words (Terms) for one and the same thing is not contrary to the unit of the world. The existence of more words (Terms) for one and the same entity corresponds to the various points of view which may be applied by analyzing and naming the entity. Even scientific nomenclatures acknowledge the cognitive functions of terminological synonyms.” (Drozd, 1979:130 citat a Duquet-Picard, 1986:58)

En aquest apartat ens referim a les diferents conceptualitzacions provocades per diferents punts de vista, però abans presentem la imprecisió dels conceptes i la distanciació ideològica voluntària com altres causes cognitives de la sinonímia.

3.1.7.1 Imprecisió conceptual

Diversos autors suggereixen que les diferents denominacions per a un concepte responen als seus contorns imprecisos¹²⁸: “La synonymie provient aussi du fait que la notion que l’on a à exprimer est floue, que les frontières sont loin d’être tranchées.” (Lurquin, 1987a:17). Drozd, per la seva banda, relativitza la importància de la imprecisió denominativa, fet que atribueix en gran mesura a la imprecisió dels conceptes (com ja hem vist en una citació que hem reproduït a l’apartat 1.3.1.2).

La falta de contorns precisos dels conceptes també pot ser provocat per la novetat d’un vocabulari determinat, amb una fixació denominativa i conceptual baixa. En qualsevol cas, la falta d’estabilitat conceptual sol dur associada la inestabilitat denominativa.

“Quand on affronte une réalité inconnue, on tâche, naturellement, de la décrire et de la dénommer, souvent avant de comprendre son essence (...) la soif de dénomination se réalise par la création de plusieurs termes différents qui forment un groupe de synonymes.” (Natanson, 1981a:55)

Bouveret i Gaudin (1997a) dediquen un treball a la borrositat de les categoritzacions en l’àmbit de la bioinformàtica. Neguen l’equivalència estricta entre el referent i la noció precisament perquè la noció és el resultat d’una activitat de categorització. Segons aquests autors, especialistes d’àrees diferents poden creure que comparteixen uns

---

¹²⁸ Vaugelas es refereix a aquest fenomen fent un paral·lelisme entre les diferents denominacions i les diferents pinzellades que fa un pintor buscant una semblança perfecta: “Les paroles estant les images des pensées, il faut que pour bien représenter ces pensées là on se gouverne comme les peintres, qui ne se contentent pas souvent d’un coup de pinceau pour faire la ressemblance d’un trait de visage, mais en donnent encore un second qui fortifie le premier, et rend la ressemblance parfaite.” (Vaugelas, *Remarques*, 493-494, citat a GLLF, 1978:5.898).

referents, però els conceptes són diferents perquè s'han elaborat sobre diferents punts de vista:

“Ces quelques exemples permettent de montrer combien l'activité de catégorisation est liée aux spécialités dans lesquelles on se trouve, spécialités qui induisent des points de vues différents car leurs démarches elles-mêmes diffèrent. Mais il arrive aussi que l'on rencontre des témoignages d'insécurité linguistique à l'intérieur même de la spécialité et que cette insécurité linguistique soit liée à une insécurité cognitive.” (Bouveret i Gaudin, 1997a:68)

3.1.7.2 Distanciació ideològica

De vegades cal buscar l'origen de la diversitat denominativa en una necessitat de denominar d'una manera particular que es dona en els especialistes en la formació d'una nova teoria. Perquè la denominació constitueix una “personalització del pensament” (Guilbert, 1975:130), quan es formula una teoria és inevitable la denominació dels conceptes formulats i que els diferents autors trobin denominacions particulars.

Aquest fet estaria relacionat amb el que assenyalen altres autors com una voluntat de canviar el vocabulari existent per desacord amb la concepció amb què ha estat creat (Natanson, 1981a)¹²⁹ o d'imposar un vocabulari propi (Desmet, 1996):

“Or, nous l'avons vu, la pluralité existe bien dans notre domaine (ou nos domaines) (...) C'est une des façons de cerner plus facilement les cas où des dénominations plurielles correspondent à des découpages du réel, des modèles, des champs différents et ceux où prolifèrent des appellations concurrentes d'une réalité conceptuelle unique, pour laquelle plusieurs groupes essaient d'imposer leur vocabulaire.” (Desmet, 1996:127)

L'existència de diferents escoles de pensament que s'ocupen d'un mateix coneixement comporta amb freqüència que cadascuna d'aquestes escoles utilitzin les seves pròpies denominacions per referir-se a conceptes idèntics o molt pròxims¹³⁰. Normalment, aquestes diferències en les denominacions responen a maneres diferents de percebre i representar-se mentalment la matèria i, consegüentment, a la manera de designar-la. D'altres vegades, però, aquesta variació denominativa respon a una voluntat d'un autor, un corrent o una escola de pensament, de separar-se d'altres autors, corrents o escoles que ja han denominat prèviament aquells conceptes.

---

¹²⁹ “La synonymie conditionnée par les contradictions conceptionnelles. Même si un terme est largement accepté, une école scientifique, un savant ou n'importe quelle personne peuvent le rejeter à raison de leur désaccord avec la conception qui a engendré ce terme.” (Natanson, 1981a:56)

¹³⁰ Aquesta font de sinonímia ha estat observada per autors dels diferents corrents terminològics: des de la TGT a treballs més actuals, passant pel Corrent de normalització de Quebec (Felber i Picht, 1984:125; Fedor de Diego, 1995:58; Corbeil, 1974:61; Jastrab, 1983:455).

Les descobertes simultànies, i el fet que els diferents descobridors intentin imposar la seva denominació —Duquet-Picard i Dion (1983:235) per exemple, aporten el conegut cas de *diagrama de Venn* i *diagrama d'Euler*— és una causa de sinonímia que se situa a mig camí de la necessitat conceptual i la voluntat de distinció ideològica:

“La synonymie ne peut résider que dans la forme du signifiant. Plusieurs noms peuvent être attribués à un même concept: cela arrive fréquemment, quand plusieurs inventeurs en viennent à formuler le même concept comportant une même définition: ils marquent leur création par une dénomination propre à chacun.” (Guilbert, 1981a:189-190)

Alguns autors es refereixen a un cas especial de distanciament ideològic: l'ús de noves denominacions per evitar les formes existents excessivament mal connotades. En l'apartat 2.4 (*Significat denotatiu versus significat connotatiu*) hem aportat l'exemple de Lurquin (1981) segons el qual el terme *génie génétique* apareix com a nova unitat per substituir *manipulations génétiques*. L'activitat quotidiana ens ofereix una gran varietat d'exemples d'aquest fenomen¹³¹.

3.1.7.3 Diferències en la conceptualització

Com ja hem esmentat en ocasions anteriors, des de la terminologia no sempre s'ha acceptat que el coneixement de la realitat no és únic sinó divers. Aquesta diversitat s'explica per les diferents estructures, experiències i objectius amb què un individu o una col·lectivitat s'acosten a la comprensió de la realitat. Una diferent segmentació i estructuració de la realitat porta, en el procés de coneixement, cap a categories diferents, perquè l'activitat de categorització no és única. Aquestes categoritzacions diferents poden conduir a diferents representacions mentals d'aquestes categories i, doncs, a conceptualitzacions diferents¹³². Aquest procés cristal·litza en conceptes diferents o, almenys, en conceptes abordables des de diverses perspectives. I així mateix denominar-les, ja que el llenguatge és un instrument i un resultat de la conceptualització i, per tant, de l'expressió del significat.

---

¹³¹ Gómez de Enterría (2000:79) s'hi refereix com “denominacions atenuades” que són, en realitat, eufemismes. Aporta els exemples de les formes *sobredimensionamiento de la plantilla*, *plan de ajuste de la plantilla*, *duros planes de adelgazamiento*, *aligeramiento de la plantilla*, *desvinculación de empleados*, formacions neològiques per evitar les formes mal connotades *despido* i *paro*. Gutiérrez (1998:105) aporta exemples com *segmento de ocio* per *recreo* amb què es pretén l'adhesió a una determinada visió de la realitat.

¹³² En aquesta explicació hem establert un matis de distinció entre *categorització* i *conceptualització* en el sentit que la segona és l'elaboració de conceptes a partir de la primera. Normalment, però, parlem de conceptualització d'una manera àmplia, amb el mateix sentit en què s'utilitza categorització en la lingüística cognitiva (vegeu Cuenca i Hilferty, 1990:31-64).

Diki-Kidiri és un dels especialistes que més ha analitzat i defensat, en el terreny terminològic, la diversitat en l'observació de la realitat i s'ha centrat en l'estudi dels factors culturals:

“La diversité dans l'observation de la réalité s'explique par la diversité des cultures, laquelle s'explique elle-même par la diversité des parcours historiques des êtres, aussi bien au niveau individuel (biographie des personnes) qu'au niveau des collectivités familiales, locales, régionales, nationales, continentales, voire internationales.” (Diki-Kidiri, 1999:62)

Alguns autors es refereixen a les diferents conceptualitzacions ocasionades pel fet que disciplines diferents poden acostar-se als mateixos referents des de perspectives diferents. Aquesta circumstància, que pot conduir a una situació de sinonímia entre les denominacions resultants de les diferents conceptualitzacions, té a veure amb la possibilitat que un mateix referent pugui ser abordat des de punts de vista diferents, i així és com ho considera Lerat (1995:144) quan afirma que és el punt de vista el que provoca que existeixin termes diferents per a àrees diferents, i també Boulanger (1983:323) que atribueix la sinonímia interteòrica d'algunes ciències experimentals i humanes als diversos punts de vista¹³³. El mateix fenomen és observat per Auger (1974) però descrit de manera diferent ja que aquest autor, en una anàlisi de textos tècnics de la mineria, considera que la diferent percepció de la realitat entre un enginyer i un geòleg té a veure amb els diferents nivells de llengua¹³⁴:

“Il s'agit là de synonymes absolus utilisés indifféremment l'un pour l'autre dans les écrits techniques de mines. Nous ne croyons pas cependant que ces synonymes se situent de façon absolue à des niveaux de langue identiques. Dans d'autres cas, plus rares, c'est le domaine de spécialité de l'utilisateur qui motive le choix d'une forme plutôt qu'une autre. Ainsi, nous pensons qu'il existe un écart de vocabulaire entre un géologue minier et un ingénieur des mines. Il demeure toutefois que les synonymes relevés sont tous utilisables dans des textes techniques soutenus.” (Auger, 1974:26)

Sense que necessàriament hi intervinguin disciplines diferents, pot haver-hi diversitat en denominar un concepte pels diferents pesos que es concedeixen als seus elements constitutius. Aquest fet, que posa en dubte les característiques d'estabilitat i universalitat que la TGT havia atribuït al concepte, ha estat especialment observat pels seguidors dels

---

¹³³ També s'hi refereix Cabré (1995a:10): “l'afiliació a una determinada visió de la matèria” i Bouveret i Gaudin (1997b:256): “On le voit, les choix lexicaux sont riches d'indications sur les objets d'étude et les points de vue selon lesquels les disciplines les envisagent.”

¹³⁴ Considerem que en aquest cas Auger fa un ús molt especial de “nivell de llengua” ja que es refereix a textos tècnics formals; el que és prioritari és que efectivament existeixen diferents punts de vista des de les diferents perspectives quan s'acosten a uns mateixos referents.

corrent socioterminològic de Rouen. Gaudin (1990) ho atribueix als diferents punts de vista dins d'una mateixa disciplina¹³⁵ i Assal (1993) fa èmfasi en el fet que aquesta sinonímia és clarament de caràcter cognitiu i que cada denominació posa de relleu un aspecte cognitiu determinat d'una única noció:

“En effet, l'analyse du rapport qu'entretiennent les termes synonymes avec les notions qu'ils désignent nous révèle que, dans chacun de ces cas, les termes synonymes sont là pour marquer chacun à sa manière une différence cognitive, pour mettre l'accent sur un aspect particulier de la notion. (...) Sans désagréger la notion, chaque terme synonyme met en évidence un aspect notionnel particulier, et opère de la sorte une distinction cognitive dont il devient le support de surface. Les distinctions qu'opèrent les termes synonymes au sein d'une même notion sont des éclairages complémentaires qui rendent compte de la complexité de la notion sans altérer son intégrité.” (Assal, 1993:152-153)

L'existència de diferents punts de vista és, segons la majoria d'autors que observen la diversitat de la conceptualització en terminologia, la causa principal d'aquest fenomen. Així s'hi referia Drozd en la citació que hem reproduït a l'inici d'aquest apartat sobre causes cognitives i també altres autors de l'Escola soviètica.

Ahmanova i Agapova (1974), per exemple, ja comentaven la relació entre la variació denominativa dels termes i els diferents punts de vista, i consideraven un fet natural que els diferents científics denominin diferentment una mateixa realitat perquè s'hi acosten individualment de manera diferent:

“We must never forget that there is such a thing as the metalanguage and there are also things as meta-dialects. When different aspects of the same object are viewed by different scientists it is quite natural for them to use different words to refer to physically the same object, looking as they do identical objects from different points of view, discovering in the physically identical objects different facets.” (Ahmanova i Agapova, 1974: 153-154, citats a Duquet-Picard, 1986:52)

En el context francòfon trobem també estudis sobre la noció de punt de vista en terminologia. Condamines i Rebeyrolle (1997), per exemple, analitzen aquesta noció per il·lustrar la variació conceptual i la polisèmia en els discursos especialitzats.

“la notion de point de vue peut être associée à un choix individuel (le même que l'on trouve dans toute actualisation de langue en discours) ou à un choix collectif, celui qui

---

¹³⁵ “Another necessity is to attach importance to synonymy. In order to achieve this, the plurality of denominations must be linked to to (sic) the aims and determinations of various discourses. The same activities are called manipulations génétiques (genetic manipulations) or *génie génétique* (genetic engineering), or, (more specific) *thérapie génique*, according as we have an interest or we worry about the future of the human kind. It goes the same way for such termes as *pluies acides* (acid rains). This is obvious, but the description of the use cannot be reduced to only one of the options.” (Gaudin, 1990:636)

fait qu'un ensemble de locuteurs découpent le monde de la même manière, celle qui correspond au domaine dans lequel ils évoluent.” (Condamines i Rebeyrolle, 1997:183)

Més que diferents punts de vista, altres autors han observat l'existència de diferents evocacions o motivacions dels termes. Kocourek (1983) parla de *motivació* i s'hi refereix com una causa de la diversitat de denominacions per a una noció¹³⁶. Recentment, Temmerman (1997) ha tractat les transgressions de la biunivocitat en terminologia, ha explorat la funcionalitat de la sinonímia i les seves motivacions i afirma que la sinonímia i la quasisinonímia existeixen pel fet que els mecanismes per denominar poden provocar diverses lexicalitzacions possibles.

Temmerman aporta exemples com el que reproduïm a continuació i conclou que la sinonímia apareix cognitivament per divergències en la motivació:

	motivation
<i>Southern blotting</i>	the result of the technique is a blot on a filter
<i>Southern transfer</i>	the process of transferring the denatured (single stranded) fragments from a gel to a filter
<i>Southern hybridisation</i>	the principle of the technique: single stranded DNA reanneals with complementary strands

Taula 7. Motivació de diferents denominacions sinònimes¹³⁷ (Temmerman, 1997:78).

Altres autors es refereixen a l'*evocació*, que es pot definir com la manera en què la denominació s'acosta al concepte, fenomen que no pressuposa la negació del caràcter arbitrari¹³⁸ del signe lingüístic, sinó que té a veure amb la manera de designar:

“Le choix ou la formation des termes jouant le rôle d'étiquettes ou de pointeurs collectifs pour des classes d'objets particuliers présente une part d'arbitraire, de convention, mais il n'en demeure pas moins que le terme, pour remplir le plus adéquatement sa fonction de désignation, doit évoquer le mieux possible le schéma de description ou NOTION associée à la classe, le schéma qui est commun à tous les objets de la classe.” (Lethuiller, 1989:443)

¹³⁶ “La différence formelle est donnée par la différence de motivation (...) ou bien tout simplement l'immotivation de la dénomination arbitraire. Cela veut dire que non seulement la forme, mais encore le contenu motivationnel (=le motif) de chaque terme est différent. (...) L'interférence du motif peut entraîner de fines distinctions notionnelles entre les termes d'une série synonymique” (Kocourek, 1983:253)

¹³⁷ *Southern* és el nom propi del biotecnòleg que va desenvolupar aquesta tècnica. Les tres denominacions estan motivades respectivament pel resultat, el procés i el principi (la *hibridació* és la tècnica general per determinar l'homologia).

¹³⁸ Però és important distingir si el terme és simple o complex: “Si el signe és elemental, és a dir, no està compost d'elements portadors de significat, la relació inicial entre signe i significat és fonamentalment arbitrària (= no motivada).” (Wüster, 1959-60/1996:41)

Veiem que Lethuiller (1989) defensa l'existència d'una sinonímia de forma i una sinonímia de fons, en funció de si també el concepte presenta variació o no. Això és possible perquè considera que la noció és un "esquema de descripció" i que aquest esquema és com un esquelet que va envoltat d'una substància que són els caràcters consecutius:

"Dans la synonymie de FOND, les formes linguistiques concurrentes pointent toujours vers une même classe d'objets particuliers, mais évoquent des caractères différents de la NOTION (...)". (Lethuiller, 1989:447)

Semblantment, Drozd i Seibicke (1973:ch.III, citat a Duquet- Picard, 1986:51-2) creuen que és important diferenciar la sinonímia cognitiva de la sinonímia estrictament formal (en què inclouen els manlleus, escurçaments, variacions morfosintàctiques i diversos tipus d'abreviacions) perquè els primers solen ser causats per diferents percepcions d'una mateixa realitat que no canvia però que no poden ser intercanviables en totes les situacions de comunicació en què calgui denominar aquella realitat.

Igualment, Diki-Kidiri tracta aquests casos com a bons exemples de la distinció que considera necessària entre concepte i significat: quan hi ha diferents conceptualitzacions, el concepte es manté únic, però els significats són diferents:

"La distinction du signifié et du concept permet de mieux situer les multiples perceptions particulières d'un même objet, perceptions culturellement motivées, et ce qui constitue la représentation de son unité ontologique indépendamment des visions particulières." (Diki-Kidiri, 2000:29)

En aquesta línia, alguns autors manifesten explícitament el seu refús a considerar sinònims els termes que difereixen per fenòmens cognitius com els que hem vist en aquest apartat. Mortureux (1997:188-189), per exemple, afirma que els conceptes resultants de diferents processos de conceptualització d'una mateixa realitat són casos de co-referència però no de sinonímia perquè aquests conceptes ocupen un lloc diferent en cada xarxa nocional i estableixen relacions terminològiques diferents amb els altres termes.

Aquesta opció troba un bon suport en la lingüística. Corbin i Temple (1994) consideren que no resulta explicatiu hipotetitzar un mateix sentit en parelles de sinònims com *électrophone* i *tourne-disque*, i la hipòtesi que defensen és l'existència de sentits diferents associats a recorreguts referencials diferents que poden conduir a la mateixa

situació. Encara que les dues denominacions assenyalin la mateixa categoria d'objectes, el sentit d'una i altra no circumscriuen la mateixa categoria cognitiva:

“Il n'en va pas de même pour *électrophone* et *tourne-disque*: alors que les mots sont structurellement semblables (...), c'est parce que les propriétés focalisées lors de la dénomination ne sont pas les mêmes que les parcours référentiels sont différents: *électrophone* décrit le mode de production du son, *tourne-disque* le fonctionnement de l'appareil.” (Corbin i Temple, 1994:10)

3.2 Tipus de sinònims

3.2.1 Aspectes previs

L'anàlisi de la sinonímia posa en joc les dues cares del signe lingüístic: la forma i el contingut; normalment les classificacions de sinònims s'orienten en un d'aquests dos sentits. Des del punt de vista del contingut no se sol parlar tant de classificacions com de graus de sinonímia. Quan es parla de classificacions de sinònims, se sol donar per entès que es classifiquen les formes per a un mateix significat.

Segons les llengües que es tenen en compte en les classificacions de sinònims se sol parlar de sinonímia interlingüística o intralingüística; i segons el nivell lingüístic (o els nivells) que es té en compte, es parla de sinonímia morfològica, lèxica, sintàctica o fraseològica.

Però la distinció formal més habitual en parlar de sinonímia en terminologia és entre sinònims i variants, distinció intuïtivament molt forta ja que per als primers es perceben directament termes diferents i per a les segones només maneres diferents (sovint mínimament) de representar un mateix terme. A l'apartat 2.3.4, en fer la revisió bibliogràfica a propòsit de la desigualtat denominativa, ja ens hem referit a aquesta distinció, a les bases en què se sustenta i també als problemes que suscita.

3.2.2 Paràmetres de classificació

Sens dubte, una de les aportacions més interessants pel que fa als paràmetres per classificar sinònims en terminologia és la de De Bessé (1974) que, a partir d'un corpus de sinònims de la terminologia de la metal·lúrgia, estableix diferents possibilitats de classificació¹³⁹.

Paràmetre	Tipus	Exemples
a) aspectes semàntics	arxilemes	<i>siège / chaiser</i>
	oposició general / específic	<i>scorie / laitier</i>
b) aspectes lexicològics	base constant + expansió variable	<i>dispersion accidentelle / dispersion occasionnelle</i>

---

¹³⁹ No es pot tractar aquesta proposta com una classificació sinó com un inventari de paràmetres de classificació.

lexicològics	base variable + expansió constant	<i>anomalie de fonderie / défaut de fonderie</i>
c) aspectes lexicogràfics	terme / paràfrasi sinonímica	<i>soufflure / inclusion de gaz</i>
d) aspectes estilístics	metàfores	<i>craquelures / gerçures</i>
	diferència de percepció	<i>peau / coquille d'oeuf</i>
	nom comú / mot culte	<i>retirure / effet Léonard</i>
e) aspectes morfològics	desaparició de la base	<i>antirouille / moyen antirouille</i>
	desaparició de l'expansió	<i>porosité superficielle / porosité</i>
	variació de mitjans gramaticals	<i>aspect de la cassure / aspect d'une cassure</i>
	variacions morfològiques: afixos diferents	<i>retassure / retassement</i>
f) aspectes sociolingüístics	variacions geogràfiques	<i>dartre franche / dartre volante</i>
	variacions de nivell de llenguatge	<i>laitier / pizza</i>
	frequència d'ús	<i>tapure / fente</i>
g) efectes normatius	unitats simples	<i>soufflure / inclusion gazeuse</i>
	unitats complexes	<i>double peau / repliure de laminage</i>
h) precisió dels dominis d'ús	imprecisió en el lèxic de partida	<i>gauchissement / soudage</i>
i) sinonímia de la llengua comuna		<i>bombage / convexité</i>
j) unitats simples		<i>criquage / fissurage / fissuration</i>

Taula 8. Proposta de classificació de De Bessé (1974)¹⁴⁰.

La proposta de De Bessé consisteix en un conjunt ampli de possibilitats diferents per classificar la variació denominativa. Observem, però, que en realitat planteja de forma lineal un conjunt de possibilitats que s'articulen a l'entorn de tres pols de manera que trobem calaixos en oposició i calaixos en complementació. D'una banda, amb els *aspectes lexicològics* (b), els *aspectes lexicogràfics* (c), els *aspectes morfològics* (e), i les *unitats simples* (j) estableix un bloc que representa una classificació formal parcial, en què distingeix diferents nivells lingüístics. De Bessé explica aquest últim tipus (j) especificant que “Ce sont celles qui n'entrent pas dans les cadres précédents et qui n'ont

¹⁴⁰ Tant en aquest cas com en els propers, resumim les propostes i els donem format de taula; a més, traduïm la proposta de classificació però no traduïm ni adaptem els exemples.

pas été étudiées parce qu'elles ne correspondaient pas aux rubriques que nous avons énumérées.” (De Bessé, 1974:46).

D'una altra banda, els *aspectes semàntics* (a), els *aspectes estilístics* (d) i l'apartat referent a la *precisió dels dominis d'ús* (h) també conformen un grup que podríem denominar semanticocognitiu, ja que tots tres casos tenen a veure amb el contingut de les unitats. En el primer cas, *aspectes semàntics*, és evident; en el segon, tot i que l'etiqueta *aspectes estilístics* sembla indicar un altre fenomen, l'orientació tendeix cap a l'operació cognitiva i, en el tercer, *precisió dels dominis d'ús*, De Bessé hi considera les especificacions de sentit:

“On peut croire, pour un certain nombre de mots, qu'il y a synonymie si l'on envisage l'emploi de ces mots à l'intérieur du lexique de la métallurgie. Mais, si on procède à une classification pour un domaine d'emploi dans le lexique des défauts, on voit apparaître des emplois spécifiques.” (De Bessé, 1974:45)

Finalment, els aspectes restants que apunta De Bessé tenen a veure amb les causes de la sinonímia: això és especialment evident a *aspectes sociolingüístics* (f), i a *efectes normatius* (g) però també a *sinonímia de la llengua comuna* (i), ja que l'ús d'aquesta forma de la llengua comuna és per evitar l'opacitat de les unitats especialitzades.

Com veurem a continuació, les classificacions existents s'estructuren a l'entorn d'un o diversos dels paràmetres de l'inventari de possibilitats que recull De Bessé.

3.2.3 Revisió de classificacions

Analitzem a continuació les classificacions que ens han semblat més interessants per a l'estudi formal de la sinonímia en terminologia: Auger (1974), Duchacek (1979), Duquet-Picard (1986), Grinev (1993) i Faulstich (1998). El nombre de propostes de classificacions de sinònims que hem documentat i revisat és força més elevat, però són majoritàriament molt parcials i creades *in situ* per a l'anàlisi d'un o pocs tipus de casos; hem seleccionat les cinc que acabem d'apuntar perquè, com veurem, tendeixen més cap a l'exhaustivitat.

Un dels aspectes que més destaca a primera vista és la gran heterogeneïtat que presenten entre si les diferents propostes: heterogeneïtat, per exemple, quant al grau de detall en l'anàlisi, però sobretot quant als paràmetres previstos, ja que sovint han estat orientades cap a l'anàlisi de dades de diferents característiques.

3.2.3.1 Auger (1974)

Auger presenta la seva proposta en un article titulat *Observation de la synonymie dans la terminologie minière*, publicat en el mateix volum que la proposta que acabem de veure de De Bessé.

Tipus	Subtipus	Exemples
Sinònims representats per dos o més lexemes en concurrència	sense parentiu formal	<i>agglomérat / agrégat</i>
	entre un mot francès i un anglès	<i>racloir / scraper</i>
	entre dues formes amb parentiu morfològic	<i>foudroiement / foudroyage</i>
Sinònims representats per un o més lexemes i un o més sintagmes en concurrència	el sintagma és una paràfrasi del lexema	<i>culot / fond de trou</i>
	un lexema anglès per a un sintagma francès	<i>jumbo / chariot de perforation</i>
	un element del mot simple dins del sintagma	<i>arrêtoir / taquet d'arrêt</i>
	un lexema i un sintagma, amb una diferència de percepció	<i>cuvelage / revêtement de puits</i>
	el lexema és la forma abreujada del sintagma	<i>coffret interrupteur / interrupteur</i>
	un lexema i un sintagma sense parentiu formal	<i>fendue / galerie d'avancement</i>
Sinònims representats per dos o més sintagmes en concurrència	amb una diferència sintàctica	<i>abbatage en gradin / abattage par gradins</i>
	com a mínim un element (pot ser la base o el complement) del primer sintagma apareix a l'altre	<i>flottation sélective / flottation différentielle</i>

Taula 9. Proposta de classificació d'Auger (1974).

En aquesta classificació, bàsicament però no exclusivament formal, Auger parteix del criteri inicial d'alternança entre lexemes, sintagmes o entre lexemes i sintagmes; aquest criteri és útil perquè és objectiu i s'aplica sistemàticament, però és poc explicatiu i no es relaciona amb els criteris posteriors de subdivisió, raó per la qual a l'interior de cada bloc es repeteixen alguns subgrups (alternança amb formes manllevades, absència o presència de parentiu formal, etc.).

Considerem que es tracta d'una proposta de classificació ben elaborada, homogènia, encara que presenti algunes interferències entre criteris diferents (com el quart apartat del segon bloc “Un lexema i un sintagma, amb una diferència de percepció”, en què es barreja el criteri formal amb la causa cognitiva), que permet explicar els tipus més importants de sinònims en terminologia i que té, a més, la virtut de permetre fer paral·lelismes entre tipus i causes, encara que sigui indirectament. De fet, aquest és l'objectiu últim de l'autor, com manifesta a les conclusions: “En repassant ces différentes listes de synonymes, on peut arriver de façon générale à découvrir les causes de cette synonymie¹⁴¹.” (Auger, 1974:32).

3.2.3.2 Duchacek (1979)

En el *6e Colloque international de terminologie*, Duchacek va presentar un treball sobre sinonímia en terminologia en què classificava els sinònims primerament des d'un punt de vista semàntic (tant en relació a la denotació com a la connotació), després a partir de les causes i, finalment, segons les divergències formals, que ell anomena morfosintàctiques. Reproduïm, a continuació, aquesta tercera classificació:

Tipus	Subtipus		Exemples	
Sinònims	1. Sinònims mots		<i>cameraman / opérateur</i>	
	2. Sinònims sintagmes	Amb el determinat comú	S + A	<i>accent affectif / accent émotionnel</i>
			S + prep + S	<i>langue de culture / langue de civilisation</i>
			S + A / S + prep + S	<i>droits fluviaux / droits de rivière</i>
			S + prep + S1 / S + S2	<i>douille à vis / douille Edison</i>
		Amb el determinant comú	S + prep + S	<i>analyse du marché / étude du marché</i>
			S + S	<i>camion cuba / carro cuba</i>
			S + A	<i>croissance économique / expansion économique</i>
			Prefixoide + S	<i>semi-consonne / semi-voyelle</i>
	Sense membre comú	S + A / S + prep + S	<i>oscillateur à blocage / oscillateur surcouplé</i>	
		S + prep + S	<i>puissance de freinage / rendement des freins</i>	
			S + A	<i>conducteur principal / motif caractéristique</i>

¹⁴¹ Concretament, apunta les sis causes següents: alternances inherents a la pròpia llengua, modernitat de les tècniques, diferents nivells de llengua, contactes amb l'anglès, novetat del referent i variants geogràfiques.

			S + A / S + prep + S	<i>tapis roulant / transporteur à bandes</i>
			casos particulars	
	3. Sinònims sintagma/mot			<i>flûte à l'oignon / mirliton</i>
Variants morfològiques	1. Diferents prefixos o sufixos			<i>asymétrie / dissymétrie</i>
	2. Francesització de manlleus			<i>oxymoron / oxymore</i>
	3. Abreviacions			<i>pétroléochimie / pétrochimie</i>
	4. Casos particulars			

Taula 10. Proposta de classificació de Duchacek (1979).

Duchacek i Auger (1974) coincideixen en el criteri de tenir en compte si l'alternança es dona entre unitats polilèxiques, entre unitats monolèxiques, o entre una unitat monolèxica i una unitat polilèxica però, com es pot veure a la taula, Duchacek aplica abans un criteri per separar sinònims i variants morfològiques. Pels exemples podem deduir que els sinònims són els que presenten un canvi lèxic.

Amb aquesta proposta, en què s'aprecia immediatament l'oblit de les reduccions, Duchacek dona compte dels tipus més habituals de sinonímia lèxica. Observem, però, que alguns dels exemples no semblen correctament classificats (l'alternança entre *oscillateur à blocage* i *oscillateur surcouplé* es produeix en el determinant i no en el determinat).

La variació morfosintàctica, en canvi, queda poc detallada i no cobreix un nombre prou important de casos, menys freqüents, però qualitativament interessants. Cal tenir en compte que la proposta de Duchacek no és el resultat de la classificació d'un conjunt de sinònims provinents de l'anàlisi d'un camp d'especialització, sinó que pretén fer classificacions genèriques que il·lustra amb exemples que provenen de diferents àrees.

L'autor conclou el seu estudi amb un conjunt de criteris per seleccionar la millor denominació entre diverses unitats sinònimes ja que "La synonymie est désavantageuse en terminologie, car elle peut causer différents malentendus et confusions". (Duchacek, 1979:117).

3.2.3.3 Duquet-Picard (1986)

Duquet-Picard dedica una part molt important del seu treball (*La synonymie en langues de spécialité: étude du problème en terminologie*, tesi doctoral publicada l'any 1986) a la classificació de la sinonímia terminològica i, més concretament, a la distinció entre sinònims i variants ja que, segons l'autora, encara no s'han identificat uns criteris que

permetin determinar la frontera entre semblança formal (és a dir, variant *y* d'una denominació *x*) i diferència formal (és a dir, sinònim *y* de la denominació *x*). (Duquet-Picard, 1986:153).

Prèviament a la classificació, Duquet-Picard distingeix tres tipus de denominacions: d'una banda, les *denominacions primàries*, que defineix com “tota forma gràfica convencional (mot simple o sintagma) utilitzat per expressar una noció tècnica o científica”; d'altra banda, les *denominacions secundàries*, que defineix com “unitat lèxica que resulta de l'abreviació d'una denominació primària per processos de truncació, siglació o el·lipsi”; i, finalment, les *denominacions terciàries*, que defineix com “les unitats braquigràfiques, els noms propis i les formes estrangeres”. Aquesta distinció és important per a la distinció que fa entre variants i sinònims, com veurem a continuació.

Tipus	Subtipus		Exemples
Sinonímia dels termes	sinonímia neutra	afixal	<i>gallisation / gallisage</i>
		analògica	<i>boucle hiérarchisée / boucle en cascade</i>
		aspectual	<i>tête magnétique / tête de lecture-écriture</i>
		eponímica	<i>chaptalisation / sucrage à sec</i>
		morfosintàctica	<i>égoût de béton / égoût en béton</i>
		parafràstica	<i>bloqueur / circuit de maintien</i>
		culta	<i>géophone / détecteur de fuite</i>
		usual	<i>amélioration des moûts / correction des moûts</i>
	sinonímia marcada	temporal	<i>code symbolique / autocode</i>
		geogràfica	<i>puits de surface / puits citerne</i>
		ocupacional o de nivell	<i>laitier / pizza</i>
		lingüística	<i>observation / monitoring</i>
		d'escoles	<i>cénème / phonème</i>
	Variació terminològica	morfosintàctica	
afixal		<i>ozoneur / ozoniseur / ozonateur</i>	
ortogràfica		<i>poikilotherme / poecilotherme</i>	

Taula 11. Proposta de classificació de Duquet-Picard (1986)¹⁴².

¹⁴² La classificació de Duquet-Picard té en compte també la sinonímia de formants, però no hem reproduït aquesta part perquè no ens interessa per a aquest treball.

En primer lloc, destaquem d'aquesta proposta la distinció entre sinonímia neutra i sinonímia marcada; la primera es dona quan dues o més denominacions diferents que expressen una sola i mateixa noció es poden utilitzar indiferentment sense que es produeixi cap alteració paranocional del context en què apareixen (Duquet-Picard, 1986:183). L'autora puntualitza que per "alteració paranocional del context" entén tota informació exterior a la noció pròpiament dita, vehiculada per una *denominació marcada* des del punt de vista sociolingüístic o lingüístic i no des del punt de vista semàntic. La sinonímia es considera marcada, en canvi, quan les diferents denominacions no són sempre intercanviables en tots els macrocontextos, ja sigui en el pla temporal, geogràfic, ocupacional, lingüístic o d'escoles.

Aquesta distinció entre sinonímia neutra i marcada, que és efectivament existent i que l'autora descriu i exemplifica adequadament, suposa clarament una interferència de paràmetres per a una mateixa classificació, ja que la sinonímia marcada, que apareix classificada segons la causa, també s'ha de poder classificar formalment, com la neutra i, a més, la mateixa distinció entre marcat i neutre es pot aplicar també dins de la variació terminològica, com l'autora mateixa admet.

Creiem que és una distinció més interessant la que fa entre sinonímia i variació. Com es pot veure a la taula 11, les denominacions que difereixen per un canvi ortogràfic es consideren variants terminològiques, i no sinònims; i les que difereixen per un canvi afixal, també es consideren variants si les denominacions tenen arrel idèntica i formant diferent però del mateix origen (si els formants tenen orígens diferents, es considera sinonímia afixal, i no variació terminològica).

Els canvis morfosintàctics són els que Duquet-Picard tracta amb més detall. Considera que els següents canvis condueixen a variants terminològiques:

- absència / presència de l'article (*adresse de l'instruction / adresse d'instruction*)
- el·lipsis no contextuals (*mémoire à tores de ferrite / mémoire à tores*)
- alternança de nombre en l'extensió (*dispositif antivibration / dispositif antivibrations*)
- alternança de gènere per sexe de la persona (*perforateur / perforatrice*)

I, en canvi, considera que hi ha sinonímia quan es produeixen els canvis següents:

- canvi de categoria gramatical del determinant (*galerie d'infiltration / galerie filtrante*)
- canvi de preposició (*égoût de béton / égoût en béton*)

- el·lipsis contextuais morfològiques (*caractère séparateur / séparateur*)
- alternança de gènere en nocions no humanes (*perforateur récapitulateur / perforatrice récapitulative*)

Després de separar la sinonímia neutra de la marcada, com es pot veure a la taula 11, Duquet-Picard classifica els sinònims en afixals, analògics, aspectuals, eponímics, morfosintàctics, etc. No és una subclassificació, doncs, a partir d'un únic criteri lingüístic, sinó que es basa en diversos: un criteri semanticocognitiu, per explicar l'alternança entre dues formes per analogia o per canvi de l'aspecte semàntic destacat; un criteri formal, per explicar l'alternança entre denominacions amb diferents afixos, amb diferents opcions morfosintàctiques; i altres criteris per explicar l'alternança entre una forma més analítica i una forma parafràstica, entre una forma patronímica i una forma culta, entre una forma més especialitzada i una forma de la llengua general, i entre una forma sobre un nom propi i una forma sobre un nom comú.

Aquesta barreja de criteris en un mateix nivell és la crítica més important que faríem a la classificació d'aquesta autora, si bé és cert que la seva proposta és juntament amb la de Grinev que presentem a continuació, la que ens ha semblat més satisfactòria, per la quantitat de variacions que recull.

3.2.3.4 Grinev (1993)¹⁴³

Grinev (1993b) parteix de la base que dues denominacions per a un mateix concepte són sinònimes encara que difereixin per un simple canvi ortogràfic. Amb això, s'allunya de l'opinió predominant segons la qual cal distingir la sinonímia i la variació.

Tipus	Subtipus		Exemples		
Sinònims absoluts	variants	per criteri d'integritat	variants completes		
			variants reduïdes	abreujada	
				el·líptica	
				composicional	
	per criteri lingüístic		variant gràfica		<i>paviour / pavior</i>
			variant fònica		
			variant fonètica-gràfica		<i>centering / centring</i>
			variant morfològica		<i>thesauri / thesauruses</i>

¹⁴³ Agraïm a I. Kostina la traducció parcial i els comentaris de l'original rus. Com es pot veure la taula, no hem pogut obtenir la traducció de tots els exemples i només fem constar els exemples traduïts.

		variant sintàctica		<i>reclamation of land / land reclamation</i>	
		variant morfosintàctica	abreujada	<i>motor hotel / motel</i>	
			el·líptica	<i>nuclear reactor / reactor</i>	
			composicional	<i>key word / keyword</i>	
	doblets	cronològics			<i>convent / nunnery</i>
		regionals			<i>lift / elevator</i>
		multilingües	amb manlleus		<i>eyelet / grommet</i>
amb termes supletoris			<i>teeth treatment / dental treatment</i>		
Sinònims relatius	sinònims quasisinònims			<i>hide / skin</i>	
	sinònims textuais				
	sinònims multiconceptuals	aspectuals		<i>common wall / party wall</i>	
		situacionals		<i>calcium oxide / lime</i>	

Taula 12. Proposta de classificació de Grinev (1993).

Com podem veure, Grinev estableix la seva classificació a partir d'un primer criteri semàntic: d'una banda, els sinònims absoluts, que defineix com sinònims amb significat idèntic i que subdivideix a partir de diversos criteris. D'altra banda, els sinònims relatius, que defineix com sinònims amb significat similar i que poden usar-se com a sinònims absoluts en situacions determinades. Aquests sinònims relatius no apareixen classificats formalment, sinó d'acord amb diversos paràmetres: d'una banda, el grau d'intercanviabilitat (els quasisinònims es defineixen com sinònims parcials); d'una altra, factors cognitius, ja que considera els sinònims multiconceptuals com a sinònims denotatius en el sentit que denominen el mateix objecte però que han donat lloc a conceptes diferents, sigui perquè es tracta de diferents escoles científiques, aproximacions o classificacions diferents, etc., sigui perquè reflecteixen diferències funcionals. L'absència d'exemples no ens permet descriure el criteri amb què es caracteritzen els sinònims textuais, que l'autor parafraseja com "termes del discurs".

Grinev separa els sinònims absoluts en variants i doblats, i les variants segons dos criteris diferents. Podríem dir que gairebé identifica tots els paràmetres de variació possibles, si bé l'ordenació que en fa resulta ambigua en diversos casos.

Tot i que no comptem amb elements suficients per afirmar-ho, creiem que Grinev pretén oferir una classificació de criteris i no pas una classificació de sinònims. Resulta massa evident que doblats i variants poden subdividir-se idènticament i que l'autor els ha volgut separar perquè són fenòmens funcionalment diferents. Igualment, els sinònims absoluts i els sinònims relatius podrien subdividir-se idènticament per criteris lingüístics

i d'integritat, però l'autor ha preferit indicar els criteris formals i funcionals en el primer cas, i la causa que pot haver causat la no-intercanviabilitat total, en el segon.

3.2.3.5 Faulstich (1998)

Faulstich se centra en l'anàlisi de la variació terminològica en el portuguès del Brasil i estableix una tipologia basada en els dos grans blocs que podem veure a la taula 12. Abans, però, fa una distinció entre sinonímia i variació, segons si el fenomen té a veure amb la coocurrència o amb la concurrència i se situa en la variació, fenomen de concurrència¹⁴⁴. Faulstich distingeix entre els dos tipus següents de variants terminològiques i adverteix que aquesta divisió no anul·la la possibilitat que els tipus de variants es creuin entre si.

Tipus	Subtipus	Exemples
Variants terminològiques lingüístiques	morfosintàctiques	<i>infecção virótica / infecção viral</i>
	lèxiques	<i>atentado violento ao pudor / atentado ao pudor</i>
	fonològiques	<i>estrupe / estrupro / estupro</i>
	lingüístiques	<i>pólen / polem</i>
Variants terminològiques de registre	geogràfiques	<i>macrogameta / gameta feminino</i>
	de discurs	<i>parotidite / junta de descarga</i>
	temporals	<i>macrogameta / gameta feminino</i>

Taula 13. Proposta de classificació de Faulstich (1998).

Les *variants terminològiques lingüístiques* són, segons l'autora, aquelles que resulten d'un procés pròpiament lingüístic i les *variants terminològiques de registre* són "aquelas cuja variação decorre do ambiente de concorrência, no plano horizontal, no plano vertical, no plano temporal em que se realizam os usos lingüísticos dos termos". (Faulstich, 1998:147). Observem que aquesta distinció no s'allunya gaire de la que hem vist a Duquet-Picard entre sinonímia neutra i sinonímia marcada; el que Faulstich considera *variant terminològica de discurs*, i que defineix com "a que decorre da sintonia comunicativa que se estabelece entre elaborador e usuários de textos científicos e técnicos, podendo ser estes mais ou menos formais" es podria assimilar al que Duquet-Picard considera *sinonímia (marcada) ocupacional o de nivell*.

¹⁴⁴ En el capítol 1 ja ens hem referit a la diferenciació de Faulstich entre concórrer i co-ocórrer: Les variants concurrents són aquelles que es troben en distribució complementària i les variants co-ocurrents, en canvi, presenten compatibilitat semàntica.

Faulstich considera les reduccions com variants terminològiques lingüístiques lèxiques; la resta de canvis lèxics serien, segons l'autora, casos de variació terminològica de registre o casos de sinonímia.

Com veiem, la proposta d'aquesta autora pretén més incidir en la distinció entre sinonímia i variació i entre els dos grans blocs de variació terminològica, que no pas aprofundir en cadascun dels grups, ni des d'un punt de vista formal ni semàntic.

3.3 Síntesi i conclusions

Hem iniciat aquest capítol afirmant que una de les tasques pendents de la terminologia és la descripció de la variació terminològica, i en la revisió bibliogràfica ens hem proposat d'extreure i organitzar tota la informació que té a veure amb els aspectes fonamentals de l'anàlisi de la variació: la identificació de les causes i la diferenciació dels tipus.

Causes de la sinonímia

L'anàlisi de les causes de la sinonímia en terminologia ens indica que els termes, unitats lèxiques amb l'especificitat de tenir un valor especialitzat, estan sotmesos als mateixos paràmetres de variació que la globalitat de les unitats lèxiques. Els termes poden presentar, en general i segons es desprèn de la revisió bibliogràfica, comportaments especials que tenen més a veure amb la importància relativa de cadascun dels paràmetres de variació, que no pas amb els paràmetres concrets.

No obstant això, hem pogut constatar que la distinció entre variació per usos i usuaris que ens ofereix la lingüística variacionista no ens permet donar compte d'algunes causes de variació entre les quals creiem que cal destacar-ne una que té un pes molt important en terminologia i que va més enllà de la variació dialectal i funcional. La variació per causes cognitives és, des del nostre punt de vista, l'origen d'uns fenòmens especialment rellevants en terminologia que mereixen una atenció especial.

La distinció entre la sinonímia que afecta un mateix parlant i la sinonímia que afecta diversos parlants és, també des del nostre punt de vista, fonamental per a l'anàlisi de les causes de la sinonímia. Cal admetre, però, que aquesta distinció no s'ha demostrat igualment vàlida per a la classificació de tots els blocs de causes. Així, si bé és cert que les causes discursives i les funcionals provoquen sinonímia en un mateix parlant, també ho és que el contacte amb altres llengües i la majoria de causes cognitives, tant poden afectar un sol parlant com diversos, i que resulta difícil distingir aquestes dues situacions.

En aquest capítol hem pogut constatar per defecte que la Teoria general de la terminologia presenta un oblit pràcticament absolut de les causes que afecten la sinonímia en un mateix parlant i també les que s'expliquen per aspectes cognitius —de fet, podríem dir que la TGT només preveu la variació geogràfica com una causa de

sinonímia—, i això és perfectament coherent amb la defensa de la biunivocitat que fa aquesta teoria, amb la idea de concepte de què parteix i amb la voluntat d'acostar la terminologia als llenguatges artificials més que descriure-la dins de les llengües naturals.

Des de la socioterminologia, que representa essencialment una crítica a aquesta teoria, observem un èmfasi precisament en les causes oblidades per la TGT. Així, no falten reflexions a propòsit de les causes estilístiques que guien els parlants en les seves expressions, de les causes funcionals que tenen en compte la diversitat d'usos possibles, de les causes cognitives que pressuposen la variació conceptual i de les causes socials, que situen el lèxic especialitzat en les relacions entre llenguatge i societat.

Finalment, observem que les orientacions actuals de caràcter més lingüístic i comunicatiu també es troben en la línia de descriure la sinonímia en terminologia d'acord amb uns paràmetres vàlids per a qualsevol altre tipus de comunicació, és a dir, tot situant les comunicacions especialitzades lligades als mateixos recursos i restriccions que la resta de comunicacions.

Tipus de sinònims

Una de les crítiques fonamentals que fem a les classificacions existents de sinònims és la falta d'exhaustivitat, és a dir, el fet de servir només per a determinats tipus de variació denominativa i no per a d'altres. Considerem que una classificació formal per a la variació denominativa ha d'aspirar a poder classificar la totalitat de tipus de variacions possibles en les denominacions.

Una crítica més rellevant a les propostes existents és la barreja en un mateix nivell de paràmetres d'índole molt diversa. Així, hem comprovat que és habitual la confusió entre tipus lingüístics (canvi morfològic, canvi lèxic, etc.) i causes de la variació (variació geogràfica, diferent percepció, diferent nivell d'especialització, contacte amb altres llengües, etc.). Des del nostre punt de vista, aquesta confusió entre el nivell sintagmàtic i el nivell paradigmàtic provoca una pèrdua important de capacitat explicativa, ja que se'n deriva que un mateix cas es pugui situar en diferents apartats d'una mateixa classificació.

CAPÍTOL 4. METODOLOGIA

La variació denominativa en els discursos especialitzats ha estat poc analitzada empíricament, com hem vist en el capítol 1, en fer el repàs dels treballs quantitius existents. Més aviat, els textos especialitzats s'han utilitzat en algunes ocasions com a font d'exemples en les descripcions més o menys genèriques d'aquest fenomen.

Per tal que les hipòtesis de partida a l'entorn de la variació denominativa puguin ser validades o invalidades amb un corpus real i que les conclusions no siguin una mera especulació, hem volgut realitzar un treball empíric. Les dades que presentem en aquest capítol, doncs, no constitueixen un conjunt d'exemples seleccionats, sinó un corpus d'explotació i anàlisi, encara que de dimensions relativament reduïdes.

L'establiment de la representativitat d'un corpus no és un aspecte senzill; en els estudis sobre variació lingüística se sol considerar que un corpus és representatiu quan les seves dimensions són prou grans per representar l'heterogeneïtat, per aplicar-hi mecanismes estadístics, etc. És evident que per a l'estudi de la variació denominativa un corpus representatiu hauria de ser més extens i diversificat (textos de diversos nivells d'especialització, de diferents gèneres, de diferents temàtiques, etc.) que el que hem utilitzat, però atès que la creació d'un corpus representatiu no era possible en el marc d'aquest treball, ens hem assegurat que fos, almenys, suficient per a l'observació de determinats aspectes de la variació denominativa i per a l'extracció de tendències fins a un cert punt extrapolables.

Amb l'objectiu de poder establir la certesa o falsedat de les hipòtesis plantejades en el capítol d'introducció s'ha dut a terme un estudi la metodologia del qual descrivim en aquest capítol.

Hem constituït dos corpus textuais de la mateixa temàtica i de diferent grau d'especialització. En el primer apartat d'aquest capítol presentem els criteris amb què s'han seleccionat els textos i també una descripció dels corpus que n'han resultat. A continuació hem extret les unitats terminològiques d'aquests dos corpus textuais i hem constituït dos fitxers terminològics independents. En el segon apartat presentem els criteris d'extracció i selecció d'aquestes unitats terminològiques. Posteriorment hem unit

les diferents denominacions referents a una mateixa noció en una sola fitxa. En el tercer apartat presentem els criteris metodològics amb què s'han identificat i establert les sinonímies. En el quart apartat presentem una breu explicació de la manera com s'han representat les dades, i al cinquè i últim apartat plantegem el tractament dels resultats obtinguts.

4.1 Selecció dels textos

En aquest treball ens proposem de descriure un fenomen concret del funcionament dels termes en discurs i, per aquesta raó, els termes s'han extret de textos i no d'obres lexicogràfiques especialitzades. Presentem primerament els criteris generals de selecció; a continuació fem una descripció dels dos corpus constituïts i, finalment, fem una comparació d'aquests corpus.

4.1.1 Criteris generals

Hem seleccionat textos de l'àrea de medi ambient; concretament, textos relacionats amb els sectors de residus i contaminació. La tria d'aquesta àrea temàtica ha estat motivada per diferents factors: d'una banda, és una àrea en la qual es pot trobar molta producció discursiva original en català, variada tant en l'eix horitzontal, per la interdisciplinarietat que la caracteritza, com en l'eix vertical, perquè, com veurem, resulta fàcil trobar documents de diferent nivell d'especialització¹⁴⁵. D'altra banda, és una temàtica que desperta un interès general, sobre la qual tenim cada vegada més informació i que, per tant, inicialment no resulta opaca ni allunyada de l'experiència quotidiana. Finalment, el fet de tenir accés a obres de referència recents sobre aquest tema i també a materials i professionals especialitzats en aquesta àrea, han estat també factors que ens han conduït cap a la selecció definitiva de l'àmbit del medi ambient.

De tot l'univers existent de textos sobre medi ambient en català, hem establert dos corpus de textos diferents, que corresponen al que considerem que són els dos extrems de l'escala vertical; és a dir, hem seleccionat els textos amb un nivell d'especialització més alt i també els textos amb el nivell més baix, i hem descartat els textos intermedis en l'escala vertical.

Dins de cada corpus de textos hem buscat l'homogeneïtat pel que fa al nivell d'especialització i, per reduir la possibilitat de biaixos, hem buscat la diversitat en altres paràmetres: quant al nombre de textos, els autors i les fonts.

---

¹⁴⁵ Utilitzem *eix horitzontal* per referir-nos a l'eix de variació per la temàtica i *eix vertical* per referir-nos a l'eix de variació segons el nivell d'especialització (vegeu, entre d'altres, Cabré 1998c).

4.1.2 Textos especialitzats i nivells d'especialització

Acabem d'afirmar que hem seleccionat dos corpus de textos a partir del nivell d'especialització i creiem oportú de justificar els paràmetres amb els quals es pot arribar a situar els textos en una escala vertical, ja que massa sovint nocions com *especialitat*, *especialització*, *especialitzat* i *especialista* es defineixen circularment i queden en l'obscuritat les raons que permeten considerar un text concret més especialitzat que un altre¹⁴⁶.

Avancem que en aquest treball ens hem basat en criteris externs, i bàsicament en la relació entre emissor i receptor, per determinar el nivell d'especialització dels textos.

4.1.2.1 Paràmetres interns

D'una banda, sembla possible establir una gradació quant al nivell d'especialització dels textos d'acord amb les característiques lingüístiques i cognitives que presenten. Diferents autors¹⁴⁷ han suggerit que hi ha un conjunt de recursos que caracteritzen els textos especialitzats i que els confereixen precisió, concisió, impersonalitat i sistematicitat; Cabré (1998b), concretament, considera que quantificant la freqüència d'aquests recursos es pot avançar cap al disseny de gradacions objectives dels textos segons el seu nivell d'especialització.

La *impersonalitat* fa referència a l'objectivitat, a la distància del que escriu respecte d'allò que escriu, i també a la falta d'expressivitat, d'emotivitat i a la recerca de la neutralitat. Se sol considerar que amb tots aquests elements, que s'aconsegueixen en major o menor grau a partir de recursos lèxics, sintàctics i discursius, el text adquireix valor científic.

Amb la *sistematicitat* es persegueix la claredat, la lògica, la intel·ligibilitat, especialment amb recursos textuais que tenen a veure amb la presentació de la informació, però també

---

¹⁴⁶ Aquest aspecte constitueix precisament una de les línies de treball més rellevants del grup IULATERM (de l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada de la Universitat Pompeu Fabra). Vegeu a la bibliografia Cabré i Feliu (eds.) (2001b) publicació resultant del projecte DGES PB96-0293 *La terminología científico-técnica: reconocimiento, análisis y extracción de información formal y semántica* del grup IULATERM durant els anys 1998-2000. El projecte actual (*Textos especializados y terminología: selección y recuperación automáticas de la información (TEXTERM)*) també s'orienta en aquest sentit.

¹⁴⁷ Cabré (1998b i 1998c), Hoffmann (1979), Kocourek (1991b), Sager et al. (1980), entre d'altres.

amb recursos sintàctics, amb l'ús de determinades estructures fixades, i en el pla lèxic, amb usos reiteratius de sèries denominatives sistemàtiques.

La *concisió*, molt relacionada amb l'economia i la brevetat, intenta evitar la redundància sense que hi hagi pèrdua dels elements essencials o substancials de contingut. És considerada una característica semàntica, de compressió de la informació, que s'aconsegueix amb diverses estratègies discursives, com els recursos auxiliars no lingüístics; sintàctiques, amb estructures directes, ordre lògic, etc.; i lèxiques, amb abreviacions, símbols, sigles, etc.

La característica dels textos especialitzats que més ens interessa en aquest treball, però, és la *precisió*, que té a veure amb forma i contingut al mateix temps, ja que la precisió es desprèn de l'associació inequívoca entre una forma i un contingut. Aquesta característica també s'obté amb recursos discursius i sintàctics, però destaquem el pla lèxic, en el qual l'ús dels termes contribueix especialment a la precisió per la seva funció designativa generalment clara, unívoca i sistemàtica.

La variació denominativa, doncs, pel fet de no contribuir a la univocitat, s'oposa a la precisió terminològica i per això en aquest treball considerem que el grau d'especialització i el grau de variació mantenen una relació inversament proporcional.

4.1.2.2 Paràmetres externs

Els textos especialitzats també es poden ordenar en una escala vertical a partir d'aspectes externs del text; per exemple, es pot posar en relació més o menys directa, segons els casos, els diferents tipus textuals amb els nivells d'especialització; també s'hi pot posar en relació el tipus de difusió i de circulació que tenen els textos. Així, Loffler-Laurian (1983) diferencia els textos que es difonen només per subscripció, dels que es poden adquirir en llibreries especialitzades, dels que es poden comprar en qualsevol quiosc, etc. L'anàlisi de diferents aspectes de l'edició del text i, per exemple, de la presentació d'informació no lingüística com poden ser gràfics, taules, diagrames, fotografies i dibuixos també s'ha posat en relació amb els nivells d'especialització dels textos.

Per sobre de tots aquests paràmetres, l'anàlisi d'emissor i destinatari és l'aspecte pragmàtic que més s'ha utilitzat per a les classificacions textuais a partir del grau d'especialització del text¹⁴⁸.

En el capítol anterior (vegeu l'apartat 3.1.4.2) ens hem referit al nivell d'especialització del receptor com a causa de sinonímia i hem presentat la tipologia de Loffler-Laurian (1983) en què es distingeixen sis tipus de discurs especialitzat. Per al nostre treball ens interessaven els tres primers tipus, que dibuixen una progressió de més especialitzat a menys especialitzat, seguint el paràmetre emissor / destinatari (*discurs científic especialitzat, discurs de semivulgarització científica, discurs de vulgarització científica*). Loffler-Laurian estableix tres tipus més de discurs, que giren a l'entorn dels pols "oficial-polític" i el "pedagògic-pragmàtic", seguint un paràmetre de propòsit comunicatiu (*discurs científic pedagògic, discurs de tipus memòria, tesi, etc., discursos científics oficials*)¹⁴⁹. L'autora, doncs, no presenta pròpiament una classificació, ja que aplica, i no combina, dos paràmetres diferents.

Cabré (1998b) considera que, perquè un text sigui especialitzat, l'emissor ha de ser necessàriament un especialista quan tracta la seva especialitat de coneixement. Aquesta especialització s'assoleix amb una formació explícita, amb un aprenentatge conscient i, normalment, en un marc d'instrucció acadèmica o professional i, encara més important, l'emissor fa un ús conscient del seu saber d'aquest coneixement especialitzat i del seu llenguatge, dels recursos lingüístics disponibles i preferibles per comunicar-lo.

La manera, doncs, com els especialistes han adquirit i interioritzat un saber determinat és una característica que els uneix, però formen un conjunt clarament heterogeni des d'altres punts de vista. Volem destacar el fet, per exemple, que un especialista pot trobar-se encara en formació (com un estudiant universitari), o bé ser un professional de la difusió o de la comunicació que s'ha centrat en un coneixement determinat i que, d'alguna manera s'identifica amb aquest especialista quan el destinatari no és un especialista (en aquest últim cas, l'especialista rep generalment el nom de *divulgador, difusor o periodista especialitzat*).

El destinatari, en canvi, pot ser un especialista, un aprenent d'especialista, un públic format però no especialitzat o bé el públic general. En qualsevol cas, el destinatari

---

¹⁴⁸ Gläser (1993), Loffler-Laurian (1983 i 1991b), Klein (1988), Titov (1991), etc.

¹⁴⁹ En el seu treball de 1991b hi afegeix un tipus de text: "textes qui figurent sur les panneaux d'expositions scientifiques: ce sont les textes de vulgarisation mais leur consommation est fort différente: elle est liée à un parcours dans l'exposition, elle fonctionne de façon proche du discours publicitaire".

espera nova informació, la transmissió d'un coneixement especialitzat i normalment matisat segons el seu nivell d'especialització.

Com ja hem avançat, en aquest treball ens hem basat en el paràmetre emissor / destinatari per a l'establiment dels corpus textuais tot i que, com veurem més endavant, en la descripció dels corpus, hem utilitzat altres paràmetres externs com el tipus textual i factors d'edició per seleccionar els textos més adequats per a cada corpus.

D'acord amb el nostre objectiu contrastiu de la variació en textos de diferent grau d'especialització, doncs, hem constituït dos corpus textuais que pretenen ser els dos pols de l'escala vertical a partir de l'emissor i el destinatari. En el corpus més especialitzat, que hem denominat *corpus especialitzat*, emissor i destinatari són especialistes pròpiament dits, i en el corpus de nivell d'especialització més baix, que hem denominat *corpus divulgatiu*, l'emissor és especialista (divulgador) i el destinatari és el públic general.

4.1.3 Descripció dels corpus

A continuació presentem una descripció dels dos corpus textuais que conté l'exposició dels criteris amb què hem seleccionat uns textos i n'hem descartat uns altres.

4.1.3.1 Corpus divulgatiu

La constitució del corpus de textos menys especialitzats ha precedit la del corpus de textos més especialitzats perquè aquest segon oferiria unes possibilitats més àmplies i, per tant, es podia adaptar a les restriccions que apareguessin en l'establiment del primer.

Els textos seleccionats per al corpus divulgatiu són, com ja s'ha dit, textos clarament adreçats al públic sense formació específica, i redactats per un especialista o per un divulgador especialitzat. Són textos molt homogenis temàticament que transmeten d'una manera màximament accessible informació sobre un tema especialitzat, ja que volen informar del problema de les deixalles i la contaminació (com es generen, com es poden tractar, què hi poden fer els usuaris, etc.).

La majoria de textos utilitzats per a aquest treball s'han localitzat a la Biblioteca del Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya. Concretament, per al corpus divulgatiu, s'hi van documentar tríptics, llibrets i fulletons de màxima difusió.

D'altres textos s'han recollit en publicacions periòdiques no especialitzades i a entitats que treballen per la defensa del medi (concretament el CEPA, entitat que gestiona els residus a diversos municipis de Catalunya).

Amb els criteris generals de diversitat que hem descrit més amunt, el conjunt de textos s'ha limitat a unes dimensions establertes inicialment a l'entorn de les 25.000 paraules per a cada corpus, fins obtenir el corpus format pels set textos que figuren a la taula següent (les referències completes dels dos corpus i els textos enterament reproduïts es poden consultar en l'annex 1):

Autor / editor	Any	Títol del text	Codi del text
UNESCO	1994	<i>Tots 11. Escombraries</i>	tots
Residu Mínim	1996	<i>Clar i net</i>	clar
Tot Sant Cugat	1997	<i>Reciclar: una alternativa de futur</i>	oli
Residu mínim	1996	<i>Recollida selectiva d'oli usat de cuina</i>	totsc
El Temps	1995	<i>El Temps ambiental</i>	temps
GREENPEACE	1992	<i>Producció neta. Un programa d'acció</i>	green
LA VOLA	1990	<i>Els residus urbans, un problema global</i>	vola

Taula 14. Textos del corpus divulgatiu.

Com es pot observar, els textos provenen majoritàriament d'organitzacions (des de locals a internacionals) que intenten crear consciència social del problema dels residus. També es pot veure que tots els textos s'han publicat durant els anys 90.

4.1.3.2 Corpus especialitzat

Per a l'establiment del corpus de textos més especialitzats hem procedit de manera simètrica a com acabem de veure per als textos de divulgació; en aquest cas, les obres han estat totes localitzades a la Biblioteca del Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya (els textos que es poden obtenir a llibreries i a quioscos van ser descartats perquè presenten un nivell d'especialització inferior al que es buscava, ja que els destinataris no solen ser especialistes).

El discurs de nivell d'especialització més elevat és el que apareix a la bibliografia (Loffler-Laurian, 1983 i 1991b, entre d'altres) com *discurs científic especialitzat*. Aquest tipus de discurs es caracteritza, com ja hem dit, pel fet de tractar-se d'una comunicació estrictament entre especialistes i, per tant, quan es publica té una difusió

molt restringida i, normalment, apareix en anglès. En català no hem pogut aconseguir textos d'aquest nivell més alt, però en canvi no ha resultat difícil obtenir altres textos en què emissor i destinatari són especialistes i que mantenen les característiques descrites per al *discurs científic especialitzat*. Concretament, hem optat per actes de jornades científiques: reculls de ponències i conferències en diverses llengües (entre elles el català), de caràcter informatiu, formals i que presenten aspectes originals, avenços tècnics o científics, etc. Hem desestimat, en canvi, informes, programes, plans, dossiers, documents de treball, etc. (és a dir, la *literatura grisa* interna) sobre aspectes de residus elaborats per organismes oficials (de la Generalitat de Catalunya i de la Diputació de Barcelona) com la Junta de Residus, el Departament de Medi Ambient, l'Àrea Metropolitana de Barcelona-Entitat de Medi Ambient, etc., perquè tot i que són textos adreçats a especialistes i tenen caràcter informatiu, no són d'investigació científica.

Tenint en compte aspectes com el tipus d'acte concret, els participants (formació, càrrec, etc.), la difusió, la temàtica concreta, etc. hem seleccionat un conjunt d'obres. Hem efectuat la tria final dels textos amb els criteris següents¹⁵⁰:

- ❑ no repetir autors;
- ❑ representar fonts diferents;
- ❑ prioritzar els textos no excessivament llargs, per poder-los recollir complets;
- ❑ descartar els textos que s'allunyen del tema central dels residus i la contaminació i buscar-los pròxims entre ells temàticament;
- ❑ prioritzar els textos més especialitzats, amb referències a innovacions, nous descobriments, etc. i deixar de banda els textos més didàctics i valoratius, i menys formals;
- ❑ descartar textos mal escrits, amb problemes evidents d'expressió i de normativa;
- ❑ descartar també els textos que plantegen problemes greus per al tractament informàtic amb l'escàner.

El corpus especialitzat està finalment format pels 13 textos següents:

Autor	Any	Títol del text	Codi
J.F. Badaló (Servei de Residus de l'Entitat del Medi Ambient)	1992	<i>La gestió d'un abocador controlat: diverses tecnologies.</i>	badalo
J. Casal (Departament d'Enginyeria Química, UPC)	1986	<i>Incidència de la corrosió sobre el medi ambient.</i>	casal

---

¹⁵⁰ Aquests criteris de selecció no s'han aplicat al corpus divulgatiu perquè el conjunt de textos era molt menor.

A. Cohí (GTR “Gestión y Tratamiento de Residuos, S.A.”)	1992	<i>Memòria de dades tècniques de l’abocador controlat de Can Mata.</i>	cohi
J. Corominas (Servei Geològic de Catalunya)	1992	<i>Criteris de selecció per a l’emplaçament d’un abocador controlat.</i>	corominas
J. Domènech et al. (Departament de Química Física, UAB)	1986	<i>Descontaminació d’aigües mitjançant l’aprofitament d’energia solar.</i>	domenech
J. Gallego (Institut Cerdà)	1992	<i>Incineració de residus hospitalaris.</i>	gallego
X. Irigoyen (Serveis Urbans de l’Ajuntament de Barcelona)	1992	<i>La recollida de residus sòlids urbans a Barcelona.</i>	irigoyen
Ll. Matia et al.	1986	<i>Sobre la corrosió de les aigües de proveïment de la província de Barcelona: algunes dades d’interès.</i>	matia
M. Montaner	1995	<i>Deshidratació tèrmica de fangs aplicada a minimitzar residus.</i>	montaner
M. Solé (RESA “Recuperación de Energía, S.A.”)	1992	<i>Plantes incineradores de residus amb recuperació d’energia. Possibilitats per millorar-ne el rendiment energètic.</i>	sole
M. Soliva (Anàlisi Química de l’E.S. d’Agricultura de Barcelona)	1992	<i>Control de la qualitat del compost.</i>	soliva
V. Sureda (Servei de Medi Ambient. Diputació de Barcelona)	1986	<i>Resultats de les anàlisis de SO₂ (acidesa forta) a 17 nuclis urbans de les comarques de Barcelona (1984-85)</i>	sureda
A. Viñas (Servei Municipal d’Incineració de RSU i Ind., S.A.)	1992	<i>La planta incineradora de residus sòlids urbans de Girona.</i>	viñas

Taula 15. Textos del corpus especialitzat.

4.1.4 Comparació dels corpus

Com es pot veure a les taules 16 i 17, els dos corpus són gairebé idèntics quant al nombre total de paraules i caràcters i, en canvi, difereixen sensiblement quant al nombre de textos (la diferència, però, és més aparent que real perquè dins del codi *temps* del corpus de divulgació hi ha diversos textos, de diversos autors) i també quant a la distribució interna (de cada corpus) de paraules i caràcters.

Aquesta segona sí que es pot considerar una diferència important: en el corpus divulgatiu hi ha textos molt més llargs i molt més curts i en el corpus especialitzat són tots més iguals entre ells. Considerem, però, que aquest fet no produeix cap biaix important.

text	nombre de paraules	nombre de caràcters
clar	2.610	13.568
green	2.919	15.571
oli	470	2.261
temps	4.692	25.105
totsc	565	3.071
tots	4.827	25.835
vola	8.682	44.651
TOTAL	24.765	130.062

Taula 16. Dimensions del corpus divulgatiu.

text	nombre de paraules	nombre de caràcters
badalo	2.761	14.576
casal	1.582	8.476
cohi	2.251	12.226
coromina	1.937	11.099
domenech	1.608	8.234
gallego	2.377	13.272
irigoyen	2.264	11.567
matia	1.209	6.975
montaner	1.642	8.283
sole	1.378	7.149
soliva	3.696	18.829
sureda	993	5.414
viñas	729	3.969
TOTAL	24.427	130.069

Taula 17. Dimensions del corpus especialitzat.

Els textos dels dos corpus difereixen també en aspectes formals; en els textos divulgatius trobem una quantitat important de fotografies, dibuixos i altres figures que afavoreixen la comprensió del contingut i l'exemplifiquen. En els textos més especialitzats, en canvi, el nombre de figures és menor (normalment, només taules i gràfics). Des d'un punt de vista lingüístic, els textos dels dos corpus presenten diferències òbvies, especialment a nivell discursiu —amb recursos que condueixen a una major impersonalitat en els textos més especialitzats, en què predomina un tenor informatiu, i a un acostament cap al destinatari en els textos divulgatius, en què predomina un tenor persuasiu (amb l'ús, per exemple, d'un estil molt directe i d'implicació del destinatari: “us animem” etc.)— i a nivell lèxic, pla lingüístic en el qual ens hem centrat.

4.2 La selecció de les unitats¹⁵¹

Dels corpus de textos que acabem de descriure hem seleccionat les denominacions documentades per a conceptes especialitzats i després, amb l'aplicació de criteris de pertinència temàtica i morfosintàctics, hem establert la nomenclatura definitiva.

La selecció de les unitats terminològiques condiciona els resultats finals, tant de manera quantitativa com qualitativa, i és per aquesta raó, i pels problemes teòrics que se'n deriven, que ens ha semblat pertinent de fer-ne una presentació suficientment detallada i exemplificada. En qualsevol cas no pretenem justificar les raons que ens han portat a la incorporació o al rebuig de cada unitat dels textos (resultaria excessivament extensa i pesada la reproducció de tota l'anàlisi que s'ha fet per a moltes unitats que presenten particularitats) i sí que pretenem demostrar la validesa dels criteris, cosa que ens ha de permetre considerar que els resultats finals han estat obtinguts amb una metodologia objectiva.

4.2.1 Criteri de pertinència temàtica

Hem extret dels textos totes aquelles unitats considerades pertinents temàticament. Aquesta pertinència temàtica no s'ha establert a partir d'una estructuració conceptual representada en forma d'arbre de camp, sinó que, partint de la base que els textos són temàticament pertinents, s'han considerat també pertinents les unitats especialitzades que hi apareixen. Només s'han rebutjat aquelles unitats que, o bé no corresponen a un concepte especialitzat, o bé no es poden considerar de l'àrea de residus i contaminació, encara que apareguin en els textos.

Per a aquesta selecció hem comptat amb l'assessorament d'un conjunt d'especialistes¹⁵². D'acord amb la seva opinió hem eliminat unitats considerades no pertinents perquè no es refereixen a un concepte especialitzat, i hem incorporat, especialment en el fitxer divulgatiu, unitats que poden semblar poc especialitzades però que els especialistes han

---

¹⁵¹ La detecció i l'extracció d'unitats s'ha fet manualment perquè les eines informàtiques que realitzen aquestes operacions automàticament presenten unes limitacions que ens haurien obligat a modificar excessivament el plantejament del treball.

¹⁵² Xavier Tomàs i Imma Casajoana (geòlegs, especialistes en abocadors i tractament de residus), Manel Turon (assessor en termes de l'àrea de biologia), Mercè Baldi (química industrial, especialista en depuradores), Jordi Picas i Beatriz Sánchez (tècnics de la Junta de Residus de la Generalitat de Catalunya, especialistes en incineradores).

considerat pertinents (aquestes unitats més generals sovint s'utilitzen com a sinònimes d'altres unitats més especialitzades).

Així, hem desestimat unitats monolèxiques com *botiga*, *controlar*, *dispositiu*, *idoneïtat*, *il·luminació* i *neteja* perquè no s'han considerat unitats especialitzades en els contextos en què apareixen; també hem desestimat unitats polilèxiques com *ampolla buida*, *concentració inicial de Cr (VI)*, *dissolució 1mM de Hg (II)*, *estructura de l'abocador* i *mostra analitzada* perquè no s'han considerat sintagmes lexicalitzats; unitats com *generador d'electricitat* i *motor* perquè tenen una presència casual en els textos i no s'han considerat pertinents temàticament; unitats com *Junta de Residus* i *Departament de Medi Ambient* perquè no s'han tingut en compte els noms propis d'organismes¹⁵³; etc.

En l'extracció de les unitats dels textos s'ha combinat l'accés lingüístic a les unitats (a través de la forma) i la pertinència conceptual i, doncs, no s'ha seguit una metodologia onomasiològica pura ni semasiològica. La metodologia ha estat establerta *ad hoc* per poder recollir tota aquella informació que podia resultar rellevant per als objectius del treball.

4.2.2 Criteri morfosintàctic

En el segon capítol (apartat 2.3.4) ens hem referit a la noció de *denominació* i hem partit de la base que la definició i la delimitació de la cara formal de la unitat terminològica constitueix un aspecte controvertit de la teoria terminològica per al qual no comptem encara amb una proposta unànimement acceptada. Ens hem referit també a la distinció entre denominació i designació que estableixen nombrosos autors i hem defensat que en l'anàlisi contextual es desdibuixa la frontera entre allò que és una denominació, en sentit estricte, i allò que no ho és.

Efectivament, l'anàlisi de les nostres dades ens permet afirmar que només algunes vegades en un text es presenta amb claredat un terme prioritzat per sobre d'altres fórmules diverses. Sovint ni tan sols apareix el terme que es podria considerar prioritzat i, si apareix, pot no estar marcat com a preferible, ni ser el més freqüent. La situació més habitual és que en el text trobem formes diverses per a una mateixa noció i que no resulti possible a partir del propi text diferenciar-les en denominacions i designacions o paràfrasis, i encara menys seleccionar una unitat com a més fixada per damunt de les altres.

---

¹⁵³ Els únics noms propis que hem recollit són els noms de les lleis de residus.

Ho podem veure en el següent paràgraf sobre tipus d'incineradores de residus que hem extret del corpus especialitzat (pàg. 37) en el qual hem marcat en lletra negreta rodona les quatre unitats que es refereixen a la *incineradora* (de residus normals) i en lletra negreta cursiva, les cinc formes que es refereixen a la *incineradora de residus hospitalaris*:

- “De fet, l'experiència internacional mostra, sens cap mena de dubte, que l'aplicació de límits d'emissions gasoses cada vegada més exigents (actualment, i en l'àmbit de l'Europa comunitària, els Estats membres han d'adaptar les seves normatives a la Directriu del Consell de 8 de juny de 1989 relativa a la prevenció de la contaminació atmosfèrica procedent de noves **instal·lacions d'incineració de residus municipals**), ha provocat la desaparició accelerada de la gran majoria dels *forns intrahospitalaris* existents, davant la impossibilitat de suportar la complexitat i els costos associats als sistemes de depuració de gasos que són necessaris (...). Com a resposta a aquest problema, als països del nostre entorn s'han anat construint *instal·lacions centralitzades* (d'àmbit regional) *específiques d'incineració de residus hospitalaris*. En aquestes plantes, l'impacte dels costos de depuració associats al sistema de depuració de gasos sí que resulta econòmicament suportable.

D'altra banda, també s'han desenvolupat solucions basades en l'explotació de *forns destinats a la incineració específica de residus hospitalaris*, situats al costat dels grans **forns d'incineració de residus sòlids urbans**, i compartint el sistema de neteja de gasos. (...)

Malgrat tot, també la viabilitat de les *plantes centralitzades específiques* pot quedar compromesa si, com ja està succeint en alguns països del nostre entorn (Països Baixos, Alemanya), es produeix un enduriment de les exigències previstes a les normatives sobre emissions gasoses. En la taula 2 es comparen els nivells màxims d'emissions gasoses que, segons les normatives d'Alemanya, els Països Baixos i la CE, es poden assolir en les **instal·lacions d'incineració de residus sòlids urbans**, i, per extensió, en les *instal·lacions d'incineradores de residus hospitalaris*.

Finalment, cal fer esment d'un problema que ja ha esdevingut universal, i que és el fet que les **plantes incineradores de residus** comporten sempre, en major o menor grau, una oposició pública que cal tenir molt present.” (Gallego, J. *Incineració de residus hospitalaris*.)

És per això, i també perquè l'objectiu últim del nostre treball és l'anàlisi de la variació denominativa en sentit ampli, que en cap moment hem intentat traçar aquesta frontera inexacta i recollir només denominacions en el sentit restringit d'unitats més fixades, lexicalitzades i normalment més sintètiques, sinó que ens han interessat també unitats de caràcter més analític. En aquest estudi, doncs, hem treballat amb una concepció àmplia de la noció de *denominació* i hem inclòs també unitats que per a alguns autors no serien denominacions, sinó *paràfrasis*, *designacions* o, simplement, *unitats de discurs*¹⁵⁴. Són

---

¹⁵⁴ N'és un bon exemple el treball “Synonymie et vocabulaires spécialisés”, on Assal rebutja aquestes unitats de la manera següent: “Pour notre part, nous limitons cette notion aux rapports de signification

unitats, doncs, que poden presentar característiques diferents quant al grau de fixació, la freqüència d'aparició, la transparència semàntica i el nivell de síntesi formal. Conscients que amb aquesta opció se'ns obria un camp denominatiu inabastable¹⁵⁵, hem seleccionat la nomenclatura a partir d'un criteri morfosintàctic que presentem a continuació.

Hem recollit totes les unitats monolèxiques de categoria gramatical nominal, i també alguns verbs i adjectius¹⁵⁶, sempre que, com ja s'ha dit, denominessin un concepte especialitzat. També hem recollit les sigles, símbols i fórmules químiques pertinents temàticament.

Dins de les unitats polilèxiques, només hem tingut en compte aquelles estructures morfosintàctiques més prototípiques de les unitats terminològiques, concretament les unitats nominals (amb bases deverbals o no deverbals) amb les estructures següents: [N+SP], [N+A], [N+A+SP], [N+A+A] i [N+N]. L'estructura [N+SP] és una estructura oberta, ja que el sintagma preposicional de l'extensió pot donar lloc a moltes subestructures diferents (i també, subsidiàriament, [N+A+SP], estructura, però, poc rendible). A la taula següent podem veure quines són les possibilitats que trobem dins d'aquesta estructura:

ESTRUCTURA	EXEMPLES
[N+prep(+art)+N] prep = <i>de</i> prep = <i>amb</i> prep = <i>per</i> prep = <i>sota</i> prep = <i>en</i> prep = <i>sobre</i> prep = <i>a</i> prep = <i>per a</i> prep = <i>sens / sense</i>	<i>abocament de residus</i> <i>cobriment amb terres</i> <i>corrosió per dolls</i> <i>corrosió sota tensió</i> <i>partícules en suspensió</i> <i>norma sobre emissions</i> <i>recipient a pressió</i> <i>contenedor per a la recollida</i> <i>vis sens fi / paper sense clor</i>
[N+prep(+art)+N+A] prep = <i>de</i> prep = <i>a</i> prep = <i>per</i>	<i>absència d'oxigen dissolt</i> <i>sobreescalfador a flama directa</i> <i>preu per tona recollida</i>

existant entre des unités terminologiques individuelles (isolées) données comme synonymes. Nous excluons les rapports de signification que peuvent entretenir un terme et une paraphrase analytique servant comme énoncé définitoire. Celle-ci, en tant que développement explicatif, ne saurait être une unité terminologique, et à plus forte raison un synonyme. (Assal, 1993:147)

¹⁵⁵ Ens plantejem com a via posterior l'estudi de les unitats de discurs lliures en general que funcionen com a alternatives per a denominacions fixades.

¹⁵⁶ Entre les unitats monolèxiques hi comptem unitats simples, derivades i compostos de categoria nom, verb i adjectiu. Inicialment es va pensar de recollir només els noms, les unitats referencials amb més pes específic en la transmissió de coneixement especialitzat. Finalment es van incloure també alguns verbs i adjectius que els especialistes van considerar pertinents.

[N+prep(+art)+N+prep(+art)+N] prep = de / prep = de prep = de / prep = amb prep = de / prep = a prep = en / prep = de	<i>bassa de recollida d'aigües</i> <i>cobriment dels residus amb terres</i> <i>reducció de la contaminació a l'origen</i> <i>reducció en origen dels residus</i>
[N+de(+art)+N+A+A]	<i>aprofitament de residus sòlids urbans</i>
[N+de(+art)+N(sigla,fórm,núm...)]	<i>compost de RSU / concentració de SO₂ / Llei de 1975</i>
altres [N+SP]	<i>contaminació del medi ambient / instal·lació d'incineració de residus en massa / llei de residus urbans de 1975 / àrea de recepció i serveis / procés d'absorció per via semihumida / irradiació amb llum UV</i>

Taula 18. Tipus de [N+SP].

Un petit conjunt de denominacions marcades amb l'etiqueta *altres* ha constituït, d'alguna manera, l'excepció al criteri morfosintàctic. Aquestes formes, totes nominals, responen o bé a les mateixes estructures però amb alguna particularitat ([N+A] amb la partícula *no* precedint l'adjectiu —del tipus *nitrogen no hidrolitzable*— o amb un adjectiu abreujat —del tipus *acer inox*.— etc.), o bé a altres estructures que també s'han considerat pertinents i que eren molt poc productives (per exemple, [N+Adv+A] —*desenvolupament ecològicament sostenible, països menys desenvolupats*—, o [A+N] —*primera matèria*—, o formes amb la conjunció *i* —*mobles i trastos, societat urbana i industrial; contenidor carregat i sense desbordament*—, etc.). També hi hem recollit, en el cas del fitxer especialitzat, formes que combinen llenguatge natural i llenguatge artificial (*coeficient U, coeficient U de transmissió de calor, Hg metàl·lic, ió Hg (II), irradiació UV, llei 42/1975, llei 6/1983, llum UV, relació C/N, ZnO en suspensió*, etc.).

Amb aquesta selecció morfosintàctica ha quedat exclosa una quantitat molt important de referències a conceptes especialitzats: des d'un text sencer, a un paràgraf o a una frase i, en l'altre extrem, a un pronom amb una funció anafòrica respecte d'una denominació. I, entremig, han quedat també excloses una gran varietat d'estructures que no responen a patrons formals terminològics, entre les quals cal destacar-ne una d'especialment rendible que és la formada per un nom + una oració de relatiu. Normalment aquesta estructura coincideix amb una denominació fixada, formada per un nom coincident i un adjectiu o sintagma preposicional (*de* + nom) que està parafrasejat per l'oració en l'estructura que hem desestimat perquè hem considerat no lexicalitzada (ni lexicalitzable) com a unitat terminològica. A la taula següent n'oferim alguns exemples:

Forma exclosa	Forma recollida
<i>aigües que escorren superficialment</i>	<i>aigües superficials</i>
<i>aigües que han servit per rentar els fums</i>	<i>aigües de rentat</i>
<i>empresa que es dedica a recuperar oli</i>	<i>empresa recuperadora d'oli</i>

<i>envasos que es podien tornar a omplir</i>	<i>envàs reomplenable</i>
<i>fangs que vénen de la depuradora</i>	<i>fangs de la depuradora</i>
<i>societat que idolatra el consum</i>	<i>societat de consum</i>
<i>substàncies que es poden degradar</i>	<i>substàncies degradables</i>
<i>temperatura que hi ha dins els forns</i>	<i>temperatura d'incineració</i>

Taula 19. Mostra de [N+oració de relatiu].

No s'han recollit com a sinònims dels sintagmes plens les reduccions anafòriques en què la part elidida està representada per un pronom, normalment demostratiu o possessiu (*aquesta fuita*, que es refereix a *fuita de gas*; *el seu tractament*, que es refereix a *tractament de residus*; *llur generació*, que es refereix a *generació de residus*, etc.).

Pel que fa a les unitats adjectives i verbals ja hem dit que no s'han recollit sistemàticament; a la taula següent presentem uns quants exemples de formes adjectives i verbals recollides (sempre monolèxiques) i d'altres d'excloes. Com es pot veure, per a la majoria de les formes excloses comptem amb una denominació monolèxica més fixada:

	Forma exclosa	Forma recollida
Formes adjectives	<i>adequat ambientalment</i> <i>ambientalment desitjable</i> <i>amic -iga de la natura</i> <i>compatible amb el medi ambient</i> <i>degradable de manera natural</i> <i>degradable pels bacteris</i> <i>ecològicament sostenible</i> <i>respectuós -osa amb el medi ambient</i> <i>respectuós -osa amb l'entorn</i>	<i>ambiental</i> <i>ambiental</i> <i>ecològic</i> <i>ambiental</i> <i>biodegradable</i> <i>biodegradable</i> <i>sostenible</i> <i>ecològic</i> <i>ecològic</i>
Formes verbals	<i>col·locar separadament</i> <i>crear una consciència</i> <i>degradar naturalment</i> <i>degradar-se naturalment</i> <i>reduir al mínim</i> <i>transformar en molècules minerals</i>	<i>separar</i> <i>concienciar [sic]</i> <i>descompondre</i> <i>descompondre's</i> <i>minimitzar</i> <i>mineralitzar</i>

Taula 20. Mostra de formes adjectives i verbals.

4.2.3 Criteri formal

No s'han controlat i, per tant, s'han comptabilitzat com una mateixa denominació, les alternances de majúscules i minúscules (*Terra / terra*) i les alternances tipogràfiques del tipus cursiva, cometes, negreta ("*gestió*" de *residus* / *gestió de residus*, *mostra*

“*comercial*” / *mostra comercial*, etc.)¹⁵⁷. Seguint el criteri lexicogràfic, tampoc s’han controlat les diferents formes de flexió d’un lexema (singular i plural d’un mateix nom, forma femenina i masculina d’un mateix adjectiu, etc.) com a denominacions diferents.

---

¹⁵⁷ Tot i que és evident que l’ús d’aquestes marques tipogràfiques té intencionalitat.

4.3. Establiment de la sinonímia

De l'aplicació dels criteris que acabem de presentar hem obtingut les dues nomenclatures definitives (la nomenclatura de textos més especialitzats i la dels textos divulgatius). Per convertir aquestes nomenclatures en dos corpus terminològics on totes les denominacions relatives a una mateixa noció formin una unitat, ha calgut establir uns criteris que presentem en aquest apartat.

L'establiment de la sinonímia, que s'ha de fonamentar en la igualtat nocional, és un dels aspectes metodològics fonamentals d'aquest treball empíric, ja que determina els resultats i la interpretació lingüística que se'n derivarà. Però és també l'aspecte teòric més complex, com hem vist en el capítol dedicat a la noció de sinonímia (vegeu especialment l'apartat 2.3.5 *Equivalència conceptual*). En aquell apartat hem afirmat que si bé és cert que podem fàcilment definir la sinonímia com la igualtat de significat, també ho és que aquesta relació semàntica tan clara intuïtivament no ho és a nivell teòric, perquè tampoc és evident què s'entén per *significat*, *noció* o *concepte*, i per *igualtat* o *equivalència*. Altres problemes teòrics apareixen per la imprecisió d'algunes nocions, que tenen contorns fluids i continguts semàntics poc estables i uniformes. Aquesta imprecisió, més present en alguns camps semàntics que en d'altres, i també més present en uns tipus de conceptes que en d'altres, provoca que sovint resulti molt difícil determinar si es dona igualtat en el contingut semàntic de dues o diverses unitats lingüístiques.

Aquestes dificultats teòriques tenen conseqüències immediates quan, a la pràctica, s'intenta establir si diverses denominacions presenten o no equivalència de significat: la insuficiència teòrica ens aboca a una insuficiència pràctica que és la inexistència de mètodes eficaços per identificar la relació de sinonímia.

Per a l'establiment de la sinonímia en aquest treball ens hem basat en tots els criteris aplicables documentats en la revisió bibliogràfica. En el segon apartat del capítol 2 dedicat a la noció de sinonímia hem conclòs que l'establiment de la sinonímia se sol basar en l'anàlisi de definicions quan es tracta d'estudis no contextuais, i en l'anàlisi de la intercanviabilitat contextual, quan s'estudia la sinonímia en discurs.

En l'apartat 2.3 hem analitzat la definició de la noció de sinonímia des de diverses orientacions terminològiques i això ens ha permès aïllar i classificar les condicions

necessàries per a l'establiment de la sinonímia. Bàsicament, i tenint en compte les proves previstes per Duquet-Picard (1986), en els casos en què la relació de sinonímia pot plantejar algun dubte cal aplicar els següents recursos de verificació:

- comparació de les definicions o dels contextos definatoris
- verificació de la intercanviabilitat denominativa en el nivell dels microcontextos
- identificació de l'hiperònim i dels hipònims immediats
- localització en la xarxa nocional de l'àrea
- consulta als especialistes de l'àrea

Per al nostre treball, centrat en l'anàlisi de la sinonímia real en el discurs, alguns d'aquests recursos han tingut una importància secundària, ja que s'ha prioritzat l'estudi del microcontext i només quan l'observació de tots els contextos d'aparició d'una unitat no han permès l'establiment de la sinonímia s'han tingut en compte els recursos per a l'anàlisi fora de context (definicions i altres informacions sobre el contingut semàntic de les unitats que ofereixen les obres lexicogràfiques i també les obres especialitzades no lexicogràfiques, relacions amb altres conceptes, etc.).

Així doncs, podem afirmar que la unió de diverses denominacions per a una mateixa noció s'ha basat bàsicament en l'anàlisi de contextos, anàlisi efectuada amb exhaustivitat¹⁵⁸ en aquells casos en què la relació no resultava evident. En l'anàlisi dels contextos s'han controlat les marques de sinonímia (tipogràfiques o metalingüístiques) que es poden trobar en els textos, aspecte que desenvolupem immediatament, i també les possibilitats d'intercanviabilitat contextual, aspecte que desenvolupem en l'apartat 4.3.2. D'altra banda, la consulta als especialistes ha estat sistemàtica: han verificat totes les sinonímies i, per als casos dubtosos, han establert la presència o l'absència de sinonímia a partir dels contextos. És important de destacar que si bé és cert que també per als especialistes l'anàlisi contextual resulta més complexa (i més subjectiva) que l'establiment de la relació de sinonímia fora de context, també ho és que tenen un coneixement superior de les extensions semàntiques que prenen alguns termes en discursos menys especialitzats, i determinats fenòmens d'intercanviabilitat restringida al tipus de discurs.

Per a l'establiment de la sinonímia contextual ens hem centrat, com ja hem dit, en l'anàlisi de les marques de sinonímia identificables en els textos i en diverses pautes per

---

¹⁵⁸ L'anàlisi exhaustiva dels contextos, és a dir, de tots els contextos d'aparició d'una unitat determinada s'ha fet a partir de l'eina informàtica TACT. Volem destacar que aquesta anàlisi s'ha fet de manera independent per a cadascun dels dos corpus textuais (en cada corpus terminològic només s'han tingut en compte les ocurrències del corpus textual corresponent).

a la intercanviabilitat contextual. Amb els criteris metodològics que presentem en aquest capítol no pretenem determinar quines unitats *són* sinònimes i quines no, sinó establir quines *considerem* sinònimes i quines no en aquest treball, i per quines raons.

4.3.1 Anàlisi de les marques de sinonímia

Les marques de sinonímia ens han servit per detectar l'equivalència semàntica d'algunes unitats dins d'un mateix text; cal tenir en compte que aquestes relacions sinonímiques que estableix un text sovint poden ser falses fora de context —ho veiem en el primer exemple— o, si més no, dubtoses —ho veiem en el segon exemple:

- “Tot i que *reciclar* és sinònim de *recuperar* (...)”. (D4¹⁵⁹)
- “*Producció neta o reducció de la contaminació a l'origen o minimització de residus i d'emissions contaminants*: totes aquestes expressions fan referència a la gestió empresarial que, través de bones pràctiques, d'un canvi dels processos de fabricació o d'un reciclatge intern, aconsegueix de prevenir la contaminació del procés productiu, en oposició al tractament propi de "final de canonada".” (D18)

En realitat, però, el més habitual és variar discursivament les denominacions sense marcar que la relació existent entre elles és l'equivalència:

- “Un llibret, doncs, que esperem que sigui útil i que ajudi a divulgar aquesta problemàtica de tan difícil solució: els *residus*. Avui més que mai la nostra societat s'ha de preocupar del contingut de les seves *escombraries* i prendre consciència del futur de les seves *deixalles*. Aquest és l'objectiu d'aquest llibret: servir de base de reflexió, que permeti comprendre les múltiples dificultats que suposa, actualment, la gestió dels *residus urbans*.” (D24)

Per a l'anàlisi de les marques de sinonímia que apareixen en els nostres corpus ens hem basat en la proposta de Chukwu i Thoiron (1989)¹⁶⁰ que presentem a continuació. Aquests autors defineixen la reformulació com el procés fonamentat sobre la presència en discurs de dues formes diferents per a un mateix sentit, i afirmen que tota seqüència reformulativa és, per tant, sinonímica.

---

¹⁵⁹ Els exemples van acompanyats d'un codi que els identifica: D i E signifiquen corpus divulgatiu i corpus especialitzat respectivament i el número indica la pàgina. La cursiva dels exemples és nostra.

¹⁶⁰ Altra bibliografia que hem tingut en compte: Mortureux (1993), Rodríguez (1999), Thoiron i Béjoint (1991).

4.3.1.1 Proposta de Chukwu i Thoiron (1989)

Chukwu i Thoiron distingeixen tipus diferents de reformulacions segons la relació que s'estableix entre les unitats que connecta el text. En la taula (que és una elaboració nostra a partir del seu treball, amb els exemples traduïts), s'utilitzen les lletres X i Y per representar les unitats que es relacionen amb la marca que apareix a la tercera columna; Chukwu i Thoiron diferencien la relació entre terme i paràfrasi (X, Y) de la relació entre termes (X, X')

“On partira plutôt de deux types d'entités fonctionnant, pour les premières, comme des unités codées (BEJOINT 1989), et pour les secondes, comme des assemblages créés en discours. Il s'agit pour les premières (notées X, X', X'',...) de termes, pour les secondes (notées Y, Y', Y'', ...) de syntagmes libres.” (Chukwu i Thoiron, 1989:25)

Tipus	Subtipus	Relació	Marca	
Reformulacions construïdes	Copulatives	(X, Y / Y, X)	verb <i>ser</i>	
	Metalingüístiques		denominatives ¹⁶¹ (directes i inverses)	<i>anomenat</i> <i>denominat</i>
			explicatives (directes i inverses)	<i>és a dir, o, entès</i>
	Apositives (directes i inverses)		, - ()	
Reformulacions sinonímiques (directes i inverses)	Terme i terme amb un morfema productiu	(X, X')	o	
	Terme i mot de la llengua general			
	Terme simple i terme sintagmàtic			
	Terme i unitat braquigràfica			
Reformulacions enumeratives	Per llista exhaustiva (contínua o discontinua)	(X, X', X'', ...)	,	
	Per exemplificació		<i>com ara, p. ex., etc.</i>	

Taula 21. Tipus de reformulacions segons Chukwu i Thoiron (1989).

Per fer aquesta distinció entre termes i sintagmes lliures, els autors es basen en quatre criteris: d'una banda, el fet de pertànyer al sistema de denominació d'almenys una de les dues unitats posades en relació (X compleix aquest criteri i Y no); posició relativa d'X i Y en la cadena de discurs (X abans que Y); posició relativa d'X i Y en un contínuum d'opacitat - transparència (X abans que Y) i, finalment, caràcter deliberat de la funció explicativa d'X per Y.

¹⁶¹ *Apellatives a l'original en francès.*

Considerem que, efectivament, aquests criteris, que els autors desenvolupen en el seu treball, poden ajudar a determinar en alguns casos el caràcter més terminològic d'algunes unitats per sobre d'altres. Per bé que en alguns casos puguin resultar insuficients, creiem que aquests criteris, que combinen diferents paràmetres, permeten avançar, a partir de l'anàlisi del discurs, en la distinció entre denominació i designació que hem vist en el segon capítol. No obstant això, creiem que és important no plantejar aquesta qüestió en termes de simplificació excessiva tot buscant una distinció que en moltes ocasions pot ser inexistente, i creiem també que és interessant fer treballs terminològics autènticament descriptius en què no es plantegi necessàriament la distinció apriorística entre denominació i designació o l'existència d'una forma prioritària per damunt de les altres.

A continuació presentem les diverses marques textuais que poden indicar una relació de sinonímia detectades en els nostres corpus; primer analitzem les marques tipogràfiques i després les expressions metalingüístiques. Dins de cada bloc, establim diferents tipus en funció de la reformulació i ho il·lustrem amb alguns exemples¹⁶².

4.3.1.2 Marques tipogràfiques

Cap de les marques tipogràfiques que veurem a continuació (parèntesi, guions i coma¹⁶³) que apareixen als textos per introduir relacions de sinonímia o equivalència serveix directament per a la identificació d'aquesta relació, ja que també tenen una elevada freqüència per a casos en què no es pretén establir sinonímia.

Parèntesi

El parèntesi és la marca més habitual per assenyalar que el text aporta una altra denominació semànticament equivalent, però també és una marca molt utilitzada per a altres relacions que no són d'equivalència, com hem pogut observar en els textos.

Normalment, el parèntesi s'utilitza per presentar una enumeració. D'acord amb la classificació de Chukwu i Thoiron, les reformulacions enumeratives poden ser per llista exhaustiva (primer exemple) o per exemplificació (exemples següents). Observem en les exemplificacions l'aparició d'expressions com *etc.*, *...*, *com*, que indiquen que la llista és

---

¹⁶² Ens plantegem com una via posterior d'anàlisi una descripció quantitativa d'aquestes marques, amb corpus textuais més extensos; en aquest moment ens centrem en les consideracions de caràcter qualitatiu.

¹⁶³ Desestimem altres marques com els dos punts, el signe d'igualtat i l'espai blanc perquè presenten un conjunt petit de casos i uns usos diversificats.

inacabada, i també *fonamentalment, en particular*, que indiquen una selecció d'exemples.

- ❑ “determinades flores bacterianes (bacteris sulfitorreductors i ferrobacteris)” (E11)
- ❑ “Moltes aigües subterrànies en contenen per processos de pol·lució (infiltració d'aigües superficials procedents d'activitats mineres, d'abocaments industrials i fenòmens d'intrusió marina *fonamentalment*)” (E11)
- ❑ “Els metalls pesants (*com* el cadmi, el mercuri *o* el plom) ja existien a la natura, abans que aparegués l'home?” (D31)
- ❑ “demostren l'existència de concentracions més altes de contaminants perillosos (*en particular* hidrocarburs aromàtics i organohalogenats)” (E17)

El parèntesi també s'utilitza, segons la terminologia de Chukwu i Thoiron, per a reformulacions construïdes apositives i per a reformulacions sinonímiques. Podem distingir els grups següents:

a) Parèntesi que indica equivalència entre un terme i una sigla

Aquest és l'ús més freqüent del parèntesi i també la marca més habitual per introduir les sigles. Els exemples de sigles de noms propis relatius a entitats, organismes, programes, etc. són nombrosos:

- ❑ “determinar paràmetres com: matèria orgànica total (MOT), carboni oxidable (COX), grau de descomposició (GD), nitrogen orgànic (NORG), nitrogen no hidrolitzable (NNH), etc.” (E25)
- ❑ “Contingut en matèria orgànica humidificada: àcids húmics i fúlvics (AH i AF)” (E30)
- ❑ “La Fundació Mundial de Recursos (FMR) es va crear el 1984 a Anglaterra” (D5)
- ❑ “La Comissió Oceanogràfica Intergovernamental (COI) de la UNESCO” (D6)

Hem documentat algun cas excepcional en què el terme apareix després de la sigla, i entre parèntesis, provocat pel fet que la sigla és d'ús més habitual que la denominació desenvolupada.

- ❑ “Plàstics: PET (polietilè teraftalat), PVC (clorur de polivinil)” (D3)

b) Parèntesi que indica equivalència entre un terme i una expressió química o matemàtica

Aquesta relació s'estableix menys freqüentment en els nostres textos i només en el corpus de textos especialitzats:

- “formació de parells electró-forat ($e^- - f^+$)” (E6)
- “que no estiguin saturades en relació al carbonat de calci (CaCO_3)” (E11)

c) Parèntesi que indica equivalència entre un terme i una paràfrasi

En alguns casos, els parèntesis contenen una denominació clarament més analítica (explicació, descripció o definició d'aquest terme) que la unitat prèvia a la reformulació:

- “donarà com a resultat l'evaporació del dissolvent (el vehicle aquós dels lixiviats)” (E17)
- “dirigida tant a fomentar-ne el reciclatge (recuperació dels recursos minerals que contenen), com a la protecció dels recursos geològics que poden resultar afectats pels abocaments incontrolats.” (E20)
- “Al final de la graella, i completada totalment la combustió, les escòries (residus incombustibles que queden) cauen en un recipient ple d'aigua anomenat «extractor», on són refredades.” (E38)

Guionet

El guionet presenta una freqüència d'ús molt menor que el parèntesi, però una funció idèntica, deixant de banda el fet que sigles i fórmules s'introdueixen amb el parèntesi i no amb el guionet. Observem en els exemples l'ús del guionet per expressar l'equivalència entre un terme i una definició molt parcial; en el primer cas trobem primer la definició i després el terme, i en el segon, a l'inrevés:

- “Els composts químics menys volàtils i que no s'evaporen es concentren en els residus sòlids romanents -llot-, els quals acaben a un abocador terrestre.” (D14)
- “La primera és el compostatge directe per microorganismes aeròbics -aquells que treballen en presència d'oxigen.” (D32)

Igual que el parèntesi, el guionet també pot introduir enumeracions:

- “els arbres han hagut de fabricar les seves fulles a partir d'elements simples -de l'aigua, l'anhídrid carbònic i les sals minerals-” (D30)

Coma

La coma s'utilitza per a les reformulacions apositives; observem en els exemples com efectivament trobem primer el terme i després la paràfrasi que (vegeu l'últim cas) pot arribar a definició:

- ❑ “La brossa orgànica, separada a casa en un cubell anirà a la planta de compostatge on es transformarà en uns mesos en compost, un adob molt valuós per a la terra.” (D7)
- ❑ “El resultat final és el compost, adob orgànic biològic, per fertilitzar la terra.” (D7)
- ❑ “Aquestes matèries lentes de mineralitzar-se no són pas per això inútils: formen l'humus, la matriu on arrelen els arbres i on viuen també altres éssers vivents del sòl.” (D31)

La coma serveix també per establir una relació d'equivalència entre més de dues unitats:

- ❑ “Cada cop hi ha més productes al mercat que assegurin la seva bondat ambiental, que són "ecològics", verds, amics de la natura...” (D9)

4.3.1.3 Expressions metalingüístiques

A continuació presentem els verbs més productius per a les reformulacions (*ser* i *anomenar*), després els usos de la conjunció adversativa *o* i, finalment, els connectors del tipus *és a dir*, *en altres paraules*, etc.

Deixant de banda la conjunció *o*, que normalment és adversativa, en tots els altres casos d'aquest bloc trobem una majoria de casos d'expressió d'equivalència superior al que hem vist al bloc anterior, referent a les marques tipogràfiques.

Verbs ser i anomenar

Com hem vist a la taula 21, Chukwu i Thoiron denominen *reformulacions copulatives* les que es construeixen amb el verb *ser* i *reformulacions metalingüístiques denominatives* les que es construeixen amb el verb *anomenar* i fan aquesta diferenciació a partir del tipus de relació d'equivalència que s'estableix ja que les primeres funcionen normalment en el pla referencial i les segones fan intervenir un mecanisme de relació que fa evident l'aspecte metalingüístic del procés de reformulació.

Efectivament, en els exemples amb el verb *ser* trobem primer una denominació, que sol coincidir amb un terme establert i després una definició; i, en canvi, amb el verb *anomenar* es dona la situació inversa i la denominació pot ser més analítica, com es veu en els exemples següents:

- ❑ “Un abocador *és* una zona de terreny en la qual es disposen escombraries tot compactant-les, a fi que fermetin sense aire i es descomposin.” (D2)
- ❑ “Només cal separar cada tipus de residu i dipositar-lo en el contenidor adequat; *és* el que *s'anomena* recollida selectiva dels residus.” (D12)

D'altra banda, el verb *ser* sempre introdueix una relació clarament d'equivalència i, en canvi, *anomenar* s'utilitza també per a reformulacions enumeratives d'exemplificació:

- “El problema és complexe en ésser diversos els factors motivadors, podem *anomenar* com més importants les condicions de fluxe, la composició de les canonades i les característiques biològiques i físico-químiques de l'aigua.” (E11)
- “Metalls pesants. *S'anomenen* així el cadmi, el mercuri, el plom...” (D26)

Tant d'un verb com de l'altre trobem una presència més elevada d'exemples en el corpus de textos de divulgació, originada per la finalitat didàctica d'aquests textos:

- “Però dins d'aquesta sitja ben aïllada hi treballen microorganismes anaerobis que *són* els que treballen sense aire” (D29)

El verb *ser* presenta variants amb doble negació del tipus *no ser altra cosa que*, *no ser sinó*, etc. i també s'utilitza per introduir més informació de l'ús el terme, com veiem en els dos últims exemples de la llista següent:

- “Una incineradora *no és altra cosa que* un forn on es cremen les escombraries reduint-ne el volum i inertitzant-les.” (D2)
- “Una ecoauditoria *no és sinó* un estudi o balanç de la factura ambiental de les empreses o, com en aquest cas, de la gestió d'un ajuntament.” (D19)
- “En primer lloc, es va intentar tractar els llixiviats com el que en realitat *són des del punt de vista químic*: unes aigües residuals amb concentracions de contaminants superiors en diversos ordres de magnitud a les «habituals».” (E16)
- “els microorganismes no fan altra cosa que desmuntar les grans molècules minerals *-és una mineralització com diuen els biòlegs*.” (D29)

També el verb *anomenar* pot anar acompanyat d'altra informació d'ús, amb el terme marcat tipogràficament o bé alternar amb el verb *denominar*:

- “La destrucció tèrmica mitjançant la incineració és un procés que utilitza la combustió a altes temperatures (800° C o més) per convertir el residu hospitalari, *també anomenat, més pròpiament*, residu biosanitari (RB), en un material no combustible, esterilitzat i de menor volum.” (E34)
- “La crema indiscriminada de matèries plàstiques produeix gasos tòxics, *anomenats genèricament PICs*” (D2)
- “Al final de la graella, i completada totalment la combustió, les escòries (residus incombustibles que queden) cauen en un recipient ple d'aigua *anomenat* «extractor», on són refredades.” (E38)

- ❑ “La màquina *denominada* compactadora de pota de cabra és un vehicle automotor articulat amb motor Diesel, equipat amb cilindres d'acer dotats de ganivetes en lloc de rodes, que assegurin la trituració i la compactació dels residus” (E24)

Observem que amb el verb *anomenar*, la definició es converteix més aviat en una perífrasi o simplement en una referència més genèrica:

- ❑ “i per això es pot gestionar a partir de recollides especials o articulant àrees d'emmagatzematge com són les *anomenades* deixalleries.” (D3)
- ❑ “Després posem el fang primari i el secundari del fons dels dipòsits de decantació per enviar-los a aquesta espècie de sitja que *s'anomena* digestor...” (D29)

Conjunció o

La conjunció *o* és adversativa i, per tant, normalment no expressa equivalència; molt sovint, però, serveix justament per expressar adversitat formal per a un mateix significat. Concretament, és el cas típic per a reformulacions clarament sinonímiques, entre dos termes fixats:

- ❑ “Tanmateix, es pot concebre la instal·lació d'un sobreescalfador «consumible *o* de sacrifici» i canviar-lo cada any o període pràctic similar” (E33)
- ❑ “A l'agricultura ecològica *o* biològica se la pot definir com un sistema de producció agrícola que respecta el medi ambient perquè no fa servir productes químics de síntesi, conserva la fertilitat del sòl i la diversitat genètica i utilitza de forma òptima els recursos energètics.” (D21)
- ❑ “Si s'abandonen deixalles *o* residus que poden perjudicar, a més de l'equilibri natural, la salut de les persones” (D22)
- ❑ “Els amos de les botigues proporcionen les dades obligatòries sobre els seus “assistents ecològics” *o* drapaires, que reben a canvi una camisa verda” (D4)

Però també es pot utilitzar per expressar relació entre terme i paràfrasi, i molt poques vegades per introduir una definició després d'un terme:

- ❑ “El líquid tòxic resultant, *o* lixiviat, arriba als rierols, rius, llacs, i contamina les pesqueries, les àrees de posta d'ous i les aigües superficials.” (D14)
- ❑ “Abans de pensar a reciclar *o* reconvertir altra vegada un producte en matèria primera té més coherència reparar-lo, reformar-lo i renovar-lo a fi de poder-lo reutilitzar.” (D3)

El problema que presenta la conjunció *o* per a la detecció de la sinonímia és que pot resultar ambigu determinar si l'adversitat expressada fa referència a la forma o al contingut:

- ❑ “filtres *o* depuradors que recullen i creen residus tòxics en estat sòlid i líquid;” (D13)
- ❑ “Incineradores d'aire controlat *o* pirolítiques” (E35)
- ❑ “Tanmateix, la reutilització, en el cas de determinats embalatges *o* contenidors, només requereix una actitud positiva sense mandra, per fer el gest de canviar el buit pel ple.” (D3)
- ❑ “A Taiwan, Dinamarca, Mèxic i Tailàndia més del 80% del paper ja es produeix a base de pasta de paper vell *o* utilitzat.” (D4)

Connectors és a dir¹⁶⁴, en altres paraules, *etc.*

És a dir és el connector reformulador més freqüent en el nostre corpus. Normalment introdueix una perífrasi definitòria després d'una denominació, que sol correspondre a un terme fixat, però també podem trobar primer la perífrasi de definició:

- ❑ “Dues terceres parts de la massa de les vostres deixalles, surt en forma de fums. *És a dir* són transformades en gasos barrejats amb pols.” (D25)
- ❑ “Unes dues terceres parts són materials orgànics naturals. *És a dir* matèries directament o indirectament produïdes per éssers vius: cartró i paper (fabricats a partir de la fusta), peladures, restes de menjar...” (D26)
- ❑ “La depuració només és eficaç en substàncies que es poden degradar naturalment, *és a dir* sobre les substàncies orgàniques anomenades biodegradables” (D28)

Trobem encara una diversitat important d'altres expressions, molt menys fixades i freqüents: *ser sinònim de*, *usar com a substitut de*, *en altres paraules*, *en altres termes*, *etc.* Són expressions que poden introduir reformulacions sinonímiques:

- ❑ “Però reciclar té altres significats paral·lels. Potser el més habitual és el *d'usar el mot* reciclatge *com a substitut de* reutilitzar. Així, utilitzar el paper de fotocopia defectuós i escriure-hi per l'altra cara *s'assimila* al concepte de reciclatge.” (D3)
- ❑ “Tot i que reciclar *és sinònim de* recuperar, i per tant d'estalvi, cal pensar que hi ha despeses de transport, emmagatzematge, tria, etc. i que en definitiva és un mètode de tractament i revalorització de deixalles.” (D4)
- ❑ “La incineració és pensada com una solució exclusiva per a la fracció dels residus no aprofitables, anomenada RFD en la nomenclatura internacional *i que es podria traduir per* combustible derivat del residu.” (DV17)

però també poden introduir reformulacions metalingüístiques, directes o inverses:

- ❑ “La idea principal és que per reciclar primer cal fer una recollida selectiva de les deixalles. *En altres paraules*, que cal triar les escombraries i col·locar-les separatament.” (D3)

---

¹⁶⁴ Bach ha treballat aquest connector per al català (1996, 1997) i ha demostrat que el grau d'equivalència entre els enunciats units per aquest connector és molt variable.

- ❑ “En l'aspecte químic, aquests organismes "desmunten" les fulles, per tornar a donar aigua, anhídrid carbònic i sals minerals. *En altres termes, s'encarreguen de mineralitzar.*” (D30)
- ❑ “Només cal que prenguem consciència que a la nostra societat, l'aigua *és una mena de camió d'escombraries* que també transporta deixalles!” (D27)
- ❑ “El bosc ignora el concepte d'escombraries, que és un atzucac en el pla econòmic. *Bé qui diu "atzucac" diu "acumulació"...*” (D30)

4.3.2 Anàlisi de la intercanviabilitat contextual

En l'anàlisi de les possibilitats d'intercanvi que presenten dues o més unitats en un context concret cal precisar, d'acord amb la bibliografia que hem revisat en capítols anteriors, en quina part del significat es centra l'anàlisi ja que, del conjunt d'elements de sentit, es pot tenir en compte només la part denotativa o conjuntament la part denotativa i la part connotativa¹⁶⁵.

Si mantenim aquesta distinció entre denotació i connotació¹⁶⁶, podem afirmar que, en aquest treball, les unitats considerades sinònimes presenten, quant a la denotació, una elevada coincidència dels elements de sentit, i una presència mínima d'elements de contrast.

A nivell denotatiu, l'establiment de l'equivalència nocional normalment no resulta problemàtic perquè hem treballat únicament amb l'anàlisi contextual de denominacions que es refereixen a conceptes especialitzats dins d'una xarxa nocional determinada i això, per bé que amb més excepcions de les que s'accepten des d'un enfocament clàssic de la terminologia, fa que l'establiment de la sinonímia sigui més assumible que en l'anàlisi d'unitats menys delimitades conceptualment, sense la referència a una estructura temàtica i sense realitzacions en contextos analitzables.

A nivell connotatiu, les unitats en concurrència sinonímica que hem documentat no presenten diferències rellevants ni des d'un punt de vista funcional, ni dialectal ni gramatical. Les úniques diferències rellevants són de caràcter pragmàtic i tenen a veure amb la freqüència d'aparició, amb el grau de lexicalització i amb la situació de comunicació.

---

¹⁶⁵ Segons Duquet-Picard i Dion (1983:233), i com ja hem recollit en el segon capítol (apartat 2.3.7), cal parlar de *substituïbilitat* en relació a la denotació i d'*intercanviabilitat* en relació a la connotació.

¹⁶⁶ Des dels actuals plantejaments d'orientació cognitiva es defensa que no és una distinció vàlida, però en aquest treball la mantenim perquè presenta una operativitat pràctica inqüestionable.

Entre la denotació i la connotació és on trobem un dels elements de sentit que planteja més problemes per a l'establiment de la sinonímia; ens referim als sinònims que presenten diferències en la conceptualització¹⁶⁷, casos de variació conceptual que, des del nostre punt de vista, tenen un interès especialment rellevant i als quals dediquem atenció especial en el capítol de classificació semàntica.

Com ja hem dit, hem establert les sinonímies a partir de l'anàlisi dels contextos i han estat verificades (i en molts casos detectades) pels especialistes. La majoria de sinonímies no han comportat anàlisis específiques perquè presenten intercanviabilitat inequívoca. A continuació (apartat 4.3.2.1) presentem diferents situacions d'intercanviabilitat inequívoca que hem distingit.

Una minoria prou important, però, presenten intercanviabilitat equívoca per diferents factors. A l'apartat 4.3.2.2 presentem alguns dels factors més rellevants i els criteris que hem tingut en compte per determinar l'existència o l'absència de la relació de sinonímia.

4.3.2.1 Intercanviabilitat inequívoca

Presenten intercanviabilitat inequívoca les unitats que són simultàniament sinònimes a nivell contextual i extracontextual (fora de context), però també és el cas d'algunes unitats que són sinònimes a nivell contextual i no extracontextual.

Sinonímia contextual i extracontextual

Normalment, la referència a un mateix significat és inqüestionable en el cas de variació entre un terme i la forma artificial corresponent¹⁶⁸. Aquesta forma alternativa pot ser totalment artificial i establerta internacionalment, com una fórmula química o un símbol, o pot ser menys artificial i fixada (normalment, però no necessàriament) per a una llengua, com les sigles.

També ens trobem davant d'una sinonímia simultàniament contextual i extracontextual quan alternen dues formes que difereixen per un canvi molt simple, que pot ser ortogràfic o morfosintàctic. Aquesta lleu variació pot ser la presència o l'absència d'un

---

¹⁶⁷ Alguns autors s'hi refereixen com diferències de *motivació*, i d'altres, d'*evocació*. Vegeu apartat 3.1.7.3.

¹⁶⁸ En aquest primer cas, la intercanviabilitat podria tenir restriccions de caràcter pragmàtic (usos més o menys especialitzats) però no pel que fa al contingut denotatiu.

guionet o d'un espai blanc, la presència o l'absència d'un article en termes sintagmàtics, l'alternança de singular i plural en el complement d'un terme sintagmàtic, etc¹⁶⁹.

Un últim exemple de referència inqüestionable a un mateix significat ens l'ofereixen els sinònims terminològics, sinònims específics de l'àrea que les obres lexicogràfiques consideren sistemàticament equivalents. Són unitats que tenen un valor especialitzat semànticament idèntic tant des d'un punt de vista denotatiu com, normalment, connotatiu.

Sinonímia només contextual

En un context determinat podem trobar usades indistintament dues unitats per fer referència a una mateixa noció que en altres contextos no resultarien intercanviables per raons diverses.

Una denominació sintagmàtica i la forma reduïda corresponent (ja sigui en la base o en l'extensió del sintagma) en són un primer exemple. Aquest tipus de sinònims, d'origen i funcionament anafòrics, presenten un grau de substituïbilitat contextual total, però fora de context són necessàriament no sinònims, ja que fora de context el concepte denominat correspondria al genèric¹⁷⁰.

També considerem que la sinonímia és només contextual quan un terme clarament fixat es troba en concurrència amb una unitat més analítica, que parafraseja el sentit del terme sintètic especialitzat.

En context poden aparèixer també usats indistintament falsos sinònims lèxics, unitats que serien clarament no sinònimes fora del context o dels contextos analitzats. Es tracta de termes que no poden ser sinònims perquè denominen conceptes diferents, però que poden arribar a utilitzar-se indistintament en context perquè són conceptes molt pròxims semànticament. Normalment mantenen, fora de context, relacions de tipus genèric / específic, part / tot, etc.

Els falsos sinònims són freqüents, especialment en els textos menys especialitzats. A continuació podem observar l'alternança entre dues unitats que mantenen una relació de meronímia extracontextual. En el conjunt dels textos del corpus de divulgació, trobem

---

¹⁶⁹ Tant en aquest cas com en l'anterior, normalment en terminologia es considera que una de les dues formes és pròpiament la denominació, i l'altra és una variant.

¹⁷⁰ En el capítol següent veurem que alguns tipus de reduccions no responen completament a aquest esquema.

13 ocurrencies de *claveguera* i només una vegada la denominació d'aquest concepte es fa a través de *sistema de clavegueres*.

- “Recordem que l’oli es recull per evitar que vagi a parar a les *clavegueres* i contami ni les aigües, i per aprofitar-ho com a matèria primera per fer sabó.” (D8) / “Abocar els residus industrials als rius, als mars, als *sistemes de clavegueres*, al subsòl o a l’aire amaga els residus però enverina el medi ambient.” (D14)

Però també podem trobar exemples de falsos sinònims en els textos més especialitzats:

- “Resultats de les anàlisis de SO_2 (*acidesa forta*) a 17 nuclis urbans de les comarques de Barcelona (1984-85).” (E4)

Efectivament, el grau d’acidesa de l’aire es determina amb la mesura de la concentració del SO_2 i el que es busca és detectar si existeix un grau d’acidesa excessiu, grau que rep el nom d’*acidesa forta*. En els textos trobem vuit vegades la denominació *acidesa forta* per denominar aquest grau de concentració de diòxid de sofre però dues vegades es denomina directament SO_2 .

4.3.2.2 Intercanviabilitat equívoca

En una minoria de casos, però, l’establiment de la relació de sinonímia a partir de la intercanviabilitat contextual esdevé problemàtic per raons diverses. A continuació presentem tres d’aquestes raons: en les dues primeres hem considerat que la sinonímia és existent i, en la tercera, hem considerat que la sinonímia és inexistent.

Sinònims amb variació conceptual

La majoria de sinònims en què es dona un canvi lèxic presenten sinonímia relativa¹⁷¹, perquè l’existència d’un element lèxic diferent sol comportar un canvi de matís conceptual. De vegades, es pot tractar d’un mateix concepte observat de maneres diferents, o d’èmfasis en aspectes diferents d’una mateixa idea¹⁷².

Observem els fragments següents:

---

¹⁷¹ En una minoria, constituïda pels sinònims terminològics que hem vist més amunt, el nivell d’equivalència és més elevat.

¹⁷² En el capítol de classificació semàntica (capítol 7) analitzem en profunditat aquest fenomen i distingim diferents graus d’equivalència; aquí ens proposem només de fer una primera presentació de la variació conceptual per il·lustrar els criteris amb què s’han establert les sinonímies.

- “El reciclatge té efectes econòmics: estalvia matèries primeres, *aigua* i *energia*.” (D2)
- “Les últimes activitats de la UNESCO inclouen un taller, el 1992, sobre la protecció dels *recursos d'aigua* davant dels impactes de la construcció, el funcionament i les situacions d'emergència derivades de les centrals nuclears.” (D6)
- “A l'agricultura ecològica o biològica se la pot definir com un sistema de producció agrícola que respecta el medi ambient perquè no fa servir productes químics de síntesi, conserva la fertilitat del sòl i la diversitat genètica i utilitza de forma òptima els *recursos energètics*.” (D21)

En els textos de medi ambient trobem un nombre elevat d'ocurrències dels conceptes *aigua* i *energia* com a recursos naturals que cal preservar. Tot i que *aigua* i *energia* és la manera habitual de referir-se a aquests conceptes, trobem també una ocurrència de *recursos d'aigua* i una de *recursos energètics*, denominació amb la qual es fa èmfasi en el seu caràcter de recurs natural.

- “Els amos de les botigues proporcionen les dades obligatòries sobre els seus “*assistents ecològics*” o *drapaires*, que reben a canvi una camisa verda i un carnet identificador, i se'ls assigna un itinerari determinat. (...) Així, les botigues de trastos vells proporcionen cada matí als *ecoassistents* uns diners inicials.” (D4)

En el fragment anterior veiem l'alternança de tres denominacions per a un mateix concepte. *Drapaire* és la denominació més tradicional i freqüent (4 ocurrències), però observem que s'ha produït la necessitat de trobar una nova denominació més ben connotada i que, a més, respongui a l'actualització del significat (les noves funcions d'aquest ofici); això porta l'aparició d'*assistent ecològic* (amb una marca tipogràfica que ens informa de la novetat de la proposta) i, posteriorment, d'*ecoassistent*, ja sense cap marca, i amb diverses ocurrències.

En algun cas, la sinonímia contextual entre falsos sinònims només ha estat detectada a partir de l'anàlisi dels especialistes. Així, per exemple, inicialment havíem separat el significat de *deixalles orgàniques* (i els sinònims *brossa orgànica*, *fracció orgànica*, *matèria orgànica*, *restes orgàniques*, *materials orgànics naturals*, *residus d'origen natural*, *restes d'origen natural* i *residus urbans d'origen natural*) del significat de *residus biodegradables* (i els sinònims *substàncies biodegradables* i *material biodegradable*)¹⁷³ ja que fora de context són conceptes molt pròxims però diferents i en els contextos no hi havia prou informació per pressuposar-ne un ús indistint. Els especialistes, però, no van dubtar a unir totes aquestes denominacions perquè són en

---

¹⁷³ Un exemple paral·lel és el de *brossa no orgànica*, *material inorgànic* i *fracció inorgànica*, per una banda, i *substàncies no biodegradables* i *substàncies no-biodegradables*, per l'altra.

realitat maneres diferents de referir-se a un sol concepte, que correspondria a *residus compostables*, denominació que no es documenta en els textos.

Sinònims polisèmics

Un dels factors més habituals i complexos d'imprecisió conceptual és el caràcter polisèmic d'algunes unitats. Alguns conceptes amb un nivell molt elevat d'aparició poden, en un procés cap a la polisèmia, perdre la delimitació semàntica original i ampliar-la fins a cobrir, parcialment o totalment, l'àrea semàntica d'altres conceptes. Els conceptes "ocupats" són necessàriament molt pròxims semànticament. En aquests casos, una forma que inicialment denominava un concepte delimitat i establert passa a cobrir una àrea semàntica polisèmica de contorns poc definits.

Hi ha dos aspectes que contribueixen a dificultar el tractament d'aquestes unitats: d'una banda, el fet que no es tracti d'un procés uniforme i lineal sinó que més aviat el puguem qualificar d'inestable, indefinit i inacabat, ja que la mateixa denominació pot reaparèixer en qualsevol moment amb el seu significat original, amb un nou significat, amb un significat intermedi, etc. D'altra banda, el fet també habitual que les denominacions fixades dels conceptes "ocupats" iniciïn, com a conseqüència d'aquest moviment, processos polisèmics idèntics.

El resultat sol ser que un conjunt de conceptes delimitats i amb una sola denominació fixada es converteix en un conjunt de conceptes més desdibuixats i denominats amb diverses denominacions cadascun. Així, per exemple, *reciclatge*, *reutilització* i *recuperació* (i també els verbs i els adjectius corresponents) són denominacions fixades per a conceptes especialment ben delimitats¹⁷⁴ però aquest procés polisèmic, provocat sobretot pel fet de ser conceptes d'ús corrent tant en textos més especialitzats com de divulgació, i tant en usos orals com escrits de l'àrea de tractament residus, ha fet que, per exemple, *reciclatge* s'utilitzi per al seu sentit original, per a un sentit nou molt més

---

¹⁷⁴ Són termes fixats legalment per les lleis de residus i, d'altra banda, apareixen definits tant en les obres lexicogràfiques com terminogràfiques per tal com són termes bàsics de l'àrea. En el *Diccionari de gestió ambiental* (Termcat, 1997) trobem les definicions següents:

Reciclatge: Opció de valorització consistent a reutilitzar un residu en el procés de fabricació del mateix producte, o d'un producte amb una funció anàloga.

Recuperació: Opció de valorització consistent a aprofitar les substàncies o els recursos energètics valuosos continguts en un residu.

Reutilització: Opció de valorització consistent a utilitzar de nou un residu en la seva forma original per al mateix o diferent ús.

global (que correspondria bàsicament al concepte més genèric de *valorització*¹⁷⁵) o per al sentit específic de *reutilització* o *recuperació*.

El paràgraf següent, extret del corpus divulgatiu, és un bon exemple d'aquest cas de polisèmia:

- “Però *reciclar* té altres significats paral·lels. Potser el més habitual és el d'usar el mot *reciclatge* com a substitut de *reutilitzar*. Així, utilitzar el paper de fotocopia defectuós i escriure-hi per l'altra cara s'assimila al concepte de *reciclatge*.” (D1)

Si bé és cert que l'establiment dels diferents sentits d'una unitat polisèmica resulta complex, sobretot si aquests sentits són molt pròxims, cal dir que l'anàlisi de totes les ocurrències en tots els contextos ha permès normalment d'agrupar les ocurrències en grups diferents, que han constituït sentits diferents. Si en algun cas això no ha estat possible, s'ha optat per la solució que menys biaix pogués produir en els resultats: deixar de banda aquelles ocurrències per a les quals no es podia precisar amb rigor el sentit¹⁷⁶.

En l'establiment de sinonímies no s'ha prioritzat cap forma per damunt de les altres perquè en aquest treball es pretén estudiar el fenomen de la variació denominativa des d'una orientació descriptiva i sobre l'ús real, sense entrar en consideracions sobre la preferència d'una forma sobre una altra. D'altra banda, tot i que pot resultar metodològicament senzill de prioritzar una forma en els casos de sinonímia només contextual i, fins i tot, per a la majoria de casos de sinonímia fora de context, la selecció d'una forma per damunt de les altres en els casos de sinonímia relativa planteja problemes constants i de difícil resolució.

Sinonímia inexistent

Atès que el criteri bàsic per establir les relacions de sinonímia en aquest treball ha estat que els termes siguin sinònims en context, amb independència de si ho són o no ho són fora de context, tots els exemples que responen a alguna de les situacions descrites fins ara s'han pres com a sinònims.

La tercera causa que condueix a una situació de sinonímia contextual equívoca és la falta d'informació d'alguns contextos. Efectivament, en alguns casos no es pot determinar si hi ha sinonímia contextual a partir de la informació que aporten els contextos,

---

¹⁷⁵ *Valorització*: Conjunt d'operacions que tenen per objectiu que un residu torni a ser utilitzat, totalment o parcialment.

especialment quan hi ha poques ocurrencies d'aparició, o quan els conceptes no estan prou establerts o, fins i tot, fixats per llei. Ho veiem en el següent fragment extret del corpus textual especialitzat (pàg. 20):

- “Segons la Llei de residus industrials de 1983 Residu industrial: qualsevol material sòlid, pastós o líquid que resulta d'un procés de fabricació, de transformació, d'utilització, de consum o de neteja, el productor o posseïdor del qual el destina a l'abandonament. La diferenciació entre residu urbà i industrial no està gens clara. Està pendent d'una normativa unificadora que aclareixi els problemes que actualment es produeixen arran de les deficiències que hi ha en la definició.”

Tot i que en l'establiment de la sinonímia generalment no s'ha tingut en compte si les unitats mantenen o no una relació de sinonímia extracontextual¹⁷⁷, aquest ha estat un criteri utilitzat per als casos en què la informació contextual era insuficient. Concretament, hem considerat sinònimes aquelles unitats que ho són fora de context quan en context la relació resultava equívoca, i no hem considerat sinònimes aquelles unitats que també fora de context mantenen una relació de sinonímia equívoca o inexistent.

Un exemple de sinonímia contextual dubtosa i sinonímia extracontextual inexistent seria *establiment sanitari*, unitat documentada en els textos i que presenta una sinonímia contextual dubtosa amb *hospital* que també hi apareix. Res ens permet afirmar que apareguin usats indistintament i, a més, *establiment sanitari* és, fora de context, un genèric en relació a *hospital*. Igualment, *aigües subterrànies* sembla un sinònim de *capa freàtica*; sabem que a la *capa freàtica* hi ha les *aigües freàtiques* (que no hem documentat en els textos) i els diccionaris defineixen aquest terme com “les aigües subterrànies més pròximes a la superfície”. Documentem només una sola ocurrencia de cada terme i quan en el text apareix *aigües subterrànies*, no podem assegurar que es refereixi només a les aigües de la *capa freàtica*.

Altres exemples serien *central nuclear* i *instal·lació nuclear* (pot haver-hi instal·lacions nuclears que no siguin centrals nuclears); i també *espècie de peixos* i *espècie aquàtica*; o *política de reciclatge*, que estaria continguda dins de *política ambiental*, encara que en els textos poden semblar termes usats indistintament.

---

¹⁷⁶ Aquest ha estat precisament el cas de *reciclatge*, raó per la qual finalment no s'ha fet una distinció de tots els seus sentits possibles.

¹⁷⁷ I, així, no s'han considerat sinònims les unitats sinònimes en l'àrea temàtica de medi ambient però que en els nostres textos no han aparegut usades indistintament (és a dir, sinònims extracontextuals però no contextuals).

En d'altres casos de sinonímia contextual dubtosa no s'ha pogut establir si, fora de context, les unitats serien sinònimes o no, perquè de les obres lexicogràfiques no s'obté una resposta en aquest sentit. Aquests casos, en què és tan probable la relació de cohiponímia com la de sinonímia, també han estat finalment desestimats.

Així, per exemple, *bàscula de plataforma*, *bàscula automàtica* i *bàscula pont* (amb una sola ocurrència d'aparició) semblen diferents tipus de bàscula, però també podrien ser denominacions diferents d'un mateix tipus de bàscula.

Segurament l'exemple més complex d'aquesta situació que descrivim és el que plantegen les denominacions següents provinents del corpus de divulgació:

Peril·losos / especials	Tòxics / indesitjables	Contaminants
▪ <i>residus peril·losos</i> ▪ <i>substàncies peril·loses</i> ▪ <i>residus especials</i> ▪ <i>productes especials</i> ▪ <i>residus problemàtics</i> ▪ <i>productes problemàtics</i> ▪ <i>materials problemàtics</i>	▪ <i>residus tòxics</i> ▪ <i>deixalles tòxiques</i> ▪ <i>escombraries tòxiques</i> ▪ <i>productes tòxics</i> ▪ <i>substàncies tòxiques</i> ▪ <i>elements tòxics</i> ▪ <i>materials tòxics</i> ▪ <i>elements contaminants tòxics</i> ▪ <i>contaminants tòxics</i> ▪ <i>pol·luents tòxics</i> ▪ <i>tòxics</i> ▪ <i>substàncies indesitjables</i> ▪ <i>substàncies indesitjables per a la natura</i> ▪ <i>compostos indesitjables</i>	▪ <i>residus contaminants</i> ▪ <i>materials contaminants</i> ▪ <i>matèries contaminants</i> ▪ <i>elements contaminants</i> ▪ <i>substàncies contaminants</i> ▪ <i>contaminants</i>

Taula 22. Residus tòxics: sinonímia contextual i extracontextual dubtosa.

Les tres columnes indiquen els tres sentits que finalment s'han distingit i que es podrien considerar també diferents fora de context, tot i que no hi ha un acord entre l'opinió dels especialistes i tampoc entre les diferents obres (els *residus especials* poden ser-ho per raó de la seva toxicitat però també pel seu volum o pel fet de ser inflamables, etc.; i els *residus tòxics*, que són també *residus contaminants*, es distingeixen dels contaminants pel grau, ja que no tot el que contamina és necessàriament tòxic). En context, però, el conjunt complet de denominacions presenta un nivell d'intercanviabilitat elevat.

El nombre d'exemples que s'han trobat en aquesta situació doblement dubtosa no és important des d'un punt de vista quantitatiu, però sí que ho és des d'un punt de vista qualitatiu; observem-ne només un últim cas a partir dels fragments següents:

- “ (...) cal que aquestes activitats no contaminin, que preservin la *diversitat natural* i cultural i que garanteixin la capacitat de les generacions futures per cobrir les seves necessitats. (...) Cal un compromís global per desenvolupar i aplicar, energies netes i descentralitzades, per consumir assenyadament només recursos renovables, per substituir rutinàriament el que s'extreu i per respectar la *diversitat biològica* i les cultures indígenes.” (D13/16)

- “A l'agricultura ecològica o biològica se la pot definir com un sistema de producció agrícola que respecta el medi ambient perquè no fa servir productes químics de síntesi, conserva la fertilitat del sòl i la *diversitat genètica* i utilitza de forma òptima els recursos energètics.” (D21)

Diversitat natural i *diversitat biològica*, més genèric el primer i més específic el segon, són termes sinònims contextuals, i també *biodiversitat*, que apareix en altres contextos. En canvi, *diversitat genètica*, podria ser també un sinònim contextual i no hi ha hagut acord entre els especialistes sobre si serien sinònims fora de context, per la qual cosa no s'ha establert una relació de sinonímia en aquest cas.

4.3.3 Anàlisi de la freqüència conceptual

La variació denominativa, objecte d'anàlisi d'aquest treball, només pot tenir lloc quan un concepte és denominat més d'una vegada. Per aquesta raó hem optat per aplicar un criteri de freqüència conceptual¹⁷⁸ pel qual s'han suprimit totes les unitats conceptuais que han aparegut només una vegada en cada corpus i, doncs, s'han mantingut aquelles que apareixen un mínim de dues vegades, ja sigui amb la mateixa denominació o amb diverses.

Així, en els fitxers trobem conceptes representats per una sola denominació, i aquesta denominació apareix com a mínim dues vegades, i conceptes representats per dues o més denominacions, i aquestes denominacions apareixen una o més vegades. No trobem,

---

¹⁷⁸ Aquesta operació s'ha realitzat durant la fase de revisió, de manera idèntica, i per separat, en els dos fitxers, després d'haver agrupat aquells casos de diferents denominacions referides a un mateix concepte.

però, cap concepte representat per una sola denominació amb una freqüència d'una sola aparició, perquè han estat suprimides per l'aplicació d'aquest criteri bàsic¹⁷⁹.

---

¹⁷⁹ No hem comptabilitzat el nombre d'unitats eliminades pel criteri de la freqüència conceptual però aproximadament s'equipararia al nombre d'unitats no eliminades. Cal destacar, però, que amb aquest criteri s'han eliminat moltes més unitats en el fitxer més especialitzat.

4.4 Representació de les dades

Amb el gestor de dades terminològiques Multiterm (Trados) s'han constituït dues bases de dades diferents i independents: ESPEC, per a les unitats procedents dels textos més especialitzats, i DIVUL, per a les unitats procedents dels textos menys especialitzats o divulgatius.

Aquestes dues bases de dades són idèntiques pel que fa a l'estructura, que és la següent¹⁸⁰:

Denominació

Camp en què consta la denominació en la seva forma lèxica (els noms en singular¹⁸¹, els verbs en infinitiu i els adjectius en masculí amb la flexió del femení al costat, si en tenen). Aquest camp pot repetir-se segons el nombre de denominacions diferents que s'han documentat per a una noció, que apareixen, doncs, com a diverses denominacions i no com a sinònims.

Context

En el fitxer definitiu consta un sol context per a cada denominació (però durant la seva constitució sovint se'n van recollir diversos). Amb el context es pretén testimoniar que la denominació ha estat documentada però bàsicament s'ha utilitzat per a la identificació de la noció¹⁸², sobretot per a les unitats polisèmiques, i l'establiment de les relacions de sinonímia.

Els contextos no s'han corregit, de manera que s'hi reproduïen, sense cap marca, els errors (tipogràfics, ortogràfics, etc.) que apareixen en els textos originals. Tots els contextos van acompanyats de la font; primer, entre parèntesi, la pàgina del corpus textual en què apareix i després el codi de l'autor del text.

---

¹⁸⁰ Presentem l'estructura de la base de dades definitiva, una vegada establertes les sinonímies. Només reproduïm els camps que ens interessin (deixem de banda els camps de gestió, la numeració interna de les fitxes i els camps que finalment no s'han utilitzat).

¹⁸¹ Excepte per als casos de *pluralia tantum*; en els casos de dubte s'ha optat pel nombre amb què es recullen en les obres terminogràfiques (*caractéristiques organoléptiques, problèmes de corrosion*, etc.). Els noms amb possibilitat de doble gènere s'han representat només amb la forma documentada, però al camp de categoria gramatical s'ha fet constar aquesta doble possibilitat (*productor de fangs*, m i f; *assistant ecològic*, m i f; etc.).

¹⁸² Tenint en compte el tipus de treball, orientat cap a l'ús textual real, ens ha interessat basar-nos en el context i no en la definició.

Nota

Aquest camp s'ha utilitzat finalment en un conjunt molt poc nombrós de fitxes per indicar que hi ha un problema de normativa en la denominació i per indicar també la forma que seria correcta (en el camp corresponent, la denominació s'ha fet constar tal com s'ha documentat i no s'ha efectuat cap correcció).

Categoria gramatical

Totes les denominacions van acompanyades d'un codi que n'indica la categoria gramatical. Són els següents:

Codi	Categoria gramatical
<i>aj</i>	adjectiu
<i>f</i>	nom femení singular
<i>fp</i>	nom femení plural
<i>m</i>	nom masculí singular
<i>m i f</i>	nom masculí i femení
<i>mp</i>	nom masculí plural
<i>vi</i>	verb intransitiu
<i>vp</i>	verb pronominal
<i>vtr</i>	verb transitiu

Taula 23. Codis de les categories gramaticals.

Tipus de denominació

Totes les denominacions van acompanyades d'un codi que n'indica l'estructura morfosintàctica. Són els següents:

Codi	Descripció
<i>[ML]</i>	Unitat monolèxica
<i>[N+A]</i>	Unitat sintagmàtica formada per nom i adjectiu
<i>[N+SP]</i>	Unitat sintagmàtica formada per nom i sintagma preposicional
<i>[N+A+A]</i>	Unitat sintagmàtica formada per nom i dos adjectius
<i>[N+A+SP]</i>	Unitat sintagmàtica formada per nom, adjectiu i sintagma preposicional
<i>[N+N]</i>	Unitat sintagmàtica formada per dos noms
<i>[FQ]</i>	Fórmula química
<i>[Sigla]</i>	Sigla
<i>[Símbol]</i>	Símbol
<i>[Altres]</i>	Unitat amb una altra estructura morfosintàctica

Taula 24. Codis dels tipus de denominació.

Ocurrències

Totes les denominacions porten la indicació del nombre de vegades que han aparegut en els corpus textuais. Els corpus textuais han estat buidats i analitzats independentment; per tant, el nombre d'ocurrències fa referència al corpus textual corresponent i no a la suma dels dos corpus textuais. El codi indica el nombre exacte de vegades que ha aparegut aquella denominació; a partir de vint ocurrències, el codi utilitzat és +20.

Font de la denominació

En aquest camp s'indiquen els diferents textos del mateix corpus en què ha aparegut cada denominació (vegeu l'apartat 4.1.3 per a la descripció dels codis).

A continuació presentem una fitxa del fitxer ESPEC com a exemple:

Fitxa núm. 661

àcid sulfúric m [N+A]

Fonts i ocurrències: soliva (1)

Context i font: *Carboni oxidable (COX). És una determinació de la matèria orgànica per via humida a base d'una barreja de dicromat potàssic i àcid sulfúric, en la qual l'oxidació no és total.* (soliva, pàg. 28)

sulfúric m [ML]

Fonts i ocurrències: domenech (1)

Context i font: *Finalment, cal destacar que el Hg metàl·lic pot recuperar-se tractant el ZnO amb mercuri dipositat amb sulfúric diluït.* (domenech, pàg. 6)

SO₄H₂ m [FQ]

Fonts i ocurrències: badalo (1)

Context i font: *Presència de components que donen productes de combustió agressius (SO₂ i NH₃, que es converteixen respectivament en SO₃H₂ o SO₄H₂ i NO₂H o NO₃H).* (badalo, pàg.18)

4.5 Explotació de les dades

Una vegada obtinguts els fitxers definitius, amb les diferents denominacions referides a un mateix concepte unides en una sola fitxa (en aquells casos en què efectivament un concepte apareix denominat de maneres diverses), hem procedit a l'extracció i a l'anàlisi dels resultats, que presentem en els capítols de resultats (cinquè, sisè i setè).

Els resultats, extrets a partir de les opcions de selecció que ofereix el mateix gestor Multiterm, s'analitzen per validar o invalidar la nostra hipòtesi fonamental ("el grau d'especialització dels textos condiciona quantitativament i qualitativament la variació denominativa") i, sobretot, les hipòtesis que n'hem derivat i que ja hem presentat en el capítol d'introducció. Així, hem desplegat la hipòtesi fonamental en diverses hipòtesis sobre la relació entre la variació denominativa (VD) i el grau d'especialització (GE) dels textos, que tractem en els capítols següents.

4.6 Síntesi i conclusions

L'objectiu inicial d'aquest capítol ha estat presentar les diferents fases que han constituït la nostra metodologia de treball. La inexistència de criteris per abordar empíricament l'anàlisi de la variació denominativa en el discurs, però, ens ha portat al desenvolupament de mecanismes que ens permetessin la realització d'un treball vàlid i on la subjectivitat quedés màximament reduïda. Així doncs, considerem que aquesta part metodològica té un valor propi quant a l'aportació que representa.

Els treballs per objectivar els criteris per a l'establiment de la relació de sinonímia ha de contribuir, des del nostre punt de vista, al desenvolupament d'eines de detecció automàtica d'aquesta relació. Podem concloure que les marques discursives que apareixen en els textos (tipogràfiques o metalingüístiques) han representat un suport relatiu per a l'establiment de la sinonímia, i que per a la detecció automàtica només es podrà utilitzar en combinació amb criteris més sòlids. Naturalment, els criteris més aplicables automàticament seran aquells que permeten la detecció de les variacions més predictibles, és a dir, les de caràcter gràfic, morfològic i morfosintàctic. Aquests tipus de variació no només són els més predictibles sinó també els que ofereixen menys dificultats semàntiques per a l'establiment de la sinonímia. És el reconeixement de la variació lèxica el que ha plantejat més dificultats semàntiques en aquest treball i el que, sense cap mena de dubte, ha de presentar més limitacions per a la detecció automàtica, especialment per a les unitats monolèxiques i per a les unitats polilèxiques sense cap element en comú¹⁸³.

---

¹⁸³ Algunes referències bibliogràfiques sobre la detecció automàtica de variació denominativa: Basili et al. (1997), Daille et al. (1996), Freixa (2001), Hamon et al. (1999), Jacquemin (1997) i Jacquemin i Tzourkermann (1997).

CAPÍTOL 5. EXPLORACIÓ QUANTITATIVA DE LES DADES

En aquest primer capítol de resultats ens proposem de verificar la bondat de les hipòtesis sobre la relació quantitativa entre la variació denominativa (VD) i el grau d'especialització (GE) dels textos:

a) la VD és un fenomen més freqüent en els textos menys especialitzats que en els textos més especialitzats, en el sentit que en els textos més especialitzats hi ha menys nocions representades per més d'una denominació (nocions polidenominatives) que en els textos menys especialitzats;

b) la VD és un fenomen més freqüent en els textos menys especialitzats que en els textos més especialitzats, en el sentit que en els textos més especialitzats les nocions polidenominatives presenten un nombre inferior de denominacions diferents que les nocions polidenominatives dels textos menys especialitzats.

En la hipòtesi a), doncs, suposem que l'increment en el GE dels textos provoca una reducció en l'*índex de denominació* (nombre que expressa la relació entre el nombre de nocions i de denominacions) i, en la hipòtesi b), suposem que l'increment en el GE dels textos provoca una reducció en l'*índex de polidenominació* (nombre que expressa la relació entre el nombre de nocions i de denominacions, en el conjunt de nocions polidenominatives).

En aquest capítol presentem també una anàlisi de la coincidència nocional i denominativa entre els dos fitxers, i l'exploració d'altres variables per avaluar la incidència que poden tenir en la VD.

5.1 Índexs denominatius

Amb l'anàlisi dels índexs denominatius (índex de denominació i índex de polidenominació) pretenem verificar o falsar les hipòtesis que acabem de presentar.

5.1.1 Índex de denominació

Les dades de la taula ens demostren que la relació entre el nombre de denominacions i nocions dóna un índex de denominació superior en el fitxer terminològic procedent dels textos menys especialitzats (que anomenem DIVUL), on trobem 2.02 denominacions per noció, que en el fitxer procedent dels textos més especialitzats (que anomenem ESPEC), on trobem 1.58 denominacions per noció¹⁸⁴.

	DIVUL	ESPEC
Nombre de nocions	452	633
Nombre de denominacions	914	1004
Índex de denominació	2.02	1.58

Taula 25. Índex de denominació segons el fitxer.

Aquest nombre de nocions i denominacions es reparteix en nocions monodenominatives i en nocions polidenominatives de la manera següent:

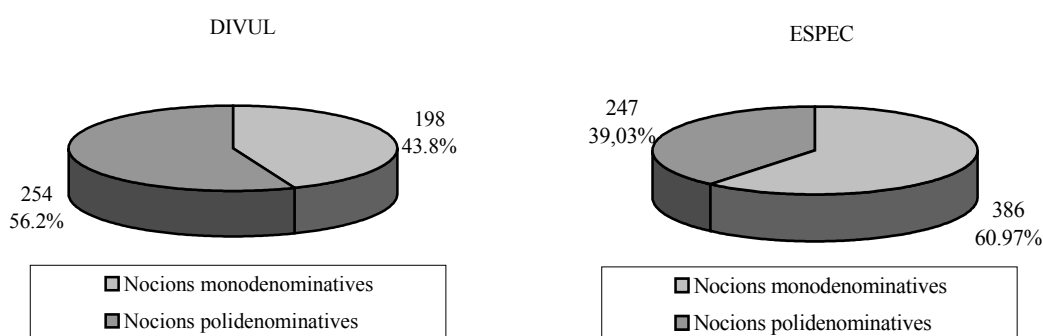

Figura 5. Percentatge de nocions monodenominatives i de nocions polidenominatives segons el fitxer.

¹⁸⁴ Per valorar correctament aquests resultats i tots els resultats del capítol en conjunt, cal recordar que les nocions amb freqüència d'aparició mínima (una única ocurrència) han estat descartades per un criteri metodològic que hem presentat i justificat en el capítol anterior.

Observem que el percentatge de nocions monodenominatives és gairebé un 20% més elevat a ESPEC que a DIVUL. Aquests resultats confirmen la primera hipòtesi sobre la relació quantitativa entre VD i GE ja que, efectivament, en els textos més especialitzats la VD és un fenomen menys freqüent que en els textos menys especialitzats, en el sentit que menys nocions estan representades per més d'una denominació i presenten, per tant, un índex de denominació més baix.

D'altra banda, aquests resultats deixen veure que els textos més especialitzats presenten una densitat conceptual més elevada, en el sentit que hi ha una major quantitat de conceptes diferents. En realitat, la diferència de densitat conceptual és més important que la que s'observa a partir d'aquestes dades, ja que amb l'aplicació del criteri metodològic de freqüència conceptual es van suprimir moltes més nocions a ESPEC que a DIVUL.

5.1.2 Índex de polidenominació

Més enllà de la distinció entre nocions monodenominatives i nocions polidenominatives, la taula següent ens permet veure els diferents grups denominatius¹⁸⁵ que trobem a cada fitxer.

	DIVUL		ESPEC	
	casos	%	casos	%
1 den	198	43.80	386	60.97
2 den	147	32.52	183	28.90
3 den	65	14.38	34	5.37
4 den	19	4.20	16	2.52
5 den	10	2.21	9	1.42
6 den	8	1.76	1	0.15
7 den	1	0.22	1	0.15
8 den	1	0.22	2	0.31
9 den	0	0	0	0
10 den	0	0	0	0
11 den	0	0	0	0
12 den	2	0.44	1	0.15
13 den	0	0	0	0
14 den	1	0.22	0	0
Total nocions	452	100	633	100
Total den	914		1004	

Taula 26. Resultats dels diferents grups denominatius segons el fitxer¹⁸⁶.

Els grups polidenominatius d'ESPEC són bàsicament bidenominatius (28.90%), ja que la resta de grups sumen només un 10%. En el fitxer DIVUL els grups bidenominatius són encara més importants (32.52%), però la resta de grups polidenominatius arriben a sumar un 23.68%.

La figura següent il·lustra el contrast que ofereixen els dos fitxers quant al percentatge dels diferents grups denominatius (hem ajuntat els grups de més de 6 denominacions en un únic grup) que acabem de comentar.

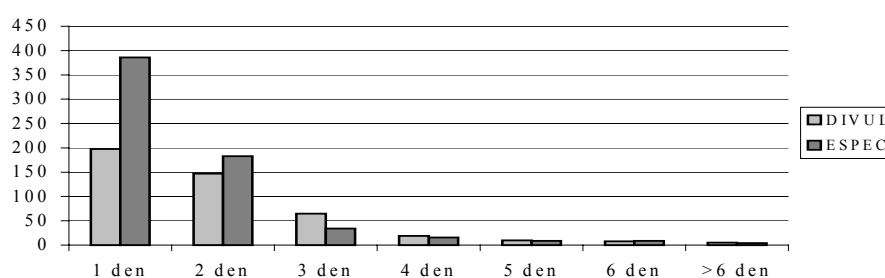

Figura 6. Percentatge dels diferents grups denominatius segons el fitxer.

Si calculem els percentatges dels diferents grups polidenominatius sobre el total de grups polidenominatius, i no sobre el total de grups denominatius (com acabem de fer a la taula 26), obtenim la figura següent:

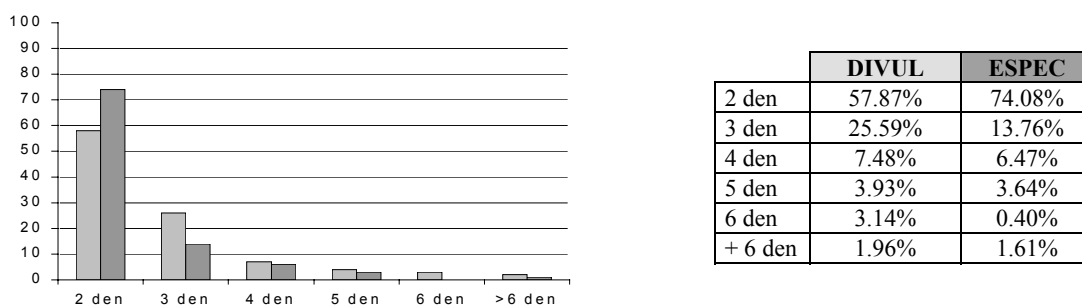

Figura 7. Percentatges de grups denominatius sobre el total de grups polidenominatius segons el fitxer.

Aquesta figura ens deixa veure que, efectivament, quan ESPEC presenta diverses denominacions per a una mateixa noció, normalment en presenta dues (74.08%), i que el mateix s'esdevé a DIVUL, però amb un percentatge força menor (58.87%) que deixa

¹⁸⁵ Per *grup denominatiu* entenem el conjunt de denominacions per a una mateixa noció.

¹⁸⁶ Hem aplicat la prova estadística *T Student* a aquestes dues mostres i el resultat, molt inferior a l'índex de probabilitat estàndard del 0,05 (exactament és 3,33569E-08), ens indica que el contrast que presenten és estadísticament significatiu.

lloc per a uns percentatges més alts per als grups de 3 denominacions (25.59%). A partir de 4 denominacions, però, els percentatges són molt baixos en tots dos fitxers.

Aquest salt percentual entre els grups bidenominatius i tridenominatius, que és molt més important a ESPEC que a DIVUL, es percep igualment si observem els resultats sobre el total de grups denominatius de la taula 26, ja que a DIVUL descendim del 32.52% al 14.38% i a ESPEC del 28.9% al 5.37%.

A la mateixa taula s'aprecia que tots dos fitxers presenten grups escadussers de 7 i 8 denominacions (a ESPEC, els resultats residuals ja comencen als grups de 6 denominacions) i, curiosament, no en presenten de 9, 10 i 11 denominacions; i més curiosament encara, en tots dos fitxers hi ha exemples (dos a DIVUL i un a ESPEC) de 12 denominacions. El nombre d'exemples és massa baix per extreure'n tendències, però almenys ens deixa veure que en els textos més especialitzats també podem trobar nocions representades per un conjunt molt elevat de denominacions.

L'obtenció de l'índex de polidenominació és immediata a partir dels resultats de la taula 26:

	DIVUL	ESPEC
Nombre de denominacions en nocions polidenominatives	716	618
Nombre de nocions polidenominatives	254	274
Índex de polidenominació	2.81	2.50

Taula 27. Índex de polidenominació segons el fitxer.

Observem que la segona hipòtesi quantitativa que hem plantejat a l'inici d'aquest capítol es confirma: en els textos més especialitzats les nocions polidenominatives presenten un nombre inferior de denominacions diferents que en les nocions polidenominatives dels textos menys especialitzats, ja que el nombre de denominacions per a cada noció polidenominativa és de 2.81 en el fitxer DIVUL i de 2.25 en el fitxer ESPEC.

5.2 Anàlisi de la coincidència nocional

Com ja hem vist, el fitxer terminològic menys especialitzat conté 452 nocions diferents i el fitxer més especialitzat en conté 633. Si tenim en compte que els dos corpus textuais d'on s'han extret els termes són gairebé idèntics quant al nombre de paraules, podem afirmar que en el fitxer DIVUL el nivell de redundància és major, però hem de tenir en compte la diferent incidència que poden haver tingut en els dos corpus els criteris de selecció dels termes.

Només un total de 120 nocions són comunes a DIVUL i ESPEC, xifra que representa el 26.54% a DIVUL (sobre un total de 452 nocions), el 18.95% a ESPEC (sobre un total de 633 nocions), i el 12.43% del total de nocions:

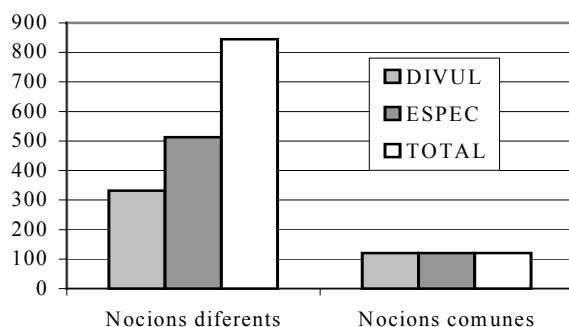

Figura 8. Convergència i divergència nocional entre fitxers.

Certament, la convergència nocional és més baixa del que potser es podria esperar quan s'afirma que els corpus textuais d'on provenen els corpus terminològics comparteixen la temàtica. Creiem que aquesta elevada divergència s'explica per tres raons diferents: la primera, i principal, és que els textos comparteixen la temàtica però no la perspectiva amb què és abordada, ja que en el corpus divulgatiu els textos són més genèrics i pretenen informar i conscienciar els receptors del problema dels residus i, en canvi, els textos del corpus especialitzat se centren en aspectes més concrets tractats de manera més aprofundida, generalment més analítica i no valorativa, i des de l'òptica professional i especialitzada (ja sigui química, geològica, etc.).

En segon lloc, hem de tenir en compte que el buidatge d'aquests textos s'ha fet amb uns criteris metodològics que poden haver incrementat aquesta divergència (ens referim bàsicament al criteri de freqüència conceptual). Una tercera raó que podria explicar l'elevat grau de divergència és que en el contrast nocional dels dos fitxers efectuat per obtenir els resultats de la figura 8 només hem considerat casos de convergència aquells

en què la coincidència nocional és màxima i s'han desestimat tots aquells casos de coincidències relatives originades pel fet de tractar-se de textos diferents quant al grau d'especialització.

Creiem que és interessant haver identificat aquesta baixa coincidència nocional i que cal considerar-la com un factor a tenir en compte en l'anàlisi dels resultats, en el sentit que qualsevol conclusió seria més determinant si els dos corpus terminològics haguessin estat nocionalment més coincidents.

Si centrem l'anàlisi en la coincidència nocional observem que del total de 120 nocions coincidents, 42 presenten coincidència denominativa total en els dos fitxers, i 78 presenten coincidència denominativa parcial. En cap cas, doncs, hi ha divergència denominativa total entre nocions coincidents.

Coincidència nocional amb coincidència denominativa total	42 (35%)
Coincidència nocional amb coincidència denominativa parcial	78 (65%)
Total de coincidència nocional	120 (100%)

Taula 28. Percentatge de casos amb coincidència denominativa total i parcial sobre el total de casos amb coincidència nocional.

A continuació analitzem els casos de coincidència nocional i coincidència denominativa total i, després, els casos de coincidència nocional amb coincidència denominativa parcial.

5.2.1 Coincidència nocional amb coincidència denominativa total

Una tercera part de les nocions coincidents, doncs, coincideixen també totalment a nivell denominatiu. La majoria d'aquestes nocions (33 sobre 42) estan representades per una única denominació (nocions monodenominatives), i només una minoria (9 sobre 42) ho estan per dues denominacions. En cap noció representada per més de dues denominacions trobem coincidència denominativa total en els dos fitxers.

Creiem que era previsible que la coincidència denominativa total es donés en aquells casos que presenten poca dispersió denominativa i també que es donés preferentment en nocions representades per denominacions monolèxiques.

Coincidència nocional amb coincidència denominativa total	
Nocions monodenominatives	a) Unitats monolèxiques (29 casos = 69.04%) <i>agricultura, anàlisi, biogàs, compactar, consum, consumir, depurar, destil·lació, dioxina, dissenyar, eliminar, energia, envàs, evaporació, funcionament, impermeable, llauna, metall, mineralització, reciclatge, restauració, tòxic -a, toxicitat, tractar, transformar, transportar, vegetació, vent, xemeneia</i>
	b) Unitats polilèxiques (4 casos = 9.52%) <i>central nuclear, gas natural, indústria química, residus industrials</i>
Nocions polidenominatives	c) Dues unitats monolèxiques (4 casos = 9.52%) <i>augmentar / incrementar contaminació / pol·lució cremar / incinerar disolució / dissolució</i>
	d) Unitat monolèxica / polilèxica (4 casos = 9.52%) <i>procés de combustió / combustió procés de fabricació / fabricació compost químic / compost transport de residus / transport</i>
	e) Dues unitats polilèxiques (1 cas = 2.38%) <i>qualitat de l'aigua / qualitat de les aigües</i>

Taula 29. Casos de coincidència nocional amb coincidència denominativa total.

A la taula podem observar que dins de les nocions monodenominatives destaquen quantitativament les unitats monolèxiques (casos a)), unitats amb un elevat nivell de fixació. Trobem pocs casos d'unitats sintagmàtiques (casos b)), totes elles molt fixades i sempre amb estructura [N+A]. Entre les escasses nocions polidenominatives coincidents trobem exemples de parelles de sinònims monolèxics altament intercanviables (casos c)), casos de reduccions sintagmàtiques discursives (casos d)) i un sol cas de variació entre dues unitats sintagmàtiques (cas e)).

5.2.2 Coincidència nocial amb coincidència denominativa parcial

En canvi, dues tercers parts de les nocions coincidents (78 exemples) no presenten coincidència denominativa total. L'anàlisi d'aquests exemples ens ha permès distingir quatre tipus de casos diferents de coincidència denominativa parcial:

- Cas 1. Totes les denominacions d'ESPEC són contingudes a DIVUL. En aquest cas, les nocions estan representades a DIVUL per la mateixa o les mateixes denominacions que a ESPEC però n'incorpora d'altres, a més a més.
- Cas 2. Totes les denominacions de DIVUL són contingudes a ESPEC. En aquest cas s'hi troben les nocions amb la situació inversa a les del cas 1.
- Cas 3. No hi ha cap denominació comuna. Casos en què a cada fitxer trobem una o diverses denominacions per a una mateixa noció i cap d'aquestes denominacions és compartida pels dos fitxers.
- Cas 4. Altres possibilitats. En aquest cas hi trobem una diversitat de situacions de coincidències denominatives parcials.

Els 78 exemples registrats de coincidència nocial amb coincidència denominativa parcial es reparteixen de la següent manera en la tipologia que acabem de presentar:

Cas 1	28 (35.89%)
Cas 2	9 (11.53%)
Cas 3	17 (21.79%)
Cas 4	24 (30.76%)
Total	78 (100%)

Taula 30. Resultats de la tipologia de casos de coincidència nocial amb coincidència denominativa parcial.

A continuació analitzem succintament els diferents casos d'aquesta tipologia:

Cas 1. Totes les denominacions d'ESPEC són contingudes a DIVUL

Tenint en compte la hipòtesi fonamental segons la qual es relaciona de manera inversament proporcional el grau d'especialització dels textos amb la quantitat de variació denominativa, seria lògic esperar que les denominacions de DIVUL continguessin les d'ESPEC i sumessin altres possibilitats denominatives.

Com podem veure a la taula 30, aquesta és, efectivament, la situació més freqüent, però només s'hi identifiquen poc més d'un terç del total. En aquest cas, en el fitxer ESPEC trobem una noció monodenominativa (25 dels 28 casos) i en el fitxer DIVUL hi corresponen dues denominacions (10 casos), tres (8 casos) o més de tres (7 casos). Només en tres ocasions trobem diverses denominacions a ESPEC.

La taula següent recull les 28 nocions coincidents que responen al primer cas.

DIVUL	ESPEC
<i>aigües / aigües de les clavegueres / aigües residuals / aigües de la claveguera / aigües residuals urbanes / aigües brutes</i>	<i>aigües residuals</i>
<i>aire / atmosfera</i>	<i>aire</i>
<i>anhídrid carbònic / diòxid de carboni / carboni / CO₂ / gas carbònic</i>	<i>anhídric¹⁸⁷ carbònic / CO₂ / gas carbònic</i>
<i>bossa / bossa d'escombraries / sac d'escombraries</i>	<i>bossa</i>
<i>brossa / deixalles / escombraries / residu / residu generat / producte residual artificial</i>	<i>residus</i>
<i>brossa orgànica / fracció orgànica / matèria orgànica / restes orgàniques / deixalles orgàniques / materials orgànics naturals / residus d'origen natural / restes d'origen natural / residus urbans d'origen natural / residus biodegradables / substàncies biodegradables / material biodegradable</i>	<i>fracció orgànica</i>
<i>cedra / cendra de la incineració</i>	<i>cedra</i>
<i>contaminant / substàncies contaminants / materials contaminants / residus contaminants / elements contaminants / matèries contaminants</i>	<i>contaminant</i>
<i>crear / generar / produir</i>	<i>generar</i>
<i>descomponedor / digestor / microorganisme</i>	<i>digestor</i>
<i>dissolvent / solvent</i>	<i>dissolvent</i>
<i>ecològic -a / verd -a / net -a</i>	<i>ecològic -a / net -a</i>
<i>embalatge / embolicat / embolcall / empaquetament</i>	<i>embalatge / embolcall</i>
<i>ferralla / metall fèrric</i>	<i>ferralla</i>
<i>foc / incendi forestal / incendi</i>	<i>incendi</i>
<i>forn / forn d'incineració / forn de la incineradora</i>	<i>forn</i>
<i>fracció / fracció de les escombraries / fracció de deixalles separades / tipus de residu</i>	<i>fracció</i>
<i>gas tòxic / PIC</i>	<i>gas tòxic</i>
<i>material plàstic / matèria plàstica / plàstic</i>	<i>plàstic</i>
<i>metall pesant / metall pesant tòxic</i>	<i>metall pesant</i>
<i>microorganisme / micro-organisme / organisme microscòpic</i>	<i>microorganisme</i>
<i>minimització / reducció d'escombraries / reducció dels residus / reducció de residus / reducció / minimització de residus</i>	<i>minimització de residus</i>
<i>paper / paper vell / paper utilitzat / paper usat</i>	<i>paper</i>
<i>reciclatge / reutilització</i>	<i>reutilització</i>
<i>sòl / terra</i>	<i>sòl</i>
<i>sostenibilitat / viabilitat</i>	<i>viabilitat</i>

¹⁸⁷ Ho hem comptabilitzat com a denominació coincident tot i que hi ha una diferència produïda per un error (*anhídric* / *anhídrid*).

<i>subproducte / sub-producte</i>	<i>subproducte</i>
<i>vidre / vidre reciclable / vidre retornable</i>	<i>vidre</i>

Taula 31. Coincidència nocional amb coincidència denominativa parcial: cas 1.

Cas 2. Totes les denominacions de DIVUL són contingudes a ESPEC

Aquest cas, que representa la situació inversa del cas 1, està relacionat, com podem veure a la taula 26, amb el fet que a ESPEC alternen la denominació lingüística i la denominació química per als elements i compostos químics i a DIVUL apareix només la denominació lingüística. Trobem també algunes reduccions i encara altres alternances.

DIVUL	ESPEC
<i>àcid clorhídric</i>	<i>àcid clorhídric / HCl</i>
<i>aigua</i>	<i>aigua / H₂O</i>
<i>cartró</i>	<i>cartó / cartró</i>
<i>combustible</i>	<i>combustible / material combustible</i>
<i>compostatge / procés de compostatge</i>	<i>compostatge / procés de compostatge / procés</i>
<i>ferro</i>	<i>Fe / ferro</i>
<i>mercuri</i>	<i>Hg / mercuri</i>
<i>nitrogen</i>	<i>N / nitrogen</i>
<i>incineració / incineració de residus</i>	<i>incineració / incineració de residus / incineració de les deixalles</i>

Taula 32. Coincidència nocional amb coincidència denominativa parcial: cas 2.

Cas 3. No hi ha cap denominació comuna

En 17 exemples no trobem cap denominació comuna en els dos fitxers; si observem la taula 33, però, veiem que les denominacions són molt pròximes lingüísticament, ja que normalment es diferencien per canvis gràfics, morfosintàctics o per reduccions, i només en dos casos per canvis lèxics.

DIVUL	ESPEC
<i>alternativa</i>	<i>alternativa de tractament</i>
<i>cadmi</i>	<i>Cd</i>
<i>calor de combustió / calor generat</i>	<i>calor</i>
<i>composició</i>	<i>composició de les escombraries / composició dels residus urbans</i>
<i>concentració</i>	<i>concentració de contaminants</i>
<i>deixalles / residus domèstics / escombraries / deixalles domèstiques / residus</i>	<i>escombraries domiciliàries</i>
<i>digestió anaeròbia / digestió per microorganismes anaerobis / digestió sense</i>	<i>digestió anaeròbica / fermentació anaeròbica</i>

<i>oxigen / procés de la digestió</i>	
<i>emmagatzematge</i>	<i>emmagatzemament / emmagatzematge de les escombraries / emmagatzemament dels residus</i>
<i>filtrar-se</i>	<i>infiltrar-se / percolar</i>
<i>fuga</i>	<i>fuita</i>
<i>gas / gas d'abocadors</i>	<i>gas d'abocador / gas de l'abocador</i>
<i>matèria en suspensió / sòlid en suspensió</i>	<i>partícules en suspensió</i>
<i>mobles i trastos / trastos grossos / voluminós</i>	<i>mobles i trastos vells</i>
<i>plom</i>	<i>Pb</i>
<i>planta de compostatge / planta de compostatge de la brossa orgànica</i>	<i>planta</i>
<i>separació / tria / triatge</i>	<i>selecció dels residus / tria dels residus</i>
<i>temperatura / temperatura d'incineració</i>	<i>temperatura de combustió</i>

Taula 33. Coincidència nocional amb coincidència denominativa parcial: cas 3.

Si a la taula anterior hem vist casos d'alternança en què a ESPEC trobàvem la denominació lingüística i la denominació química, ara podem veure que, en d'altres casos, no hi ha denominació comuna perquè a DIVUL trobem la denominació lingüística i a ESPEC ja només trobem la denominació química (*cadmi / Cd, plom / Pb*).

En qualsevol cas, el patró que es continua complint, encara que amb excepcions, té a veure amb el fet que a DIVUL trobem més denominacions que a ESPEC per a la mateixa noció, tant si hi ha denominacions comunes com si no n'hi ha.

Cas 4. Altres possibilitats

Gairebé un terç dels exemples de coincidència nocional amb coincidència denominativa parcial no responen a cap dels tres tipus anteriors. Majoritàriament hi trobem una dispersió denominativa superior i això provoca diferents situacions, amb la base comuna de compartir almenys una denominació. Observem que, tot i que a DIVUL continuem trobant més denominacions que a ESPEC, la diferència és menor (en 6 casos hi ha igual nombre de denominacions; en 8 casos el nombre de denominacions d'ESPEC és superior al de DIVUL; i en 10 casos trobem més denominacions a DIVUL que a ESPEC).

DIVUL	ESPEC
<i>abocador / abocador terrestre / abocament terrestre / descàrrega en superfície / abocador controlat / dipòsit de residus</i>	<i>abocador / abocador controlat / dipòsit de residus / dipòsit</i>
<i>abocament / abocament de residus / deposició</i>	<i>abocament / abocament de residus / deposició dels residus / abocament antropogènic</i>
<i>afecció ambiental / impacte / impacte al medi / impacte mediambiental / efecte ecològic / efecte ambiental / dany al medi</i>	<i>impacte / impacte ambiental / incidència ambiental / incidència sobre el medi ambient / repercusió sobre el medi ambient / impacte negatiu / impacte</i>

<i>ambient / dany sobre el medi ambient / dany / efecte / impacte ambiental / efecte residual</i>	<i>ambiental negatiu</i>
<i>aigua de la pluja / aigua de pluja / pluja</i>	<i>aigües de pluja / aigües pluvials</i>
<i>fluid tòxic / lixiviat / líquid tòxic resultant</i>	<i>aigües de lixiviació / lixiviat</i>
<i>aliment / producte alimentari</i>	<i>aliment / producte d'alimentació</i>
<i>ambient / medi / medi ambient / entorn / natura</i>	<i>ambient / medi ambient / medi / medi natural</i>
<i>aprofitament / revalorització / valorització</i>	<i>aprofitament / aprofitament de residus sòlids urbans / valorització de residus</i>
<i>degradació / descomposició biològica / descomposició / procés de descomposició / procés de degradació / procés natural de degradació</i>	<i>biodegradació / descomposició / descomposició dels residus / degradació de la matèria orgànica</i>
<i>deixalles / residus domèstics / escombraries / deixalles domèstiques / residus</i>	<i>deixalles / residus urbans / escombraries urbanes / residus sòlids urbans / RSU / residus municipals / escombraries / residus</i>
<i>camió / camió de les escombraries / camió d'escombraries</i>	<i>camió / camió de recollida</i>
<i>contaminació / contaminació de l'aire / contaminació atmosfèrica</i>	<i>contaminació atmosfèrica / contaminació del medi ambient / contaminació de l'aire</i>
<i>contaminació de l'aigua / contaminació de les aigües</i>	<i>contaminació de les aigües / contaminació hídrica</i>
<i>contenedor / contenidor d'escombraries</i>	<i>contenedor / contenidor per a la recollida</i>
<i>depuradora / estació de depuració / planta depuradora</i>	<i>depuradora / instal·lació de depuració / instal·lació depuradora d'aigües / estació depuradora d'aigües / estació depuradora industrial d'aigües</i>
<i>emanació gasosa / emissió</i>	<i>emissió / emissió gasosa / emissió de gasos</i>
<i>escòria / escòria de la incineradora</i>	<i>escòria / escòria del forn</i>
<i>fang / fang de depuració / fang de la depuradora / llot / residu sòlid romanent</i>	<i>fang / llot / fang de depuradora</i>
<i>incineradora / incineradora de residus / incineradora de residus urbans / incineradora de residus municipals</i>	<i>forn d'incineració de residus sòlids urbans / planta incineradora de residus sòlids urbans / planta / planta d'incineració de residus urbans / planta incineradora de residus / planta d'incineració / incineradora / instal·lació d'incineració de residus sòlids urbans / instal·lació d'incineració / instal·lació d'incineració de residus en massa / planta incineradora / instal·lació d'incineració de residus municipals</i>
<i>matèria / matèria primera / primera matèria</i>	<i>matèria prima / primera matèria</i>
<i>recollida / recollida especial</i>	<i>recol·lecció / recollida / recollida de les deixalles / recollida de residus sòlids urbans / recollida d'escombraries / recollida de les escombraries</i>
<i>recollida municipal / recollida selectiva / recollida selectiva de les deixalles / recollida selectiva dels residus / recollida segregada / replega selectiva</i>	<i>recollida selectiva / recollida selectiva de residus / recollida selectiva en l'origen</i>
<i>tractament / tractament dels residus urbans / tractament dels residus</i>	<i>tractament / tractament de les deixalles i els residus / tractament de residus / tractament dels residus</i>
<i>volum de deixalles / volum de residus / volum d'escombraries / volum de la brossa /</i>	<i>volum / volum del residu / volum de deixalles / volum de les deixalles</i>

<i>volum dels residus</i>	

Taula 34. Coincidència nocional amb coincidència denominativa parcial: cas 4.

La distància denominativa i conceptual que trobem en els diferents exemples és variable; així, per exemple, diríem que és baixa en un conjunt important de casos com *aliment* i *producte alimentari* (DIVUL) contra *aliment* i *producte d'alimentació* (ESPEC), o *contaminació de l'aigua* i *contaminació de les aigües* (DIVUL) contra *contaminació de les aigües* i *contaminació hídrica* (ESPEC), o *tractament* i *tractament dels residus* i *tractament dels residus urbans* (DIVUL) contra *tractament* i *tractament de residus* i *tractament dels residus* i *tractament de les deixalles i els residus* (ESPEC). En canvi, detectem una distància denominativa i conceptual major en casos com *camió*, en què trobem l'explicitació de diferents trets semàntics en els dos fitxers (*camió de les escombraries* a DIVUL i *camió de recollida* a ESPEC) o com a *contenedor* (*contenedor d'escombraries* a DIVUL i *contenedor per a la recollida* a ESPEC) i encara en d'altres.

Podríem concloure aquest apartat afirmant que la coincidència nocional entre els dos fitxers és més baixa del que hauríem esperat i que dins dels casos nocionalment coincidents, la distància denominativa no és elevada ja que sempre hi ha coincidència denominativa, ja sigui parcial o total.

5.3 Exploració d'altres variables

Més enllà de les hipòtesis previstes, i com ja s'ha dit, és també un objectiu d'aquest treball aïllar paràmetres que puguin tenir incidència en la VD en els textos especialitzats. Concretament, pretenem explorar tres variables (dues de lingüístiques i una d'extralingüística) que s'han controlat per a cadascuna de les denominacions en el pas del corpus textual al corpus terminològic: la categoria gramatical, el tipus de denominació (l'estructura morfosintàctica) i la freqüència d'aparició.

5.3.1 Variació denominativa i categoria gramatical

A la figura es poden veure els percentatges relatius a les categories gramaticals obtinguts per a cada fitxer; s'han obviat les informacions subcategorials perquè en el cas d'unitats nominals predomina molt majoritàriament el tipus masculí singular i en el cas dels verbs, el conjunt és numèricament massa baix per fer-ne una anàlisi tan detallada.

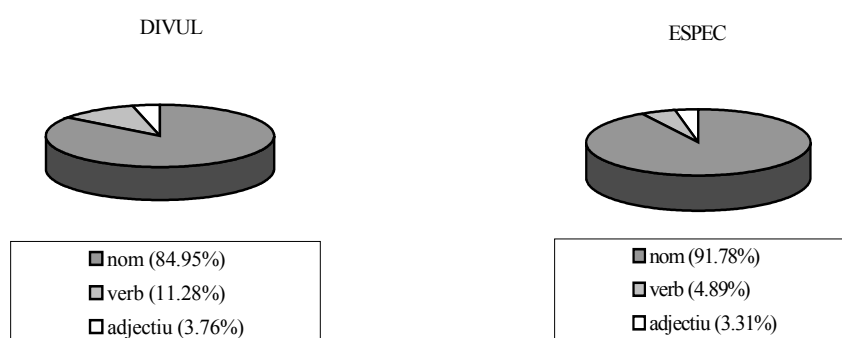

Figura 9. Resultats de les categories gramaticals segons el fitxer.

Observem que hi ha una previsible majoria d'unitats nominals (84.95% a DIVUL i 91.78% a ESPEC). Els percentatges obtinguts per als verbs són més alts que els obtinguts per als adjectius; i aquesta diferència és molt més marcada a DIVUL que a ESPEC.

Una explicació possible per a la diferència numèrica global entre verbs i adjectius és que els especialistes, durant la selecció final de les unitats, han percebut com a més pertinents terminològicament els verbs que els adjectius; pel que fa a la diferència entre els resultats obtinguts per als verbs en els dos fitxers, pensem que s'explica per una

tendència més clara a la nominalització en els textos més especialitzats que en els textos menys especialitzats, on es busquen maneres alternatives de designar un concepte. Definitivament, però, les dades només ens permeten suggerir aquesta tendència i no presentar-la com un fet evident.

Si posem en relació la VD i la categoria gramatical obtenim la taula següent que ens mostra que efectivament les categories verb i adjectiu presenten menys VD que els noms. Aquest fet, però, no és rellevant atesa la quantitat total de casos, també molt menor de verbs i adjectius que de noms.

Les tres columnes de la taula següent presenten els resultats per a cada categoria gramatical segons el fitxer (DIVUL i ESPEC). Les files presenten els resultats de la VD, ja que fan referència als grups denominatius ordenats de menys (1 den es refereix a nocions monodenominatives) a més (14 den es refereix a les nocions polidenominatives representades pel nombre màxim de denominacions).

	NOM		VERB		ADJECTIU	
	DIVUL	ESPEC	DIVUL	ESPEC	DIVUL	ESPEC
1 den	151 (39.32%)	339 (58.44%)	36 (70.58%)	27 (84.32%)	11 (67.40%)	20 (95.23%)
2 den	130 (33.85%)	177 (30.51%)	12 (23.52%)	5 (15.62%)	5 (29.41%)	1 (4.76%)
3 den	62 (16.14%)	34 (5.86%)	2 (3.92%)	0	1 (5.88%)	0
4 den	18 (4.68%)	16 (2.75%)	1 (1.96%)	0	0	0
5 den	10 (2.60%)	9 (1.55%)	0	0	0	0
6 den	8 (2.08%)	1 (0.17%)	0	0	0	0
7 den	1 (0.26%)	1 (0.17%)	0	0	0	0
8 den	1 (0.26%)	2 (0.34%)	0	0	0	0
9 den	0	0	0	0	0	0
10den	0	0	0	0	0	0
11den	0	0	0	0	0	0
12den	2 (0.52%)	1 (0.17%)	0	0	0	0
13den	0	0	0	0	0	0
14den	1 (0.26%)	0	0	0	0	0
Total	384 (100%)	580 (100%)	51 (100%)	32 (100%)	17 (100%)	21 (100%)

Taula 35. VD i categoria gramatical segons el fitxer.

Observem que en el fitxer DIVUL hi ha, per a totes les categories, una quantitat perceptiblement major de VD que a ESPEC, independentment de si el nombre total de casos d'aquella categoria és superior (com és el cas dels verbs, en què trobem 51 casos a DIVUL i 32 a ESPEC) o inferior (com és el cas dels adjectius i els noms).

Les diferències més interessants entre tots dos fitxers poden observar-se a la categoria nom, on es reproduïxen gairebé totalment els contrastos entre nombre de denominacions i de nocions, independentment de la categoria gramatical, que hem vist en els apartats anteriors.

Podem concloure que el creuament dels resultats obtinguts per a les diferents categories gramaticals amb els resultats relatius a la quantitat de VD no ens porta a cap resultat particularment interessant bàsicament pel fet que gairebé el 90% de les unitats corresponen a la mateixa categoria, que és la nominal.

5.3.2 Variació denominativa i tipus de denominació

La figura 10 ens ofereix, primer de tot, una caracterització morfosintàctica general del lèxic del medi ambient en català, ja que abans de procedir al contrast entre els dos fitxers, oferim els resultats globals dels tipus de denominacions.

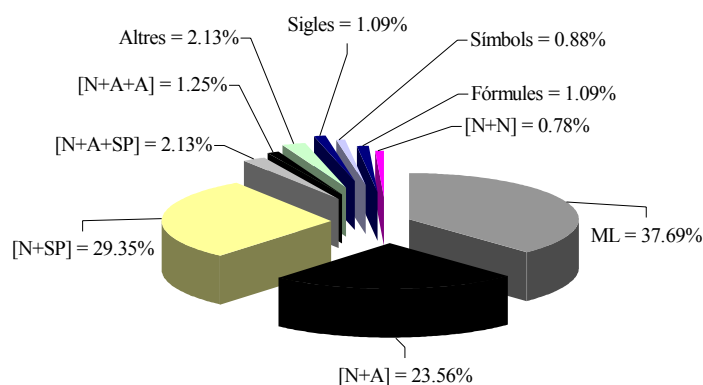
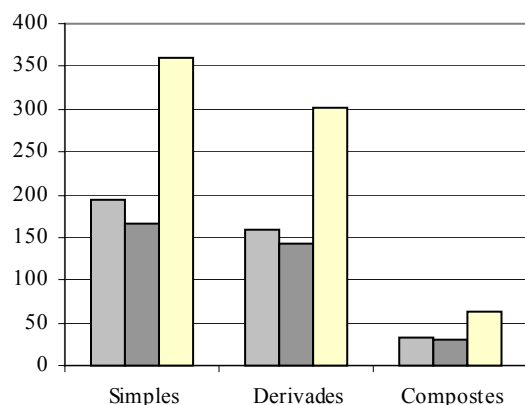

Figura 10. Percentatges dels tipus de denominació sobre el total de denominacions dels dos fitxers.

Les unitats monolèxiques són les més freqüents, amb un 37.69% del total. Aquest tipus d'unitats no apareixen subdividides en els corpus terminològics (totes estan marcades com a [ML]). Si les subdividim en formes simples, derivades i compostes, els resultats que s'obtenen són els següents:

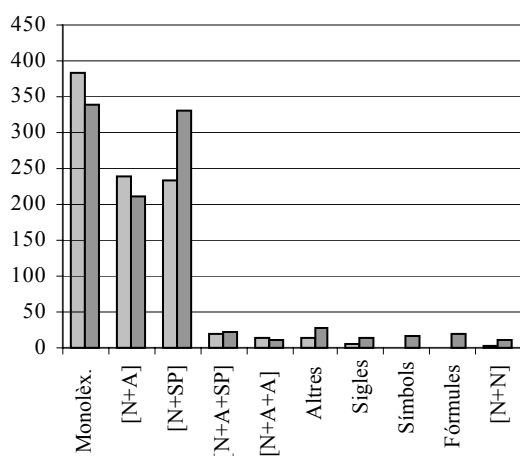

	DIVUL	ESPEC	TOTAL
Simple	193 (50.26%)	167 (49.26%)	360 (49.79%)
Derivades	159 (41.40%)	142 (41.88%)	301 (41.63%)
Compostes	32 (8.33%)	30 (8.84%)	62 (8.57%)
Total	384 (100%)	339 (100%)	723 (100%)

Figura 11. Tipus d'unitats monolèxiques segons el fitxer.

Observem que per al conjunt dels dos fitxers la meitat de les unitats monolèxiques (49.79%) són simples, que les unitats formades per derivació arriben gairebé al 42% i que només un 8.57% de les denominacions s'ha format a partir del recurs de composició. Observem també que els percentatges dels dos fitxers són gairebé idèntics.

A la figura 10 hem vist que les estructures [N+SP] i [N+A] són, després de les unitats monolèxiques, i per aquest ordre, les estructures més rendibles. Altres estructures, com [N+A+A], [N+A+SP] i [N+N], sumen conjuntament només un 4.16%; el grup "altres" previst per a diverses estructures poc rendibles suma un 2.13%, i les sigles sumen, conjuntament amb les formes artificials, un 3.06%. La taula següent ens permet contrastar els resultats entre els dos fitxers i la desviació que presenten respecte del valor mitjà que acabem de presentar.

	DIVUL		ESPEC		TOTAL	
	casos	%	casos	%	casos	%
Monolèx.	384	42.01	339	33.76	723	37.69
[N+A]	240	26.25	212	21.11	452	23.56
[N+SP]	233	25.49	330	32.86	563	29.35
[N+A+SP]	20	2.18	21	2.09	41	2.13
[N+A+A]	14	1.53	10	0.99	24	1.25
Altres	13	1.42	28	2.78	41	2.13
Sigles	6	0.65	15	1.49	21	1.09
Símbols	0	0	17	1.69	17	0.88
Fórmules	1	0.10	20	1.99	21	1.09
[N+N]	3	0.32	12	1.19	15	0.78
Total	914	100	1004	100	1918	100

Figura 12. Resultats dels tipus de denominació segons el fitxer.

Observem, en primer lloc, que el percentatge d'unitats monolèxiques és més elevat a DIVUL que a ESPEC (42.01% vs. 33.76%), diferència que podem interpretar més endavant, quan creuem aquest resultat amb altres variables.

Els resultats obtinguts per a les estructures [N+A] i [N+SP] són pràcticament idèntics a DIVUL (26.25% i 25.49% respectivament) però a ESPEC, en canvi, la quantitat de [N+SP] (32.86%) és força més elevada que la de [N+A] (21.11%). Tenint en compte que l'estructura [N+A] es considera la més lexicalitzada i prototípicament terminològica, i que l'estructura [N+SP] pot ser més analítica i menys fixada, hauríem pogut esperar que en el fitxer ESPEC, pel fet de provenir de textos més especialitzats, trobéssim una proporció major de denominacions amb l'estructura [N+A] que amb [N+SP], i que en el fitxer DIVUL es donés la situació contrària. Els resultats que acabem de presentar ens indiquen, però, que aquesta hipòtesi no es correspon amb les dades obtingudes en el nostre estudi. Per intentar establir-ne les causes hem analitzat més detalladament les denominacions amb l'estructura [N+SP] dels dos fitxers.

	DIVUL	ESPEC	TOTAL
[N+de+N]	101 (43.34%)	152 (46.06%)	253 (44.93%)
[N+de+art+N]	51 (21.88%)	72 (21.81%)	123 (21.84%)
[N+prep ¹⁸⁸ +N]	10 (4.29%)	14 (4.24%)	24 (4.26%)
[N+prep+art+N]	3 (1.28%)	3 (0.90%)	6 (1.06%)
[N+de+N+A]	25 (10.72%)	23 (6.96%)	48 (8.52%)
[N+de+art+N+A]	9 (3.86%)	6 (1.81%)	15 (2.66%)
altres estructures sense article	25 (10.72%)	47 (14.24%)	72 (12.78%)
altres estructures amb article	9 (3.86%)	13 (3.93%)	22 (3.9%)
Total sense article	161 (69.09%)	236 (71.51%)	397 (70.51%)
Total amb article	72 (30.90%)	94 (28.48%)	166 (29.48%)
Total [N+SP]	233	330	563

Taula 36. Tipus de [N+SP] segons el fitxer.

Observem que els resultats de les diferents subestructures són molt semblants en els dos fitxers però, efectivament, la taula ens mostra un resultat interessant: si haguéssim aplicat un criteri morfosintàctic més restrictiu i només haguéssim recollit les unitats amb l'estructura [N+de+N], la més fixada terminològicament, el nombre d'unitats amb l'estructura [N+SP] seria molt inferior que el d'unitats amb l'estructura [N+A].

¹⁸⁸ Altra preposició que *de*.

La taula 36 demostra també que, globalment, els sintagmes sense article, que podem considerar més lexicalitzats, sumen més del doble que els sintagmes amb article i que aquesta diferència és més important a ESPEC que no a DIVUL.

Per finalitzar el contrast entre els dos fitxers quant al tipus de denominacions (figura 12) ens hem de referir als resultats relatius a les sigles, els símbols i les fórmules químiques. En aquest cas sí que es compleix el que és previsible, ja que a DIVUL només trobem set casos d'aquest tipus de denominació, que sumen un 0.75% del total de denominacions d'aquest fitxer (6 sigles i 1 fórmula química); i a ESPEC en trobem 40 casos, que sumen un 5.17% del total i que es reparteixen de manera equilibrada entre els tres tipus (15 sigles, 17 símbols i 20 fórmules químiques).

Fins aquí hem presentat els percentatges relatius als diferents tipus de denominacions que apareixen en els corpus i hem fet un contrast dels resultats obtinguts en els dos fitxers terminològics. Ens plantegem a continuació d'analitzar els resultats per descobrir si existeix alguna relació entre la variable "tipus de denominació" i la variable "grau de variació denominativa". Naturalment, pretenem també veure si aquesta relació és diferent en els dos fitxers i, per tant, si la variable "grau d'especialització" s'hi correlaciona.

Ens proposem, doncs, l'anàlisi de tres variables i, atès que per a dues d'aquestes variables hem previst un conjunt de categories elevat i que això provoca una dispersió excessiva dels resultats, hem decidit reduir aquestes possibilitats a les següents: quant a la variació denominativa només distingim nocions *monodenominatives*, *bidenominatives* i *polidenominatives*; i quant al tipus de denominacions distingim només les cinc categories següents: unitats *monolèxiques*, unitats amb l'estructura $[N+A]$, unitats amb l'estructura $[N+SP]$, *variants* (incloem els símbols, les sigles i les fórmules químiques) i *altres* (per a tota la resta d'estructures previstes).

Aquesta anàlisi a tres bandes es pot plantejar de maneres diferents. Per tal que els resultats siguin més fàcilment interpretables plantegem en primer lloc l'anàlisi a partir del tipus de denominació (apartat 5.3.2.1) i després la plantejarem a partir del tipus de noció i, doncs, des del punt de vista de la variació denominativa que presenten les nocions (apartat 5.3.2.2). En totes dues anàlisis controlarem el grau d'especialització dels textos.

5.3.2.1 Anàlisi a partir del tipus de denominació

Comencem, doncs, amb l'anàlisi que pren com a punt de partida el tipus de denominació i, per tant, els percentatges tenen a veure amb el total de denominacions (914 a DIVUL i 1004 a ESPEC).

La figura següent ens deixa veure com es reparteixen els diferents tipus de denominacions segons si les nocions són monodenominatives, bidenominatives o polidenominatives. I també ens deixa veure el contrast que presenta aquesta relació en els dos fitxers.

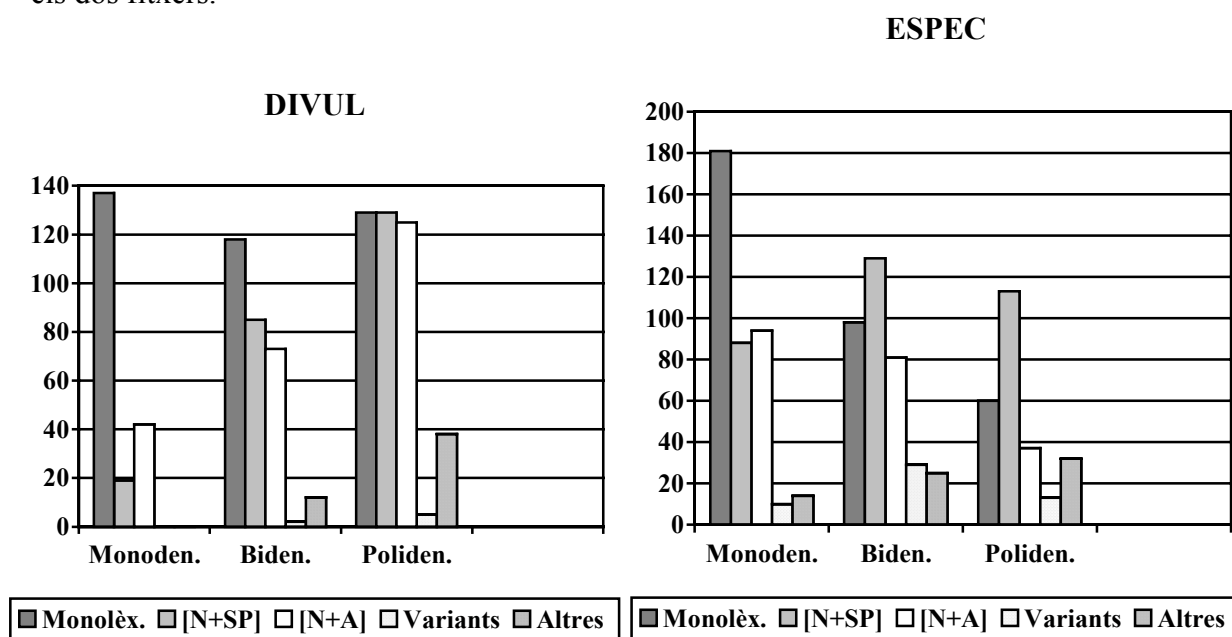

Figura 13. Tipus de nocions i denominacions segons el fitxer.

Observem que en el fitxer DIVUL les denominacions monolèxiques es reparteixen molt regularment en els tres tipus de nocions i que en el fitxer ESPEC, en canvi, es reparteixen de manera molt menys regular. Si tenim en compte el percentatge que representa cada tipus de noció en cada fitxer (figura 14), podem afirmar que les unitats monolèxiques no s'associen especialment a cap tipus de noció en el fitxer ESPEC ja que el perfil que obtenim dels resultats relatius a les unitats monolèxiques en cada tipus de noció reproduceix el que obtenim per al tipus de noció en general. En el fitxer DIVUL, en canvi, el perfil de les unitats monolèxiques no reproduceix el dels tipus de noció perquè les nocions polidenominatives tenen un increment d'unitats monolèxiques.

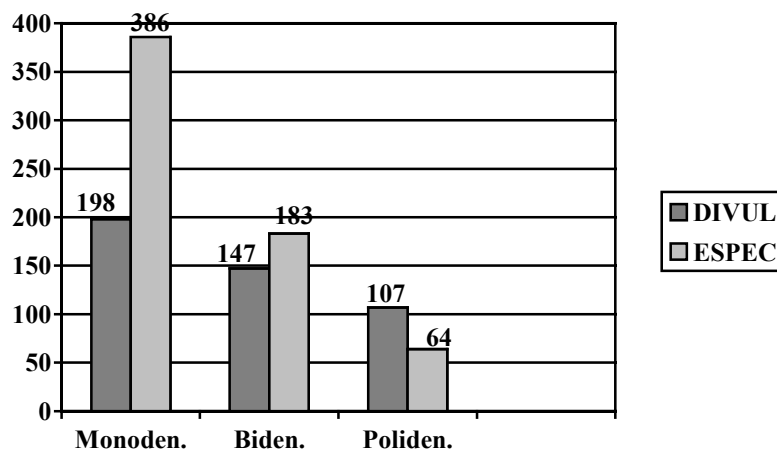

Figura 14. Tipus de nocions segons el fitxer.

Les denominacions amb l'estructura [N+SP] ofereixen uns resultats que indiquen una alta preferència de nocions no monodenominatives en els dos fitxers (però molt especialment en el fitxer DIVUL) ja que trobem els percentatges més baixos en les nocions monodenominatives, grup on, proporcionalment, esperaríem els resultats més elevats. En l'apartat següent interpretarem aquests resultats i aportarem exemples.

La comparació dels resultats relatius a l'estructura [N+A] en els dos fitxers ens ofereix el contrast més important: en el fitxer DIVUL el percentatge d'unitats amb aquesta estructura va creixent a mesura que creix el nombre de denominacions per a una noció i en el fitxer ESPEC, en canvi, va decreixent. Això indica que les denominacions [N+A] tendeixen a concórrer amb altres denominacions en els textos menys especialitzats i que en els textos més especialitzats tendeixen a no fer-ho. En l'apartat següent analitzarem aquest fenomen amb més detall.

Les taules demostren que, com era d'esperar, les sigles, els símbols i les fórmules químiques, unitats que hem presentat conjuntament com a variants, funcionen bàsicament com a denominació alternativa, i només esporàdicament apareixen com a denominació única (10 casos a ESPEC i cap a DIVUL) i sempre per a casos molt fixats. El baix nombre de casos a DIVUL no ens permet d'extreure altres tendències i en el fitxer ESPEC, la preferència per nocions bidenominatives s'explica perquè el nombre de nocions bidenominatives és molt superior al de nocions polidenominatives.

La resta d'estructures, que representen només un 5.47% de les denominacions en el fitxer DIVUL i un 7.07% en el fitxer ESPEC, també ofereixen un resultat esperable: atès que es tracta d'estructures menys fixades i més analítiques, tendeixen a aparèixer en nocions no monodenominatives, com a alternativa a denominacions més fixades. Aquesta tendència s'observa bé en el fitxer ESPEC però en el fitxer DIVUL és totalment evident (el 76% de denominacions amb aquestes estructures apareixen en nocions polidenominatives, grup on es concentren només un 23.68% de les nocions).

5.3.2.2 Anàlisi a partir de la variació denominativa

Creiem que les tendències que acabem d'apuntar es poden complementar si analitzem separatament les nocions monodenominatives, les bidenominatives i les polidenominatives.

5.3.2.2.1 Nocions monodenominatives i tipus de denominacions

La taula següent indica el diferent percentatge que representa cada tipus de denominació respecte del conjunt de les denominacions de nocions monodenominatives (primer percentatge) i respecte del conjunt total de denominacions de cada fitxer (percentatge ombrejat). El contrast dels dos percentatges ens ha de permetre observar si algun tipus de denominació s'associa preferentment a un tipus de noció segons la VD que presenta.

	DIVUL		ESPEC	
Monolèx.	137	69.19%	181	46.63%
		42.01%		33.76%
[N+SP]	19	9.59%	88	22.79%
		25.49%		32.86%
[N+A]	42	21.21%	94	24.35%
		26.25%		21.11%
Variants	0	0%	10	2.59%

		0.76%		5.17%
Altres	0	0%	14	3.62%
		5.47%		7.07%
Total	198	100%	386	100%
		100%		100%

Taula 37. Nocions monodenominatives i tipus de denominacions.

És evident que en els grups monodenominatius, el percentatge d'unitats monolèxiques és força superior que en el conjunt de les denominacions, i que la diferència és més elevada a DIVUL, on trobem una diferència del 27.18% entre els dos percentatges, que a ESPEC, on trobem el 12.87%. Cal tenir en compte, però, que l'ús d'unitats monolèxiques com a única possibilitat denominativa és més important a ESPEC (181 unitats) que a DIVUL (137 unitats), encara que el percentatge sobre els totals sigui major a DIVUL, simplement perquè hi ha menys nocions monodenominatives.

En tots dos fitxers, les unitats monolèxiques presenten diversitat quant al grau d'especialització conceptual, però en el fitxer ESPEC s'aprecia més una tendència general a l'ús d'unitats opaques semànticament i exclusives de l'àrea del medi ambient (exemples: *acidificació, al·luvial, autocombustió, calcària, colorimètric -a, entalpia, galvanitzat -ada*) que no pas en el fitxer DIVUL (exemples: *composició, dispersió, escombriaire, espècie, estalvi, ferro, geològic -a*).

El tipus denominatiu [N+SP] suposa el cas invers, ja que el percentatge que trobem d'unitats amb aquesta estructura és força més elevada en el conjunt de nocions que no pas en els grups monodenominatius i, com abans, aquesta diferència és superior en el fitxer DIVUL (15.9%) que en el fitxer ESPEC (10.07%). Abans ja ens hem referit a l'associació entre aquesta estructura i les nocions no monodenominatives, ja que trobem els percentatges més baixos en el grup nocional més gran, que és el de nocions monodenominatives. Creiem que això es justifica pel fet que quan una noció es denomina amb una estructura sintagmàtica d'aquest tipus, la possibilitat de variar-la denominativament és més important que en d'altres tipus de denominacions, ja que és susceptible de concórrer amb unitats escurçades, amb altres unitats sintagmàtiques del tipus [N+SP] però amb variacions morfosintàctiques o lèxiques, amb altres tipus d'unitats sintagmàtiques, amb sigles, etc.

Creiem també que això mateix justifica que en el fitxer DIVUL el percentatge total d'unitats amb l'estructura [N+A] (26.25%) disminueixi en les nocions

monodenominatives (21.21%), però que la disminució sigui menor perquè aquesta estructura presenta menys possibilitats de variació denominativa.

El contrast entre fitxers d'unitats amb l'estructura [N+A] ofereix un resultat rellevant ja que és l'únic tipus denominatiu en què els dos fitxers presenten tendències oposades: a ESPEC trobem un percentatge d'unitats amb l'estructura [N+A] lleugerament superior en nocions monodenominatives que en el total.

Pel que fa als resultats obtinguts en sigles, símbols i fórmules químiques, el contrast dels percentatges deixa veure clarament que aquestes unitats, com a variants denominatives que se solen considerar, normalment apareixen en concurrència amb altres denominacions i no com a denominacions úniques per a cada noció. En el fitxer ESPEC trobem només deu exemples de variants usades sense alternar amb cap altra denominació (*Cd, K, N₂, Na, Ni, Cr, Pb, SO₂, ZnO* i *Zn*) i en el fitxer DIVUL no n'hem documentat cap cas.

Finalment, la resta d'estructures ([N+N], [N+A+A], [N+A+SP] i altres) que hem presentat conjuntament a la taula, es dibuixen clarament, i com era esperable atès que majoritàriament són estructures més analítiques, com denominacions alternatives, que tendeixen a aparèixer especialment en concurrència amb altres denominacions, tendència que s'aprecia més clarament a DIVUL que a ESPEC.

5.3.2.2.2 Nocions bidenominatives i tipus de denominacions

Les nocions bidenominatives representen el 32.52% del total de les nocions de DIVUL i el 28.9% del total de nocions d'ESPEC. A la taula següent podem veure els resultats relatius a les combinacions denominatives més freqüents que presenten els grups bidenominatius.

	DIVUL	ESPEC
[N+SP] / [N+SP]	25 (17%)	43 (23.49%)
[N+A] / [N+A]	16 (10.88%)	17 (9.28%)
Monolèx. / Monolèx.	38 (25.85%)	19 (10.38%)
[N+SP] / Monolèx.	24 (16.32%)	32 (17.48%)
[N+A] / Monolèx.	21 (14.28%)	17 (9.28%)
[N+A] / [N+SP]	12 (8.16%)	8 (4.37%)
Altres combinacions	11 (7.48%)	47 (25.68%)
Total	147	183

Taula 38. Nocions bidenominatives i tipus de denominacions.

Tenint en compte que en aquest treball hem diferenciat deu tipus de denominacions segons l'estructura morfosintàctica, el nombre de combinacions de dos elements possibles és de 55. És interessant observar que el 92.52% dels grups bidenominatius de DIVUL i el 74.32% d'ESPEC responen només a sis combinacions; el percentatge restant respon a una varietat de combinacions que hem agrupat en el bloc "altres combinacions". En el fitxer DIVUL el percentatge de casos d'aquest bloc és el més baix de tots (7.48%) i només hi trobem cinc combinacions diferents (per ordre de freqüència: [N+A+SP] / [N+A+SP]; [N+A+A] / [N+A]; [N+A] / sigla; [N+A+SP] / [N+A]; [N+A] / altres).

A ESPEC el grup d'altres combinacions és el més important percentualment (25.68%) i presenta una gran diversitat de combinacions (les més freqüents són: Monolèx. / símbol; [N+A] / sigla; [N+A] / fórmula química; [N+SP] / [N+A+SP]; Monolèx. / fórmula química; [N+SP] / sigla, etc.). La causa principal d'aquest contrast entre fitxers és que a DIVUL només trobem dues nocions bidenominatives en què hi intervingui una variant, ja sigui símbol, sigla o fórmula química¹⁸⁹ i a ESPEC, en canvi, en trobem 29¹⁹⁰.

En el fitxer DIVUL, la combinació amb una major freqüència d'aparició és la de dues denominacions monolèxiques (25.85%), combinació que a ESPEC representa un percentatge comparativament molt menor (10.38%). Atribuïm aquest fet, com hem fet abans, al percentatge global major d'unitats monolèxiques que trobem a DIVUL.

El percentatge d'alternances entre una unitat monolèxica i una unitat amb l'estructura [N+SP] és elevat i pràcticament idèntic en els dos fitxers (16.32% a DIVUL i 17.48% a ESPEC) i, en canvi, la combinació [N+A] / Monolèx. presenta un percentatge superior a DIVUL que a ESPEC (14.28% a DIVUL i 9.28% a ESPEC). Aquestes dues combinacions poden analitzar-se conjuntament, ja que responen bàsicament al mateix fenomen de reducció sintagmàtica (*gas d'abocadors / gas; temperatura d'incineració / temperatura; àcid sulfhídric / sulfhídric; / calç líquida / calç; cremador Venturi / Venturi*), tot i que podem trobar casos, sobretot a DIVUL, en què la forma sintagmàtica és una especificació o una perífrasi més transparent d'una forma monolèxica (*fabricació / procés de fabricació; àrea d'emmagatzematge / deixalleria*).

---

¹⁸⁹ *Gas tòxic / PIC; PET / polietilè teraftalat.*

¹⁹⁰ *Monolèx. / símbol; calç / Ca; coure / Cu; ferro / Fe; nitrogen / N; mercuri / Hg. [N+A] / sigla; àcid fluorhídric / HF; nitrogen orgànic / NORG; metil isocianat / MIC. [N+A] / fórmula química; dicromat potàssic / K₂Cr₂O₇; gas carbònic / CO₂; aigua oxigenada / H₂O₂; Monolèx. / fórmula química; amoniac / NH₃; sulfat / SO₄²⁻ [N+SP] / sigla: capacitat d'intercanvi catiònic / CIC; etc.*

També podem analitzar conjuntament els casos d'alternança entre dues unitats amb l'estructura [N+SP] (més freqüent a ESPEC que a DIVUL) o amb l'estructura [N+A] (amb resultats gairebé idèntics en els dos fitxers), ja que responen normalment a canvis lèxics en unitats sintagmàtiques. A més, l'alternança [N+SP] / [N+SP], més freqüent a ESPEC que a DIVUL, també correspon en una quantitat important de casos a una reducció d'una unitat sintagmàtica a una unitat sintagmàtica més curta (en el fitxer DIVUL trobem per exemple *estalvi de recursos naturals / estalvi de recursos; planta de compostatge de la brossa orgànica / planta de compostatge* i a ESPEC, *temps de residència del gas / temps de residència; xarxa de distribució d'aigua potable / xarxa de distribució; absència d'oxigen dissolt / absència d'oxigen; aigües de proveïment públic / aigües de proveïment*).

L'alternança [N+A] / [N+SP] representa un percentatge baix en tots dos fitxers, però especialment a ESPEC; aquesta combinació normalment respon a l'alternança d'un adjectiu relatiu a un nom que és el que trobem en el sintagma preposicional en la denominació que té l'estructura [N+SP] (alguns exemples de DIVUL: *sector comercial / sector del comerç; residus de la mineria / residus miners*; alguns exemples d'ESPEC: *consum d'electricitat / consum elèctric; contaminació de les aigües / contaminació hídrica; aigües de pluja / aigües pluvials*).

5.3.2.2.3 Nocions polidenominatives i tipus de denominacions

Les nocions polidenominatives sumen exactament un 23.68% del total de nocions a DIVUL i un 10.13% del total a ESPEC. Per abordar l'anàlisi dels tipus de denominacions que intervenen en els grups polidenominatius hem reduït a tres els tipus denominatius: unitats monolèxiques, unitats polilèxiques i variants.

	Combinació de denominacions	DIVUL	ESPEC
3 den	3 Monolèx.	6	0
	3 Polilèx.	22	11
	2 Monolèx. / 1 Polilèx.	12	2
	2 Polilèx. / 1 Monolèx.	22	17
	2 Polilèx. / 1 variant	2	2
	2 variants / 1 Polilèx.	0	1
	1 Polilèx. / 1 Monolèx. / 1 variant	1	1
	Total	65	34

4 den	4 Monolèx.	3	0
	4 Polilèx.	4	2
	3 Monolèx. / 1 Polilèx.	3	0
	3 Polilèx. / 1 Monolèx.	6	6
	3 Polilèx. / 1 variant	0	1
	2 Monolèx. / 2 Polilèx.	2	5
	2 Polilèx. / 1 Monolèx. / 1 variant	0	1
	2 variants / 1 Monolèx. / 1 Polilèx.	1	1
Total	19	16	
5 den	5 Polilèx.	5	3
	4 Polilèx. / 1 Monolèx.	1	3
	4 Monolèx. / 1 Polilèx.	1	0
	3 Monolèx. / 2 Polilèx.	1	1
	3 Polilèx. / 2 Monolèx.	1	1
	3 Polilèx. / 1 variant / 1 Monolèx	1	0
	2 Polilèx. / 2 variants / 1 Monolèx.	0	1
	Total	10	9
6 den	6 Polilèx.	1	0
	5 Polilèx. / 1 Monolèx.	4	0
	4 Monolèx. / 2 Polilèx.	1	0
	4 Polilèx. / 2 Monolèx.	2	1
	Total	8	
7 den	7 Polilèx.	1	0
	3 Polilèx. / 1 Monolèx.	0	1
	Total		1
8 den	8 Polilèx.	0	1
	7 Polilèx. / 2 variants	1	0
	3 Monolèx. / 4 Polilèx. / 1 variant	0	1
	Total	1	
12 den	12 Polilèx.	1	0
	10 Polilèx. / 2 Monolèx.	0	1
	9 Polilèx. / 3 Monolèx.	1	0
	Total		1
14 den	13 Polilèx. / 1 Monolèx.	1	0
	Total	1	0

Taula 39. Nocions polidenominatives i tipus de denominacions.

A la taula podem veure que tot i la reducció realitzada dels tipus denominatius, el nombre de possibilitats combinatòries és elevat i, com que el nombre de casos és baix, els resultats queden dispersos i no és possible extreure tendències equiparables a les dels apartats anteriors.

De totes maneres, resulta evident que en el fitxer DIVUL són proporcionalment més freqüents les nocions representades per un conjunt d'unitats monolèxiques que en el

fitxer ESPEC (vegeu la primera fila d'exemples de la taula següent) i que, en general, quan una noció està representada per diverses denominacions, el nombre d'unitats polilèxiques augmenta considerablement. Així, trobem grups representats només per denominacions polilèxiques (vegeu la segona fila d'exemples), nocions representades per diverses unitats polilèxiques en alternància amb una o diverses unitats monolèxiques (tercera fila d'exemples) i nocions representades per diverses unitats polilèxiques i una o diverses variants (última fila). Aquesta última possibilitat, naturalment, és més freqüent a ESPEC que a DIVUL.

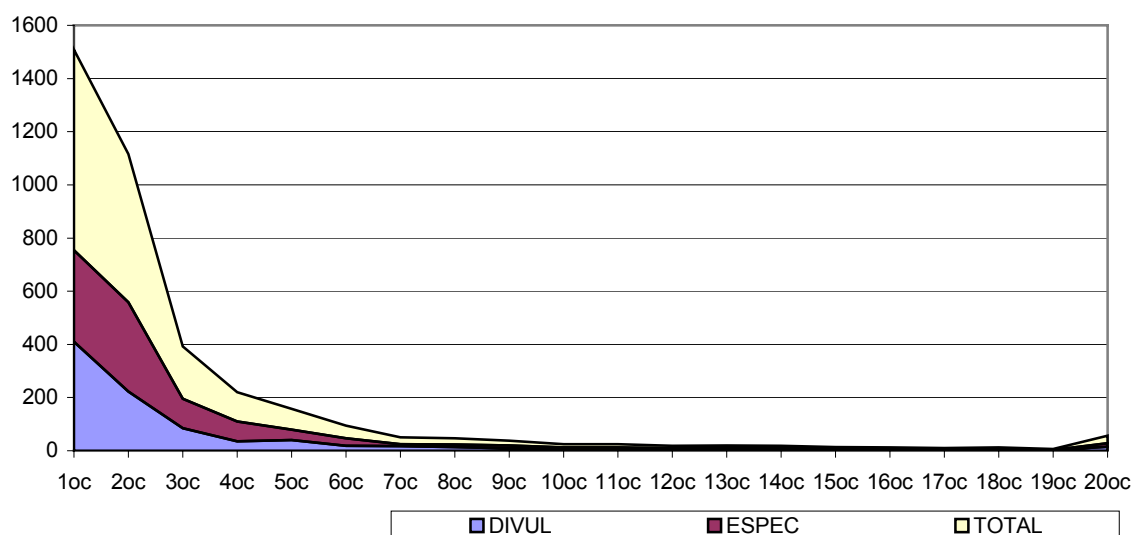
DIVUL	ESPEC
• <i>ecològic -a, net -a, verd -a</i> • <i>contaminar, enverinar, embrutar, infectar</i>	
• <i>abocador de residus tòxics, abocador de tòxics, abocador especial,</i> • <i>degradació de la capa d'ozó, minva de la capa d'ozó, reducció de la capa d'ozó, destrucció de la capa d'ozó</i> • <i>gestió de les deixalles, gestió dels residus, gestió de les escombraries, gestió de residus, gestió dels residus urbans</i>	• <i>compactadora de pota de cabra, compactador de pota de cabra, màquina compactadora, màquina estenedora-compactadora amb pota de cabra</i> • <i>escapament de gasos, fuga de gas, escapament del gas</i> • <i>normativa legal, normativa oficial, normativa vigent</i>
• <i>acumulació, amuntegament de deixalles, acumulació de residus,</i> • <i>aigua de la pluja, aigua de pluja, pluja</i>	• <i>abocament, abocament de residus, deposició dels residus, abocament antropogènic</i> • <i>aigua evaporada, vapor, vapor d'aigua</i>
• <i>clorur de plivinil, PVC, policlorur de vinil</i>	• <i>anhídric carbònic, gas carbònic, CO₂</i>

Taula 40. Exemples de nocions polidenominatives.

5.3.3 Variació denominativa i freqüència d'aparició

En el procés de buidatge dels corpus textuais es va controlar la freqüència d'aparició de les denominacions¹⁹¹; això ens permet en aquest moment plantejar-nos aspectes de densitat terminològica en textos de diferent nivell d'especialització.

A la taula següent podem veure el nombre total d'ocurrències en cadascun dels fitxers i també en el conjunt. Podem veure, a més, com es reparteixen les denominacions segons la freqüència d'aparició que mesurem segons el nombre d'ocurrències: en el fitxer DIVUL hi ha 410 denominacions que han aparegut una sola vegada (xifra que representa el 44.85% del total de denominacions d'aquest fitxer) i en el fitxer ESPEC n'hi ha 344 (xifra que representa el 34.26% del total de denominacions d'aquest fitxer), etc.

	DIVUL	ESPEC	TOTAL
1oc	410 (44.85%)	344 (34.26%)	754 (39.31%)
2oc	223 (24.39%)	335 (33.36%)	558 (29.09%)
3oc	84 (9.19%)	112 (11.15%)	196 (10.21%)
4oc	36 (3.93%)	74 (7.37%)	110 (5.73%)
5oc	40 (4.37%)	39 (3.88%)	79 (4.11%)
6oc	18 (1.96%)	29 (2.88%)	47 (2.45%)
7oc	17 (1.85%)	8 (0.79%)	25 (1.30%)
8oc	14 (1.53%)	9 (0.89%)	23 (1.19%)
9oc	9 (0.98%)	10 (0.99%)	19 (0.99%)
10oc	8 (0.87%)	4 (0.39%)	12 (0.62%)

¹⁹¹ Recordem que en els corpus terminològics les denominacions porten la indicació de la freqüència d'aparició en el corpus textual corresponent. Concretament, s'indica amb el nombre, de l'1 al 20. Un total de 28 denominacions tenen una freqüència superior a 20 i apareixen amb el codi +20, amb independència del nombre real exacte, que en alguns casos no coneixem. Per al càlcul de freqüències que farem en aquest apartat hem optat per computar aquest +20 com el nombre natural 20.

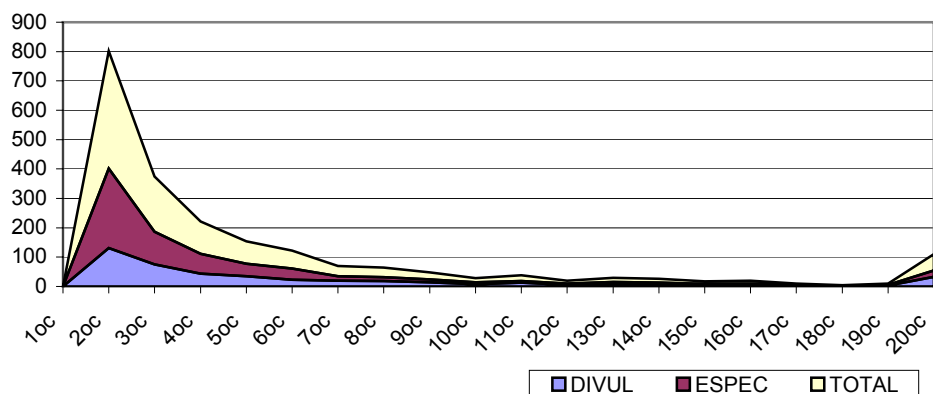
11oc	9 (0.98%)	3 (0.29%)	12 (0.62%)
12oc	8 (0.87%)	1 (0.09%)	9 (0.46%)
13oc	5 (0.54%)	5 (0.49%)	10 (0.52%)
14oc	3 (0.32%)	6 (0.59%)	9 (0.46%)
15oc	2 (0.21%)	5 (0.49%)	7 (0.36%)
16oc	4 (0.43%)	2 (0.19%)	6 (0.31%)
17oc	4 (0.43%)	1 (0.09%)	5 (0.26%)
18oc	3 (0.32%)	3 (0.29%)	6 (0.31%)
19oc	2 (0.21%)	1 (0.09%)	3 (0.15%)
20oc	15 (1.64%)	13 (1.29%)	28 (1.45%)
	914 (100%)	1004 (100%)	1918 (100%)

Figura 15. Nombre de denominacions segons el nombre d'ocurrències i segons el fitxer.

Observem que, de manera gairebé idèntica en els dos fitxers, el 70% de les denominacions tenen només 1 o 2 ocurrències (exactament, el 69.24% a DIVUL i el 67.62% a ESPEC) i que, també amb resultats molt similars en els dos fitxers, el 30% restant es reparteix gradualment i de manera decreixent a mesura que augmenta la freqüència d'aparició (és a dir, el nombre d'ocurrències). En corpus més grans probablement hauríem trobat més denominacions diferents i més ocurrències en general.

Es produeix, però, un contrast interessant entre els dos fitxers en el repartiment d'aquest 70% de les denominacions que tenen 1 o 2 ocurrències ja que en el fitxer ESPEC trobem un resultat molt semblant de casos d'1 ocurrència i de 2 (34.26% vs. 33.36%) i en el fitxer DIVUL trobem un percentatge de denominacions d'1 ocurrència molt superior al de 2 (44.85% vs 24.39%). Creiem que aquest resultat s'explica pel recurs, més propi en els textos menys especialitzats, de variar denominativament amb la incorporació freqüent de formes menys fixades.

El contrast que acabem de veure s'ha efectuat sobre el nombre total de **denominacions**. A continuació presentem un contrast complementari tenint en compte el nombre total de **nocions**, observant, doncs, com es reparteixen les nocions segons el nombre d'ocurrències.

	DIVUL		TOTAL
1oc			
2oc	131 (28.98%)	270 (42.65%)	401 (36.95%)
3oc	75 (16.59%)	112 (17.69%)	187 (17.23%)
4oc	44 (9.73%)	67 (10.58%)	111 (10.23%)
5oc	35 (7.74%)	42 (6.63%)	77 (7.09%)
6oc	23 (5.08%)	38 (6%)	61 (5.62%)
7oc	20 (4.42%)	15 (2.36%)	35 (3.22%)
8oc	19 (4.2%)	13 (2.05%)	32 (2.94%)
9oc	14 (3.09%)	10 (1.57%)	24 (2.21%)
10oc	8 (1.76%)	6 (0.94%)	14 (1.29%)
11oc	13 (2.87%)	6 (0.94%)	19 (1.75%)
12oc	6 (1.32%)	4 (0.63%)	10 (0.92%)
13oc	9 (1.99%)	6 (0.94%)	15 (1.38%)
14oc	7 (1.54%)	6 (0.94%)	13 (1.19%)
15oc	6 (1.32%)	3 (0.47%)	9 (0.82%)
16oc	5 (1.1%)	5 (0.78%)	10 (0.92%)
17oc	1 (0.22%)	4 (0.63%)	5 (0.46%)
18oc	0	2 (0.31%)	2 (0.18%)
19oc	3 (0.66%)	2 (0.31%)	5 (0.46%)
20oc	33 (7.3%)	22 (3.47%)	55 (5.06%)
	452 (100%)	633 (100%)	1085 (100%)

Figura 16. Nombre de nocions segons el nombre d'ocurrències i segons el fitxer.

Naturalment, el nombre de nocions d'1 ocurrència és zero pel criteri metodològic de freqüència conceptual aplicat durant el buidatge. A partir de 2 ocurrències, situació en què tots dos fitxers tenen el resultat més alt, els percentatges van disminuint progressivament fins arribar a 20 ocurrències, on el percentatge és més elevat perquè hi conflueixen diverses possibilitats: casos en què la suma de les diverses ocurrències de les diverses denominacions dona realment 20, casos en què una de les denominacions ja

tenia 20 o més de 20 ocurrences, i també casos de nocions amb diverses denominacions de 20 o més de 20 ocurrences cada denominació.

Dels resultats obtinguts cal destacar el percentatge de nocions de 2 ocurrences, que no arriba al 30% al fitxer DIVUL i que supera el 40% a ESPEC. Una noció amb 2 ocurrences pot correspondre a una noció monodenominativa de 2 ocurrences o a una noció bidenominativa (dues denominacions d'una sola ocurrencia). Si sumem el percentatge de nocions amb dues i tres ocurrences, observem que a DIVUL el percentatge arriba al 45.57% i a ESPEC al 60.34%. Creiem que aquesta diferència percentual il·lustra, com abans, el fet que en els textos més especialitzats hi ha una preferència per fixar més les denominacions que en els textos menys especialitzats.

Si partim horitzontalment la taula en dues meitats, d'1 a 10 ocurrences i d'11 a 20 ocurrences, veiem que a DIVUL el percentatge de casos d'11 ocurrences a 20 ocurrences duplica el d'ESPEC (18.32% a DIVUL vs. 9.42% a ESPEC). És a dir, que el nombre de nocions amb elevada freqüència d'aparició és superior a DIVUL que a ESPEC. I més concretament, podem observar un salt important a ESPEC del 6% de 6 ocurrences al 2.3% de 5 ocurrences i, en canvi, a DIVUL el descens és progressiu: 7.74%, 5.08%, 4.42%, 4.2%, 3.09%...

L'accent en aquesta diferència de percentatge es produeix també per l'elevat nombre de casos amb 20 ocurrences que a DIVUL arriba al 7.3% (a ESPEC només representa el 3.47%), percentatge gairebé igual al 7.74% de casos de 5 ocurrences en el mateix fitxer.

La relació que mantenen en els dos fitxers el nombre de denominacions, de nocions i d'ocurrences apareix resumida a la taula següent:

	DIVUL	ESPEC
nocions	452	633
denominacions	914	1004
ocurrences	2808	2924

Taula 41. Resultats de denominacions, nocions i ocurrences en els dos fitxers.

Els resultats d'aquesta taula són rellevants perquè, vista la semblança del nombre total d'ocurrences, podem afirmar que la densitat conceptual dels dos corpus textuals és també molt semblant, si mesurem la densitat conceptual pel nombre de conceptes (amb repeticions) que apareix en un corpus. Si, en canvi, mesurem la densitat conceptual pel nombre de conceptes diferents, és evident que el corpus textual més especialitzat té una

densitat major que el corpus menys especialitzat, ja que té un 40% més de nocions (633 vs. 452)¹⁹². Si, finalment, mesurem la densitat a partir del nombre de termes diferents (densitat terminològica), arribem a la conclusió que el corpus especialitzat és més dens que el corpus divulgatiu, però la diferència de densitat no supera el 10%.

Fins aquí hem presentat els resultats relatius al nombre d'ocurrències en relació als fitxers. Ens plantejem a continuació de determinar l'existència d'algun tipus de relació entre la freqüència d'aparició de les nocions extretes dels dos corpus textuais i el grau de variació denominativa que presenten. Partim de la hipòtesi de treball segons la qual a un major nombre d'ocurrències li hauria de correspondre un major grau de variació denominativa, hipòtesi que reposa sobre raonaments de diverses naturaleses (discursives, cognitives, lingüístiques i pragmàtiques) però també en el fet que com més vegades s'ha de denominar una noció, més fàcil és que aparegui la variació denominativa.

Per confirmar o falsar aquesta hipòtesi hem elaborat la taula següent que posa en relació el nombre d'ocurrències amb la quantitat de denominacions utilitzades per a una mateixa noció. La taula recull en nombres absoluts la quantitat de nocions (sobre un total de 452 nocions a DIVUL i 633 a ESPEC) que apareixen a cadascun dels dos fitxers per a cada relació possible entre nombre d'ocurrències i nombre de denominacions (la primera xifra fa referència al fitxer DIVUL i la segona al fitxer ESPEC).

	1 den	2 den	3 den	4 den	5 den	6 den	7 den	8 den	12 den	14 den
1 oc										
2 oc	85 / 206	46 / 64								
3 oc	34 / 68	27 / 38	14 / 6							
4 oc	17 / 43	19 / 17	5 / 5	3 / 2						
5 oc	15 / 21	12 / 14	5 / 5	2 / 1	1 / 1					
6 oc	7 / 16	7 / 13	8 / 4	1 / 4	0 / 1					
7 oc	6 / 4	3 / 8	9 / 0	1 / 1	1 / 2					
8 oc	6 / 3	9 / 2	2 / 5	1 / 1	1 / 2					
9 oc	5 / 7	3 / 3	3 / 0	1 / 0	1 / 0	1 / 0				
10 oc	3 / 1	1 / 5	3 / 0		1 / 0					
11 oc	5 / 3	3 / 3	3 / 0	2 / 0						
12 oc	2 / 1	2 / 0	1 / 1	0 / 1	0 / 1	1 / 0				
13 oc	4 / 2	3 / 2	1 / 1			1 / 0		0 / 1		
14 oc	1 / 3	3 / 3	2 / 0				1 / 0			
15 oc	1 / 1	1 / 0	3 / 0	1 / 1	0 / 1					
16 oc	2 / 1	2 / 3	1 / 1							
17 oc	0 / 1	1 / 0	0 / 1	0 / 1					0 / 1	

¹⁹² En fer aquesta afirmació hem de recordar una vegada més que pel criteri de freqüència conceptual només es van mantenir les nocions amb freqüència superior a 1 i que amb aquest criteri es va desestimar un nombre superior de nocions a ESPEC que a DIVUL.

18 oc	0 / 2									
19 oc	1 / 0	0 / 1	0 / 1		1 / 0				1 / 0	
20 oc	4 / 3	5 / 7	5 / 4	7 / 4	4 / 1	5 / 1	0 / 1	1 / 1	1 / 0	1 / 0
Total	198 / 386	147/183	65 / 34	19 / 16	10 / 9	8 / 1	1 / 1	1 / 2	2 / 1	1 / 0

Taula 42¹⁹³. Nombres absoluts d'ocurrències per als diversos grups denominatius en els dos fitxers.

Les caselles ombrejades són caselles impossibles perquè el nombre d'ocurrències ha de ser igual o superior al nombre de denominacions (per a quatre ocurrències, per exemple, no podem tenir mai cinc denominacions), i perquè la casella d'una ocurrència / una denominació ha d'estar necessàriament buida pel criteri de freqüència conceptual.

A partir d'aquesta taula, en què és difícil percebre resultats i conclusions, hem elaborat altres taules parcials que permeten focalitzar els resultats segons el total de nocions (apartat 5.3.3.1), segons el nombre d'ocurrències (apartat 5.3.3.2) i segons el nombre de denominacions (apartat 5.3.3.3).

¹⁹³ Els grups de 9, 10, 11 i 13 denominacions no apareixen a la taula perquè no n'hem documentat cap cas.

5.3.3.1 Anàlisi sobre el total de nocions

Una primera observació de la taula anterior deixa entreveure resultats suggeridors: d'una banda, es fa evident una concentració molt important d'ítems en les caselles corresponents a poques ocurrències i poques denominacions; de fet, si de les 147 caselles possibles de la taula seleccionem les 14 caselles (amb un ombrejat més fosc) corresponents als grups d'1, 2 o 3 denominacions i només fins a sis ocurrències, veiem que ja s'han distribuït el 66.59% de les nocions de DIVUL i el 82.14% de les d'ESPEC. D'altra banda, s'observen diferències numèricament importants en els dos fitxers. En l'anàlisi d'aquestes xifres, però, cal tenir en compte que el nombre de nocions d'ambdós fitxers és força desigual. La taula següent té en compte també aquesta variable (tots els percentatges s'han calculat sobre el total de nocions de cada fitxer; la columna de l'esquerra, en negreta, ens dóna la suma de cada fila).

	1 den	2 den	3 den	4 den	5 den	6 den	7 den	8 den	12 den	14 den
2 oc D: 28.97% E: 42.65%	18.8% 32.54%	10.17%								
3 oc D: 16.58% E: 17.64%	7.52%	6%	3.09% 0.94%							
4 oc D: 9.72% E: 10.56%	6.79%	4.2%	0.78%	0.66% 0.31%						
5 oc D: 7.72% E: 6.6%	3.31% 3.31%	2.65% 2.21%	1.10% 0.78%	0.44% 0.15%	0.22% 0.15%					
6 oc D: 5.06% E: 5.98%	2.52%	1.54% 2.05%	1.76%	0.22% 0.63%	0.15%					
7 oc D: 4.41% E: 2.35%	1.32% 0.63%	0.66% 1.26%	1.99%	0.22% 0.15%	0.22% 0.31%					
8 oc D: 4.19% E: 2.02%	1.32% 0.47%	1.99% 0.31%	0.44% 0.78%	0.22% 0.15%	0.22% 0.31%					
9 oc D: 2.75% E: 1.57%	1.10% 1.10%	0.66% 0.47%	0.66%	0.22%	0.22%	0.22%				
10 oc D: 1.76% E: 0.93%	0.66% 0.15%	0.22% 0.78%	0.66%		0.22%					
11 oc D: 2.86% E: 0.94%	1.10% 0.47%	0.66% 0.47%	0.66%	0.44%						
12 oc D: 1.32% E: 0.6%	0.44% 0.15%	0.44%	0.22% 0.15%	0.15%	0.15%	0.22%				
13 oc D: 1.98% E: 0.92%	0.88% 0.31%	0.66% 0.31%	0.22% 0.15%			0.22%		0.15%		
14 oc D: 1.54%	0.22%	0.66%	0.44%				0.22%			

E: 0.94%	0.47%	0.47%								
15 oc										
D: 1.32%	0.22%	0.22%	0.66%	0.22%						
E: 0.45%	0.15%			0.15%	0.15%					
16 oc										
D: 1.1%	0.44%	0.44%	0.22%							
E: 0.77%	0.15%	0.47%	0.15%							
17 oc										
D: 0.22%		0.22%								
E: 0.6%	0.15%		0.15%	0.15%					0.15%	
18 oc										
D:										
E: 0.31%	0.31%									
19 oc										
D: 0.66%	0.22%				0.22%				0.22%	
E: 0.30%		0.15%	0.15%							
20 oc										
D: 7.26%	0.88%	1.10%	1.10%	1.54%	0.88%	1.10%		0.22%	0.22%	0.22%
E: 3.43%	0.47%	1.10%	0.63%	0.63%	0.15%	0.15%	0.15%	0.15%	0.15%	
Totals										
D: 100%	43.51%	32.46%	14.32%	4.18%	2.2%	1.76%	0.22%	0.22%	0.44%	0.22%
E: 100%	60.84%	28.84%	5.29%	2.47%	1.37%	0.15%	0.15%	0.30%	0.15%	

Taula 43. Percentatges de nocions segons el nombre d'ocurrències, el nombre de denominacions i el fitxer.

Volem començar l'anàlisi de les dades de la taula destacant l'elevat nombre de caselles en blanc, és a dir, combinacions d'ocurrències i denominacions que no s'han donat, a banda dels casos impossibles que apareixen ombrejats. Aquests casos en blanc augmenten a mesura que ens aproximem a les caselles impossibles, si bé només és una tendència. Són una excepció a aquesta tendència els resultats relatius a la freqüència màxima (20 ocurrències), perquè hi concorren, com ja hem explicat, més combinacions possibles en relació al nombre d'ocurrències.

La relació entre el grau de variació denominativa i el nombre d'ocurrències és evident i necessària en un sentit: només podem trobar un nombre elevat de denominacions si hi ha un nombre igual o superior d'ocurrències. La taula anterior il·lustra a primera vista com, efectivament, es dibuixa una línia diagonal descendent ja que les caselles de nocions amb més denominacions es va omplint a mesura que descendim en la taula, és a dir, a mesura que s'incrementa el nombre d'ocurrències. Aquesta tendència és clara fins a la fila de les sis ocurrències i es desdibuixa a partir d'aquest nivell a causa de l'elevat nombre de possibilitats i el baix nombre de casos. Creiem que l'anàlisi de la relació entre les tres variables corresponents al grau de variació denominativa, la freqüència d'aparició i el grau d'especialització seria especialment rellevant en corpus de dimensions molt superiors als nostres. En la nostra anàlisi pretenem només arribar a reconèixer tendències.

La part inferior de la taula ens ofereix alguns exemples que ens portarien a confirmar l'existència d'una relació entre la freqüència d'aparició de les nocions i el grau de VD que presenten, però sempre matisant que aquesta relació no és necessària. A la taula següent hem recollit les diferents nocions amb 19 ocurrències del fitxer DIVUL i les diferents nocions amb 17 ocurrències del fitxer ESPEC¹⁹⁴. Observem que, efectivament, a un nombre elevat d'ocurrències li pot correspondre un nombre elevat de denominacions (fins a 12 denominacions en tots dos fitxers) però també pot correspondre-li un nombre mínim de denominacions. A més, en tots dos fitxers trobem situacions intermèdies quant al grau de variació denominativa i això demostra que a un nombre elevat d'ocurrències no li ha de correspondre necessàriament un nombre elevat de denominacions i que, per tant, la relació entre freqüència d'aparició i grau de VD no és directa.

DIVUL	ESPEC
1 denominació <i>econòmic -a</i>, 19 5 denominacions <i>gestió de residus</i>, 10 <i>gestió dels residus</i>, 3 <i>gestió de les escombraries</i>, 3 <i>gestió dels residus urbans</i>, 2 <i>gestió de les deixalles</i>, 1 12 denominacions <i>impacte ambiental</i>, 5 <i>impacte</i>, 3 <i>efecte</i>, 2 <i>afecció ambiental</i>, 1 <i>impacte al medi</i>, 1 <i>impacte mediambiental</i>, 1 <i>efecte ecològic</i>, 1 <i>efecte ambiental</i>, 1 <i>dany al medi ambient</i>, 1 <i>dany sobre el medi ambient</i>, 1 <i>dany</i>, 1 <i>efecte residual</i>, 1	1 denominació <i>aire</i>, 17 3 denominacions <i>incineració</i>, 14 <i>incineració de residus</i>, 2 <i>incineració de les deixalles</i>, 1 4 denominacions <i>abocament</i>, 14 <i>abocament de residus</i>, 1 <i>deposició dels residus</i>, 1 <i>abocament antropogènic</i>, 1 12 denominacions <i>planta</i>, 4 <i>planta incineradora de residus</i>, 2 <i>planta incineradora</i>, 2 <i>forn d'incineració de residus sòlids urbans</i>, 1 <i>planta incineradora de residus sòlids urbans</i>, 1 <i>planta d'incineració de residus urbans</i>, 1 <i>planta d'incineració</i>, 1 <i>incineradora</i>, 1 <i>instal·lació d'incineració de residus sòlids urbans</i>, 1 <i>instal·lació d'incineració</i>, 1 <i>instal·lació d'incineració de residus en massa</i>, 1 <i>instal·lació d'incineració de residus municipals</i>, 1

Taula 44. Exemples de nocions amb elevada freqüència d'aparició.

¹⁹⁴ Preteníem observar els exemples de 19 ocurrències en tots dos fitxers, però en el fitxer ESPEC només hi ha dos casos (i de 18 no n'hi ha cap). Per aquesta raó hem pres els exemples de 17 ocurrències per al fitxer ESPEC.

Com es pot veure a la taula, en què hem fet constar el nombre d'ocurrències de cada denominació, la situació és d'una gran heterogeneïtat: a ESPEC trobem que per a les nocions de tres i quatre denominacions hi ha una denominació que apareix amb una freqüència molt destacada (en un cas, 14 ocurrències d'*abocament* i, en l'altre, d'*incineració*) i, en canvi, l'exemple de 12 denominacions ofereix una gran varietat de denominacions poc freqüents (la denominació més freqüent, l'escurçament discursiu *planta*, apareix només quatre vegades). Aquest últim exemple indica que no hi ha una denominació fixada per a aquesta noció o que, si hi és, no hi ha cap necessitat o interès per utilitzar-la preferentment. Els exemples de DIVUL ofereixen una situació semblant però amb uns marges més moderats.

5.3.3.2 Anàlisi sobre el nombre d'ocurrències

Presentem a continuació dues taules parcials que ens permetran una interpretació més acurada dels resultats. En les taules 45 i 46 fem constar, per a cada fitxer, el nombre de nocions per a cada relació entre ocurrències i denominacions. En aquestes dues taules, els percentatges s'han calculat sobre el nombre d'ocurrències i la lectura s'ha de fer horitzontalment: així podem veure, per exemple, que a DIVUL, el 45.3% de les nocions que hem documentat tres vegades en els textos apareix amb una sola denominació; el 36% amb dues i la resta, el 18.6%, amb tres denominacions. Amb això, podem, d'una banda, comparar dins de cada fitxer les distribucions percentuals entre els diferents nombres d'ocurrències i, de l'altra, fer comparacions entre les dades del mateix nombre d'ocurrències dels dos fitxers.

	1 den	2 den	3 den	4 den	5 den	6 den	7 den	8 den	12 den	14 den
2 oc	85 (64.8%)	46 (35.1%)								
3 oc	34 (45.3%)	27 (36%)	14 (18.6%)							
4 oc	17 (38.6%)	19 (43.1%)	5 (11.3%)	3 (6.8%)						
5 oc	15 (42.8%)	12 (34.2%)	5 (14.2%)	2 (5.7%)	1 (2.8%)					
6 oc	7 (30.4%)	7 (30.4%)	8 (34.7%)	1 (4.3%)						
7 oc	6 (30%)	3 (15%)	9 (45%)	1 (5%)	1 (5%)					
8 oc	6 (31.5%)	9 (47.3%)	2 (10.5%)	1 (5.2%)	1 (5.2%)					
9 oc	5 (35.7%)	3 (21.4%)	3 (21.4%)	1 (7.1%)	1 (7.1%)	1 (7.1%)				
10 oc	3 (37.5%)	1 (12.5%)	3 (37.5%)		1 (12.5%)					
11 oc	5 (38.4%)	3 (23%)	3 (23%)	2 (15.3%)						
12 oc	2 (33.3%)	2 (33.3%)	1 (16.6%)			1 (16.6%)				
13 oc	4	3	1			1				

	(44.4%)	(33.3%)	(11.1%)			(11.1%)				
14 oc	1 (14.2%)	3 (42.8%)	2 (28.7%)				1 (14.2%)			
15 oc	1 (16.6%)	1 (16.6%)	3 (50%)	1 (16.6%)						
16 oc	2 (40%)	2 (40%)	1 (20%)							
17 oc		1 (100%)								
18 oc										
19 oc	1 (33.3%)				1 (33.3%)				1 (33.3%)	
20 oc	4 (12.1%)	5 (15.1%)	5 (15.1%)	7 (21.2%)	4 (12.1%)	5 (15.1%)		1 (3%)	1 (3%)	1 (3%)

Taula 45. Fitxer DIVUL: nombre de nocions per a cada relació entre ocurrències i denominacions i percentatges sobre el nombre de casos amb el mateix nombre d'ocurrències.

	1 den	2 den	3 den	4 den	5 den	6 den	7 den	8 den	12 den
2 oc	206 (76.3%)	64 (23.7%)							
3 oc	68 (60.7%)	38 (33.9%)	6 (5.3%)						
4 oc	43 (64.2%)	17 (25.3%)	5 (7.4%)	2 (2.9%)					
5 oc	21 (50%)	14 (33.3%)	5 (11.9%)	1 (2.4%)	1 (2.4%)				
6 oc	16 (42.1%)	13 (34.2%)	4 (10.5%)	4 (10.5%)	1 (2.6%)				
7 oc	4 (86.6%)	8 (53.3%)		1 (6.6%)	2 (13.3%)				
8 oc	3 (23%)	2 (15.3%)	5 (38.4%)	1 (7.7%)	2 (15.3%)				
9 oc	7 (70%)	3 (30%)							
10 oc	1 (16.6%)	5 (83.3%)							
11 oc	3 (50%)	3 (50%)							
12 oc	1 (25%)		1 (25%)	1 (25%)	1 (25%)				
13 oc	2 (33.3%)	2 (33.3%)	1 (16.6%)					1 (16.6%)	
14 oc	3 (50%)	3 (50%)							
15 oc	1 (33.3%)			1 (33.3%)	1 (33.3%)				
16 oc	1 (20%)	3 (60%)	1 (20%)						
17 oc	1 (25%)		1 (25%)	1 (25%)					1 (25%)
18 oc	2 (100%)								
19 oc		1 (50%)	1 (50%)						
20 oc	3 (13.6%)	7 (31.8%)	4 (18.1%)	4 (18.1%)	1 (4.5%)	1 (4.5%)	1 (4.5%)	1 (4.5%)	

Taula 46. Fitxer ESPEC: nombre de nocions per a cada relació entre ocurrències i denominacions i percentatges sobre el nombre de casos amb el mateix nombre d'ocurrències.

Cal tenir molt en compte que les afirmacions que puguem exposar amb l'anàlisi d'aquestes taules són relatives perquè a partir d'un número d'ocurrències determinat (que podríem establir en 9 ocurrències en el fitxer DIVUL i en 7 en el fitxer ESPEC), les quantitats són molt baixes, tant en percentatges com en xifres absolutes. En ambdós casos, les nocions recollides a partir d'aquest nombre d'ocurrències no representen mai el 3% dels totals. Pensem, però, que això no invalida els comentaris següents.

Hem partit de la hipòtesi que a mesura que augmenta el nombre d'ocurrències d'una noció hauria d'augmentar també el nombre de denominacions utilitzades per referir-se a aquell concepte. Si aquesta relació entre nombre d'ocurrències i nombre de denominacions fos directament proporcional caldria esperar dos resultats associats: el primer, una disminució progressiva del percentatge de nocions d'una sola denominació a mesura que augmenta el nombre d'ocurrències; el segon, un augment considerable dels percentatges de tres o més denominacions quan el nombre d'ocurrències sigui alt.

Observem a la taula 45 que en la columna d'una sola denominació del fitxer DIVUL no es compleix el que esperàvem. Sí que es redueix el percentatge d'una manera remarcable, gairebé en 20 punts, quan passem de dues a tres ocurrències. Però aquesta disminució no és progressiva a partir d'aquí. Els valors percentuals d'aquesta primera columna oscil·len per a cada nombre d'ocurrències entre el 30 i el 45% amb dues úniques excepcions (14 i 15 ocurrències, quan, en valors absoluts i percentuals sobre el total, ja representen porcions molt poc significatives). En les columnes de quatre o més denominacions tampoc es pot advertir un creixement del nombre de nocions a mesura que augmenta el nombre d'ocurrències. Els resultats de les columnes de dues i tres denominacions són les més difícils d'explicar. D'una banda, són percentualment importants (no baixen mai de representar el 10% en qualsevol nombre d'ocurrències) i, de l'altra, tampoc observem que segueixin cap distribució determinada.

En el fitxer ESPEC (taula 46), els resultats no coincideixen totalment amb el que acabem de veure en el fitxer DIVUL. A la columna d'una sola denominació s'adverteix que el percentatge que representen sobre el total de cada fila, és a dir la distribució en funció del nombre de denominacions, va minvant a mesura que augmenta el nombre d'ocurrències (amb excepcions). En el cas de les altres columnes, per exemple la de tres denominacions, també s'adverteix més fàcilment que en el fitxer DIVUL una tendència a representar un percentatge cada cop més important com més ocurrències hi ha. En qualsevol cas però, estem parlant de xifres molt petites: en alguns casos, un sol ítem pot representar el 25, el 33 o el 50% del total de la fila.

Els exemples de 20 ocurrences ofereixen uns resultats que no podem obviar. Com ja hem dit, en aquest bloc hi convergeixen diferents situacions (tant casos en què la suma de les diverses ocurrences de les diverses denominacions dóna realment 20, com casos en què una de les denominacions ja tenia 20 o més de 20 ocurrences, com casos de nocions amb diverses denominacions de 20 o més de 20 ocurrences cada denominació) raó per la qual té aquesta importància numèrica.

Observem en el fitxer DIVUL que hi ha una dispersió força homogènia de nocions entre 1 i 6 denominacions. És a dir, quan una noció té una elevada freqüència d'aparició la forma de referir-s'hi ha estat bastant regularment distribuïda entre una sola denominació com amb dues, tres, quatre, cinc o sis. En el fitxer ESPEC podem trobar un resultat similar però més curt a nivell de denominacions utilitzades. A partir de les 5 denominacions ja considerem que es tracta de casos particulars. Una vegada més, l'anàlisi de les dades ens porta a la conclusió que en el fitxer ESPEC hi ha una major concentració de les nocions en poques denominacions.

Els resultats obtinguts en aquesta fila de 20 ocurrences ens permet suggerir una correcció a la hipòtesi de partida d'aquest apartat: la hipòtesi segons la qual a un major nombre d'ocurrences li correspon un major grau de variació denominativa és defensable només per a nocions que presenten una freqüència d'aparició suficientment elevada.

5.3.3.3 Anàlisi sobre el nombre de denominacions

Amb les dades que hem presentat en les taules anteriors podem analitzar com es distribueixen les denominacions per a cada nombre concret d'ocurrences. Amb el còmput vertical dels percentatges obtenim la distribució d'ocurrences per a cada nombre concret de denominacions, com podem veure a les taules següents:

	1den	2 den	3 den	4 den	5 den	6 den	7 den	8 den	12 den	14 den
2 oc	85 (42.9%)	46 (31.2%)								
3 oc	34 (17.1%)	27 (18.3%)	14 (21.5%)							
4 oc	17 (8.5%)	19 (12.9%)	5 (7.6%)	3 (15.7%)						
5 oc	15 (7.5%)	12 (8.1%)	5 (7.6%)	2 (10.5%)	1 (10%)					
6 oc	7 (3.5%)	7 (4.7%)	8 (12.3%)	1 (5.2%)						
7 oc	6 (3%)	3 (2%)	9 (13.8%)	1 (5.2%)	1 (10%)					
8 oc	6	9	2	1	1					

	(3%)	(6.1%)	(3%)	(5.2%)	(10%)				
9 oc	5 (2.5%)	3 (2%)	3 (4.6%)	1 (5.2%)	1 (10%)	1 (12.5%)			
10 oc	3 (1.5%)	1 (0.6%)	3 (4.6%)		1 (10%)				
11 oc	5 (2.5%)	3 (2%)	3 (4.6%)	2 (10.5%)					
12 oc	2 (1%)	2 (1.3%)	1 (1.5%)			1 (12.5%)			
13 oc	4 (2%)	3 (2%)	1 (1.5%)			1 (12.5%)			
14 oc	1 (0.5%)	3 (2%)	2 (3%)				1 (100%)		
15 oc	1 (0.5%)	1 (0.6%)	3 (4.6%)	1 (5.2%)					
16 oc	2 (1%)	2 (1.3%)	1 (1.5%)						
17 oc		1 (0.6%)							
18 oc									
19 oc	1 (0.5%)				1 (10%)			1 (50%)	
20 oc	4 (2%)	5 (3.4%)	5 (7.6%)	7 (36.8%)	4 (40%)	5 (62.5%)	1 (100%)	1 (50%)	1 (100%)

Taula 47. Fitxer DIVUL: nombre de nocions per a cada relació entre ocurrències i denominacions i percentatge sobre el nombre de casos amb el mateix nombre de denominacions.

	1 den	2 den	3 den	4 den	5 den	6 den	7 den	8 den	12 den
2 oc	206 (53.3%)	64 (34.9%)							
3 oc	68 (17.6%)	38 (20.7%)	6 (17.6%)						
4 oc	43 (11.1%)	17 (9.2%)	5 (14.7%)	2 (12.5%)					
5 oc	21 (5.4%)	14 (7.6%)	5 (14.7%)	1 (6.25%)	1 (11.1%)				
6 oc	16 (4.1%)	13 (7.1%)	4 (11.7%)	4 (25%)	1 (11.1%)				
7 oc	4 (1%)	8 (4.3%)		1 (6.25%)	2 (22.2%)				
8 oc	3 (0.7%)	2 (1.1%)	5 (14.7%)	1 (6.25%)	2 (22.2%)				
9 oc	7 (1.8%)	3 (1.6%)							
10 oc	1 (0.2%)	5 (2.7%)							
11 oc	3 (0.7%)	3 (1.6%)							
12 oc	1 (0.2%)		1 (2.9%)	1 (6.25%)	1 (11.1%)				
13 oc	2 (0.5%)	2 (1.1%)	1 (2.9%)					1 (50%)	
14 oc	3 (0.7%)	3 (1.6%)							
15 oc	1 (0.2%)			1 (6.25%)	1 (11.1%)				
16 oc	1 (0.2%)	3 (1.6%)	1 (2.9%)						
17 oc	1 (0.2%)		1 (2.9%)	1 (6.25%)					1 (100%)

18 oc	2 (0.5%)								
19 oc		1 (0.5%)	1 (2.9%)						
20 oc	3 (0.7%)	7 (3.8%)	4 (11.7%)	4 (25%)	1 (11.1%)	1 (100%)	1 (100%)	1 (50%)	

Taula 48. Fitxer ESPEC: nombre de nocions per a cada relació entre ocurrències i denominacions i percentatge sobre el nombre de casos amb el mateix nombre de denominacions.

Malgrat que, com abans, hi ha força caselles que es desvien d'una norma general, podem fer algunes observacions interessants a partir de totes dues taules. Si ens situem en el fitxer DIVUL (taula 47) podem perfilar l'observació ja esmentada sobre la concentració d'ítems en les caselles de poques ocurrències i poques denominacions. A les primeres columnes, d'una a tres denominacions, els percentatges de les primeres files (és a dir, poques ocurrències) són molt superiors que a les últimes (moltes ocurrències). A mesura que augmenten les denominacions, la distribució és més homogènia. Són pocs casos i, per tant, menys significatius, però a les columnes de quatre, cinc i sis denominacions la màxima concentració de nocions es dona en la fila de 20 ocurrències, i la resta queda repartit molt més homogèniament. És interessant destacar que el percentatge de nocions que trobem en la fila de 20 ocurrències o més no deixa d'augmentar a mesura que s'han utilitzat més denominacions per referir-s'hi. Dit d'una altra manera; com és lògic, a mesura que augmenta el nombre de denominacions utilitzades, el percentatge que representen les nocions de 20 ocurrències o més és més important.

També es pot mirar la importància relativa que tenen, dins de cada columna, les caselles que representen la combinació mínima d'ocurrències i denominacions (1 denominació / 2 ocurrències, 2 denominacions / 2 ocurrències, 3 denominacions / 3 ocurrències, etc.). En ambdós fitxers, els valors percentuals d'aquestes caselles dins de la seves columnes cada cop és menor.

Una cosa molt semblant observem en el fitxer ESPEC: si bé aquesta màxima concentració d'ítems en la fila de 20 ocurrències no és tan pronunciada (encara que representi percentatges cada cop més importants a mesura que anem augmentant el nombre de denominacions utilitzades per a una noció determinada) sí que s'observa una distribució més homogènia d'ítems a les columnes de quatre i cinc denominacions. Si fem aquesta comparació entre fitxers cal recordar que en xifres absolutes és més difícil observar aquestes diferències però que a la taula 42 hem vist que percentualment sobre el global de nocions recollides a un i altre fitxer, és molt més important la porció de nocions representades per tres o més denominacions a DIVUL que a ESPEC.

5.4 Síntesi i conclusions

En aquest capítol s'han confirmat les dues hipòtesis de partida. Efectivament, l'anàlisi de les dades demostra que en els textos més especialitzats la VD és un fenomen menys freqüent que en els textos especialitzats, tant perquè hi ha un nombre menor de nocions representades per més d'una denominació, com perquè els grups polidenominatius presenten un nombre inferior de denominacions diferents.

En el segon bloc d'aquest capítol hem comprovat que la coincidència nocional entre els dos fitxers és molt baixa i que, quan es dona, la coincidència denominativa és elevada, encara que la coincidència sigui parcial. Hem observat que la coincidència denominativa absoluta entre fitxers només apareix quan la variació denominativa és poc important (és a dir, en casos d'una sola denominació o de dues com a màxim) i que, en canvi, la coincidència denominativa parcial és molt més freqüent: sovint coincideixen només algunes formes denominatives per a una noció (majoritàriament, les denominacions de DIVUL recullen les d'ESPEC i n'incorporen d'altres).

Hem observat també que les variables relatives al tipus de denominació i a la freqüència d'aparició influeixen en la VD i presenten contrastos en els dos fitxers. Quant al tipus de denominació, hem vist que les unitats polilèxiques tendeixen més a la variació, perquè en els sintagmes hi ha una diversitat de canvis parcials molt més elevada que en les unitats monolèxiques: reduccions, siglacions, canvis lèxics només en la base o només en l'extensió del sintagma, etc. És possible també que en les unitats monolèxiques hi hagi una necessitat menor de variació que en les polilèxiques. El resultat és que, proporcionalment, les unitats monolèxiques tenen una major presència en les nocions monodenominatives que no pas en les nocions polidenominatives.

L'anàlisi de la freqüència d'aparició de les unitats denominatives ens ha demostrat que els textos més especialitzats són més densos conceptualment que els textos menys especialitzats. I l'anàlisi de les tres variables (grau de variació denominativa, freqüència d'aparició i grau d'especialització) ens ha permès veure que destaquen en tots dos fitxers els percentatges d'aquelles nocions que s'han documentat poques vegades i, evidentment, amb poques denominacions. En el corpus de textos més especialitzats, aquesta concentració en poques ocurrences i poques denominacions és més acusat que en el corpus de textos menys especialitzats. El percentatge de nocions que han estat recollides 20 vegades o més a DIVUL duplica el percentatge d'ESPEC.

Encara que treballem amb xifres absolutes baixes a partir d'un nombre d'ocurrències i denominacions determinats, estem en condicions de defensar, com a mínim, que a mesura que s'han utilitzat més denominacions per a les nocions, hi ha una dispersió més homogènia del nombre d'ocurrències. La relació inversa, que constituïa una hipòtesi de partida (a major nombre d'ocurrències, més denominacions), és més difícil de defensar, però també de negar. Les dades obtingudes a les taules per a les files de 20 ocurrències ens suggereixen que si moltes nocions haguessin estat més freqüents en els textos, trobaríem uns percentatges importants de moltes denominacions, però sempre dins d'uns límits.

CAPÍTOL 6. CLASSIFICACIÓ FORMAL I GRAU D'ESPECIALITZACIÓ

En aquest segon capítol de resultats ens proposem de verificar la bondat de la primera hipòtesi qualitativa sobre la variació denominativa i el grau d'especialització dels textos:

- els tipus de variació denominativa predominants difereixen segons el grau d'especialització dels textos.

Per abordar aquesta hipòtesi és necessària una classificació dels diferents tipus de VD; presentem la nostra pròpia proposta de classificació i analitzem els resultats obtinguts en els apartats 6.3, 6.4 i 6.5. Abans, en l'apartat 6.2, presentem alguns aspectes metodològics rellevants.

6.1 Introducció

Una classificació és una eina metodològica que resulta determinant per a l'anàlisi d'un fenomen. Com a eines metodològiques, les classificacions no són úniques sinó que es poden plantejar de maneres diverses, segons l'objectiu que es persegueix. En aquest sentit, l'elaboració d'una eina d'aquest tipus ja té, *per se*, un valor metodològic que augmenta a mesura que s'incrementa la seva capacitat explicativa i d'anàlisi.

Abans de dissenyar la nostra pròpia classificació hem revisat les classificacions de sinònims existents en terminologia (vegeu el capítol 3) i n'hem seleccionat els aspectes que ens han semblat més interessants. Totes ens han servit, però cap de les diferents classificacions revisades és del tot satisfactòria per a les dades que analitzem en aquest treball, i tampoc per als objectius proposats: classificar exhaustivament tots els casos de VD des d'un punt de vista formal i després des d'un punt de vista semàntic, evitant sempre la confusió d'aquests dos paràmetres. Així doncs, a continuació presentem i apliquem la nostra pròpia proposta de classificació. Abans, però, fem constar els criteris metodològics amb què l'hem elaborat.

6.2 Aspectes metodològics

Per poder classificar les divergències formals que presenten les diferents denominacions per a una mateixa noció ens ha calgut reduir tots els grups denominatius a parelles. Aquesta decisió metodològica s'ha pres després d'assajar altres possibilitats, com estudiar els grups en forma de xarxes, intentant establir patrons d'estructures denominatives. Aquesta alternativa suposava en molts casos prioritzar una o diverses denominacions per damunt de les altres i això es contradiu amb els plantejaments teòrics d'aquest treball. El tractament per parelles denominatives ens ha semblat el més adequat per als objectius del treball.

Només els grups bidenominatius, que representen un 57.87% de les nocions representades per més d'una denominació del fitxer DIVUL i un 74.08% del fitxer ESPEC es classifiquen directament ja que són parelles i només cal establir el canvi o els canvis formals que separen una denominació i l'altra.

Per fer la reducció dels grups polidenominatius a parelles hi ha diferents opcions metodològiques:

- opció 1: fer parelles a partir d'una forma prioritzada (amb criteris com la freqüència, les obres especialitzades, l'opinió dels especialistes, entre d'altres) i totes les altres denominacions respecte d'aquesta primera;
- opció 2: establir totes les parelles possibles contrastant totes les denominacions entre elles;
- opció 3: fer parelles amb criteris específics per a cada grup denominatiu, segons les característiques de les diferents denominacions;
- opció 4: posar totes les denominacions d'un grup en relació directa o indirecta amb el nombre mínim de parelles dins de cada grup i establir les parelles que s'expliquen a partir de menys canvis formals.

Hem descartat l'opció 1 perquè resulta poc explicativa, ja que implica, d'una banda, unir sistemàticament denominacions que poden no tenir cap punt en contacte (ni formalment, ni semànticament, ni pragmàticament) i, de l'altra, prioritzar, també sistemàticament, una denominació respecte de les altres a partir de criteris aliens a l'ús (ja que el criteri de freqüència normalment és insuficient).

L'opció 2, definitivament la més senzilla i objectiva d'aplicar, resulta encara menys explicativa que l'opció anterior, ja que ens obliga a explicar el canvi formal entre unitats que sovint no mantenen cap relació, raó per la qual també es descarta.

L'opció 3 és la més explicativa ja que és la que permet donar compte de les relacions amb més flexibilitat, sense criteris rígids i sense nombres mínims ni màxims de parelles per a cada grup. Es descarta, però, perquè la flexibilitat se situa, en aquest cas, massa pròxima a la subjectivitat.

Hem seleccionat l'opció 4 perquè és una opció explicativa (tot i que no és la més explicativa de les opcions que hem vist), sistemàtica i econòmica al mateix temps. Per posar en relació directa o indirecta totes les denominacions d'un mateix grup hem establert el nombre exacte de parelles necessàries en cada situació: els grups de dues denominacions es relacionen automàticament amb una sola parella; en els grups de tres denominacions cal establir, de les tres combinacions possibles, dues parelles per relacionar els tres elements; en els grups de quatre denominacions cal establir, de les sis combinacions possibles, tres parelles per relacionar directament o indirectament tots els elements, i així successivament.

Un centenar dels grups polidenominatius tenen tres denominacions (65 a DIVUL i 34 a ESPEC). A la taula següent oferim uns quants exemples de l'establiment de parelles: a la columna de l'esquerra hi consten les denominacions de partida i a la dreta les parelles establertes i, entre parèntesis, la parella desestimada. Com es pot veure, la parella que s'ha deixat de banda presenta una distància denominativa superior a les parelles establertes, ja que presenta menys lexemes comuns i/o més lexemes diferents.

Grup denominatiu	Parelles
<i>abocament controlat</i> <i>abocament controlat de residus</i> <i>rebliment controlat</i>	<i>abocament controlat de residus, abocament controlat</i> <i>abocament controlat, rebliment controlat</i> <i>(abocament controlat de residus, rebliment controlat)</i>
<i>acer inox.</i> <i>acer inoxidable</i> <i>inoxidable</i>	<i>acer inox., acer inoxidable</i> <i>acer inoxidable, inoxidable</i> <i>(acer inox., inoxidable)</i>
<i>àcid sulfúric</i> <i>sulfúric</i> <i>SO₄H₂</i>	<i>àcid sulfúric, sulfúric</i> <i>àcid sulfúric, SO₄H₂</i> <i>(sulfúric, SO₄H₂)</i>
<i>emissió</i> <i>emissió gasosa</i> <i>emissió de gasos</i>	<i>emissió, emissió gasosa</i> <i>emissió gasosa, emissió de gasos</i> <i>(emissió, emissió de gasos)</i>
<i>compostatge</i> <i>procés</i>	<i>compostatge, procés de compostatge</i> <i>procés, procés de compostatge</i>

<i>procés de compostatge</i>	<i>(procés, compostatge)</i>
<i>acumulació</i> <i>acumulació de residus</i> <i>amuntegament de deixalles</i>	<i>acumulació, acumulació de residus</i> <i>acumulació de residus, amuntegament de deixalles</i> <i>(acumulació, amuntegament de deixalles)</i>
<i>aprofitar</i> <i>reaprofitar</i> <i>revaloritzar</i>	<i>aprofitar, reaprofitar</i> <i>revaloritzar, reaprofitar</i> <i>(revaloritzar, aprofitar)</i>
<i>assistent ecològic</i> <i>drapaire</i> <i>ecoassitent</i>	<i>assistent ecològic, ecoassitent</i> <i>drapaire, ecoassitent</i> <i>(assistent ecològic, drapaire)</i>

Taula 49. Exemples de l'establiment de parelles en els grups de tres denominacions.

Els exemples de la taula il·lustren els criteris metodològics seguits per a la selecció de les parelles de denominacions:

- les formes artificials i les abreviatures s'associen únicament amb la unitat corresponent (forma del llenguatge natural i forma no abreviada, respectivament);
- les reduccions s'associen amb les unitats no reduïdes;
- quan hi ha una reducció i una reducció de la reducció, s'associen les unitats amb menys distància formal;
- en els casos en què hi ha una reducció i dues formes de les quals pot provenir la forma reduïda s'explica primer el canvi entre les dues formes no escurçades (*emissió gasosa, emissió de gasos*) i després la reducció respecte de la forma més freqüent (*emissió, emissió gasosa*) i, si són iguals de freqüents, es tria la unitat que està més lexicalitzada (preferència pel sintagma sense article, el que prioritzen o documenten les obres lexicogràfiques, etc.);
- els criteris de freqüència i la consulta a les obres especialitzades i als especialistes també s'han tingut en compte per als casos de canvi lèxic en què no es pot aplicar cap dels criteris anteriors.

En els grups polidenominatius de més de tres denominacions (42 casos a DIVUL i 30 a ESPEC) l'establiment de parelles resulta més complex. Així com en els grups de tres denominacions només es desestima una parella per obtenir les dues parelles mínimes que relacionin les tres denominacions, en els grups de quatre denominacions cal seleccionar les tres parelles mínimes sobre les sis parelles possibles, en els grups de cinc denominacions cal seleccionar-ne quatre sobre les deu possibles, etc.

Els criteris metodològics aplicats han estat els mateixos que acabem de presentar, però en alguns casos, les parelles desestimades presenten una distància formal gairebé

equiparable a les parelles seleccionades. En cap cas, però, una parella desestimada presenta una distància inferior a una parella seleccionada. A la taula següent en presentem alguns exemples (a la part superior de cada fila hi consten les parelles establertes i a la part inferior les desestimades):

Grup denominatiu	Parelles establertes i desestimades
<i>avantatge ambiental</i> <i>avantatge ecològica</i> <i>benefici ambiental</i> <i>efecte ecològic</i>	<i>avantatge ambiental, avantatge ecològica</i> <i>avantatge ambiental, benefici ambiental</i> <i>efecte ecològic, avantatge ecològica</i> <i>avantatge ambiental, efecte ecològic</i> <i>avantatge ecològica, benefici ambiental</i> <i>benefici ambiental, efecte ecològic</i>
<i>asseccament</i> <i>assecatge</i> <i>assecatge de fang</i> <i>deshidratació de fangs</i> <i>deshidratació tèrmica de fangs</i>	<i>assecatge, assecatge de fang</i> <i>deshidratació de fangs, assecatge de fang</i> <i>assecatge, assecament</i> <i>deshidratació de fangs, deshidratació tèrmica de fangs</i> <i>deshidratació de fangs, assecatge</i> <i>assecatge, deshidratació tèrmica de fangs</i> <i>assecatge de fang, deshidratació tèrmica de fangs</i> <i>assecament, assecatge de fang</i> <i>deshidratació tèrmica de fangs, assecament</i> <i>deshidratació de fangs, assecament</i>
<i>aigües</i> <i>aigües brutes</i> <i>aigües de la claveguera</i> <i>aigües de les clavegueres</i> <i>aigües residuals</i> <i>aigües residuals urbanes</i>	<i>aigües, aigües residuals</i> <i>aigües brutes, aigües residuals</i> <i>aigües de la claveguera, a. de les clavegueres</i> <i>aigües residuals, a. residuals urbanes</i> <i>aigües residuals, aigües de la claveguera</i> <i>aigües residuals, aigües de les clavegueres</i> <i>aigües, aigües brutes</i> <i>aigües, aigües de la claveguera</i> <i>aigües, aigües de les clavegueres</i> <i>aigües, aigües residuals urbanes</i> <i>aigües brutes, aigües de la claveguera</i> <i>aigües brutes, aigües de les clavegueres</i> <i>aigües brutes, aigües residuals urbanes</i> <i>aigües residuals urbanes, aigües de la claveguera</i> <i>aigües residuals urbanes, aigües de les clavegueres</i>

Taula 50. Exemples de l'establiment de parelles en els grups de més de tres denominacions.

El resultat de l'aplicació dels criteris és l'obtenció final d'un conjunt de parelles per a la classificació que no inclou altres parelles que també haurien estat possibles i que, en alguns casos, també hauria estat interessant d'establir i analitzar. Hem preferit, però, el manteniment de la sistematicitat per sobre de la correcció d'aquestes mancances i s'ha aplicat a tots els grups, independentment del nombre de denominacions.

A continuació presentem un dels grups amb més denominacions del fitxer DIVUL amb l'objectiu d'il·lustrar la mecànica en l'establiment de parelles en els casos més complexos. El grup està representat per les dotze denominacions que podem veure a la taula següent, on també fem constar les onze parelles mínimes que hem establert:

Denominacions	Parelles
<i>afecció ambiental</i>	<i>impacte ambiental -- impacte al medi</i>
<i>dany</i>	<i>impacte ambiental -- impacte mediambiental</i>
<i>dany sobre el medi ambient</i>	<i>impacte ambiental -- impacte</i>
<i>dany al medi ambient</i>	<i>impacte ambiental -- dany al medi ambient</i>
<i>efecte</i>	<i>dany al medi ambient -- dany sobre el medi ambient</i>
<i>efecte ambiental</i>	<i>dany al medi ambient -- dany</i>
<i>efecte ecològic</i>	<i>impacte ambiental -- efecte ambiental</i>
<i>efecte residual</i>	<i>efecte ambiental -- efecte ecològic</i>
<i>impacte</i>	<i>efecte ambiental -- efecte residual</i>
<i>impacte al medi</i>	<i>efecte ambiental -- efecte</i>
<i>impacte ambiental</i>	<i>impacte ambiental -- afecció ambiental</i>
<i>impacte mediambiental</i>	

Taula 51. Exemple de l'establiment de parelles en un grup de dotze denominacions.

Per establir les parelles hem partit d'*impacte ambiental*, la denominació més freqüent i més fixada, i hem relacionat amb aquesta totes les denominacions que comparteixen o bé la base (*impacte*, *impacte al medi* i *impacte mediambiental*), o bé l'extensió (*afecció ambiental* i *efecte ambiental*). Hem relacionat amb *efecte ambiental* totes les denominacions que comparteixen aquesta base sintagmàtica (*efecte ecològic*, *efecte residual* i *efecte*) que queden, per tant, indirectament relacionades amb la primera denominació (*impacte ambiental*), amb la qual no comparteixen cap lexema. En absència de la denominació *dany ambiental*, hem relacionat amb *impacte ambiental* la forma més fixada de totes les formades amb *dany* (*dany al medi ambient*) i les altres dues (*dany sobre el medi ambient* i *dany*) amb aquesta.

En l'annex 3.1 presenten la llista completa de les parelles que s'han obtingut per a cada fitxer (462 a DIVUL i 371 a ESPEC) i que constitueixen la base de la classificació i de l'anàlisi formal i semàntica que desenvolupem en aquest capítol.

6.3 Descripció de la proposta de classificació formal

La classificació formal que presentem s'estructura en blocs segons el tipus de canvi lingüístic que es produeix:

- Bloc I: Canvis gràfics
- Bloc II: Canvis morfosintàctics
- Bloc III: Reduccions
- Bloc IV: Canvis lèxics
- Bloc V: Diversos canvis complexos

L'últim bloc (*Diversos canvis complexos*) s'explica per un criteri metodològic aplicat per a la classificació: hem distingit d'una banda les parelles que s'expliquen per un sol canvi, que són la majoria dels casos i, de l'altra, les que s'expliquen per diversos canvis. Per a l'aplicació final d'aquest criteri hem tingut en compte diversos aspectes que ens han portat a distingir dos tipus de canvis: *canvis simples*, els que corresponen al nivell gràfic i morfosintàctic, i *canvis complexos*, els que corresponen al nivell lèxic i les reduccions.

Hem classificat les parelles que s'expliquen per un únic canvi simple (*reducció de residus / reducció dels residus*) o complex (*volum de deixalles / volum de residus*), les que s'expliquen per diversos canvis simples (*control d'entrades de residus / control d'entrada dels residus*) i les que s'expliquen per un canvi complex i un o diversos canvis simples¹⁹⁵ (*abocament de residus / deposició dels residus*). Així doncs, les parelles que divergeixen per més d'un canvi complex han constituït un bloc a part en la classificació que hem denominat *diversos canvis complexos*.

Això explica, per tant, que el nombre de canvis classificats sigui superior al nombre de parelles que s'havien de classificar inicialment: a DIVUL hem passat de 462 parelles a 476 canvis, i a ESPEC hem passat de 371 parelles a 388 canvis.

	DIVUL		ESPEC	
	casos	%	casos	%
1 canvi (simple o complex)	368	77.31	315	81.18
2 canvis	20	4.20	26	6.70
3 canvis	6	1.26	6	1.54
Diversos canvis complexos	82	17.22	41	10.56
Total	476	100	388	100

Taula 52. Nombre de canvis classificats a cada fitxer.

¹⁹⁵ Aquestes parelles apareixen a la classificació precedides d'un 2 o un 3, en funció del nombre de canvis que s'han establert.

Els resultats d'aquesta taula demostren de manera clara que, efectivament, la majoria de parelles s'expliquen per un sol canvi i que només una cinquena part s'expliquen per més d'un canvi. Considerem que el percentatge de parelles que s'expliquen per diversos canvis complexos és suficient per crear un bloc a part.

A continuació comentem, exemplifiquem i subdividim els cinc blocs que constitueixen la nostra proposta de classificació.

6.3.1 Bloc I. Canvis gràfics

En la bibliografia revisada (vegeu el capítol 3), la variació produïda per canvis gràfics només apareix prevista en aquelles classificacions de sinònims que inclouen les variants denominatives. A Grinev (1993), les variants gràfiques, fòniques, etc. apareixen considerades com a “variants per criteri lingüístic” i són considerades formes amb sinonímia absoluta. També Faulstich (1998) i Duquet-Picard (1986) recullen la variació ortogràfica, i Duchacek (1979) només la que prové de l'adaptació de manlleus.

Més enllà dels canvis ortogràfics, nosaltres proposem d'incloure en el bloc de canvis gràfics altres casos de variació no prevista en les classificacions analitzades: variació entre una unitat i una forma artificial o una abreviació.

Tipus	Subtipus	
1. Terme i forma artificial	a) Terme i símbol	<i>coure / Cu</i>
	b) Terme i fórmula química	<i>amoníac / NH₃</i>
	c) Terme i altra forma artificial	<i>lleï de residus industrials de 1983 / lleï 6/1983</i>
2. Terme i abreviació	d) Terme i sigla	<i>clorofluorocarboni / CFC</i>
	e) Terme i abreviatura	<i>acer inoxidable / acer inox.</i>
3. Canvi ortogràfic		<i>esprai / spray</i>

Taula 53. Classificació: bloc de canvis gràfics.

En el grup *terme i forma artificial* hem recollit la variació denominativa entre unitats terminològiques pròpiament dites, del llenguatge natural, i altres unitats formades normalment per consens i amb recursos aliens al llenguatge natural. Sempre, però, s'han fet parelles entre la unitat artificial i la unitat terminològica corresponent (*amoníac / NH₃*). En canvi, casos com *C / matèria orgànica total* o bé *acidesa forta / SO₂*, en què la forma artificial no es correspon amb el terme encara que puguin aparèixer usats com a

sinònims contextuals, s'han considerat en el bloc de diversos canvis. També hem considerat dins d'aquest grup els casos en què l'alternança apareix a l'interior d'una unitat sintagmàtica (*concentració de diòxid de sofre, concentració de SO₂*). En el grup *terme i abreviació* s'ha procedit d'acord amb aquest mateix criteri¹⁹⁶ (*matèria orgànica total i MOT*).

En l'últim grup trobem casos heterogenis que hem agrupat amb l'etiqueta de *canvis ortogràfics*: alternances de presència i absència de guionet (*micro-organisme i microorganisme*), de presència i absència d'accent (*atmosfera i atmòsfera*), de *s* i *ss* (*dissolució i disolució*), de presència i absència d'un espai (*tetra brik i tetrabrik*), d'*a* i *e* per representar la vocal neutra (*claveguera i clavaguera*), i d'altres casos de canvis ortogràfics. Sobretot, doncs, alternen formes normatives i formes no normatives, però també hi ha casos d'alternança entre dues formes igualment normatives (com *cartró i cartó*).

També en aquest mateix grup hem considerat casos d'alternança entre presència i absència d'un pseudoafix, vocals de suport, etc. que es justifiquen per raons diverses (errors per interferència lingüística i per analogia, especialment), com per exemple *acondicionar i condicionar; bioacumulatiu -iva i biocumulatiu -iva; microorganisme aerobi i microorganisme aeròbic*.

6.3.2 Bloc II. Canvis morfosintàctics

Tampoc aquest tipus de variació denominativa menor apareix, des del nostre punt de vista, suficientment descrit i classificat a la bibliografia revisada. Només Auger (1974) i Duquet-Picard (1986) recullen casos de variació morfosintàctica (variació sintàctica, segons Auger) per canvi de nombre o de preposició en l'extensió del sintagma, i per l'alternança entre presència i absència de l'article. Tots dos autors es refereixen també a l'alternança entre una unitat monolèxica i una unitat polilèxica que és una parafrasi de la primera.

Com es pot veure a la taula següent, nosaltres proposem de classificar els canvis morfosintàctics primerament segons si es produeix manteniment o canvi de l'estructura morfosintàctica, i després segons l'estructura morfosintàctica de les unitats.

---

¹⁹⁶ En aquest grup s'hi han considerat també dues parelles molt menys evidents: *fracció dels residus no aprofitables / RFD*, en què la sigla correspon al terme (no documentat) en una altra llengua, i *normativa francesa / AFNOR* en què la relació terme / sigla tampoc és directa.

Tipus	Subtipus	Exemples
1. Manteniment de l'estructura	a) Absència / presència d'article	<i>gestió de residus / gestió dels residus</i>
	b) Canvi de nombre	<i>contaminació de l'aigua / contaminació de les aigües</i>
	c) Canvi de preposició	<i>condicions del condensador / condicions en el condensador</i>
	d) Canvi de gènere	<i>màxima absoluta / màxim absolut</i>
2. Canvi de l'estructura	e) [N+A] / [N+SP]	<i>residus miners / residus de la mineria</i>
	f) Monolèxic / polilèxic	<i>producte ecològic / ecoproducte</i>
	g) Altres canvis d'estructura	<i>matèria primera / primera matèria</i>

Taula 54. Classificació: bloc de canvis morfosintàctics.

Dins del primer grup trobem nombrosos casos d'alternança entre absència i presència d'article (*gestió de residus / gestió dels residus; aigua de rentat / aigua del rentat; depuració de gasos / depuració dels gasos*) i també alternances en el nombre del nom de l'extensió sintagmàtica (*contaminació de l'aigua / contaminació de les aigües; cobriment amb terra / cobriment amb terres; producció de gas / producció de gasos*) i també del gènere (*màxima absoluta / màxim absolut*). Hi trobem també casos residuals de canvi de preposició en l'estructura [N+SP] (*condicions del condensador / condicions en el condensador*).

En el grup d'exemples de canvi morfosintàctic sense manteniment de l'estructura trobem, en primer lloc, l'alternança entre l'estructura [N+A] i [N+SP] (*residus miners / residus de la mineria; aigües pluvials / aigües de pluja; contaminació hídrica / contaminació de les aigües*) en què sovint l'adjectiu pren la forma culta; en segon lloc trobem l'alternança entre l'estructura [N+A]¹⁹⁷ i una unitat monolèxica en què l'adjectiu de la unitat sintagmàtica està representat per un prefix o forma prefixada en la monolèxica (*tractament previ / pre-tractament; producte ecològic / ecoproducte*)¹⁹⁸.

6.3.3 Bloc III. Reduccions¹⁹⁹

En les classificacions revisades hem pogut observar l'oblit pràcticament sistemàtic de la variació provocada per la reducció denominativa d'un o de diversos elements. Sí que

¹⁹⁷ En un sol cas, l'alternança es dona entre l'estructura [N+SP] i la forma monolèxica (*corrosió sota tensió / tensocorrosió*).

¹⁹⁸ En un últim grup hem classificat tres casos residuals d'altres canvis d'estructura (*camió amb cisterna / camió cisterna; consum de matèries primeres / consum de primeres matèries; matèria primera / primera matèria*).

¹⁹⁹ Alguns autors utilitzen les formes *escurçament* i *elisió* per denominar el mateix fenomen.

apareix esmentada, en alguns autors, la variació per reducció quan no és un fenomen estrictament anafòric discursiu. Auger (1974) aporta exemples com (*coffret interrupteur / interrupteur*) en què el lexema és la forma abreujada del sintagma, i tant Duquet-Picard (1986) com Grinev (1993) preveuen casos d'el·lipsis contextuals.

Hem classificat els casos de reducció a partir de diversos criteris: en primer lloc, segons la part de la unitat en què es produeix la reducció (a l'extensió o a la base); en segon lloc, segons el nombre d'elements reduïts i, en tercer lloc, segons l'estructura del sintagma.

Tipus	Subtipus	Exemples
1. Reduccions de l'extensió	a) Tipus $[N+X] = [N]$ ▪ $[N+A] = [N]$ ▪ $[N+SP] = [N]$ ▪ $[N_1+N_2] = [N_1]$	<i>aigües residuals / aigües</i> <i>cicle de vida / cicle</i> <i>semiconductor-electròlit / semiconductor</i>
	b) Tipus $[N+X+Y] = [N+X]$ ▪ $[N+SP+A] = [N+SP]$ ▪ $[N+A+SP] = [N+A]$ ▪ $[N+A_1+A_2] = [N+A_1]$ ▪ $[N+SP_1+SP_2] = [N+SP_1]$	<i>estalvi de recursos naturals / estalvi de recursos</i> <i>recollida selectiva dels residus / recollida selectiva</i> <i>metall pesant tòxic / metall pesant</i> <i>temps de residència del gas / temps de residència</i>
	c) Altres reduccions de l'extensió	<i>filtre de control de contaminació / filtre</i>
2. Reduccions de la base	d) $[N+A] = [A]_N$	<i>planta depuradora / depuradora</i>
	e) $[N_1+N_2] = [N_2]$	<i>gas CFC / CFC</i>
	f) $[N_1+SP (de+N_2)] = [N_2]$	<i>escuma de poliestirè / poliestirè</i>
3. Altres reduccions		<i>emissió de compostos químics tòxics / emissió tòxica</i>

Taula 55. Classificació: bloc de reduccions.

El bloc de reduccions és heterogeni. Com veurem més endavant en parlar de les característiques semàntiques, les reduccions són majoritàriament anafòriques però hem documentat casos de reduccions lèxiques amb independència contextual i, també, casos en què caldria parlar d'un fenomen d'allargament de la denominació, més que no pas d'una reducció.

Les reduccions de l'extensió són les més freqüents i ofereixen poques particularitats (*abocador controlat / abocador; cicle de vida / cicle*). En els casos b), en què s'elideix un sintagma preposicional o un adjectiu, trobem diverses subestructures. Així, per exemple, l'adjectiu elidit en el primer tipus de b) ($[N+SP+A] = [N+SP]$) normalment qualifica el nom del sintagma preposicional (*estalvi de recursos naturals / estalvi de recursos*) però també pot qualificar el nom de la base del sintagma (*ampolla de plàstic buida / ampolla de*

plàstic). A c) (“Altres reduccions de l’extensió”) hi ha una gran varietat d’estructures, però trobem majoritàriament reduccions de més d’un element (*adob orgànic biològic / adob; planta compostatge de la brossa orgànica / planta de compostatge*, etc.).

Les reduccions de la base del sintagma, que hem subdividit segons l’estructura morfosintàctica del sintagma, presenten característiques especials que analitzarem en el capítol següent.

Finalment, en el tercer grup (“Altres reduccions”) trobem casos de diversos tipus de reduccions de parts internes del sintagma, especialment de l’adjectiu que qualifica la base (*captació d’aigua superficial / captació superficial; procés natural de degradació / procés de degradació*, entre d’altres).

6.3.4 Bloc IV. Canvis lèxics

La variació produïda per canvis lèxics és la que apareix més ben descrita a la bibliografia, perquè se sol considerar que és on pròpiament cal parlar de sinonímia. Com hem pogut veure en les classificacions revisades, els criteris per subdividir els canvis lèxics difereixen entre els autors. Totes les propostes ens han servit per a l’anàlisi concreta d’alguns tipus de canvi lèxic, però ens han interessat especialment les propostes d’Auger (1974) i de Duchacek (1979). Auger fa una primera divisió formal segons si l’alternança es dona entre dues unitats monolèxiques, entre dues unitats polilèxiques o entre una unitat polilèxica i una unitat monolèxica, i una segona divisió a partir de diversos criteris. Duchacek fa una primera divisió idèntica i se centra en l’anàlisi de la variació lèxica entre dues unitats polilèxiques: distingeix els sinònims amb el determinat comú, els sinònims amb determinant comú, i els sinònims sense cap membre comú.

D’acord amb aquestes propostes, hem classificat en aquest quart bloc els casos d’un sol canvi lèxic i els hem agrupat en primer lloc segons si aquest canvi lèxic representa l’alternança entre dues formes monolèxiques o entre dues formes polilèxiques. En aquest segon grup, hem subdividit els exemples segons la part del sintagma on es produeix el canvi lèxic (base o extensió) i, en tercer lloc, segons el tipus d’estructura morfosintàctica del sintagma.

Tipus	Subtipus	Exemples
1. Unitats monolèxiques		<i>contaminació / pol·lució</i>
2. Unitats polilèxiques	a) Canvi de base ▪ [N+SP (prep + art + N)] ▪ [N+A] ▪ altres canvis de base	<i>bé de consum / producte de consum</i> <i>adob químic / fertilitzant químic</i> <i>destrucció de la capa d'ozó / degradació de la capa d'ozó</i>
	b) Canvi d'extensió ▪ [N+SP (pre + art + N)] ▪ [N+A] ▪ altres canvis d'extensió	<i>dipòsit d'assentament / dipòsit de decantació</i> <i>agricultura ecològica / agricultura biològica</i> <i>aigües residuals / aigües de la claveguera</i>

Taula 56. Classificació: bloc de canvis lèxics.

Tant en el cas de canvi de base com en el de canvi d'extensió, hem previst un apartat per als casos diferents de les estructures [N+SP] i [N+A]; majoritàriament es tracta d'unitats en què el sintagma preposicional és diferent de l'estructura [prep + art + N] (*risc d'impacte ambiental / potencial d'impacte ambiental*) o bé casos en què hi ha un canvi d'estructura (*abocament antropogènic / abocament de residus*).

6.3.5 Bloc V. Diversos canvis complexos

Com ja hem explicat i justificat, en aquest últim bloc hem classificat totes les parelles que divergeixen per més d'un canvi complex. Com es pot veure a la taula, hem agrupat les parelles segons si mantenen parentiu formal o no en mantenen i, després, en funció de si l'alternança es dona entre una unitat monolèxica i una unitat polilèxica o entre dues unitats polilèxiques, aspecte que resultarà essencial en l'anàlisi semàntica d'aquestes alternances.

Tipus	Subtipus	Exemples
1. Amb parentiu formal	a) monolèxic / polilèxic	<i>aliment / producte alimentari</i>
	b) polilèxic / polilèxic	<i>fang digerit / residu de digestió</i>
2. Sense parentiu formal	c) monolèxic / polilèxic	<i>abocador / dipòsit de residus</i>
	d) polilèxic / polilèxic	<i>pesticida de síntesi / plaguicida químic</i>

Taula 57. Classificació: bloc de diversos canvis complexos.

La decisió de separar en un bloc els sinònims que difereixen per diversos canvis complexos allunya considerablement la nostra proposta de la resta de classificacions revisades, ja que els canvis lèxics es tracten sempre conjuntament, amb independència

del nombre de canvis. De totes maneres, alguns aspectes d'Auger (1974) i de Duchacek (1979) ens han resultat d'utilitat per al disseny de la nostra proposta, especialment la distinció d'Auger entre unitats que tenen parentiu formal i unitats que no en tenen, i la subdivisió de Duchacek de sinònims sense cap membre comú.

6.3.6 Proposta de classificació formal completa

La classificació formal completa que proposem és la que obtenim ajuntant els blocs que hem presentat separatament:

	Tipus	Subtipus	
I. Canvis gràfics	1. Terme i forma artificial	a) Terme i símbol	
		b) Terme i fórmula química	
		c) Terme i altra forma artificial	
	2. Terme i abreviació	d) Terme i sigla	
e) Terme i abreviatura			
	3. Canvi ortogràfic		
II. Canvis morfosintàctics	1. Manteniment de l'estructura	a) Absència / presència d'article	
		b) Canvi de nombre	
		c) Canvi de preposició	
		d) Canvi de gènere	
	2. Canvi de l'estructura	e) [N+A] / [N+SP]	
		f) Monolèxic / polilèxic	
	g) Altres canvis d'estructura		
III. Reduccions	1. Reduccions de l'extensió	a) Tipus [N+X] = [N] ▪ [N+A] = [N] ▪ [N+SP] = [N] ▪ [N₁+N₂] = [N₁]	
		b) Tipus [N+X+Y] = [N+X] ▪ [N+SP+A] = [N+SP] ▪ [N+A+SP] = [N+A] ▪ [N+A₁+A₂] = [N+A₁] ▪ [N+SP₁+SP₂] = [N+SP₁]	
		c) Altres reduccions de l'extensió	
	2. Reduccions de la base	d) [N+A] = [A] _N	
		e) [N ₁ +N ₂] = [N ₂]	
		f) [N ₁ +SP (de+N ₂)] = [N ₂]	
		3. Altres reduccions	
	IV. Canvis lèxics	1. Unitats monolèxiques	
2. Unitats polilèxiques		a) Canvi de base ▪ [N+SP (prep + art + N)] ▪ [N+A] ▪ altres canvis de base	

		b) Canvi d'extensió ▪ [N+SP (pre + art + N)] ▪ [N+A] ▪ altres canvis d'extensió
V. Diversos canvis complexos	1. Amb parentiu formal	a) monolèxic / polilèxic
		b) polilèxic / polilèxic
	2. Sense parentiu formal	c) monolèxic / polilèxic
		d) polilèxic / polilèxic

Taula 58. Proposta de classificació formal completa.

Creiem que aquesta proposta de classificació formal supera les classificacions existents des de diversos punts de vista i que és, sobretot, una proposta satisfactòria per a les nostres dades. Evidentment, però, no hem subdividit fins al mateix nivell tots els tipus de canvis: els tipus més representats en els nostres corpus textuais apareixen amb un nivell de distincions més desenvolupat que aquells menys representats.

6.4 Resultats de la classificació

A la taula següent apareixen els resultats numèrics obtinguts per a cadascun dels canvis previstos i els percentatges de cada bloc sobre el total dels casos (per als dos fitxers separadament). En l'annex 3.2 es pot consultar la classificació de tots els exemples.

	Tipus i subtipus	DIVUL	ESPEC
I. Canvis gràfics	1. Terme i forma artificial	1	26
	a) Terme i símbol	0	10
	b) Terme i fórmula química	1	14
	c) Terme i altra forma artificial	0	2
	2. Terme i abreviació	6	19
	d) Terme i sigla	6	18
	e) Terme i abreviatura	0	1
	3. Canvi ortogràfic	13	7
	Total canvis gràfics	20 (4.20%)	52 (13.40%)
II. Canvis morfosintàctics	1. Manteniment de l'estructura	35	43
	a) Absència / presència d'article	21	26
	b) Canvi de nombre	11	11
	c) Canvi de preposició	3	4
	d) Canvi de gènere	0	2
	2. Canvi de l'estructura	11	12
	e) [N+A] / [N+SP]	5	7
	f) Monolèxic / polilèxic	4	4
	g) Altres canvis d'estructura	2	1
	Total canvis morfosintàctics	46 (9.66%)	55 (14.17%)
III. Reduccions	1. Reduccions de l'extensió	92	96
	a) Tipus [N+X] = [N]	64	64
	▪ [N+A] = [N]	▪ 33	▪ 19
	▪ [N+SP] = [N]	▪ 31	▪ 44
	▪ [N ₁ +N ₂] = [N ₁]	▪ 0	▪ 1
	b) Tipus [N+X+Y] = [N+X]	17	19
	▪ [N+SP+A] = [N+SP]	▪ 8	▪ 7
	▪ [N+A+SP] = [N+A]	▪ 2	▪ 6
	▪ [N+A ₁ +A ₂] = [N+A ₁]	▪ 4	▪ 1
	▪ [N+SP ₁ +SP ₂] = [N+SP ₁]	▪ 3	▪ 5
	c) Altres reduccions de l'extensió	11	13
	2. Reduccions de la base	19	25
	d) [N+A] = [A] _N	6	10
e) [N ₁ +N ₂] = [N ₂]	1	4	
f) [N ₁ +SP (de+N ₂)] = [N ₂]	12	11	
3. Altres reduccions	12	22	
Total reduccions	123 (25.85%)	143 (36.85%)	

IV. Canvis lèxics	1. Unitats monolèxiques	67	19
	2. Unitats polilèxiques	138	78
	a) Canvi de base	71	39
	▪ [N+SP (prep + art + N)]	▪ 16	▪ 14
	▪ [N+A]	▪ 48	▪ 17
	▪ altres canvis de base	▪ 7	▪ 8
b) Canvi d'extensió	67	39	
	▪ [N+SP (pre + art + N)]	▪ 12	▪ 14
	▪ [N+A]	▪ 30	▪ 10
	▪ altres canvis d'extensió	▪ 25	▪ 15
Total canvis lèxics	205 (43.06%)	97 (25%)	
V. Diversos canvis complexos	1. Amb parentiu formal	54	36
	a) monolèxic / polilèxic	21	9
	b) polilèxic / polilèxic	33	27
	2. Sense parentiu formal	28	5
	c) monolèxic / polilèxic	16	5
	d) polilèxic / polilèxic	12	0
	Total diversos canvis complexos	82 (17.22%)	41 (10.56%)
TOTAL	476 (100%)	388 (100%)	

Taula 59. Resultats totals de la classificació formal completa.

6.5 Anàlisi dels resultats

Dediquem aquest apartat a l'anàlisi dels resultats de la classificació formal. Les dades que oferim provenen en tots els casos de la taula que acabem de presentar (taula 59). En primer lloc centrem l'atenció en els resultats que es desprenen de la comparació dels diferents blocs a partir de la suma dels resultats dels dos fitxers i observem que alguns canvis són molt més freqüents que d'altres.

Tipus de canvi	Resultat	
I. Canvis gràfics	1. Terme i forma artificial	27 (3.12%)
	2. Terme i abreviació	25 (2.89%)
	3. Canvi ortogràfic	20 (2.31%)
	Total	72 (8.33%)
II. Canvis morfosintàctics	1. Manteniment de l'estructura	78 (9.02%)
	2. Canvi de l'estructura	23 (2.66%)
	Total	101 (11.68%)
III. Reduccions	1. Reduccions de l'extensió	188 (21.75%)
	2. Reduccions de la base	44 (5.09%)
	3. Altres reduccions	34 (3.93%)
	Total	266 (30.78%)
IV. Canvis lèxics	1. Termes monolèxics	86 (9.95%)
	2. Termes polilèxics	216 (25%)
	Total	302 (34.95%)
V. Diversos canvis complexos	1. Amb parentiu formal	90 (10.41%)
	2. Sense parentiu formal	33 (3.81%)
	Total	123 (14.22%)
Total	864 (100%)	

Taula 60. Resultats segons els cinc blocs de canvis.

Efectivament, els canvis lèxics i les reduccions acumulen la major part de canvis classificats (sumen un 65.73%). Però dins d'aquests dos blocs destaca algun grup per sobre dels altres, ja que les reduccions de l'extensió sumen un 21.75% (percentatge molt superior al 5.09% i el 3.93% de les reduccions de la base i altres reduccions) i el canvis lèxics entre unitats polilèxiques arriben al 25% (percentatge també molt superior al 9.95% dels canvis lèxics en unitats monolèxiques).

Els tres blocs restants tenen uns percentatges molt menors i amb diferents nivells d'heterogeneïtat interna; així, el percentatge de diversos canvis és del 14.23%, però és molt superior per als casos que mantenen parentiu formal (10.41%) que per als que no

en mantenen (3.81%). Els canvis morfosintàctics (11.68%) també presenten una desproporció important segons si hi ha manteniment de l'estructura (9.02%) o no n'hi ha (2.66%) i, finalment, dins dels canvis gràfics (8.33%) trobem percentatges més baixos i similars entre els diferents tipus (3.12%, 2.89%, 2.26%).

Aquests resultats, però, es distribueixen de manera diferent en els dos fitxers, com podem veure a la taula següent:

	DIVUL		TOTAL
I. Canvis gràfics	20 (4.20%)	52 (13.40%)	72 (8.33%)
II. Canvis morfosintàctics	46 (9.66%)	55 (14.17%)	101 (11.68%)
III. Reduccions	123 (25.84%)	143 (36.85%)	266 (30.78%)
IV. Canvis lèxics	205 (43.06%)	97 (25%)	302 (34.95%)
V. Diversos canvis complexos	82 (17.22%)	41 (10.56%)	123 (14.23%)

Taula 61. Contrast dels resultats dels cinc blocs en els dos fitxers.

Efectivament, els blocs de canvis lèxics i reduccions continuen sent els blocs quantitativament més importants dins de cada fitxer, però aquesta és pràcticament l'única semblança que es desprèn de la comparació dels dos fitxers.

Si deixem de banda momentàniament els casos de reducció, fenomen que té un funcionament anafòric que distingeix aquest bloc dels altres, i sumem d'una banda els canvis complexos (els tipus IV i V) i de l'altra els canvis simples (els tipus I i II), obtenim uns resultats considerablement diferents per als dos fitxers.

	DIVUL	ESPEC
Canvis simples (I i II)	13.86%	27.57%
Canvis complexos (IV i V)	60.28%	35.56%

Taula 62. Contrast de canvis simples i canvis complexos en els dos fitxers.

Els resultats indiquen una tendència molt més important al canvi complex que al canvi simple en el fitxer DIVUL; a ESPEC els canvis es reparteixen de manera molt més homogènia, si bé és cert que el percentatge de canvis complexos també és més important que el de canvis simples.

Si contrastem els percentatges tenint en compte el primer nivell de subclassificació de cada bloc, obtenim diferències interessants entre els dos fitxers:

Tipus de canvi		DIVUL	ESPEC
I. Canvis gràfics	1. Terme i forma artificial	0.21%	6.70%
	2. Terme i abreviació	1.26%	4.89%
	3. Canvi ortogràfic	2.73%	1.80%
	Total	4.20%	13.40%
II. Canvis morfosintàctics	1. Manteniment de l'estructura	7.35%	11.08%
	2. Canvi de l'estructura	2.31%	3.09%
	Total	9.66%	14.17%
III. Reduccions	1. Reduccions de l'extensió	19.32%	24.74%
	2. Reduccions de la base	3.99%	6.44%
	3. Altres reduccions	2.52%	5.67%
	Total	25.84%	36.85%
IV. Canvis lèxics	1. Termes monolèxics	14.07%	4.89%
	2. Termes polilèxics	28.99%	20.10%
	Total	43.06%	25%
V. Diversos canvis complexos	1. Amb parentiu formal	11.34%	9.27%
	2. Sense parentiu formal	5.88%	1.28%
	Total	17.22%	10.56%

Taula 63. Contrast dels resultats a l'interior dels cinc blocs de canvis.

En el fitxer ESPEC el bloc de **canvis gràfics** és molt més important que a DIVUL (el percentatge d'ESPEC triplica el de DIVUL), però si observem els diferents grups d'aquest bloc constatem que:

- el nombre de canvis ortogràfics és superior a DIVUL que a ESPEC (perquè hi ha un nombre més alt d'errors ortogràfics i de vacil·lacions);
- el nombre d'abreviacions és quatre vegades superior a ESPEC que a DIVUL (sobretot perquè l'ús de sigles augmenta a mesura que s'incrementa el grau d'especialització dels textos);
- el nombre de casos de formes artificials és pràcticament inexistent a DIVUL (una sola fórmula: *diòxid de carboni / CO₂*) mentre que a ESPEC és força rendible (sobretot símbols i fórmules químiques) i arriba gairebé al 7%.

En els **canvis morfosintàctics** observem que els subgrups interns mantenen la desproporció de manera semblant en els dos fitxers (un canvi morfosintàctic amb canvi d'estructura per cada tres amb manteniment de l'estructura) i si mirem les diferents possibilitats dins de cada grup veiem que es manté la semblança.

Deixant de banda que, com ja hem dit, el percentatge de **reduccions** és més important a ESPEC que a DIVUL (36.85% / 25.84%), destaquem que dins d'aquest bloc els

diferents subgrups i possibilitats dins dels subgrups també són molt similars entre els dos fitxers. Una diferència és que dins de les reduccions de l'extensió (Tipus $[N+X]=[N]$), per a les quals obtenim uns resultats numèrics idèntics (64 en tots dos casos), però no percentualment idèntics (13.44% a DIVUL i 16.49% a ESPEC), sí que hi ha una diferència interessant de repartiment que segurament s'explica pel fet que l'estructura $[N+SP]$ és més freqüent a ESPEC que a DIVUL. Una diferència menys significativa és que a ESPEC hi ha un percentatge més elevat del grup 3 (altres reduccions).

Les reduccions són el tipus de canvi més freqüent en el fitxer ESPEC i a DIVUL representa el segon bloc en importància numèrica i això contrasta amb el fet que és un tipus de fenomen relativament poc estudiat en terminologia. La importància de les reduccions en la variació denominativa resulta quantitativament evident i també qualitativa, com veurem en el següent apartat d'aquest capítol.

A la taula següent podem veure els percentatges dels diferents tipus de reduccions sobre el total de reduccions (primer percentatge) i sobre el total de canvis (segon percentatge). És evident que la reducció de l'extensió és el fenomen de variació per reducció més productiu, ja que concentra el 74.79% de les reduccions de DIVUL i el 67.13% a ESPEC, especialment el tipus $[N+X]=[N]$, on trobem gairebé la meitat de totes les reduccions.

	DIVUL	ESPEC
1. Reduccions de l'extensió	92 (74.79% / 19.32%)	96 (67.13% / 24.74%)
a) Tipus $[N+X]=[N]$	64 (52.03% / 13.44%)	64 (44.75% / 16.49%)
b) Tipus $[N+X+Y]=[N+X]$	17 (13.82% / 3.57%)	19 (13.28% / 4.89%)
c) Altres reduccions de l'extensió	11 (8.94% / 2.31%)	13 (9.09% / 3.35%)
2. Reduccions de la base	19 (15.44% / 3.99%)	25 (17.48% / 6.44%)
d) $[N+A]=[A]_N$	6 (4.87% / 1.26%)	10 (6.99% / 2.57%)
e) $[N_1+N_2]=[N_2]$	1 (0.81% / 0.21%)	4 (2.79% / 1.03%)
f) $[N_1+SP(de+N_2)]=[N_2]$	12 (9.75% / 2.52%)	11 (7.69% / 2.83%)
3. Altres reduccions	12 (9.75% / 2.52%)	22 (15.38% / 5.67%)
TOTAL	123 (100% / 25.84%)	143 (100% / 36.85%)

Taula 64. Percentatges de reduccions sobre el total de reduccions i sobre el total de canvis.

En el bloc de **canvis lèxics** és on s'observen diferències quantitativament més importants (a banda del fet que representen el 43.06% dels canvis a DIVUL i només el 25% a ESPEC). El canvi lèxic entre unitats monolèxiques representa a DIVUL un terç del total de canvis lèxics i a ESPEC representa una cinquena part, fenomen que cal

relacionar amb el fet que a DIVUL el percentatge total d'unitats monolèxiques és superior que a ESPEC (la majoria d'unitats monolèxiques d'ESPEC de nocions no monodenominatives són reduccions d'unitats polilèxiques, i a DIVUL, no).

	DIVUL	ESPEC
1. Unitats monolèxiques	67 (14.07%)	19 (4.89%)
2. Unitats polilèxiques	138 (28.99%)	78 (20.10%)
a) canvi de base	71 (14.91%)	39 (10.05%)
▪ [N+SP (pre + art + N)]	▪ 16	▪ 14
▪ [N+A]	▪ 48	▪ 17
▪ altres canvis de base	▪ 7	▪ 8
b) canvi en l'extensió	67 (14.07%)	39 (10.05%)
▪ [N+SP (pre + art + N)]	▪ 12	▪ 14
▪ [N+A]	▪ 30	▪ 10
▪ altres canvis en l'extensió	▪ 25	▪ 15
TOTAL	205 (43.06%)	97 (25%)

Taula 65. Percentatges de canvis lèxics sobre el total de canvis.

Si ens fixem en els diferents subgrups de canvi lèxic en unitats polilèxiques veiem que es van mantenint les proporcions. En canvi, les proporcions no es mantenen en les diferents possibilitats dins dels subgrups perquè a DIVUL, de manera similar al que hem vist a les reduccions, hi ha molts més casos de canvi a l'estructura [N+A] que a [N+SP] i a ESPEC els resultats són molt més homogenis (recordem que a ESPEC hi ha un nombre més elevat de [N+SP] que a DIVUL).

Finalment, a banda de recordar que el bloc **diversos canvis complexos** representa un conjunt quantitativament més important a DIVUL (17.22%) que a ESPEC (10.59%), cal destacar que les distribucions internes són prou diferents:

	DIVUL	ESPEC
1. Amb parentiu formal	54 (11.34%)	36 (9.27%)
a) monolèxic / polilèxic	21 (4.41%)	9 (2.31%)
b) polilèxic / polilèxic	33 (6.93%)	27 (6.95%)
2. Sense parentiu formal	28 (5.88%)	5 (1.28%)
c) monolèxic / polilèxic	16 (3.36%)	5 (1.28%)
d) polilèxic / polilèxic	12 (2.52%)	0
TOTAL	82 (17.22%)	41 (10.56%)

Taula 66. Percentatges del bloc de diversos canvis complexos sobre el total de canvis.

Observem el predomini de casos amb parentiu formal a tots dos fitxers, però molt més important a ESPEC que a DIVUL, resultat que ens permet de confirmar una vegada més la preferència, clarament més marcada a ESPEC que a DIVUL, dels canvis menys complexos (en aquest cas considerariem que el canvi és superior quan no hi ha parentiu formal que no pas quan sí que n'hi ha). A més, dues terceres parts dels casos d'ESPEC es concentren en un sol subgrup (diversos canvis entre unitats polilèxiques amb parentiu formal), mentre que a ESPEC els casos es reparteixen més proporcionadament.

Creiem que l'anàlisi realitzada ens ha confirmat la hipòtesi amb què hem començat el capítol; efectivament, en els textos més especialitzats predominen uns tipus de VD diferents que en els textos menys especialitzats, ja que a ESPEC trobem un predomini de reduccions i a DIVUL trobem un predomini de canvi lèxic. I els contrastos van més enllà: hem vist que el percentatge de canvis simples d'ESPEC duplica el de DIVUL.

6.6 Síntesi i conclusions

En aquest capítol ens hem proposat dos objectius: d'una banda, elaborar i aplicar una proposta de classificació formal que superés les classificacions formals existents; de l'altra, confirmar o refutar la hipòtesi amb què hem encetat el capítol: “en els textos més especialitzats predominen uns tipus de variació denominativa diferents que en els textos menys especialitzats”.

En relació al primer objectiu considerem que hem fet una aportació metodològica important tant en l'elaboració d'una classificació formal que permet donar compte dels canvis denominatius en un grau superior a les classificacions revisades, d'una manera més homogènia i sistemàtica (encara que, naturalment, caldria ampliar-la amb altres tipus de canvis denominatius diferents dels que ens han aparegut en els corpus), com en la resolució de problemes metodològics que no havíem trobat analitzats ni resolts en altres treballs existents.

En relació al segon objectiu, hem pogut confirmar la hipòtesi de partida. En els dos fitxers hem trobat els mateixos tipus de canvis formals però, efectivament, en els textos més especialitzats predominen uns tipus (les reduccions, amb un 36.85%) i en els menys especialitzats uns altres (els canvis lèxics, amb un 43.06%). L'anàlisi dels diferents grups dins de cada tipus de variació formal ens ha permès de descriure amb més detall les diferències de predomini de tipus de canvi en els dos fitxers.

També hem observat que en el fitxer ESPEC trobem més canvis simples i a DIVUL més canvis complexos (els canvis gràfics i morfosintàctics sumen a ESPEC un 27.70% i a DIVUL un 13.86%; els canvis lèxics i els casos de diversos canvis sumen a DIVUL un 60.28% i a ESPEC un 35.13%).

CAPÍTOL 7. CLASSIFICACIÓ SEMÀNTICA I GRAU D'ESPECIALITZACIÓ

En aquest tercer i últim capítol d'anàlisi de resultats ens proposem de verificar la bondat de la segona hipòtesi qualitativa sobre la variació denominativa i el grau d'especialització dels textos:

- la variació denominativa presenta un grau d'equivalència conceptual diferent segons el grau d'especialització dels textos; en els textos més especialitzats és superior que en els textos menys especialitzats.

En cap moment posem en dubte l'equivalència contextual de les denominacions. En el capítol 4 hem explicat els criteris amb què hem determinat l'existència de la relació de sinonímia i, per tant, totes les parelles que classifiquem en aquest capítol han estat considerades parelles de sinònims contextuais. En alguns casos, la intercanviabilitat contextual era inequívoca i, en d'altres, potser equívoca, però en tots els casos és plausible i defensable des dels criteris utilitzats.

El sentit de la hipòtesi que volem validar, doncs, és que es poden distingir diferents graus d'equivalència contextual de les denominacions si tenim en compte les seves possibilitats d'intercanvi en altres contextos (sempre dins del mateix camp temàtic).

Per abordar aquesta hipòtesi, presentem en primer lloc una proposta de classificació semàntica i, després, classifiquem les parelles de cada corpus, de manera paral·lela a com ho hem fet per a la classificació formal.

7.1 Proposta de classificació semàntica

En el segon capítol, en fer la revisió bibliogràfica sobre la noció de sinonímia, hem dedicat atenció als graus de sinonímia, partint de la base que l'existència de la sinonímia i dels diferents graus és en general tan intuïtivament clara com difícilment demostrable (Cruse, 1986).

En aquell capítol, i tant quan hem analitzat els graus de sinonímia des de la semàntica lèxica (apartat 2.2.4), com quan els hem analitzat des de la terminologia (apartat 2.3.6), hem comprovat que la distinció més habitual estableix tres graus diferents: sinonímia absoluta, relativa i falsa, i que aquesta distinció es basa en els aspectes denotatius i connotatius del significat.

També nosaltres proposem de classificar els sinònims dels nostres corpus en diversos graus d'equivalència i amb aquest objectiu presentem a continuació un apartat sobre l'equivalència conceptual i un altre sobre els graus d'equivalència conceptual.

7.1.1 Equivalència conceptual i variació conceptual

La nostra proposta de classificació semàntica es basa, doncs, en la noció d'*equivalència conceptual* (EC)²⁰⁰; com hem vist en capítols precedents, tradicionalment la terminologia ha tendit a considerar que l'equivalència entre unitats sinònimes era o bé total o bé inexistent perquè el concepte era considerat *universal*, i no condicionat per les llengües naturals, *aïllat*, en el sentit de ben delimitat respecte dels altres conceptes, i *estàtic*, en el sentit de no estar subjecte als paràmetres de canvi que afecten contínuament les paraules de la llengua en general.

Des d'aquesta comprensió del concepte, que no admet cap tipus de variació, no té sentit parlar de graus d'EC ja que, efectivament, les unitats són totalment equivalents o no són equivalents. Però si entenem el concepte d'acord amb enfocaments més actuals i des d'una perspectiva lingüística que incorpori plantejaments cognitius (Cabré, 1999a), analitzar el grau d'EC que presenten les unitats esdevé pertinent perquè el concepte es converteix en un significat afectat pels paràmetres de variació que li havien estat negats. Així, es considera que el concepte no preexisteix ni és immanent, sinó que és el fruit d'una conceptualització que pot variar d'una llengua a una altra, d'un moment a un altre,

d'un col·lectiu a un altre, etc. Entenem, doncs, que el concepte no és universal, ni aïllat, ni estàtic, sinó que sovint presenta contorns poc delimitats i que es mou en un entorn de dinamicitat. Aquesta és, des del nostre punt de vista, la conseqüència més important de l'anàlisi dels termes en context, ja que els termes demostren una gran dependència dels contextos en què apareixen.

Oster (2001), que planteja un enfocament cognitiu-comunicatiu a partir de Cabré (1999) i Roelcke (1999), presenta la idea de *contaminació* dels conceptes de Gerzymisch-Arbogast (1996), segons la qual els conceptes són *type* i les seves realitzacions són *token*, més o menys allunyades del *type*.

“El término contextualizado puede aparecer en la forma pura del concepto (= relación ideal TYPE-token) o como mezcla de varios conceptos (= contaminaciones) si existe una relación conceptual en el nivel del sistema (...) Gerzymisch-Arbogast describe distintos tipos de contaminación que nos limitaremos a enumerar. Desde el punto de vista de la denominación son las contaminaciones por similitud, inclusión (superordinación o subordinación), intersección o metonimia y desde el punto de vista del concepto son la aspectivización, la terminologización, la polivalencia terminológica así como el uso idiosincrático de un autor determinado”. (Oster, 2001:91)

Tot i que no compartim la valoració subjacent en l'ús de la forma *contaminació* (en el sentit que el concepte realitzat s'allunyi negativament del concepte pur), creiem útil la distinció entre unes realitzacions *token* d'un concepte *type* que hauria de recollir totes les possibilitats de realitzacions concretes (és a dir, tot el conjunt de trets que s'aniran realitzant parcialment en els diferents *token*) o bé recollir només el que podríem denominar la base comuna, la plantilla mínima o marc a partir del qual es pot construir la varietat de *token*.

Aquest plantejament presenta una coherència profunda amb l'acceptació del fet que el significat es construeix en el discurs i estaria avalat per un acostament cognitiu de la lingüística, des del qual s'afirma que el significat no existeix independentment de la cognició. S'ha defensat l'existència de prototips i perifèries en les categories cognitives i s'han presentat nocions com *perfil* i *base* que, des del nostre punt de vista, podrien ser de gran utilitat per a l'anàlisi contextual dels conceptes especialitzats.

“Desde el punto de vista de la gramática cognitiva, la estructura semántica se entiende como una estructura conceptual convencionalizada, cuyo contenido es asimétrico, en la medida en que está implicada una preeminencia cognitiva relativa. Según Langacker (1987:§ 5.1; 1990a: cap. 5; 1991: cap. 5), una expresión, cualquiera que sea su

---

²⁰⁰ En el marc teòric (vegeu l'apartat 2.3.5) hem justificat l'elecció de la forma *equivalència conceptual* per a aquest treball.

complejidad, adquiere su significado imponiendo un *perfil* a una *base*. La **base** se puede definir como la matriz subyacente de dominios cognitivos relevantes que se requiere o se evoca para comprender una expresión determinada. El **perfil**, por su lado, es la subestructura destacada sobre la base que la expresión en cuestión designa conceptualmente.” (Cuenca i Hilferty, 1999:76)

L'enfocament lingüísticocognitiu ens permet també l'anàlisi i l'explicació de la variació conceptual (VC), fenomen a què ja ens hem referit en el capítol 1 (apartat 1.4.2.3). Si els conceptes depenen de la cognició²⁰¹, i un mateix objecte pot ser conceptualitzat de maneres diferents, podem considerar que el resultat són conceptes diferents, encara que la sinonímia referencial o ontològica sigui inqüestionable, o bé considerar que es tracta d'un mateix concepte que presenta variació. D'acord amb el que hem presentat anteriorment ens inclinem per aquesta segona opció i entenem com un fenomen de variació conceptual el fet que diferents denominacions reflecteixin una conceptualització determinada, o una selecció concreta de trets del conjunt complex de trets semàntics de diferents nivells que constitueixen un concepte.

Així, i tenint en compte que, com hem vist en els capítols de revisió bibliogràfica, compartim la idea dels autors que consideren que les unitats terminològiques no només denominen sinó que també signifiquen, en aquest capítol analitzem els resultats partint de la base que diverses denominacions poden presentar VC respecte del concepte que denominen.

Aquesta variació pot representar un canvi conceptual menor, en el sentit que només afecti aspectes secundaris del perfil, o un canvi conceptual major, que pugui afectar trets més rellevants del concepte i que condueixin a un plantejament conceptual diferent. En aquest treball, hem reservat el nom de *variació conceptual* per als canvis conceptuals majors²⁰².

7.1.2 Graus d'equivalència conceptual

Per abordar l'anàlisi dels graus d'equivalència conceptual, en aquest treball partim de les següents premisses i propostes:

1. Entenem la relació d'equivalència conceptual entre dues denominacions com un contínuum que va de l'EC màxima a l'EC mínima.

---

²⁰¹ L'estudi de la metàfora en terminologia (vegeu Assal, 1994) posa de manifest el pes de la motivació, i de l'existència de diferents motivacions, en la conceptualització.

²⁰² Vegeu, en el primer capítol del marc teòric, l'apartat 1.4.2.3.

2. Creiem que és útil, i metodològicament possible, fragmentar aquest contínuum en diversos segments d'EC.
3. Més enllà de la distinció habitual en tres graus, proposem distingir una quantitat major de segments d'EC que ens permeti classificar la diversitat de fenòmens semàntics que hem percebut en una primera observació de les dades. Proposem el següent esquema per representar l'eix d'EC:

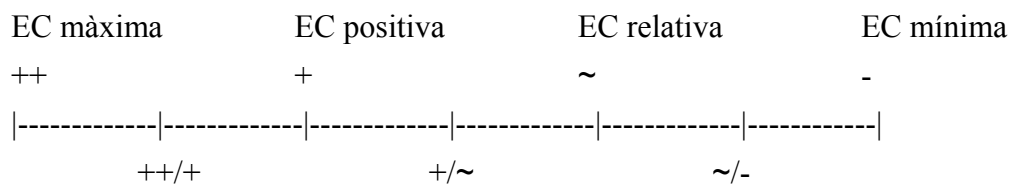

Figura 17. Proposta de segmentació de l'eix d'EC.

A la banda superior de l'eix hi representem quatre graus d'EC: *EC màxima*, *positiva*, *relativa* i *mínima*, i a la banda inferior de l'eix hi representem zones frontereres entre aquests quatre graus superiors.

4. Partim de la base que l'EC total no existeix (excepte en la identitat tautològica $A = A$) perquè creiem que qualsevol canvi en la forma de la denominació suposa un canvi, que pot ser més o menys important, en les seves possibilitats d'intercanviabilitat. Així doncs, l'extrem d'EC superior, que hem denominat *EC màxima*, simplement es refereix a l'EC més elevada.
5. Defensem que no tots els canvis denominatius tenen la mateixa incidència en el contingut conceptual; alguns canvis afecten de manera important el contingut denotatiu del concepte i d'altres no l'afecten o l'afecten en un grau molt menor.
6. També partim de la base que no existeixen uns criteris apriorístics que ens permetin determinar amb precisió quines parelles denominatives es troben en cada segment d'EC, i postulem que el tipus de canvi formal que afecta les denominacions per a un mateix concepte ha de ser un criteri útil per abordar la classificació semàntica i distingir els diferents segments de l'eix d'EC.

Així doncs, en aquest capítol pretenem provar la validesa de l'eix d'EC que proposem a partir de l'anàlisi de les nostres dades. Com que partim de la base que el tipus de canvi formal ha de ser útil per a l'anàlisi semàntica, abordem l'anàlisi de l'EC de les nostres

dades segons els blocs de canvis formals que hem establert en el capítol anterior. Pretenem identificar, dins de cada bloc formal, pistes semàntiques que ens permetin establir criteris per caracteritzar i diferenciar els segments d'EC que hem proposat de distingir.

Creiem que l'observació de diverses circumstàncies de la VD pot contribuir a la identificació d'aquestes pistes semàntiques. Per això en l'anàlisi també tenim en compte factors extralingüístics com el nombre d'ocurrències de les diferents denominacions, l'ordre en què apareixen dins del text, si la variació es produeix en una mateixa font o entre diverses i, en definitiva, la causa evident o aparent de la variació.

7.2 Anàlisi i classificació de les dades

7.2.1 Canvi gràfic

Recordem que dins d'aquest bloc hem considerat els tipus de canvis formals següents:

1. Terme i forma artificial:
  - terme i símbol
  - terme i fórmula química
  - terme i altra forma artificial
2. Terme i abreviació:
  - terme i sigla
  - terme i abreviatura
3. Canvi ortogràfic

En el grup de parelles formades per una unitat lingüística i una forma artificial (com un símbol o una fórmula química) o per sintagmes que es diferenciïen per aquest tipus de canvi, l'EC es pot considerar màxima perquè en tots els casos es tracta de conceptes ben delimitats i clarament especialitzats i les diferents denominacions, una de lingüística i una de no lingüística, no aporten cap diferència conceptual. La diferència denominativa es relaciona amb diferents graus d'internacionalització i, en la majoria de casos, diferents graus de freqüència d'aparició.

En alguns casos, la causa d'aquesta variació és textual: dins de text trobem la forma lingüística i en dibuixos, esquemes i taules trobem les formes artificials, molt més breus (és el cas de CO_2 a DIVUL, que apareix una sola vegada, en un dibuix, i de diversos exemples d'ESPEC com *HCl* per *àcid clorhídric*, *HF* per *àcid fluorhídric*, etc.).

En el fitxer ESPEC, i depenent del text i de l'autor, la forma lingüística i la forma artificial presenten també alternança dins del text i, fins i tot, trobem exemples en què la forma artificial és més freqüent que la lingüística. De vegades, com en l'exemple següent²⁰³, un mateix autor varia denominativament en un mateix text i en una mateixa pàgina, en un intent, creiem, d'evitar una repetició:

- Finalment, cal destacar que el **Hg metàl·lic** pot recuperar-se tractant el ZnO amb mercuri dipositat amb sulfúric diluït. (domenech, pàg. 6)

---

²⁰³ La lletra negreta de les unitats en aquest i els exemples successius és nostra.

- Quan s'irradia amb llum UV una dissolució dispersa de ZnO que conté ions Hg (II), s'observa la formació d'un dipòsit gris que correspon a **mercuri metàl·lic**, degut a la reducció dels ions Hg (II) (procés 2). (domenech, pàg. 6)

D'altres vegades, l'alternança no es produeix en un mateix autor i sí que es produeix entre autors diferents, que han seleccionat diferentment la denominació per a un mateix concepte:

- Carboni oxidable (COX). És una determinació de la matèria orgànica per via humida a base d'una barreja de dicromat potàssic i **àcid sulfúric**, en la qual l'oxidació no és total. (soliva, pàg. 28)
- Presència de components que donen productes de combustió agressius (SO₂ i NH₃, que es converteixen respectivament en SO₃H₂ o **SO₄H₂** i NO₂H o NO₃H). (badalo, pàg. 18)

En aquest exemple, l'elecció de la fórmula química sembla especialment pertinent perquè es troba dins d'una enumeració i perquè s'il·lustra el canvi químic de SO₂ a SO₃H₂ i a SO₄H₂.

Igualment, considerem que l'EC de les parelles formades per una unitat i una forma abreujada, ja sigui sigla o abreviatura, també correspon a l'extrem d'EC més elevada. L'abreviació és una forma consensuada, com els símbols i fórmules, però lingüística. Com en el cas anterior, aquest tipus de variació és molt més freqüent en els textos especialitzats que en els textos menys especialitzats. A DIVUL, doncs, trobem només cinc exemples de sigles (i cap abreviatura) i cal destacar que algunes d'aquestes sigles (com *PVC* i *CFC*) apareixen més freqüentment que les unitats desenvolupades respectives (*policlorur de vinil* o *clorur de polivinil* i *clorofluorocarboni*) perquè són més conegudes pel públic en general.

La causa d'aquest tipus de variació té a veure amb l'economia lingüística que representa l'ús de formes més curtes, causa que es combina amb l'intent d'un autor d'evitar la repetició en un mateix text. L'exemple que presentem a continuació és el més habitual: la forma desenvolupada *metil isocianat* (1 ocurrència) apareix una primera vegada acompanyada de la sigla *MIC* i a partir d'aquest moment ja només apareix la sigla (8 ocurrències).

- L'accident tingué lloc en un dipòsit (enterrat, disposava de protecció catòdica per a impedir la corrosió externa; construït [sic] en acer inox. 304, segons el codi ASME per a servei amb productes letals) que contenia uns 40000 kg de **metil isocianat**

(**MIC**), en el qual hi entraren 700/1400 kg de cloroform, degut a la mala destil·lació, i 450/900 kg d'aigua, de forma desconeguda. (casal, pàg. 10)

Però trobem també exemples de la situació contrària: *residus hospitalaris* apareix acompanyat de la sigla (*RH*) però després continua apareixent la forma desenvolupada (fins a 20 ocurrences) i la sigla apareix només una sola vegada més.

- ❑ Taula comparativa de les composicions aproximades dels **residus hospitalaris (RH)** i dels residus sòlids urbans (RSU). (gallego, pàg. 34)

Finalment, també considerem màxima l'EC que presenten les denominacions que divergeixen per un canvi ortogràfic, és a dir, un canvi basat en diferents possibilitats de representació ortogràfica que ofereix el sistema o basat en una representació ortogràfica pràcticament idèntica a una altra, però amb algun tipus d'error (d'accentuació, de representació de la vocal neutra, etc.).

De manera molt majoritària, aquest tipus de variació apareix entre autors diferents i quan, excepcionalment, apareix en un mateix autor, sembla que es tracta d'un error: *claveguera* apareix correctament escrit en 13 contextos de diferents autors del fitxer DIVUL, i trobem una sola ocurrència de *clavaguera* en un d'aquests autors; igualment, *atmosfera* i una ocurrència d'*atmòsfera* en el fitxer ESPEC²⁰⁴.

Normalment, doncs, la variació ortogràfica apareix perquè diferents autors han fet diferents seleccions de representació ortogràfica i, per tant, la causa no és estilística en el sentit que un autor opta per variar estilísticament entre dues o més formes possibles, sinó que cada autor es manté invariable en la seva tria i el que provoca la variació és la suma de les diferents eleccions que fan els autors dins de les diferents possibilitats de la llengua. En els exemples següents veiem diversos graus d'adaptació d'un manlleu i diferències en l'ús del guionet:

- ❑ Els productes especialment contaminants (**esprais**, pintures, coles, insecticides, fluorescents, etc). (clar, pàg. 7)
- ❑ Es troben en els productes de manteniment dels metalls, en els detergents en sec, en els **sprays** i insecticides. (vola, pàg. 27)
- ❑ La planta de triatge permet recuperar els materials reciclables de la brossa sense haver d'omplir el carrer de contenidors per llaunes, per **tetrabriks**, etc. (clar, pàg. 7)

---

²⁰⁴ Trobem també l'alternança, atípica en un mateix autor, de *cartró* (4 ocurrences) i *cartó* (1 ocurrència).

- ❑ Als contenidors de paper i cartró no s'hi han de llençar ni els cartrons de **tetra brik** buits, ni els papers plastificats ni metal·litzats, ni tampoc els papers tacats amb greixos o coles. (totsc, pàg. 12)
- ❑ Això invitava a fer la deshidratació en moviment combinant-la amb el transport giratori clàssic del **vis-sens-fi**. (montaner, pàg.1)
- ❑ Aquestes cendres s'envien per uns **vis sens fi** hermètics a l'extractor del forn on s'ajunten amb les escòries. (viñas, pàg.38)

Però també es pot tractar d'errors de normativa (dels autors mateixos o dels revisors dels textos):

- ❑ D'altra banda pot canviar la qualitat de l'aigua en relació a la finalitat a què és destinada (mal gust, sòlids en suspensió, color, etc.) per alteració de les característiques organolèptiques de la mateixa, existint, àdhuc, el risc de posar en **disolució**, depenent de les característiques de les canonades, metalls pesants alguns dels quals poden ser no desitjables o tòxics (Fe, Cu, Zn, Cd, Pb, etc...) (4). (matia, pàg.11)
- ❑ La irradiació d'una suspensió de semiconductor amb llum d'energia suficientment energètica, dona lloc a la formació de parells electró-forat ($e^- - f^+$) en el semiconductor els quals poden migrar vers la superfície de la partícula i reaccionar amb les espècies redox en **dissolució** (...). (domenech, pàg.6)
- ❑ Aquest líquid corrosiu, juntament amb el **flux** turbulent, originà un ràpid procés de corrosió-erosió; aigües avall del refrigerant, en canvi, la condensació de l'aigua i la neutralització amb l'amoniac eliminava totalment la corrosió. (4). (casal, pàg.9)
- ❑ El problema és complex en ésser diversos els factors motivadors, podem anomenar com més importants les condicions de **fluxe**, la composició de les canonades i les característiques biològiques i físico-químiques de l'aigua. (matia, pàg.11)

7.2.2 Canvi morfosintàctic

L'anàlisi de les unitats que difereixen per un canvi morfosintàctic ens ha portat a considerar que, globalment, l'EC que mantenen no és la màxima, perquè alguns canvis morfosintàctics comporten diferències de matis conceptual, però sí molt elevada perquè són matisos pràcticament irrellevants, com veurem a continuació.

Creiem que, globalment, cal atribuir un grau d'EC ++/+, la zona fronterera entre EC màxima i positiva, a les parelles que difereixen per un canvi morfosintàctic.

Recordem que dins d'aquest bloc hem considerat els tipus de canvis formals següents:

1. Manteniment de l'estructura:

- absència / presència d'article
- canvi de nombre
- canvi de preposició
- canvi de gènere

2. Canvi de l'estructura:

- [N+A] / [N+SP]
- monolèxic / polilèxic
- altres canvis d'estructura

7.2.2.1 Manteniment de l'estructura

Els canvis morfosintàctics amb manteniment de l'estructura representen només un 7.35% al fitxer DIVUL i un 11.08% al fitxer ESPEC. El canvi morfosintàctic més freqüent dins d'aquest subgrup té a veure amb la presència o absència de l'article (sempre l'article determinat) en l'extensió d'un sintagma (i en tota mena d'estructures sintagmàtiques), alternança que es relaciona amb el grau de lexicalització de les unitats.

Quan aquesta variació es produeix en un mateix autor, la causa d'aquest canvi pot ser una voluntat estilística d'introduir una variació denominativa menor sense fer un canvi rellevant, però ens atrevim a afirmar que la causa primordial és que el procés de lexicalització de la unitat encara és obert, ja que aquesta alternança apareix especialment en unitats descriptives i sovint llargues (com podem veure en el primer exemple), encara que també trobem l'alternança en l'estructura [N+SP] (com podem veure en els exemples segon i tercer):

- ❑ El sistema és més eficaç, menys costós, més còmode pels ciutadans i assegura la **recuperació màxima de materials**. (clar, pàg. 7) [1 ocurrència]
- ❑ Davant d'aquesta situació el Vice-rectorat de Campus - Qualitat Ambiental de la UAB, ha considerat prioritari aplicar un model de gestió de residus preventiu i alternatiu, que possibiliti una reducció dels residus, amb la **recuperació màxima dels materials** i una efectiva recollida selectiva dels productes especials i problemàtics. (clar, pàg. 9) [1 ocurrència]
- ❑ Es construïren col·locant verticalment en la **massa d'abocament** tubs metàl·lics de 600 mm de diàmetre i farcint-los de material drenant. (cohi, pàg. 23) [4 ocurrències]
- ❑ Aquesta xarxa condueix cap a un sol punt les aigües de lixiviació produïdes per la **massa de l'abocament** fins a arribar a la bassa de lixiviats. (cohi, pàg. 23) [2 ocurrències]

- ❑ Aquestes dades corresponen als primers anys de funcionament d'una planta; després, (...) els pH de **sortida de digestor** han anat disminuint, com també ho han fet els de les mostres comercials. (soliva, pàg. 27) [1 ocurrència]
- ❑ A continuació podem veure unes dades de mostres de dues plantes de Catalunya en les quals s'observa continguts iguals de N a la **sortida del digestor**, però molt diferents en la mostra final (...). (soliva, pàg. 29) [9 ocurrències]

En el segon exemple, observem que *massa d'abocament*, la forma més lexicalitzada, sense article, és més freqüent, i el tercer, en canvi, il·lustra la situació inversa; són exemples, doncs, de diferents estadis del procés de lexicalització de les unitats sintagmàtiques.

En d'altres casos, veiem que aquesta variació es produeix entre diferents autors però no dins d'un mateix autor (per exemple a *cost de tractament / cost del tractament*) o entre diversos autors i també en un mateix autor. Són casos menys freqüents i, per tant, resulta arriscat extreure'n altres conclusions que vagin més enllà d'atribuir la causa d'aquestes variacions al procés gradual de lexicalització. No obstant això, creiem que és important constatar el canvi de matís conceptual que representa la determinació o la indeterminació de l'extensió. Creiem que es tracta d'un matís conceptual menor, semblant al que existeix en l'alternança de nombre en l'extensió d'un sintagma, que ve determinada pel fet que normalment el singular indica un genèric, un col·lectiu que també pot expressar-se en plural, sense que el canvi de nombre es pugui considerar distintiu. Com podem veure en els exemples següents, aquesta variació es produeix en un mateix autor o entre diversos, i independentment de si una forma és més o menys freqüent que l'altra:

- ❑ D'altra banda pot canviar la **qualitat de l'aigua** en relació a la finalitat a què és destinada (mal gust, sòlids en suspensió, color, etc.) per alteració de les característiques organolèptiques de la mateixa, existint, àdhuc, el risc de posar en dissolució, depenent de les característiques de les canonades, metalls pesants alguns dels quals poden ser no desitjables o tòxics (Fe, Cu, Zn, Cd, Pb, etc...) (4). (matia, pàg. 11) [3 ocurrències, 1 font]
- ❑ L'elevada mineralització de les aigües superficials circulants, deguda majoritàriament a les activitats mineres en explotació a la capçalera de la conca (Cardona, Súria i Sallent), incideix en la **qualitat de les aigües** tant superficials com subterrànies, afectades sovint per la recàrrega directa als rius. (matia, pàg. 12) [3 ocurrències, 2 fonts]
- ❑ Posteriorment, es va assajar la digestió anaeròbica, que produeix un biogàs com a subproducte i que en principi podia servir com a combustible per mantenir la

temperatura necessària per a l'actuació dels microorganismes responsables de la descomposició, però la **producció de gas** no era suficient ni per a això, i les variacions en la qualitat dels lixiviats, com també la presència en ells de biotòxics, distorsionaven greument el procés. (badalo, pàg. 16) [2 ocurrences, 1 font]

- ❑ Depenent com depèn del mateix factor que ells - la fermentació -, la minimització de la **producció de gasos** s'aconsegueix juntament i pels mateixos procediments que la dels lixiviats. (badalo, pàg. 17) [1 ocurrencia, 1 font]

En molt pocs casos la diferència morfosintàctica consisteix en un canvi de preposició; com en el cas anterior, són exemples que il·lustren diferents estadis del procés de lexicalització, ja que normalment es tracta de l'alternança entre la preposició *de*, la preposició considerada més terminològica perquè és la més buida semànticament i la que més freqüentment s'utilitza per a la construcció de sintagmes terminològics, amb altres preposicions (*en*, *per a*, *per*):

- ❑ Per sobre dels 40 bars, l'entalpia del vapor disminueix i baixa el rendiment global del cicle termodinàmic (sempre que es mantinguin tant la temperatura del vapor com les **condicions del condensador** i la humitat del vapor d'escapament de la turbina). (sole, pàg. 32) [1 ocurrencia]
- ❑ Les **condicions en el condensador** depenen del fluid de refrigeració disponible, és a dir, de la temperatura de la font freda. (sole, pàg. 32) [1 ocurrencia]

En la parella *dany al medi ambient* / *dany sobre el medi ambient* del fitxer DIVUL, l'alternança que es produeix entre les preposicions *a* i *sobre* més aviat té a veure amb dos plantejaments denominatius diferents que trobem en dos textos diferents, en el sentit que amb la selecció d'una preposició o una altra s'apunta de manera diferent la manera com el dany afecta el medi ambient.

Finalment, creiem que les unitats que presenten un canvi de gènere també poden comportar, com acabem de veure en les alternances anteriors, un matís conceptual diferent i, per tant, dins de la franja d'EC ++/+ en què hem agrupat tots els casos de canvi morfosintàctic, tendrien més cap a EC + que cap a EC ++. Lamentablement, però, només en tenim dos exemples, que reproduïm a continuació:

- ❑ La màquina denominada **compactadora de pota de cabra** és un vehicle automotor articulat amb motor Diesel, equipat amb cilindres d'acer dotats de gavinetes en lloc de rodes, que assegurin la trituració i la compactació dels residus. (cohi, pàg. 24)
- ❑ El **compactador de pota de cabra** està acompanyat d'una pala carregadora sobre erugues, màquina que prepara el terreny i que, a més, realitza el cobriment dels residus amb terres. (cohi, pàg. 24)

- ❑ En efecte, a les xarxes del Vallès, el **màxim absolut** dels mesos de desembre i gener queda perfectament destacat. (sureda, pàg. 4)
- ❑ En el Barcelonès es presenten exagerades les puntes d'abril 84 (que a Badalona és la **màxima absoluta**), i juliol 85. (sureda, pàg. 5)

En tots dos casos, el diferent matís sembla que està relacionat amb el gènere d'una unitat que s'ha elidit: el *compactador de pota de cabra* es converteix en *compactadora de pota de cabra* (en un mateix autor i en la mateixa pàgina) quan l'elisió de *màquina* és més present. Igualment, la variació de *màxim absolut* i *màxima absoluta* en un mateix autor es podria explicar per l'elisió d'una paraula de gènere masculí com *valor* en el primer cas i en una paraula femenina com *acidesa* (que és el que s'està mesurant) en el segon.

7.2.2.2 Canvi de l'estructura

Si els canvis morfosintàctics amb manteniment de l'estructura representaven globalment un 9.02% del total de canvis en els dos fitxers, els que no mantenen l'estructura representen només un 2.66%. Ens referim breument, doncs, als canvis morfosintàctics amb canvi d'estructura, partint de la base que qualsevol apreciació té a veure amb un nombre molt baix d'exemples.

Tant l'alternança entre un complement preposicional i un complement adjectiu, com l'alternança entre una unitat sintagmàtica i una unitat composta en què el complement adjectiu s'ha transformat en prefix (o forma prefixada) presenten, quant a EC, una semblança més gran amb els canvis gràfics que amb la resta de canvis morfosintàctics que hem vist fins ara ja que, de fet, tenen un funcionament semblant a les abreviacions. Presenten, doncs, EC++.

- ❑ Cal que tots contribuïm a incentivar la producció neta en tots els **sectors de la societat**. (green, pàg. 16) [1 ocurrència]
- ❑ Cal que els **sectors socials** rics i els països industrialitzats abandonin el consum frívol i depredador dels recursos del món. (green, pàg. 16) [1 ocurrència]
- ❑ En aquest procés, nombrosos **microorganismes**, que es troben tant al sòl com a l'aigua, extreuen energia reciclant les estructures sense vida (...) (tots, pàg. 1) [8 ocurrències]
- ❑ La depuració només és eficaç en substàncies que es poden degradar naturalment, és a dir, sobre les substàncies orgàniques anomenades biodegradables, perquè vós potser no ho sabeu, aquí els nostres millors obrers són en realitat els bacteris i d'altres **organismes microscòpics!** (vola, pàg. 28) [2 ocurrències]

Atès que, efectivament, la llengua proporciona aquestes possibilitats de canvi formal sense canvi en el contingut, la causa principal de variació sembla estilística en tots els casos: quan es dona en un mateix autor, text i pàgina, com en el primer cas, la voluntat d'evitar una repetició exacta és la causa més plausible, i quan es dona entre diversos autors, sembla que l'estil d'un autor s'inclina per la utilització de la forma més compacta (complement adjectiu o prefix), que es percep més especialitzada, especialment si conté un formant culte (*aigües pluvials*, *contaminació hídrica*) i d'altres autors prefereixen l'ús de formes més llargues i transparents (*aigües de pluja*, *contaminació de les aigües*).

7.2.3 Canvi per reducció

Per *reducció* entenem la supressió d'un o diversos constituents d'una unitat terminològica sintagmàtica que, de la mateixa manera que altres mecanismes per escurçar aquestes unitats (com les sigles), contribueix a l'economia lingüística; el caràcter anafòric de les reduccions contribueix també a augmentar la coherència discursiva i la cohesió lèxica.

A *Principes d'établissement d'une terminologie scientifique et technique* (Lotte, 1981), un dels textos de teoria terminològica més importants de l'Escola russa de terminologia, trobem una justificació de la reducció:

“Lorsqu'on sait de quelle notion il s'agit, on peut omettre les éléments déterminants du terme. Si un livre est consacré en entier aux moteurs à carburateurs, il est inutile de répéter ce terme à chaque fois; on peut se contenter du terme générique 'moteur' (...) Dans ce cas, il n'y a pas de changement de la signification ou de la forme du terme, mais un simple remplacement de la notion spécifique par la notion générale.” (Lotte, 1981:7)

En els estudis de sinonímia és corrent obviar els casos de reducció en general (però especialment els casos de substitucions anafòriques amb articles, pronoms, etc., casos que tampoc nosaltres hem tingut en compte) per diferents raons. La primera és que la reducció representa un fet de parla i no de llengua, i la terminologia s'ha interessat tradicionalment pels fets de llengua i no pels de parla; una segona raó és que la reducció és un recurs de cohesió lingüística que afecta tot tipus de discurs, i la terminologia va potenciar des dels inicis l'estudi dels aspectes que separen el funcionament dels termes del lèxic en general. Des del nostre enfocament lingüístic ens sembla interessant comprovar també quantitativament que el text especialitzat és, per sobre de tot, text, és a dir, acte de comunicació i que, en aquest sentit, participa dels mateixos recursos que qualsevol text encara que, efectivament, presenti particularitats a diferents nivells.

De totes maneres, comptem amb alguns treballs²⁰⁵ que tracten o es centren en aquest fenomen. Guilbert, per exemple, s'hi refereix en diverses ocasions:

“Le type d'abréviation de composé le plus répandu consiste à réduire le composé formé du syntagme N + adj. au second terme adjectif: [...], une voiture automobile > un automobile [...] On remarque que le terme maintenu est le déterminant [...] La pouvoir de désignation se situe dans le déterminant et non dans la base à valeur générale. Cette vocation du déterminant à représenter le syntagme découle du fait de sa fonction et non de sa place. [...]” (Guilbert, 1975:273)

Destaquem, però, el treball de Collet (1997), que s'interessa per la dinàmica discursiva d'aquest tipus de reducció, més que no pas per les seves condicions sociolingüístiques i diacròniques. Aquesta autora distingeix la reducció anafòrica (RA), reducció discursiva sense independència contextual, de la reducció lèxica (RL)²⁰⁶, reducció d'origen anafòric que s'ha lexicalitzat i que ja presenta independència contextual. Collet adverteix que Lotte (1981) en realitat només es referia a la RA, i que Guilbert (1975) només analitza casos de RL²⁰⁷.

El grau d'EC que presenta una unitat terminològica i la seva forma reduïda depèn de diversos factors, com veurem en l'anàlisi de casos, especialment de si la reducció és lèxica o anafòrica. Natanson (1981a) observa que la intercanviabilitat d'una forma plena i una forma escurçada (només es refereix a les reduccions anafòriques) no mantenen cap relació d'EC perquè és estrictament contextual:

“Les relations entre les termes *moteur électrique* et *moteur* sont celles qui normalement existent entre le terme générique (*moteur* désigne un genre d'objets) et le terme spécifique (*moteur électrique* désigne une spèce, car il y a plusieurs types de moteurs caractérisés d'après leur agent énergétique). Ces deux termes ne sont pas interchangeables, sauf dans les contextes où, après avoir donné un terme complet, on peut employer sa forme elliptique, parce que le concept dont il s'agit a déjà été précisé. Dans ce cas, *moteur* peut remplacer *moteur électrique*, mais en tant que forme elliptique; il ne peut pas être considéré comme son synonyme.” (Natanson, 1981a:54)

Podem afirmar, d'acord amb Natanson, que l'EC de les RA és inexistent fora de context, però és evident que en context, relació que ens interessa en aquest moment, és màxima.

---

²⁰⁵ Treballs recents d'Adelstein i Kuguel (1998 i en premsa) han avançat en la descripció d'aquest fenomen en el context discursiu, especialment de les condicions de reductibilitat que presenten els sintagmes terminològics.

²⁰⁶ Autors posteriors han mantingut aquestes mateixes denominacions (Adelstein i Kuguel (en premsa) “La reducción de sintagmas terminológicos”) i autors anteriors ja n'havien proposat d'altres més o menys en la mateixa línia (per exemple, *ellipse contextuelle* i *ellipse non contextuelle* (Duquet-Picard, 1986), *ellipse contextuelle* i *ellipse lexicale* (Kocourek, 1991b). Liddy et al. (1987) analitzen l'anàfora discursiva en els resums científics i presenten una classificació molt completa dels diferents tipus d'anàfora.

²⁰⁷ En treballs anteriors, però, Guilbert també s'havia referit breument a la RA.

En canvi, la RL ofereix unes possibilitats d'anàlisi més relatives i diverses, com ja hem apuntat en un treball anterior:

“En realidad, la equivalencia conceptual existente entre un término y su sinónimo o variante con elisión es cero, ya que el término con elisión pasa a ocupar un concepto más genérico que el término sin elisión (...). Este concepto más genérico normalmente se corresponde con el concepto inmediatamente superior del árbol de campo ordenado jerárquicamente; es decir, con la elisión, el subordinado pasa a la posición del superordinado (...). Una situación distinta se da cuando la elisión va en la dirección contraria de forma que al elidir la base nominal de N + Adj, el adjetivo se nominaliza: *ácido sulfhídrico, sulfhídrico; reactivo extractante, extractante* y tiende a lexicalizarse. En estos casos, el resultado también es la referencia a un concepto más genérico pero la relación ya no es tan inmediata, y se pueden llegar a dar casos de falsa sinonimia y de auténtica ambigüedad textual, como es el caso de *dióxido de carbono* y *carbono*, en el que la elisión no da lugar a un término más genérico, sino completamente distinto dentro de la nomenclatura química.” (Freixa i Cabré, en premsa:11)

Encara que no sigui de manera sistemàtica, les reduccions de l'extensió solen ser anafòriques i les reduccions de la base solen ser lèxiques. Si tenim en compte aquesta tendència i també que, com hem apuntat més amunt, les RA presenten una EC contextual màxima, i que l'EC contextual de les RL no és necessàriament màxima, podríem esperar, d'acord amb la hipòtesi amb què hem encetat aquest capítol, que les reduccions lèxiques (és a dir, les reduccions de la base) haurien de ser més pròpies del corpus menys especialitzat, i les anafòriques (reduccions de l'extensió), del corpus més especialitzat. Però les dades que presentem en la següent taula de resum de les reduccions dels nostres corpus demostren que els resultats són gairebé idèntics i que la lleugera diferència s'inclina en sentit contrari al que acabem d'hipotetitzar. En les pàgines següents justifiquem aquest resultat.

	DIVUL	ESPEC
reducció extensió	74.79%	67.13%
reducció base	15.44%	17.48%
altres reduccions	9.75%	15.38%

Taula 67. Resultats generals dels canvis per reducció.

Podem considerar que el canvi per reducció, com a fenomen global, presenta EC positiva (+); és evident, però, que dins d'aquest fenomen cal reconèixer-hi fenòmens diferents, amb graus d'EC també diferents. Una primera distinció que ja hem apuntat ens porta a considerar que les reduccions anafòriques es trobarien en un grau d'EC superior a l'EC positiva, que podríem situar en la franja ++/+ i que les reduccions lèxiques

presentarien un grau d'EC inferior, que situaríem en la franja +/-; a partir d'aquesta primera distinció, que analitzem a continuació amb els exemples concrets dels nostres corpus, podem fer-ne d'altres que ens deixaran veure que la reducció, que centraríem en l'EC+, abraça una franja àmplia d'EC.

L'esquema següent resumeix la relació de partida que suposem entre reducció i EC:

Reducció de l'extensió ----->	reducció anafòrica ----->	EC ++/+
Reducció de la base ----->	reducció lèxica ----->	EC +/-

7.2.3.1 Reducció de l'extensió

A la taula 67 hem vist que les reduccions de l'extensió representen les tres quartes parts de les reduccions a DIVUL i les dues terceres parts a ESPEC. Com ja hem assenyalat, per a aquest treball s'ha pres el criteri metodològic de reduir els conjunts sinonímics a parelles. Això significa que hi ha canvis que no expliquem perquè no poden aparèixer després d'aplicar aquests criteris. Per exemple, en el cas de les reduccions tenim la parella *xarxa manual de vigilància de la contaminació atmosfèrica* i *xarxa de vigilància* i també tenim la parella *xarxa de vigilància* i *xarxa* però, en canvi, no podem analitzar la parella possible *xarxa manual de vigilància de la contaminació atmosfèrica* i *xarxa*.

L'anàlisi dels exemples ens deixa veure que dins de les reduccions de l'extensió trobem fenòmens semàntics diferents: d'una banda, trobem reduccions clarament anafòriques, que no presenten independència del context. En aquestes unitats, la base sintagmàtica és normalment una unitat genèrica o la unitat conceptual immediatament superior. En tots els casos, la unitat sencera apareix en primer lloc i les reduccions anafòriques apareixen posteriorment: en alguns casos, ja només torna a aparèixer la forma reduïda; en d'altres continua apareixent la forma sense escurçar; i en d'altres l'alternança es manté fins al final.

- ❑ L'usuari és instruït respecte a la **instal·lació de vapor** a disposar i li és brindada la legalització pertinent. La **instal·lació** disposa sempre de vàlvula de seguretat. (montaner, pàg. 3)
- ❑ Ecologia S.A. explica com el **creixement econòmic** no s'ha de produir forçosament a costa de la natura. L'autora defensa el creixement com un element fonamental perquè minvi la pobresa ja que aquesta representa una amenaça molt seriosa per a la salut i la seguretat ambiental. La qüestió fonamental seria: Com reduir al mínim

l'impacte ambiental del creixement? Frances Fraincross no diu que la recepta sigui menys **creixement** sinó que la clau es troba en l'economia i també en les noves tecnologies. (temps, pàg. 23)

És evident que la causa d'aquest tipus de variació és l'intent d'evitar una repetició exacta, especialment quan és molt pròxima en el discurs, i que aquest mecanisme, que respon també a l'economia lingüística, busca la cohesió textual. Atès el caràcter clarament anafòric, considerem que l'EC és màxima (EC++). Són unitats, però, que no es poden considerar intercanviables en tots els contextos perquè presenten restriccions discursives i una EC pràcticament nul·la fora de context.

En els exemples de reduccions de l'extensió trobem unitats en què creiem que caldria posar en crisi la noció de reducció: són unitats que no responen a escurçaments anafòrics sinó que més aviat la variació es produeix entre una unitat lexicalitzada i una altra que presenta un "allargament" amb què s'explicita un tret semàntic pertinent però aparentment innecessari. Es tracta d'unitats terminològiques a les quals s'ha afegit una extensió (un adjectiu o un sintagma preposicional) que fa aparèixer un tret semàntic que ja està contingut a la base (*bàscula / bàscula de pesatge; residu / residu generat; planta de compostatge / planta de compostatge de la brossa orgànica*, etc.). Aquests casos, que hem anomenat *pseudoreduccions*, tenen un funcionament invers al de les reduccions, ja que la unitat "allargada" apareix després, i normalment té una freqüència d'aparició més baixa, que la unitat més curta i més lexicalitzada:

- ❑ Una de les **empreses** que ha estat més atenta als enfocaments sostenibles de l'ús dels recursos en els seus mètodes de producció -i també a propòsit de les necessitats de gestió de residus- és The Body Shop International. (green, pàg. 5) [18 ocurrences, 5 fonts]
- ❑ Per assegurar que les **empreses productives** són netes de principi a fi, cada fase ha de ser avaluada. (green, pàg. 16) [1 ocurrencia, 1 font]
- ❑ No podem oblidar que les escombraries contenen productes domèstics perillosos, com dissolvents, **piles**, pintures, plaguicides, etc. (tots, pàg. 1) [11 ocurrences, 4 fonts diferents]
- ❑ Imaginem-nos que després de desparar la taula, el cambrer ho llença tot en un contenidor: (...) i restes de menjar tot ajuntant-se amb **piles velles** regalimant metalls pesants, (...). (vola, pàg. 33) [1 ocurrencia, 1 font]

En aquests casos, la causa de variació no està relacionada amb l'economia lingüística i, tot i que pot haver-hi la motivació d'eludir una repetició exacta, creiem que bàsicament té a veure amb una necessitat contextual de fer explícita una informació que ja està continguda en la unitat lexicalitzada. Creiem que aquest canvi denominatiu expressa un

canvi conceptual superior als matisos conceptuais que hem apuntat en l'anàlisi de les variacions morfosintàctiques, perquè apareix l'explicitació denominativa d'un tret conceptual. Creiem, doncs, que en aquests casos ja no podem considerar que l'EC sigui màxima (ni tampoc ++/+) i que cal considerar-la positiva (EC+). Igualment pensem que no cal atribuir una EC menor perquè el tret conceptual que incorpora la denominació no és distintiu.

Un conjunt nombrós d'exemples poden considerar-se reduccions o pseudoreduccions segons la necessitat contextual i extracontextual que atribuïm a la presència d'un determinat tret conceptual. Són exemples que presenten, en tots dos fitxers, l'alternança en la presència i l'absència del complement adjectiu *ambiental* o dels complements preposicionals *de residus* (i *d'escombraries*), *d'incineració*, etc.:

<i>ambiental</i> / ∅	<i>diagnosi ambiental</i> / <i>diagnosi</i> <i>educació ambiental</i> / <i>educació</i> <i>impacte ambiental</i> / <i>impacte</i> <i>pla d'acció ambiental</i> / <i>pla d'acció</i>
<i>de residus</i> / ∅	<i>abocament de residus</i> / <i>abocament</i> <i>acumulació de residus</i> / <i>acumulació</i> <i>minimització de residus</i> / <i>minimització</i> <i>productor de residus</i> / <i>productor</i> <i>reducció de residus</i> / <i>reducció</i> <i>tractament de residus</i> / <i>tractament</i>
<i>de la incineració</i> / ∅	<i>cendra de la incineració</i> / <i>cendra</i> <i>escòria de la incineració</i> / <i>escòria</i> <i>forn de la incineració</i> / <i>forn</i> <i>fum de la incineració</i> / <i>fum</i> <i>temperatura de la incineració</i> / <i>temperatura</i>

Taula 68. Reduccions de l'extensió *ambiental*, *de residus* i *de la incineració*.

Les unitats amb reducció d'aquests exemples presenten independència contextual relativa: sí que presenten independència contextual si el context (qualsevol text) és la gestió d'un tipus concret de residu; potser també en presenten si el context és la gestió de residus en general; en canvi, si el context és el medi ambient, no tots els exemples tindrien independència i potser seria necessari fer explícit el tret semàntic obviat; si el context és qualsevol text, aleshores cap dels termes reduïts tindria independència contextual i tant el complement adjectiu *ambiental* com els complements preposicionals *de residus* (i *d'escombraries*) i *d'incineració* serien sempre pertinents, rellevants i necessaris.

Per il·lustrar la imprecisió de la noció de reducció podem estudiar també unitats com *impacte ambiental negatiu*. Aquesta unitat ha tingut una freqüència molt elevada d'ús i, en canvi, gairebé no en té el seu cohipònim *impacte ambiental positiu*, raó per la qual *impacte ambiental* s'utilitza gairebé sistemàticament per a *impacte ambiental negatiu*. Com que el tipus d'impacte més freqüent a l'àrea és l'*impacte ambiental*, actualment s'utilitza *impacte* per *impacte ambiental negatiu* i quan l'impacte és d'un altre tipus (acústic, visual, etc.) s'especifica.

La nostra proposta d'anàlisi, que consisteix a posar en crisi la noció de reducció i tractar alguns dels casos com allargaments o pseudoreduccions, compta amb una confirmació forta perquè sovint es pot documentar aquestes unitats a les obres lexicogràfiques (especialitzades de l'àrea però en alguns casos també a les generals) sense l'extensió i amb el mateix significat.

L'anàlisi exhaustiva ens ha deixat veure que en el fitxer DIVUL les pseudoreduccions sumen la meitat de les reduccions de l'extensió i que, en canvi, a ESPEC en trobem pocs exemples; per tant, si havíem introduït l'anàlisi suposant que les reduccions de l'extensió eren bàsicament anafòriques i que calia considerar que l'EC corresponent era ++/+, ara podem matisar aquesta suposició i afirmar que en el fitxer ESPEC efectivament aquest és el grau d'EC però que en el fitxer DIVUL és més baixa (EC + positiva) per l'elevat nombre de pseudoreduccions.

7.2.3.2 Reducció de la base

Quan la reducció afecta la base del sintagma i no l'extensió és més fàcil que la reducció perdi el caràcter anafòric i es lexicalitzi perquè en les unitats sintagmàtiques, el pes designatiu no se situa en la base, que es refereix al concepte supraordinat, sinó en l'extensió, que normalment aporta els caràcters distintius. Com afirma Guilbert (1975:273) en la citació que hem reproduït a l'inici de l'anàlisi de les reduccions, aquesta vocació de l'extensió de representar el sintagma té a veure, doncs, amb la seva funció, i no amb el lloc que ocupa dins del sintagma.

No obstant això, també en aquest cas l'anàlisi exhaustiva de les dades ens demostra l'existència de fenòmens diferents dins del conjunt de reduccions de la base dels sintagmes.

En primer lloc, trobem efectivament exemples de reduccions lèxiques, que corresponen majoritàriament a la nominalització de l'adjectiu que originàriament qualificava el nom de la base sintagmàtica ([N+A] ---> [A]_N). El fet que aquestes formes reduïdes presentin independència contextual i puguin aparèixer fins i tot a les obres lexicogràfiques, no implica que no puguin alternar amb la unitat originària sense reducció. Com podem veure en els exemples següents, l'alternança entre la reducció lèxica i la forma sintagmàtica sense reducció no té lloc en un mateix autor perquè es tracta de reduccions lèxiques consolidades; aquesta alternança, doncs, respon a la diferent selecció que fan autors diferents.

- ❑ Opcionalment pot ser teflonada la superfície en contacte amb el fang si cal sense haver de recórrer a l'**inoxidable**. (montaner, pàg. 3)
- ❑ En el residu sòlid que queda en el dipòsit (50% del trímer) hi havia un 0,18/0,26 % de salts de Fe, Cr i Ni; aquests elements es trobaven presents en la mateixa proporció que en l'**acer inoxidable** de que estava construït el dipòsit. (casal, pàg. 10)
- ❑ Pel que fa als sulfats, en principi, són poc corrosius, malgrat tot intervenen al cicle del sofre (figura 2) i en sistemes anòxics poden incidir en la formació d'**àcid sulfhídric**, compost capaç de provocar greus problemes de corrosió. (matia, pàg. 11)
- ❑ Considerant el biogàs com allò que en realitat és: un gas natural diluït (pel CO₂ i el N₂) i adulterat (per tota una munió de components traça molestos - amoníac, **sulfhídric**, mercaptans, heterocíclics, etc.-), és evident que tindrà el mateix perill d'explosió que el gas, i les explosions els seus mateixos efectes devastadors. (badalo, pàg. 17)
- ❑ Carboni oxidable (COX). És una determinació de la matèria orgànica per via humida a base d'una barreja de dicromat potàssic i **àcid sulfúric**, en la qual l'oxidació no és total. (soliva, pàg. 28)
- ❑ Finalment, cal destacar que el Hg metàl·lic pot recuperar-se tractant el ZnO amb mercuri dipositat amb **sulfúric** diluït. (domenech, pàg. 6)

D'altres reduccions lèxiques, però, encara no estan consolidades i mantenen part del seu caràcter anafòric. En aquests casos, que il·lustren el procés de lexicalització de determinats tipus de reduccions anafòriques, l'alternança es produeix en un mateix autor (*residu tòxic / tòxic; reactiu extractant / extractant; matèria fermentable / fermentable, etc.*).

En les nominalitzacions d'adjectius trobem també algun exemple esporàdic de pseudoreducció; en el cas següent observem l'alternança de la forma lexicalitzada *plàstic*, amb una elevada freqüència d'aparició en diferents fonts, amb la forma *material plàstic* (una sola ocurrència en una sola font) de la qual podria semblar una reducció

anafòrica lexicalitzada, però en realitat es tracta d'un allargament per fer explícit que es tracta d'un material:

- ❑ Aquests **materials plàstics** no es trenquen amb facilitat i es poden reciclar. (clar, pàg. 10) [1 ocurrència, 1 font]
- ❑ Quan s'empra la incineració com a mètode per fer front al problema de les deixalles, es tendeix a posar traves a la recuperació i al reciclatge de determinades fraccions de les escombraries (com ara paper, cartró, **plàstics**,...) perquè en fer-ho, disminueix el poder calorífic global. (tots, pàg. 2) [>20 ocurrències, 5 fonts]

Un cas especial de reducció, que afecta base i extensió, és l'alternança entre *medi ambient*, *medi* i *ambient*. En la taula següent fem constar el nombre d'ocurrències de cada forma en cada fitxer i les fonts d'aparició:

	DIVUL	ESPEC
<i>medi ambient</i>	19 (temps, tots, alt.)	7 (casal, coromina, sole)
<i>medi</i>	6 (temps, tots)	1 (coromina)
<i>ambient</i>	1 (temps)	2 (casal)

Taula 69. Freqüència d'aparició de les denominacions *medi ambient*, *ambient* i *medi* en els dos corpus textuais.

Les reduccions *medi ambient* / *ambient* (reducció de la base) i *medi ambient* / *medi* (reducció de l'extensió) es poden explicar de diverses maneres ja que si bé és cert que *medi* i *ambient* són reduccions de *medi ambient*, també ho és que *medi ambient* és, en realitat, una forma redundant (actualment acceptada per la normativa) de *medi* (i també podríem dir el mateix respecte d'*ambient*, unitat semànticament molt pròxima a *medi* i que alguns diccionaris consideren sinònims).

Considerem que podem atribuir als casos de reduccions lèxiques una EC positiva (+) perquè desapareix de la denominació un tret semàntic d'origen anafòric i no en resulta un canvi conceptual distintiu.

Deixant de banda les reduccions lèxiques, dins del conjunt de reduccions de la base trobem encara altres fenòmens. D'una banda, un tipus molt concret de pseudoreducció, que consisteix a fer aparèixer la base del sintagma, quan aquesta base és una unitat genèrica com *procés*, *fenomen*, etc. Aquestes unitats, molt productives, s'han denominat

semitermes²⁰⁸ i juguen un paper important en la construcció dels sintagmes terminològics. En els exemples dels nostres corpus, la forma més lexicalitzada (la més freqüent en els textos i la que apareix a les obres lexicogràfiques) és la forma sense l'allargament que, normalment, es defineix com “Procés...” o “Fenomen...”, segons els casos. A la taula següent hi fem constar alguns exemples dels dos fitxers amb la unitat *procés*:

DIVUL	<i>procés de combustió</i> (1oc) / <i>combustió</i> (4oc) <i>procés de compostatge</i> (1oc) / <i>compostatge</i> (7oc) <i>procés de degradació</i> (2oc) / <i>degradació</i> (3oc) <i>procés de descomposició</i> (1oc) / <i>descomposició</i> (1oc) <i>procés de fabricació</i> (7oc) / <i>fabricació</i> (7oc) <i>procés de producció</i> (5oc) / <i>producció</i> (5oc)
ESPEC	<i>procés de combustió</i> (3oc) / <i>combustió</i> (13oc) <i>procés de compostatge</i> (4oc) / <i>compostatge</i> (19oc) <i>procés de corrosió-erosió</i> (1oc) / <i>corrosió-erosió</i> (2oc) <i>procés de fabricació</i> (1oc) / <i>fabricació</i> (1oc) <i>procés de manteniment</i> (1oc) / <i>manteniment</i> (6oc) <i>procés de transformació</i> (1oc) / <i>transformació</i> (3oc)

Taula 70. Pseudoreduccions amb la forma *procés*.

Com es pot veure en els exemples de la taula, la forma amb pseudoreducció sol tenir una freqüència d'aparició superior que la forma amb l'allargament. La causa d'aquestes pseudoreduccions amb semitermes és l'èmfasi en el tret [+procés] ja incorporat en la unitat (bàsicament noms deverbals amb el sufix *-ció* que es defineixen com “Acció i efecte...”); per tant, creiem que, com abans, cal atribuir una EC positiva (EC+) a aquests casos.

En el conjunt de reduccions de la base trobem també alguns exemples de reduccions anafòriques i allargaments emfàtics:

- La descomposició biològica d'un ser viu genera **diòxid de carboni** i deixa sals minerals diverses al medi. Estimacions recents avaluen que entre 2 i 3 mil milions de tones de **carboni** a l'any són lliurades a l'atmosfera procedents de l'activitat descomponedora a la superfície dels continents. (tots, pàg. 1)

²⁰⁸ “En la comunicació especializada intervienen un conjunto de unidades léxicas, comunes a casi todas las ciencias, que se caracterizan por designar nociones muy generales (entidades, relaciones, propiedades, etc.), de un nivel de abstracción bastante elevado, y por ser polisémicos. En principio, formas como “rasgo”, “característica”, “función”, “componente”, “elemento” o “conjunto” no son definidas dentro de los textos especializados ya que son consideradas parte del léxico común. Sin embargo, tienen una frecuencia muy alta en secuencias descriptivas y explicativas de los textos científicos, así como en las definiciones terminográficas. Llamamos a este tipo de unidades *semitérminos* dado que se encuentran en la intersección entre el léxico especializado y el léxico común”. (Kornfeld, L. et al. (en premsa)

El caràcter anafòric d'aquesta alternança resulta evident, i també que l'autor pretenia evitar una repetició exacta i immediata. Aquest exemple il·lustra una limitació de les reduccions: les reduccions anafòriques no es poden lexicalitzar quan la unitat reduïda correspon a un concepte diferent i productiu dins l'àrea.

I alternances com *aigua / recursos d'aigua; sequedat / grau de sequedat; AFNOR / norma AFNOR; CFC / gas CFC*, etc. són exemples d'allargaments emfàtics: l'*aigua* emfasitzada com a recurs natural i la *sequedat* com a grau; *AFNOR* és efectivament una norma i *CFC*, un gas.

Un fenomen diferent és el que trobem en els exemples següents, en què no es tracta tant de fenòmens anafòrics o de pseudoreduccions com de processos metonímics (en el primer exemple, i també a *cubell d'escombraries / escombraries*, entre d'altres) o meronímics (en el segon exemple, i també a *incineradora de forn rotatori / forn rotatori*, entre d'altres).

- ❑ És inevitable que els residus tòxics enterrats es mesclin amb l'**aigua de pluja** i que es filtrin en els aquífers, tot contaminant l'aigua. (green, pàg. 14)
- ❑ Les **pluges** renten el terreny. Els elements contaminants passen lentament a l'entorn. (vola, pàg. 28)
- ❑ Les matèries en suspensió es dipositen en el **decantador primari** i formen els fangs primaris. (vola, pàg. 29)
- ❑ El Sr. Quid descobreix així, que després d'haver estat filtrades per la gran reixa de l'entrada, les aigües de la claveguera passen per diferents pretractaments: Primer entren en una dessorradora-desoliadora, que permet eliminar la sorra i grava així com netejar olis i greixos que floten en superfície; després desemboquen en el **dipòsit del decantador primari**, al fons del qual s'hi dipositen en suspensió els trossos més grossos de matèria, que formen el fang primari. (vola, pàg. 28)

En aquests casos, el canvi d'enfocament conceptual que percebem a través de la denominació fa que considerem que l'EC és positiva però tendeix a relativa en major mesura que en els casos anteriors (EC +/-). Aquest fenomen és molt pròxim als fenòmens de variació conceptual (VC) que poden aparèixer en els canvis lèxics.

7.2.3.3 Altres reduccions

En aquest últim grup de reduccions, formalment més heterogeni i quantitativament menys important (12 casos a DIVUL que representen un 9.75% de les reduccions, i 22

casos a ESPEC que representen un 15.38%) també trobem diversos aspectes a tenir en compte. Observem, d'entrada, que tots aquests exemples comparteixen el fet de ser sintagmes formats per tres (o quatre) unitats lèxiques (noms o adjectius) que es redueixen a sintagmes amb un element lèxic menys, com a mínim, i sempre del centre del sintagma.

Majoritàriament es tracta de casos en què l'alternança se situa en el punt crític entre reducció i allargament d'un tret poc rellevant o normalment innecessari. Distingim tres grups segons el component que alterna (s'elimina o s'afegeix):

DIVUL	a) [N+A+SP] <---> [N+SP] <i>oli usat de cuina / oli de cuina</i> <i>procés natural de degradació / procés de degradació</i> b) [N+A₁+A₂] <---> [N+A₂] <i>elements contaminants tòxics / elements tòxics</i> <i>residus sòlids urbans / residus urbans</i>
ESPEC	a) [N+A+SP] <---> [N+SP] <i>deshidratació tèrmica de fangs / deshidratació de fangs</i> <i>elèctrode selectiu d'amoniac / elèctrode d'amoniac</i> <i>eliminació controlada de fangs / eliminació de fangs</i> b) [N+A₁+A₂] <---> [N+A₂] <i>impacte ambiental negatiu / impacte negatiu</i> <i>normativa legal espanyola / normativa espanyola</i> c) [N+SP₁+SP₂] <---> [N+SP₂] <i>cobriment dels residus amb terres / cobriment amb terres</i> <i>lleï de residus urbans de 1975 / Llei de 1975</i> <i>procés d'absorció per via humida / procés de via humida</i>

Taula 71. Exemples d'altres tipus de reduccions.

Igual com acabem de veure en els últims fenòmens de reducció de la base, l'EC positiva tendeix a relativa (+/~) tant en els casos a) en què alterna la presència i l'absència de l'adjectiu que qualifica el nom de la base (efectivament, en gestió de residus l'*oli de cuina* és *oli usat*; l'*eliminació de fangs de la depuradora* és un *procés controlat*, etc.), com en els casos b) en què alterna la presència i l'absència del primer adjectiu, com en els casos c) en què s'elideix (o s'especifica) el primer complement preposicional, innecessari o, almenys, predictable pel context.

Un segon conjunt d'altres reduccions està format per exemples més complexos en què l'adjectiu que qualificava el nom del sintagma preposicional de l'extensió ha passat a modificar el nom de la base nominal (*abocament de compostos químics tòxics*,

abocament tòxic); per tant, no només es produeix una reducció més o menys anafòrica, sinó que hi ha un desplaçament semàntic.

Aquestes alternances es produeixen majoritàriament per evitar una repetició i apareixen en un mateixa font i en una mateixa pàgina (vegeu el primer exemple) però el fet que també es puguin produir entre diverses fonts (vegeu el segon exemple) ens permet suposar que aquestes variacions aparentment estilístiques poden ser, en realitat, reduccions anafòriques en procés de lexicalització.

- ❑ Els abastaments afectats corresponen, tots pràcticament, a proveïments que disposen de **captacions d'aigua superficials** o en el subalbi, sovint en aqüífers lliures amb recàrrega directa o molt vulnerables a la contaminació i situats en els al·luvials de rius o rieres o en aqüífers costaners sotmesos a processos de pol·lució natural per intrusió marina. (matia, pàg. 12) [1 ocurrència]
- ❑ Inclou captacions subterrànies situades al al·luvial del Llobregat i afluent i **captacions superficials**, localitzades fonamentalment en la part baixa de la conca (Sant Joan Despí i Abrera). (matia, pàg. 12) [1 ocurrència]
- ❑ Com és lògic, és necessari l'estudi geològic previ i un inventari representatiu o exhaustiu de les **captacions d'aigües subterrànies** que hi ha a la zona, acompanyat de mesures piezomètriques i presa de mostres per anàlisis de qualitat. (coromina, pàg. 21) [1 ocurrència]
- ❑ Sovint la incidència de la corrosió és palesada en la seva vessant econòmica: inutilització de canonades, vàlvules, bombes i, fins i tot, **captacions subterrànies**. (matia, pàg. 11) [3 ocurrències]

7.2.4 Canvi lèxic

Les parelles denominatives que difereixen per un canvi lèxic (o per diversos) són els sinònims per antonomàsia; tots els tipus de VD que hem vist fins ara normalment són considerats *variants formals* i no *sinònims*. És a dir que, en realitat, és en els canvis lèxics on es considera més interessant d'estudiar l'EC ja que en els altres casos es dona per fet que la variació és estrictament formal i no afecta el contingut semàntic o conceptual. Les dades que hem analitzat fins ara, però, ja ens han deixat veure que aquest contingut es pot veure afectat amb canvis que no són lèxics. No obstant això, resulta innegable que els canvis lèxics comporten canvis conceptuals d'un nivell diferent. Per això, hem considerat que a partir del moment en què es produeix un canvi lèxic, l'equivalència màxima ja és inexistente i, per tant, el grau més elevat d'EC serà l'equivalència positiva (+).

D'acord amb la classificació formal, analitzem primer el canvi lèxic en unitats monolèxiques que, com podem veure a la taula, representen un 32.68% dels canvis lèxics a DIVUL i el 19.58% a ESPEC i, després, en unitats polilèxiques (en la base i en l'extensió). Els canvis lèxics en conjunt representen el 43.06% del total de DIVUL i el 25% del total d'ESPEC.

	DIVUL	ESPEC
1. Unitats monolèxiques	67 (14.07%)	19 (4.89%)
2. Unitats polilèxiques	138 (28.99%)	78 (20.10%)
a) canvi de base	71 (14.91%)	39 (10.05%)
b) canvi en l'extensió	67 (14.07%)	39 (10.05%)
TOTAL	205 (43.06%)	97 (25%)

Taula 72. Percentatges de canvis lèxics.

7.2.4.1 Canvi lèxic en unitats monolèxiques

Més enllà de l'anàlisi dels contextos, per establir el grau d'EC de les parelles d'unitats monolèxiques que difereixen per un canvi lèxic (que en els textos apareixen usades indistintament però que mantenen diferents graus d'equivalència), hem recorregut a la consulta d'obres lexicogràfiques generals i especialitzades, obres de referència i, sobretot, als especialistes que ens han assessorat en aquest treball. L'anàlisi ens ha permès establir diferents graus d'EC d'acord amb els diferents fenòmens i situacions que hem pogut aïllar.

Un petit conjunt d'exemples dels dos fitxers constitueixen l'única excepció a l'afirmació que acabem de fer sobre la consideració de l'EC positiva (EC+) com a EC màxima de partida en els canvis lèxics: es tracta de parelles que difereixen per un canvi morfològic que no afecta el radical i que, tot i que formalment hem volgut classificar-los dins el bloc de canvi lèxic, a nivell d'EC es comporten de manera més semblant als canvis morfosintàctics (EC ++/+). Són els tipus següents:

- exemples d'identitat del lexema amb alternança entre morfemes sinònims (*assecament / assecatge; mostratge / mostreig*);
- exemples d'identitat del lexema amb alternança entre presència i absència d'un morfema que no aporta cap significat rellevant al radical (*aprofitar / reaprofitar; dissolvent / solvent; tria / triatge; valorització / revalorització*).

Considerem que l'EC és positiva (EC+) en les unitats que les obres lexicogràfiques (generals i especialitzades) consideren sinònimes, sigui amb remissions directes o indirectes (definicions pràcticament idèntiques) i també els sinònims específics de l'àrea.

A la taula següent en presentem uns quants exemples:

DIVUL	ESPEC
<i>agricultor -a / pagès -esa</i>	<i>abastament / proveïment</i>
<i>arreglar / reparar</i>	<i>assecar / eixugar</i>
<i>au / ocell</i>	<i>avantatge / benefici</i>
<i>dejeccions / excrements</i>	<i>contaminació / pol·lució</i>
<i>ecològic -a / verd -a</i>	<i>augment / increment</i>
<i>fang / llot</i>	<i>augmentar / incrementar</i>
<i>sòl / terra</i>	<i>ecològic -a / net -a</i>

Taula 73. Canvi lèxic en unitats monolèxiques: exemples d'EC+.

En canvi, considerem relativa (~) l'EC de les unitats que són molt pròximes conceptualment però que no cobreixen exactament la mateixa àrea semàntica; malgrat això, poden aparèixer usades indistintament perquè una de les dues unitats és més general o no pertinent a l'àrea i s'assimila a l'altra, sovint amb un ús metafòric, o perquè una de les unitats (o totes) és polisèmica i la sinonímia es restringeix només a un dels sentits.

DIVUL	ESPEC
<i>adobar / fertilitzar</i>	<i>cremar / incinerar</i>
<i>aire / atmosfera</i>	
<i>ciutat / metròpolis</i>	
<i>crear / generar</i>	
<i>cremar / incinerar</i>	
<i>emetre / expel·lir</i>	
<i>estable / persistent</i>	
<i>estandaritzat -ada / normalitzat -ada</i>	
<i>fàrmac / medicament</i>	
<i>foc / incendi</i>	
<i>legislació / Llei</i>	
<i>netejar / rentar</i>	
<i>roba / tèxtils</i>	
<i>separació / tria</i>	

Taula 74. Canvi lèxic en unitats monolèxiques: exemples d'EC~.

El criteri amb què hem establert l'EC relativa és el següent: encara que dues formes puguin denominar dos conceptes diferents en altres àmbits, aquesta distinció no pot ser pertinent a l'àrea. Així, per exemple, per a un concepte pertinent en l'àrea de medi ambient, que podríem parafrasejar com "individu productor de residus que cal conscienciar", trobem les denominacions *ciudadà -ana / consumidor -a / usuari -ària / veí -ïna* que remetent a significats diferents però que en aquesta àrea es refereixen només al concepte que hem apuntat. Un altre exemple paradigmàtic el trobem a *contaminar*, que també apareix denominat com *embrutar, enverinar i infectar*.

D'acord amb aquest criteri, doncs, considerem que l'EC és mínima (EC-) quan les unitats, amb una proximitat semàntica evident, presenten una diferència conceptual pertinent a l'àrea. Així doncs, atribuïm EC- a les unitats que remetent a conceptes diferents i pertinents dins l'àrea, que poden aparèixer usades indistintament en context per denominar un mateix concepte. Aquest ús intercanviat sovint s'explica per referència anafòrica i normalment els conceptes implicats mantindrien altres relacions conceptuais com la hiperonímia (*empresa / fàbrica*), la meronímia (*aire / oxigen*) i la cohiponímia (*degradació / descomposició*), entre d'altres.

Els casos d'EC mínima són menys importants quantitativament però constitueixen un grup molt interessant per a l'anàlisi de la VD en terminologia; a la taula següent n'oferim uns quants exemples:

DIVUL	ESPEC
<i>biodegradable / degradable</i> <i>degradar / decomondre</i> <i>descomponedor / microorganisme</i> <i>digestor / microorganisme</i> <i>empresa / indústria</i> <i>fabricant / industrial</i> <i>mar / oceà</i>	<i>biodegradació / descomposició</i> <i>exposició / irradiació</i>

Taula 75. Canvi lèxic en unitats monolèxiques: exemples d'EC-.

L'anàlisi exhaustiva de les parelles monolèxiques amb canvi lèxic ens dona els resultats quantitatius de la taula 76, que ens permet observar un fort contrast en els dos fitxers: l'EC+ és la més freqüent en tots dos fitxers, però és absolutament majoritària en el fitxer ESPEC i a DIVUL, en canvi, només és lleugerament superior a l'EC relativa. L'EC mínima és molt poc freqüent. Així doncs, el canvi lèxic en unitats monolèxiques rep globalment en el fitxer ESPEC un grau d'EC + i a DIVUL, d'EC +/-.

	DIVUL	ESPEC
EC +	28 (41.79%)	15 (78.94%)
EC ~	27 (40.29%)	2 (10.52%)
EC -	12 (17.91%)	2 (10.52%)
TOTAL	67 (100%)	19 (100%)

Taula 76. Resultats quantitatius del canvi lèxic en unitats monolèxiques.

Per analitzar les causes d'aquesta variació lèxica hem de tenir en compte si es dona en un mateix autor o entre diversos autors que no varien individualment. La situació més freqüent és la variació en un mateix autor i normalment la causa fonamental és l'intent d'evitar la repetició. Ho veiem en l'exemple següent, de variació en la mateixa pàgina d'*embalatge* (4 ocurrences) per *embolcall* (1 ocurrencia):

- ❑ Increment molt important de l'**embalatge** de tots els productes. (irigoyen, pàg. 13)
- ❑ Importància cada vegada més gran de l'**embolcall** en la venda dels productes d'alimentació i progressiva desaparició de la venda sense envasar. (irigoyen, pàg. 13)

De vegades, aquest desig estilístic de no repetir porta un autor a variar amb una forma molt pròxima, amb una EC molt elevada, però d'altres vegades, l'alternativa seleccionada presenta un grau d'EC menor i suposa un canvi conceptual més important. Sovint és difícil determinar si aquest canvi conceptual és la causa o la conseqüència de

la variació, ja que en alguns casos és igualment plausible defensar que la variació ha estat la conseqüència d'un plantejament diferent del concepte en un context determinat.

- ❑ Amb una bateria de **digestors**, seria doncs teòricament possible tractar tots els residus biodegradables i tots els fangs de la depuradora que produeixen diàriament una població de 100.000 habitants! (vola, pàg. 32)
- ❑ Cal dir que aquests materials extrets tots dos de la fusta, no constitueixen pas un aliment interessant per a digerir els **microorganismes**, que només n'obtenen nitrogen. (vola, pàg. 32)

L'alternança en una mateixa pàgina entre *digestor* i *microorganisme*, per exemple, pot estar motivada per l'intent d'evitar una repetició, però també és cert que amb aquesta variació (amb baixa EC) es fa èmfasi en la funció i en el tipus d'organisme respectivament.

En algunes ocasions, la variació d'un mateix autor es fa en un entorn especial: una denominació apareix com la forma establerta (amb una elevada freqüència i en una gran diversitat de fonts) i una denominació alternativa apareix esporàdicament (amb baixa freqüència i només en una de les fonts anteriors).

- ❑ És un mètode, doncs, que presenta els **avantatges** de tenir una gran senzillesa i fiabilitat, de no haver de dependre de cap instal·lació de depuració i de no transferir en cap cas a l'exterior de l'abocador la contaminació hídrica que genera. (badalo, pàg. 17) [6 ocurrences, 4 fonts]
- ❑ Del punt de vista econòmic de l'empresa productora del residu, i sense tenir en compte els molts **avantatges** socials que té fem una avaluació simple i clara dels **beneficis** que ofereix implantar el sistema. (montaner, pàg. 2) [1 ocurrencia, 1 font]

A banda de les causes que hem descrit, se'n poden suposar d'altres, com per exemple la variació dialectal que explica l'alternança entre *recollir* (en quatre fonts diferents) i *aplegar* (en una sola font²⁰⁹):

- ❑ Les piles i bateries que són en bona part responsables de la pol·lució degut als metalls pesants, es podrien **recollir** amb més èxit si tinguessin un dipòsit d'aquest tipus. (vola, pàg. 34)
- ❑ Des del 1991 als Països Catalans s'han **aplegat** gairebé cinc-centes tones de vidre reciclable. (temps, pàg. 19)

---

²⁰⁹ Font *temps* (revista el *El Temps*, editada a València).

Un de cada quatre exemples de variació lèxica, però, responen a un patró molt diferent, ja que la variació no es produeix en una mateixa font, sinó entre fonts diferents. En aquests casos, el grau d'equivalència entre les denominacions que han seleccionat els diferents autors sol ser molt elevat:

- ❑ Les mesures immediates seran l'elaboració d'un programa de control i el seguiment de la població d'aquestes **aus** (...). (temps, pàg. 23)
- ❑ L'hem fumigada amb productes químics que maten insectes, però que també enverinen els humans, maten **ocells** i contaminen els aliments i l'aigua potable. (green, pàg. 13)
- ❑ Si mirem enrere, en la nostra història no gaire llunyana, veuríem fins a quin punt tot això es complia: els animals es menjaven les restes dels aliments humans -deixalles orgàniques- i amb els fems **s'adobaven** els camps; (temps, pàg. 18)
- ❑ El resultat final és el compost, adob orgànic biològic per **fertilitzar** la terra. (clar, pàg. 7)
- ❑ Un cop acabada la feina, aquestes estacions es troben amb els **fangs** que normalment es donaven als pagesos per adob. (vola, pàg. 25)
- ❑ Els compostos químics menys volàtils i que no s'evaporen es concentren en els residus sòlids romanents **-llots-**, els quals acaben a un abocador terrestre. (green, pàg. 14)

La causa d'aquesta variació té a veure amb la selecció voluntària o involuntària d'una unitat concreta entre diverses unitats possibles; si la selecció és involuntària, en el sentit que un parlant ignora les altres possibilitats que li ofereix el lèxic, no hi ha cap causa estilística ni conceptual que expliqui aquesta variació; si la selecció és voluntària, el factor estilístic pot ser important. Els exemples següents il·lustren l'alternança del sufix *-atge* amb altres possibilitats per denominar l'acció i l'efecte: la selecció del sufix *-atge* pot venir determinada per la voluntat de marcar que l'acció és tècnica:

- ❑ Tot i que reciclar és sinònim de recuperar, i per tant d'estalvi, cal pensar que hi ha despeses de transport, emmagatzematge, **tria**, etc. i que en definitiva és un mètode de tractament i revalorització de deixalles. (tots, pàg. 4)
- ❑ Els residus sòlids urbans (RSU) constitueixen un volum considerable i heterogeni de materials; per tant, una planta de tractament de RSU hauria de ser integral: quan el RSU en massa arriba a la planta cal fer-ne un **triatge** per tal de maximitzar el reciclatge i la valorització de tots aquells compostos susceptibles de ser reaprofitats. (temps, pàg. 17)
- ❑ El producte acabat, el compost, en principi és d'esperar que sigui més homogeni; però, no obstant això, el primer problema en tractar de qualitat de compost, és el

mostratge, com també el pre-tractament que s'haurà de donar a la mostra abans de fer les anàlisis. (soliva, pàg. 26)

- (...) que endegà el Departament de Sanitat i Seguretat Social l'any 1.981 i que actualment controla 3.200 proveïments públics amb més de 5.000 punts de **mostreig**, poden ser d'interès per tal d'avaluar la possible capacitat corrosiva de l'aigua en els diversos abastaments públics. (matia, pàg. 11)

Quan les denominacions que alternen no tenen un grau d'EC elevat, la selecció d'una forma o l'altra indica més o menys precisió denominativa i conceptual per part dels diferents autors. En l'exemple següent observem l'alternança entre la denominació *aire* i la denominació *oxigen*: la segona opció és més precisa i conceptualment més adequada que la primera:

- Un abocador és una zona de terreny en la qual es dipositen escombraries tot compactant-les, a fi que fermentin sense **aire** i es descomposin. (tots, pàg. 2)
- La primera és el compostatge directe per microorganismes aeròbics -aquells que treballen en presència d'**oxigen**. (vola, pàg. 32)

L'elevada freqüència d'aparició d'un concepte és també un factor que intervé en la variació denominativa. Un exemple paradigmàtic el trobem en les unitats *deixalles*, *residus*, *brossa* i *escombraries*, unitats clarament delimitades i fixades dins l'àrea, en què *residu* és un terme genèric, amb el tret semàntic [+residual] preeminent i *deixalla* (preferentment en plural) és un altre terme genèric, amb el tret semàntic [+inutilitzable] preeminent. *Brossa* i *escombraries*, en canvi, es refereixen a un concepte més concret (*residu domèstic*), però l'elevadíssima freqüència d'aparició, i el fet que en la majoria de contextos es fa referència al concepte més específic i no al genèric, ha provocat l'ús de les diferents denominacions, per al concepte específic, sense valor diferencial²¹⁰.

7.2.4.2 Canvi lèxic en unitats polilèxiques

Per a l'anàlisi del canvi lèxic en les unitats sintagmàtiques cal tenir en compte el caràcter composicional del significat; normalment, la base o determinat del sintagma es refereix al concepte genèric o supraordinat, i l'extensió, complement o determinant aporta el tret distintiu respecte dels altres conceptes subordinats del concepte genèric que representa la base. Per analitzar el grau d'EC de les unitats sintagmàtiques que difereixen per un canvi lèxic cal prendre en consideració el grau d'EC de les unitats lèxiques que alternen i també la funció de la unitat que alterna: un canvi en l'extensió pot comportar un canvi

---

²¹⁰ Aquest fenomen té molt a veure amb el que hem vist per a *reutilització*, *recuperació* i *reciclatge* en parlar de la sinonímia relativa motivada per la polisèmia (vegeu. 4.3.2.2).

conceptual major, pel fet de tractar-se del determinant, i un canvi en la base hauria de comportar un canvi menor, pel fet de representar el concepte genèric. És a dir, que si es manté la referència a un mateix concepte, la base del sintagma no pot representar canvis rellevants perquè ha de representar el concepte genèric.

La majoria de sintagmes estan formats sobre la base de dues unitats lèxiques, una de les quals és un nom (la base del sintagma), i l'altra (l'extensió) pot ser un adjectiu (sintagma [N+A]), un nom (sintagma [N+N]) o, el cas més freqüent, un nom sobre el qual es construeix un sintagma preposicional ([N+SP])²¹¹. Les possibilitats combinatòries per al canvi lèxic en unitats sintagmàtiques són, doncs, les següents:

- a) sinònim + idèntic (canvi lèxic en la base)
- b) idèntic + sinònim (canvi lèxic en l'extensió)
- c) sinònim + sinònim (canvi lèxic en la base i en l'extensió)

En aquest apartat prendrem en consideració només les dues primeres possibilitats (a) i b)) ja que la tercera, que implica més d'un canvi lèxic, correspon al bloc *Diversos canvis complexos* que veurem més endavant.

Canvi de la base

El canvi lèxic de la base d'una unitat sintagmàtica correspon a la primera de les dues possibilitats que acabem d'esmentar (*sinònim + idèntic*). I, com acabem d'afirmar, el grau d'EC de les diferents unitats dependrà bàsicament de l'EC que mantinguin les unitats lèxiques en alternança.

Per establir el grau d'EC hem aplicat els mateixos criteris que en les unitats monolèxiques i, així, hem considerat que l'EC és positiva (EC+) entre una unitat de la llengua i una unitat interferida (*bossa d'escombraries / sac d'escombraries*, amb interferència del francès²¹²), entre unitats que divergeixen només per morfemes sinònims (*rentat de gasos / rentatge de gasos*) i entre bases amb significats idèntics a l'àrea de medi ambient (*assecatge de fang / deshidratació de fangs; efecte ambiental / impacte ambiental / incidència ambiental / repercussió ambiental*) o amb significats molt pròxims (*instal·lació d'incineració / planta d'incineració; estació depuradora d'aigües / instal·lació depuradora d'aigües o selecció dels residus / tria dels residus*). A la taula següent podem veure'n uns quants exemples més:

---

²¹¹ Una minoria d'exemples no responen a aquestes estructures i presenten tres o més peces lèxiques; en tots aquests casos es produeix només un canvi lèxic i es manté la resta del sintagma.

²¹² Aquest exemple prové d'un text escrit originalment en francès.

DIVUL	ESPEC
• <i>afer ambiental / qüestió ambiental</i> • <i>anhídrid carbònic / gas carbònic</i> • <i>auditoria ambiental / examen ambiental</i> • <i>avantatge ambiental / benefici ambiental</i> • <i>contaminants tòxics / pol·luents tòxics</i> • <i>cost del tractament / preu del tractament</i> • <i>estat mineral / forma mineral</i> • <i>generació de residus / producció de residus</i> • <i>matèria plàstica / material plàstic</i> • <i>recollida selectiva / replega selectiva</i>	• <i>abastament públic / proveïment públic</i> • <i>anhídric carbònic / gas carbònic</i> • <i>àrea de rebliment / zona de rebliment</i> • <i>augment de la temperatura / increment en la temperatura</i> • <i>capacitat corrosiva / poder corrosiu</i> • <i>escapament de gasos / fuga de gas</i> • <i>estació de transferència / planta de transferència</i> • <i>generació d'energia elèctrica / producció d'energia elèctrica</i> • <i>irradiació solar / radiació solar</i> • <i>prova de germinació / test de germinació</i>

Taula 77. Canvi lèxic en bases sintagmàtiques: exemples d'EC+.

De manera també paral·lela a l'anàlisi que hem fet en les unitats monolèxiques, quan la diferència conceptual que presenten les unitats és més rellevant però no és determinant a l'interior de l'àrea, considerem que l'EC és relativa:

DIVUL	ESPEC
• <i>adob químic / fertilitzant químic</i> • <i>bé de consum / producte de consum</i> • <i>consum d'aigua / ús d'aigua</i> • <i>contaminants tòxics / residus tòxics</i> • <i>desenvolupament tecnològic / progrés tecnològic</i> • <i>empobriment dels sòls / esgotament del sòl</i> • <i>matèria en suspensió / sòlid en suspensió</i> • <i>problema de les escombraries / maldecap de les escombraries</i> • <i>programa municipal / pla municipal</i> • <i>reducció de residus / minimització de residus</i> • <i>separació en origen / tria en origen</i>	• <i>abocament controlat / rebliment controlat</i> • <i>abocament de residus / deposició dels residus</i> • <i>canal perimetral / cuneta perimetral</i> • <i>concentració mitjana / valor mitjà</i> • <i>corrent de gasos / flux gasós</i> • <i>digestió anaeròbica / fermentació anaeròbica</i> • <i>digestió Kjeldahl / mètode Kjeldahl</i> • <i>eliminació fotocatalítica / reducció fotocatalítica</i> • <i>fenomen fotocatalític / procés fotocatalític</i> • <i>nucli industrial / zona industrial</i> • <i>potencial d'impacte ambiental / risc d'impacte ambiental</i>

Taula 78. Canvi lèxic en bases sintagmàtiques: exemples d'EC~.

En els exemples de la taula podem veure que sovint el canvi de base del sintagma provoca un canvi en la manera d'abordar el concepte, a través d'una selecció concreta de trets del conjunt complex de trets semàntics que constitueixen un concepte, fenomen que hem considerat de *variació conceptual* (VC). En alguns casos, aquesta variació té a veure amb una qüestió de grau, com a ***empobriment dels sòls / esgotament del sòl***, i a ***minimització de residus / reducció de residus***.

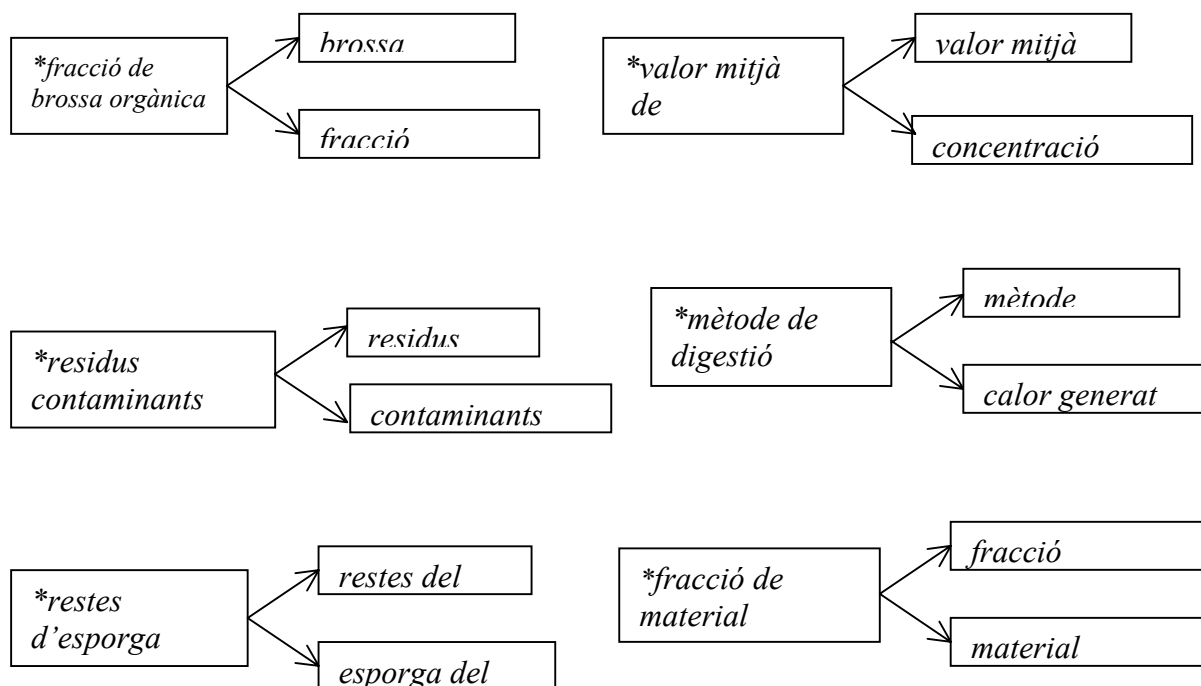
Encara que hem volgut homogeneïtzar els criteris per a l'anàlisi de l'EC de les unitats polilèxiques amb els que hem utilitzat per a les unitats monolèxiques, és evident que els criteris no poden ser idèntics perquè són unitats diferents quant a les característiques del significat i de la manera de denominar. Determinats fenòmens que considerem exemples de VC en les unitats polilèxiques, perquè la referència a un mateix concepte és prou sòlida, serien exemples d'EC mínima en les unitats monolèxiques, on el significat complet s'expressa en una sola unitat que varia.

Així, tot i que el grau d'EC entre *degradació*, *destrucció*, *minva* i *reducció* seria baix, considerem que és relatiu en les unitats ***degradació de la capa d'ozó / destrucció de la capa d'ozó / minva de la capa d'ozó / reducció de la capa d'ozó*** perquè la referència a un mateix i únic problema relatiu a la capa d'ozó és clara. La variació conceptual resulta evident: la manera de referir-se al mateix problema és diferent quant al grau del problema i també a l'èmfasi de l'agent que el provoca.

Altres exemples de VC, en què tampoc hem valorat que la diferència conceptual sigui suficient per considerar que es tracta de conceptes diferents i pertinents dins l'àrea, són els següents: un procés percebut com un fenomen (***fenomen catalític / procés catalític***), un canal que forma una cuneta (***canal perimetral / cuneta perimetral***), una fermentació que es produeix per una digestió (***digestió anaeròbica / fermentació anaeròbica***), etc.

En un conjunt molt restringit de casos trobem un fenomen interessant de variació conceptual; són casos que es podrien explicar com una *dobla reducció* respecte d'una unitat més llarga que no s'ha documentat. Ho veiem en els exemples següents; a l'esquerra (amb asterisc) fem constar les denominacions hipotètiques i a la dreta trobem les denominacions documentades que representarien reduccions diferents d'una mateixa unitat:

L'especificitat d'aquests exemples rau en el fet que els trets conceptuals seleccionats en les dues denominacions no presenten incompatibilitat, i per això podem hipotetitzar una denominació que els inclogui tots dos. Els exemples que havíem vist fins ara, en canvi, presentaven una relació d'incompatibilitat denominativa, i per això no resulta plausible hipotetitzar formes que incloguin els dos trets (com **fenomen del procés catalític* o **procés del fenomen catalític*).

L'alternança de les bases restants mantenen, com hem vist per a les unitats monolèxiques, diferents relacions conceptuals que hem considerat d'EC mínima: meronímia (*forn d'aire controlat* / *incineradora d'aire controlat*), hiperonímia (*compostos indesitjables* / *substàncies indesitjables*), cohiponímia (*pot de pintura vell* / *spray de pintura vell*), entre d'altres. A la taula podem veure'n uns quants exemples més:

DIVUL	ESPEC
• <i>abocador terrestre / abocament terrestre</i> • <i>afecció ambiental / impacte ambiental</i> • <i>avantatge ecològica / efecte ecològic</i> • <i>bondat ambiental / qualitat ambiental</i> • <i>compostos indesitjables / substàncies indesitjables</i> • <i>material reciclable / recursos reciclables</i> • <i>pot de pintura vell / spray de pintura vell</i> • <i>pràctica de cultiu / sistema de cultiu</i>	• <i>compost incremat / subproducte incremat</i> • <i>forn d'aire controlat / incineradora d'aire controlat</i>

Taula 79. Canvi lèxic en bases sintagmàtiques: exemples d'EC-.

L'ús intercanviat d'*abocament* i *abocador* que veiem a *abocament terrestre / abocador terrestre* té l'origen en la prioritització, en la denominació, de l'acció que es fa o del lloc on es fa, i els especialistes consultats afirmen que això ha estat provocat per la polisèmia del mot *abocador*, que tant significa el conjunt de la instal·lació, com la part on s'ha de fer l'abocament. Efectivament, *abocament* només es pot considerar sinònim d'*abocador* quan significa la part concreta i mai quan es refereix a la instal·lació sencera.

Com en casos anteriors, per analitzar les causes de la variació distingim els exemples en què la variació prové d'un mateix autor, dels exemples en què la variació prové de diferents autors. En el primer cas, molt més freqüent que el segon, l'intent d'evitar repeticions resulta evident. Com ja hem apuntat en l'anàlisi del canvi lèxic en unitats monolèxiques, no podem determinar si aquest desig de no repetir de manera exacta una mateixa unitat té un pes inferior o superior a la voluntat o a la necessitat contextual de canviar parcialment la denominació per oferir una visió alternativa i complementària del significat.

Quan aquesta variació es produeix en contextos molt pròxims dins del text, sembla que defensar el pes primordial del factor estilístic (evitar la repetició) resulta més plausible, sense negar, però, l'existència del factor cognitiu. Un exemple paradigmàtic el trobem en les unitats següents que provenen del mateix autor (cohi, pàgines 23 i 24):

- Tenint com a punt de referència les dades de pluviometria màximes instantànies, es van dissenyar i realitzar els canals perimetrals que, en cas de precipitació, desvien l'aigua fora de l'àrea de l'abocador. (cohi, pàg. 23) [1 ocurrència]

- ❑ A continuació del mur de tancament de la **zona de rebliment**, s'han construït dues basses a una cota inferior a la del mur, cosa que permet que s'omplin per gravetat. (cohi, pàg. 23) [3 ocurrences]
- ❑ Per als dies en què la pluja impedeix el trànsit per sobre de la **superfície de rebliment**, es disposa d'una plataforma de descàrrega sempre accessible per vials asfaltats. (cohi, pàg. 24) [1 ocurrencia]
- ❑ Els drenatges estan disposats en forma d'"espines de peix" per sobre de la superfície impermeable del fons de l'**àrea de rebliment**, i estan construïts amb material drenant. (cohi, pàg. 23) [1 ocurrencia]
- ❑ A continuació d'aquesta, hi ha una altra bassa amb capacitat per a 8.000 m³ construïda amb argila, per a l'emmagatzemament de les aigües de pluja que caiguin sobre la **superfície d'abocament** en l'explotació coberta per terres. (cohi, pàg. 23) [2 ocurrences]
- ❑ La inclinació de les successives **superfícies d'explotació** facilita la conducció de les aigües que recorren superficialment en una sola rasa o canal, que finalment desemboca a la bassa d'aigües pluvials. (cohi, pàg. 24) [2 ocurrences]
- ❑ Començant des d'aquest punt, s'han construït carreteres asfaltades de doble sentit, fins a arribar a la **zona d'abocament**, passant per l'àrea de recepció i serveis. (cohi, pàg. 23) [2 ocurrences]

Aquest exemple indica que constitueix una causa de variació el fet que algunes unitats sintagmàtiques no estiguin totalment lexicalitzades: el caràcter descriptiu i transparent de les unitats polilèxiques permet alterar-ne les parts amb unitats més o menys pròximes de manera que la unitat més fixada, si existeix, es difumina en un conjunt de denominacions parcialment idèntiques i parcialment pròximes.

Més amunt, en parlar dels graus d'EC, hem aportat nombrosos exemples de variació conceptual. Creiem que aquest fenomen és la causa que explica un nombre molt important de les variacions lèxiques en els sintagmes terminològics. L'alternança entre *abocament* i *deposició (de residus)* en autors diferents il·lustra una vegada més la mecànica per la qual a través de diferents denominacions podem veure com un concepte varia segons el context:

- ❑ Arreu d'Europa el cost creixent d'**abocament** i transport **de residus** i la necessitat de millorar tots els factors ambientals, amb les normatives que en deriven, fan prestar molta atenció a cadascun dels factors afectats. (montaner, pàg. 1)
- ❑ Direm, només, que, per a un punt determinat d'un abocador comença gairebé immediatament després de la **deposició dels residus**, ateny un màxim en un termini de pocs mesos i posteriorment disminueix gradualment de forma aproximadament exponencial. (badalo, pàg. 17)

Naturalment, quan un concepte és bàsic està molt més subjecte a la variació: atesa l'elevada freqüència d'aparició d'un concepte bàsic, s'incrementa la probabilitat de variació en un mateix autor i entre autors diferents. La variació dels conceptes bàsics té a veure també amb el fet que constitueixen la base per a la formació d'altres conceptes. En l'àmbit de la gestió de residus, el concepte *residu* és el concepte que presenta més variació denominativa. Anteriorment ens hem referit a l'alternança entre les unitats *deixalles*, *residus*, *brossa* i *escombraries*. Si prenem en consideració els diferents conceptes formats a partir d'aquest concepte bàsic, observem que el nombre de denominacions es multiplica a mesura que entren en joc altres formes més o menys equivalents (per a determinats tipus de residus trobem: *compostos*, *elements*, *fracció*, *matèria*, *material*, *productes*, *restes* i *substàncies*) com a base dels sintagmes i una gran diversitat d'adjectius com a extensions dels sintagmes dels diferents tipus de residus (*no orgànic*, *inorgànic*, *no-biodegradable*, *no biodegradable*; *orgànic*, *orgànic natural*, *d'origen natural*, *biodegradable*; *indesitjable*, *tòxic*, *contaminant*, *pol·luent*; *especial*, *perillós*, *problemàtic*; *sòlid urbà*, *urbà*, *municipal*, *sòlid* i *urbà normal*, etc.).

En el fitxer DIVUL trobem fins a 14 denominacions diferents per fer referència als *residus tòxics*; aquestes denominacions són el resultat d'alternar nou bases nominals parcialment sinònimes de *residus* amb l'adjectiu *tòxic -a* (en un cas nominalitzat, *tòxics*, com a sinònim de *residus tòxics*) i el sinònim *indesitjable (per a la natura)* amb la voluntat d'evitar repeticions, però també d'anar completant el conjunt de trets semàntics del concepte, a partir de la prioritització de diferents trets en diferents denominacions.

- ❑ Igualment eviten l'ús i la manipulació de compostos químics tòxics i no generen **residus tòxics**. (green, pàg. 13) [18 ocurrences]
- ❑ Prohibir el reciclatge de **productes tòxics**. Quan es reciclen residus tòxics es creen nous compostos químics tòxics, els quals sotmeten els treballadors i les comunitats a nous perills tòxics innecessaris. (green, pàg. 16) [8 ocurrences]
- ❑ Activitats que amaguen els perills mitjançant la dilució, dispersió o difusió de **substàncies tòxiques** al medi ambient. (green, pàg. 13) [5 ocurrences]
- ❑ És especialment greu la presència dels anomenats metalls pesants, **elements tòxics** que s'acumulen en el subsòl i l'aigua, i d'aquí poden incorporar-se en el metabolisme dels sers vius i amenaçar, per tant, la seva pròpia existència. (tots, pàg. 1) [3 ocurrences]
- ❑ Es recolliran selectivament set materials recuperables (el paper, el cartró, el vidre, el porexpan, els voluminosos, els olis de les cuines, l'esporga de les zones ajardinades) i quatre **materials** problemàtics o **tòxics** (les piles, els fluorescents, els tòners i els residus de laboratoris). (clar, pàg. 9) [2 ocurrences]
- ❑ **elements contaminants tòxics**. És un dibuix. (vola, pàg. 29) [2 ocurrences]

- ❑ Els països menys avançats es converteixen en abocadors de **tòxics** procedents d'altres països, i en general, és el planeta sencer el que acaba per notar tots els efectes d'una civilització que idolatra el consum. (tots, pàg. 3) [2 ocurrences]
- ❑ Els plàstics no són tòxics per ells mateixos, però llur combustió engendra tot tipus de **compostos indesitjables**: àcids i innumbrables substàncies difícilment degradables i de toxicitat molt diversa. (vola, pàg. 27) [2 ocurrences]
- ❑ Barrejar la bossa de qualitat amb les **deixalles tòxiques** en la mateixa bossa d'escombraries, representa transformar-ho tot en material inutilitzable. (vola, pàg. 33) [1 ocurrencia]
- ❑ Però de tota manera l'obstacle principal consisteix en què cada cop és més difícil classificar les **escombraries** en "tòxiques" i "no-tòxiques". (vola, pàg. 27) [1 ocurrencia]
- ❑ A condició que els fangs de les depuradores estiguessin desproveïts de **pol·luents tòxics**. (vola, pàg. 32) [1 ocurrencia]
- ❑ I no parlem d'elements tòxics com els metalls pesants. Contra aquests **contaminants tòxics**, els nostres microorganismes no poden evidentment fer-hi res... (vola, pàg. 29) [1 ocurrencia]
- ❑ La situació es va agreujant sense parar: els forns de la nostra instal·lació emeten cada dia més **substàncies indesitjables**. (vola, pàg. 27) [1 ocurrencia]
- ❑ Ara bé, les ampolles de plàstic buides que es llencen a les escombraries acaben cremades a la incineradora, i emeten necessàriament **substàncies indesitjables per a la natura**. (vola, pàg. 25) [1 ocurrencia]

Canvi d'extensió

El canvi d'extensió en les unitats polilèxiques representa la segona de les possibilitats de canvi lèxic. Dins dels exemples en què hem considerat que l'extensió presenta EC+, l'alternança més freqüent és la de l'adjectiu *ambiental* amb l'adjectiu *mediambiental* (*impacte ambiental / impacte mediambiental*), amb els sintagmes preposicionals *al medi ambient*, *del medi ambient* o *sobre el medi ambient* (*impacte al medi / impacte ambiental*; *protecció ambiental / protecció del medi ambient*; *incidència ambiental / incidència sobre el medi*) i amb paràfrasis més transparents o adjectius més generals que s'han convertit en sinònims dins l'àrea (*problema ambiental / problema per a l'entorn*; *medi ambient / medi natural*; *diagnosi ambiental / diagnosi global*).

Igual com en els canvis lèxics analitzats fins ara, trobem també l'ús indistint de *deixalles* i *escombraries* (*recollida de les deixalles / recollida de les escombraries*; *volum de deixalles / volum d'escombraries*) i casos residuals d'interferències lèxiques (*producte d'usar i llençar / producte d'usar i tirar*), de sinonímies de l'àrea (*residus especials / residus perillosos*) i de sinonímies generals (*ésser viu / ésser vivent*; *paper usat / paper utilitzat*; *salut de les persones / salut humana*).

En el fitxer DIVUL trobem per primera vegada exemples d'equivalència entre una unitat sintètica i una unitat clarament més transparent i/o analítica (*paper ecològic / paper sense clor; producte ecològic / producte net de principi a fi*).

DIVUL	ESPEC
• <i>diagnosi ambiental / diagnosi global</i> • <i>ésser viu / ésser vivent</i> • <i>impacte al medi / impacte ambiental</i> • <i>impacte ambiental / impacte mediambiental</i> • <i>paper ecològic / paper sense clor</i> • <i>paper usat / paper utilitzat</i> • <i>problema ambiental / problema per a l'entorn</i> • <i>problema de les deixalles / problema de les escombraries</i> • <i>producte ecològic / producte net de principi a fi</i> • <i>producte d'usar i llençar / producte d'usar i tirar</i> • <i>protecció ambiental / protecció del medi ambient</i> • <i>residus especials / residus perillosos</i> • <i>salut de les persones / salut humana</i> • <i>volum de deixalles / volum d'escombraries</i>	• <i>incidència ambiental / incidència sobre el medi ambient</i> • <i>medi ambient / medi natural</i> • <i>recollida de les deixalles / recollida de les escombraries</i> • <i>risc d'impacte ambiental / risc d'impacte sobre el medi ambient</i>

Taula 80. Canvi lèxic en extensions sintagmàtiques: exemples d'EC+.

Els exemples d'equivalència positiva en el canvi lèxic en extensions sintagmàtiques són poc nombrosos i, en canvi, trobem molts exemples amb EC relativa. Aquest augment de casos ve determinat pel fet que el fenomen de la variació conceptual, que condueix majoritàriament a una EC relativa, és especialment present en les extensions de les unitats polilèxiques com ho demostren els exemples següents:

DIVUL	ESPEC
• <i>actitud favorable / actitud positiva</i> • <i>agricultura biològica / agricultura ecològica</i> • <i>aigües brutes / aigües residuals</i> • <i>aigües de la claveguera / aigües residuals</i> • <i>ampolla retornable / ampolla reutilitzable</i> • <i>avantatge ambiental / avantatge ecològica</i> • <i>contaminació atmosfèrica / contaminació de l'aire</i> • <i>dipòsit d'assentament / dipòsit de decantació</i> • <i>diversitat biològica / diversitat natural</i> • <i>fang de depuració / fang de la depuradora</i> • <i>forn d'incineració / forn de la incineradora</i>	• <i>agent infeccions / agent patogen</i> • <i>àrea d'emplaçament / àrea de rebliment</i> • <i>capacitat del forn / capacitat de tractament</i> • <i>contaminació atmosfèrica / contaminació de l'aire</i> • <i>condicions climàtiques / condicions climatològiques</i> • <i>depuració de fums / depuració de gasos</i> • <i>graella Martin / graella mòbil</i> • <i>increment de tonatge / increment en tones</i> • <i>intrusió marina / intrusió salina</i> • <i>massa abocada / massa d'abocament</i> • <i>massa abocada / massa de residus</i> • <i>mostra assecada / mostra seca</i>

• <i>oli de cuina / oli vegetal</i> • <i>paper usat / paper vell</i> • <i>producció agrària / producció agrícola</i> • <i>recollida segregada / recollida selectiva</i> • <i>recursos renovables / recursos sostenibles</i> • <i>residu mínim / residu zero</i> • <i>restes d'aliment / restes de cuina</i> • <i>salut de les persones / salut pública</i> • <i>separació a casa / separació en origen</i> • <i>tecnologia obsoleta / tecnologia perillosa</i> • <i>vaixella permanent / vaixella reutilitzable</i> • <i>vidre reciclable / vidre retornable</i>	• <i>mostra global / mostra total</i> • <i>normativa legal / normativa oficial</i> • <i>procés d'absorció per via semihumida / procés de neutralització per via semihumida</i> • <i>residus de la combustió / residus de la incineració</i> • <i>sistema de depuració de gasos / sistema de neteja de gasos</i> • <i>superfície de rebliment / superfície d'explotació</i> • <i>taxa d'abocador / taxa d'abocament</i> • <i>xemeneia d'evacuació de gasos / xemeneia d'extracció de gasos</i> • <i>zona d'abocament / zona de rebliment</i>

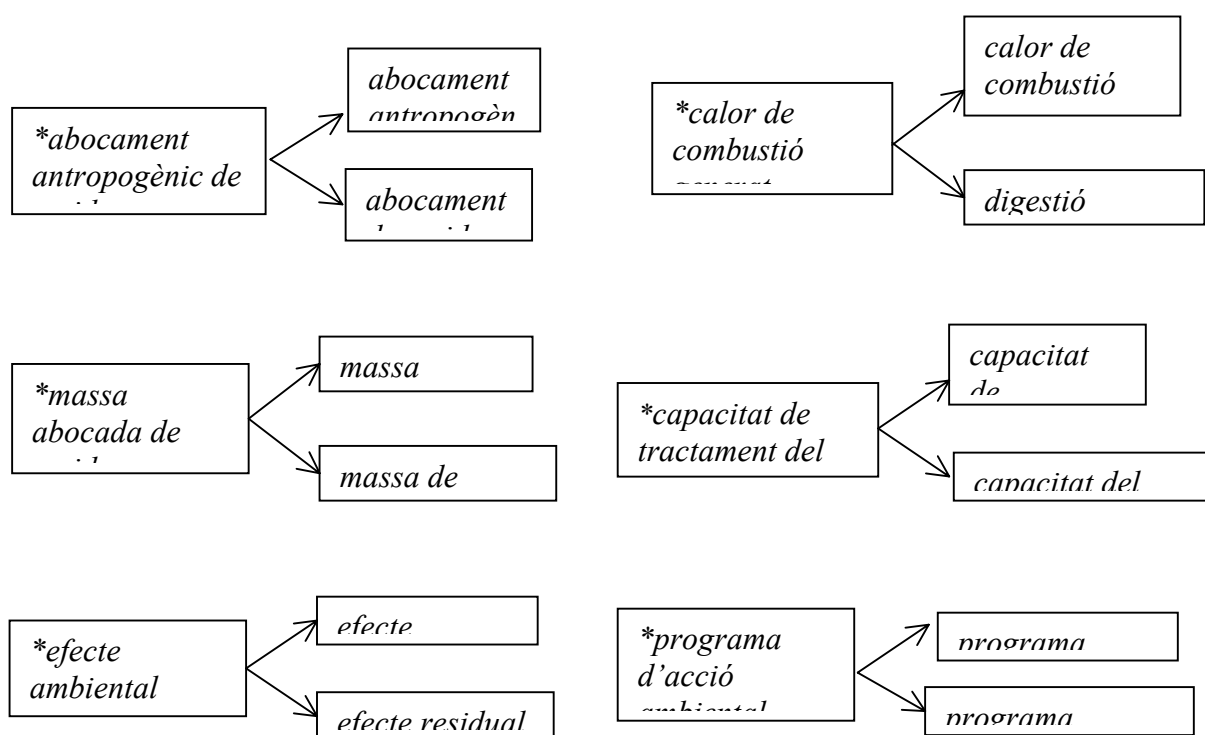
Taula 81. Canvi lèxic en extensions sintagmàtiques: exemples d'EC~.

Observem, en primer lloc, nombrosos casos d'EC relativa en què les unitats lèxiques que alternen presenten alguna diferència conceptual poc rellevant:

- *ambiental* i *ecològic* apareixen usats indistintament en diversos sintagmes perquè són adjectius molt pròxims semànticament i en la majoria de contextos no s'activa el tret que els diferencia (*ambiental* significa “relatiu al medi ambient” i *ecològic* significa “relatiu a l'ecologia” i també “positiu per al medi ambient”);
- les denominacions *contaminació atmosfèrica* i *contaminació de l'aire* s'intercanvien (en tots dos fitxers) encara que *aire* és una denominació general per referir-se al conjunt de gasos que componen l'*atmosfera*;
- les extensions sintagmàtiques formades a partir d'un mateix lexema i amb afixos molt pròxims (*condicions climàtiques / condicions climatològiques; infraestructura tècnica / infraestructura tecnològica; producció agrària / producció agrícola*) també presenten una diferència conceptual poc rellevant en l'àrea;
- l'EC que mantenen *residus urbans / residus municipals* i *residus sòlids urbans / residus urbans normals* és relativa per la divergència que presenten respecte de *residus sòlids urbans / residus municipals*, aquesta sí, sinonímia fixada a les obres lexicogràfiques;
- els exemples d'extensions no sinònimes però que poden formar unitats sintagmàtiques relativament equivalents a partir d'una mateixa base són molt nombrosos: a DIVUL trobem sobretot casos en què aquestes extensions són unitats lèxiques poc especialitzades (*actitud favorable / actitud positiva*;

països menys avançats / països menys desenvolupats; restes d'aliment / restes de cuina / restes de menjar; salut pública / salut de les persones) i a ESPEC són més especialitzades (*agent infeccions / agent patogen; depuració de fums / depuració de gasos; residus de la combustió / residus de la incineració*).

En alguns exemples no sembla que hi hagi una autèntica variació lèxica, sinó més aviat una *dobla reducció*; són casos en què la denominació completa (hipotètica) reuniria els trets semàntics prioritzats en cada denominació. Com ja hem fet anteriorment, marquem amb un asterisc la denominació hipotètica a partir de la qual es faria la reducció en un sentit o en un altre:

Són exemples que es poden explicar com escurçaments (en alguns casos, el caràcter anafòric és més clar que en d'altres), que no presenten autonomia fora de context si bé és cert que, com ja hem dit en tractar les reduccions, alguns exemples s'expliquen millor com un allargament que com una reducció (l'increment de l'extensió *de residus*, per exemple, o de l'adjectiu *generat*, etc.).

Hem determinat que l'EC també és relativa en alguns exemples de variació conceptual que passem a analitzar a continuació (primer del fitxer DIVUL i després del fitxer ESPEC). Es tracta de casos en què l'equivalència conceptual és discutible, i l'equivalència referencial és inqüestionable. Com hem dit a l'inici d'aquest capítol,

partim d'una noció de concepte que ens permet considerar que els exemples de variació conceptual dels nostres corpus s'expliquen per abordatges diferents d'un mateix concepte, i que les diferents conceptualitzacions de la realitat es produeixen dins d'una mateixa àrea o entre diverses, sense que s'hagi de considerar que el resultat són conceptes diferents.

Així, la VD que mantenen *fang depuració* i *fang de la depuradora* prové de fer explícita, en el primer cas, l'acció i, en el segon, el lloc on es realitza aquesta acció; i de manera idèntica *forn d'incineració* i *forn de la incineradora*. Les denominacions que hem esmentat anteriorment *aigües brutes* / *aigües de la claveguera* / *aigües residuals* es refereixen a un mateix concepte però varia denominativament segons si es fa èmfasi en qualitats físiques i organolèptiques d'aquesta aigua, en el lloc per on circulen, o en el fet de ser un residu que cal gestionar.

La tecnologia que els denominats països desenvolupats exporten als denominats països en vies de desenvolupament és certament perillosa perquè en molts casos és obsoleta (i no respecta les mesures de seguretat ambientals actuals) i això explica la doble denominació *tecnologia obsoleta* i *tecnologia perillosa*; de manera similar, el fet que una vaixella sigui reutilitzable la converteix en permanent (*vaixella permanent* / *vaixella reutilitzable*) i les ampolles que són reutilitzables s'han de poder retornar a algun centre de recollida (*ampolla retornable* / *ampolla reutilitzable*), etc.

En el fitxer ESPEC trobem casos semblants als que acabem de veure, provinents del fitxer DIVUL: per exemple, el fenomen pel qual l'aigua salada del mar s'introdueix en un curs d'aigua dolça es pot denominar *intrusió marina* si fem èmfasi en la procedència de l'aigua i *intrusió salina* si fem èmfasi en les característiques d'aquesta aigua. I es pot denominar *taxa d'abocador* el preu que una empresa o organisme paga per poder abocar els residus si es fa èmfasi en el lloc on s'aboca i *taxa d'abocament* si es fa èmfasi en l'acció que es realitza.

La doble denominació *zona d'abocament* i *zona de rebliment* per denominar la zona concreta d'un abocador on s'han d'abocar els residus prové del fet que es realitzen dues accions simultàniament: l'*abocament* dels residus i el *rebliment* (emplenament) de l'espai normalment còncav destinat a abocar-hi aquesta massa que tant es pot denominar *massa abocada* com *massa d'abocament*.

La xemeneia per donar un tractament especial als gasos que haurien de tenir totes les incineradores serveix per extreure'ls del lloc on es produeix la combustió i evacuar-los

cap a un filtre especial, raó per la qual aquesta xemeneia es denomina indistintament *xemeneia d'evacuació de gasos* i *xemeneia d'extracció de gasos*.

Els exemples de VC són nombrosos i particularment interessants perquè les diferents denominacions ens deixen veure diferents dimensions d'un mateix concepte. En canvi, els escassos exemples d'EC mínima corresponen a denominacions que denominen conceptes pròxims però diferents i pertinents dins l'àrea (excepte a *sistema immunitari* / *sistema immunològic*, en què simplement s'ha produït un error per la semblança de la forma i no del concepte).

DIVUL	ESPEC
• <i>emissió contaminant</i> / <i>emissió tòxica</i> • <i>indústria contaminant</i> / <i>indústria tòxica</i> • <i>residus perillosos</i> / <i>residus problemàtics</i> • <i>sistema de producció neta</i> / <i>sistema de producció sostenible</i> • <i>sistema immunitari</i> / <i>sistema immunològic</i>	• <i>contaminació de l'aire</i> / <i>contaminació del medi ambient</i> • <i>residu biosanitari</i> / <i>residu hospitalaris</i>

Taula 82. Canvi lèxic en extensions sintagmàtiques: exemples d'EC-.

La causa més rellevant de variació lèxica en les extensions dels sintagmes terminològics és, com ja s'ha anat apuntant, la possibilitat (i la necessitat, segons la situació) d'acostar-se a un mateix concepte des de punts de vista diferents, la voluntat de fer explícits diferents trets semàntics a través de les diferents denominacions. En el paràgraf següent Cabré resumeix les motivacions que menen a aquest fenomen de variació conceptual:

“Aquesta diferència pot tenir diversos graus, segons si es basa en el fet de donar una importància diferent a les característiques intrínseques i extrínseques que defineixen els conceptes, o en una diferència de matís en la interpretació d'una o més característiques, o en una diferència efectiva de característiques, o finalment en una separació total de matrius de característiques.” (Cabré, 1998c:186)

La diferent percepció d'una mateixa realitat, o la voluntat de fer èmfasi en diferents aspectes d'aquesta mateixa realitat, és especialment evident quan la variació té lloc entre autors diferents: trobem, per exemple, la selecció de *depuració de gasos* en un autor (gallego, 4 ocurrences) i de *depuració de fums* en un altre (viñas, 2 ocurrences), perquè la depuració es fa dels gasos continguts en el fum; igualment, trobem la selecció de *residus de la combustió* en un autor (gallego, 3 ocurrences) i de *residus de la*

incineració en un altre (sole, 1 ocurrència), perquè són els residus de la combustió que té lloc durant la incineració²¹³.

Quan aquest canvi té lloc en un mateix autor, el diferent plantejament conceptual a partir de diferents denominacions es combina amb factors estilístics com el desig de no repetir, de buscar formes més expressives i, també, de donar més informació del concepte a partir dels diferents trets semàntics que es van prioritzant. En el fitxer ESPEC en trobem nombrosos exemples:

- ❑ La planta disposa de dos forns iguals d'incineració amb **graella Martin**, amb una capacitat nominal de tractament de 3t/hora cadascun. L'alimentació de cada forn es fa mitjançant un empenyedador hidràulic que fa caure l'escombraria que omple la gola de càrrega al damunt d'una **graella mòbil** (...). Al final de la **graella**, i completada totalment la combustió (...). (viñas, pàg. 38)
- ❑ Depuració de gasos mitjançant **processos d'absorció per via semihumida** o seca, i filtre de mànigues. (gallego, pàg. 36)
- ❑ La combinació dels **processos de neutralització per via semihumida** o seca i els filtres de mànigues són un sistema prou eficaç per complir amb les normatives més exigents sobre emissió de partícules contingudes en l'efluent gasós. (gallego, pàg. 36)

En el fitxer DIVUL, en canvi, abunden més els exemples que responen a la necessitat evident d'evitar una repetició exacta i immediata; en aquests casos, la variació pot conduir a variacions amb nivell d'equivalència més elevat (primer exemple) o menys elevat (exemples segon i tercer):

- ❑ De fet, cap paper hauria d'anomenar-se ecològic, ja que la seva fabricació sempre causa **impactes mediambientals**. (clar, pàg. 9) [1 ocurrència]
- ❑ La fabricació de paper reciclat causa uns **impactes ambientals** molt menors que la de paper de pasta verge. (clar, pàg. 9) [5 ocurrències, 3 fonts]
- ❑ Aquest procés de degradació que imita al bosc, és fàcil de gestionar per una comunitat petita, ja que no demana pas una gran **infraestructura tècnica**. (vola, pàg. 32)
- ❑ Aquesta digestió demana de moment, una **infraestructura tecnològica** més important. (vola, pàg. 32)
- ❑ Per donar suport als agricultors que utilitzen aquestes tècniques de **producció agrària**, es va establir un marc d'ajudes (...). (temps, pàg. 21)

---

²¹³ I molts altres exemples: *indústria contaminant / indústria tòxica; residu mínim / residu zero*, etc.

- ❑ A l'agricultura ecològica o biològica se la pot definir com un sistema de **producció agrícola** que respecta el medi ambient perquè no fa servir productes químics de síntesi, conserva la fertilitat del sòl i la diversitat genètica i utilitza de forma òptima els recursos energètics. (temps, pàg. 21)

Més enllà de les causes estilístiques i conceptuals, trobem exemples escadussers de variacions lèxiques que responen a causes de caràcter sociolingüístic: el contacte entre llengües provoca l'aparició de manlleus d'altres llengües i també d'interferències. L'exemple següent il·lustra el fenomen d'interferència lèxica del castellà:

- ❑ Utilitzar sempre que es pugui productes que siguin recarregables o reomplens. Rebutjar **productes d'usar i llençar**. (tots, pàg. 4)
- ❑ Els consumidors que es neguin a comprar **productes d'usar i tirar** i massa empaquetats, aliments cultivats amb productes químics, aparells ineficients i combustibles fòssils, poden canviar els mercats. (green, pàg. 16)

Finalment, els casos que reproduïm a continuació tenen a veure amb l'explicació metalingüística d'un autor sobre el grau d'equivalència de determinades denominacions que s'utilitzen. En el primer cas, la conjunció *o* estableix la sinonímia entre *agricultura ecològica* i *agricultura biològica*; en el segon cas, l'autor afirma que l'ús de *residu biosanitari* és preferible al de *residu hospitalari*:

- ❑ A l'**agricultura ecològica** o **biològica** se la pot definir com un sistema de producció agrícola que respecta el medi ambient perquè no fa servir productes químics de síntesi, conserva la fertilitat del sòl i la diversitat genètica i utilitza de forma òptima els recursos energètics. (temps, pàg. 21)
- ❑ Taula comparativa de les composicions aproximades dels **residus hospitalaris** (RH) i dels residus sòlids urbans (RSU). (gallego, pàg. 34) [20 ocurrences]
- ❑ La destrucció tèrmica mitjançant la incineració és un procés que utilitza la combustió a altes temperatures (800 °C o més) per convertir el residu hospitalari, també anomenat, més pròpiament, **residu biosanitari** (RB), en un material no combustible, esterilitzat i de menor volum. (gallego, pàg. 34) [1 ocurrencia]

Amb l'aplicació exhaustiva dels criteris de distinció dels graus d'EC en tots els exemples de canvi lèxic en unitats polilèxiques hem obtingut els següents resultats quantitius:

	CANVI DE BASE		CANVI D'EXTENSIÓ	
	DIVUL	ESPEC	DIVUL	ESPEC
EC +	19 (26.67%)	20 (51.28%)	14 (20.89%)	4 (10.25%)

EC ~	27 (38.02%)	15 (38.46%)	48 (71.64%)	33 (84.61%)
EC -	25 (35.21%)	4 (10.25%)	5 (7.46%)	2 (5.12%)
TOTAL	71 (100%)	39 (100%)	67 (100%)	39 (100%)

Taula 83. Resultats quantitius del canvi lèxic en unitats polilèxiques.

Si deixem de banda momentàniament el contrast entre els dos fitxers, en primer lloc podem afirmar que el grau d'EC és major quan el canvi lèxic es produeix a la base que quan es produeix en l'extensió. A la taula següent podem veure exactament quins són els percentatges que corresponen a cada grau segons si la variació es produeix a la base o a l'extensió:

	CANVI DE BASE	CANVI D'EXTENSIÓ
EC +	38.97%	15.57%
EC ~	38.24%	78.12%
EC -	22.73%	6.29%

Taula 84. Percentatges de canvi lèxic a la base i a l'extensió.

És interessant de constatar que, comparativament, el canvi lèxic a l'extensió dona majoritàriament com a resultat un grau d'EC relatiu, bàsicament relacionat amb fenòmens de VC, i el canvi de base té un percentatge molt menor d'EC relativa. Tal com havíem hipotetitzat en iniciar l'anàlisi dels canvis lèxics en unitats polilèxiques, l'extensió, doncs, i precisament per la seva funció de complement, presenta una tendència a la VC molt més important que la base.

Prenent en consideració el grau d'especialització, i a partir de les dades de la taula 83, observem que el fitxer ESPEC té una tendència a l'EC positiva superior que DIVUL, una tendència a l'EC relativa també superior que DIVUL, i una tendència a l'EC mínima inferior que DIVUL. En resum, doncs, el grau d'EC per als diferents tipus de canvi lèxic en els dos fitxers seria el que presentem en la taula següent:

	DIVUL	ESPEC
Monolèxiques	EC +/-	EC +
Polilèxiques: canvi base	EC ~/-	EC +/-
Polilèxiques: canvi extensió	EC ~	EC ~

Taula 85. Contrast de l'EC dels canvis lèxics.

7.2.5 Diversos canvis complexos

Un 86% de les parelles que estem analitzant difereixen per un únic canvi²¹⁴ (concretament, un 82.78% del fitxer DIVUL i un 89.44% del fitxer ESPEC). A continuació analitzem el 14% restant (el 17.22% de DIVUL i el 10.56% a ESPEC), format per les parelles de denominacions que difereixen per diversos canvis complexos.

En la classificació formal hem subdividit aquest bloc segons si les unitats presenten o no algun tipus de parentiu formal, i després segons si l'alternança és entre una unitat monolèxica i una unitat polilèxica o entre dues unitats polilèxiques; per a l'anàlisi semàntica apliquem els mateixos paràmetres però en ordre invers. A la taula següent presentem el nombre de casos i els percentatges (sobre el total d'aquest cinquè bloc) de cada grup:

		DIVUL	ESPEC
Monolèxic / polilèxic	Amb parentiu formal	21 (25.60%)	9 (21.95%)
	Sense parentiu formal	16 (19.51%)	5 (12.19%)
	Total	37 (45.12%)	14 (34.14%)
Polilèxic / polilèxic	Amb parentiu formal	33 (40.24%)	27 (65.85%)
	Sense parentiu formal	12 (14.63%)	0
	Total	45 (54.87%)	27 (65.85%)
Total		82 (100%)	41 (100%)

Taula 86. Percentatges d'unitats que difereixen per diversos canvis complexos.

Observem que el nombre de parelles formades per dues unitats polilèxiques supera el nombre de parelles formades per una unitat monolèxica i una unitat polilèxica; observem també que en tots dos fitxers el nombre de parelles amb parentiu formal és major que el nombre de parelles sense parentiu formal; podem veure també que aquestes dues observacions que acabem d'apuntar són més marcades a ESPEC que a DIVUL.

7.2.5.1 Alternança entre unitat monolèxica i unitat polilèxica

Considerem que, en general, les unitats que difereixen per diversos canvis lèxics mantenen una relació d'EC relativa; no obstant això, en els exemples que presentem

²¹⁴ En aquest percentatge hi incloem també els casos que difereixen per diversos canvis simples (5.46% a DIVUL i 8.26% a ESPEC).

veurem casos en què la relació es pot considerar positiva i d'altres en què es pot considerar mínima.

En els casos de parelles que no mantenen parentiu formal, la unitat polilèxica és normalment una paràfrasi de la unitat monolèxica. Aquesta paràfrasi té unes característiques de definició més o menys parcial i en funció d'això la relació d'EC és relativa-positiva (+/~) o relativa-mínima (~/-).

DIVUL	ESPEC
<i>abocador / dipòsit de residus</i>	<i>abocador / dipòsit de residus</i>
<i>compost / adob orgànic biològic</i>	<i>llot / fang de depuradora</i>
<i>deixalleria / àrea d'emmagatzematge</i>	
<i>fum / gas barrejat amb pols</i>	
<i>lixiviats / líquid tòxic resultant</i>	
<i>lixiviats / fluid tòxic</i>	
<i>llot / residu sòlid romanent</i>	

Taula 87. Diversos canvis complexos: exemples de paràfrasis.

En la majoria d'aquests exemples la variació es produeix en un mateix autor que decideix variar la seva pròpia denominació (sempre la denominació més fixada, que apareix en diverses fonts) amb una forma més explicativa, més transparent i menys fixada (aquestes paràfrasis tenen una sola ocurrència). L'alternança entre *abocador* (diverses ocurrències a diverses fonts) i *dipòsit de residus* (una ocurrència en una sola font) n'és un bon exemple i és destacable que es produeixi de manera idèntica en tots dos fitxers:

- ❑ Un **abocador** és una zona de terreny en la qual es dipositen les escombraries tot compactant-les, a fi que fermentin sense aire i es descomposin. (tots, pàg. 2) [>20 ocurrències, 6 fonts]
- ❑ La UNESCO està preparant noves activitats que es centraran en la tria, investigació i evaluació dels indrets per al **dipòsit de residus**, incloent-hi el desenvolupament de tècniques de cartografia estandaritzada. (tots, pàg. 6) [1 ocurrència, 1 font]
- ❑ No és gens exagerat aplicar aquest qualificatiu a l'aigua en relació amb els **abocadors**. (badalo, pàg. 16) [>20 ocurrències, 5 fonts]
- ❑ El risc d'impacte ambiental d'un **dipòsit de residus** mai no serà nul, encara que es pot minimitzar molt amb la selecció d'un emplaçament adequat i amb una bona gestió i un bon control dels abocaments. (coromina, pàg. 22) [1 ocurrència, 1 font]

En una minoria de casos d'alternança entre una unitat monolèxica i una unitat polilèxica sense parentiu formal podem observar d'altres tipus de relacions:

- hiperonímia²¹⁵: *carrer / via pública; emissió / emanació gasosa; nevera / frigorífic vell; escombraries / deixalles domèstiques*
- sinonímia amb una unitat més tècnica o ben connotada: *assistent ecològic / drapaire; voluminós / trastos grossos;*
- sinonímia lexicogràfica: *entorn / medi ambient;*
- equivalència amb un manlleu: *impingement / corrosió per dolls;*
- altres: *C / matèria orgànica total; SO₂ / acidesa forta.*

Aquests exemples responen a situacions més heterogènies: variacions d'un mateix autor, provocades per l'intent d'evitar la repetició, a banda de les diferents connotacions que acabem de presentar, o entre autors diferents, per seleccions de formes diferents. Creiem que els dos últims exemples es mereixen un comentari especial:

- Com s'ha vist anteriorment, el **C** (la **MOT**) va disminuint al llarg del procés i, en canvi, el **N** va augmentant (relativament). (soliva, pàg. 29)
- Una vegada la mostra arriba al laboratori, es divideix en dues parts: l'una es reserva per a les determinacions que es fan sobre mostra humida (qualitat física, pH, conductivitat elèctrica, nitrogen amoniacal i nítric, i proves biològiques), i l'altra s'asseca per conèixer-ne la humitat i per triturar-la posteriorment a fi de poder-hi determinar paràmetres com: **matèria orgànica total (MOT)**, carboni oxidable (COX), grau de descomposició (GD), nitrogen orgànic (NORG), nitrogen no hidrolitzable (NNH), etc. (soliva, pàg. 26)
- Resultats de les anàlisis de **SO₂ (acidesa forta)** a 17 nuclis urbans de les comarques de Barcelona (1984-85). (sureda, pàg. 4)

Resulta evident que l'EC entre *MOT (matèria orgànica total)* i *C (carboni)* és del tot inexistent, però en l'anàlisi dels contextos es pot veure que es converteixen en sinònims (i el context ho adverteix explícitament amb una marca tipogràfica) quan del concepte *matèria orgànica total* només es pren en consideració el tret [+carboni], perquè la principal característica química dels compostos orgànics és que estan formats a partir d'àtoms de carboni. De manera semblant és possible la sinonímia entre *SO₂* i *acidesa forta*, si tenim en compte que en les anàlisis per determinar en quines àrees existeix *acidesa forta* ambiental es mesura el grau de *SO₂*.

---

²¹⁵ Excepte el primer cas, tota la resta són casos que es poden explicar com hiperonímia però també es pot explicar com un canvi lèxic positiu i una reducció anafòrica.

Les parelles formades per una unitat monolèxica i una unitat polilèxica amb parentiu formal mantenen majoritàriament una relació d'EC relativa tot i que, com abans, la relació pot ser positiva en alguns casos i mínima en d'altres.

	DIVUL	ESPEC
EC+	<i>home / ésser humà</i> <i>porexpan / escuma de poliestirè</i>	<i>hospital / centre hospitalari</i> <i>podor / mala olor</i>
EC ~	<i>aliment / producte alimentari</i> <i>claveguera / sistema de clavegueres</i> <i>economia / sistema econòmic</i> <i>ecotaxa / taxa d'escombraries</i> <i>energia / recursos energètics</i> <i>química / producte químic</i>	<i>aliment / producte d'alimentació</i> <i>lixiviats / aigües de lixiviació</i>
EC -	<i>agroecologia / agricultura ecològica</i> <i>eco-etiqueta / etiquetatge ecològic</i> <i>ferralla / metall fèrric</i> <i>organoclorat / compost químic de clor</i>	<i>aqüífer / aigües subterrànies</i> <i>insolació / radiació solar</i>

Taula 88. Diversos casos complexos: exemples d'alternança entre unitats monolèxiques i polilèxiques amb parentiu formal.

Com podem veure a la taula, en els casos d'EC relativa trobem exemples de variació conceptual interessants: les unitats *claveguera* i *sistema de clavegueres* (i també *filtre* i *sistema de filtres*) es poden considerar sinònimes tot i que en un cas es fa èmfasi en el fet que es tracta d'un sistema i en l'altre, no; igualment, *energia* i *recursos energètics*, denominació, aquesta segona, que emfasitza el fet que es tracta d'un recurs, etc. En tots dos fitxers hem documentat l'alternança entre *aliment* i una denominació que emfasitza el fet de tractar-se d'un producte (*producte alimentari* / *producte d'alimentació*):

- ❑ Compra d'**aliments** ja preparats per consumir i que pràcticament no generen deixalles en la preparació. (irigoyen, pàg. 13) [1 ocurrència, 1 font]
- ❑ Importància cada vegada més gran de l'embolcall en la venda dels **productes d'alimentació** i progressiva desaparició de la venda sense envasar. (irigoyen, pàg. 13) [1 ocurrència, 1 font]
- ❑ Consisteix en fer que l'usuari separi la fracció orgànica (restes de menjar) del paper, el metall, el vidre, el plàstic que intervenen com a embalatges dels **aliments**. (tots, pàg. 2) [10 ocurrències, 4 fonts]
- ❑ La seva feina es tradueix en actuacions concretes dutes a terme en alguns sectors industrials, com és ara el tractament de superfícies metàl·liques, la fabricació de

fibres sintètiques, o de **productes** químics o **alimentaris**, per dir-ne només algunes. (temps, pàg. 18) [1 ocurrència, 1 font]

En els casos d'EC relativa normalment la variació es produeix entre diferents autors; els casos d'EC mínima que hem documentat, en canvi, són entre diferents denominacions en un mateix autor i la referència a diferents conceptes és inopinable: els *organoclorats* són un tipus de *compostos químics de clor*; la *ferralla* és certament *metall fèrric*, però sobretot és ferro vell; a partir d'*agricultura ecològica* podem formar *ecoagricultura*, però no *agroecologia*; l'*eco-etiqueta* és una etiqueta que informa de la bondat ecològica d'un producte i l'*etiquetatge ecològic* és el procés; els *aqüífers* són formacions geològiques on s'emmagatzemen i per on circulen les *aigües subterrànies*; una *insolació* és una exposició a la radiació solar, però no és una *radiació solar*, etc.

7.2.5.2 Alternança entre unitats polilèxiques

Independentment de si les unitats que alternen presenten parentiu formal o no en presenten, l'alternança entre unitats polilèxiques que difereixen per més d'un canvi lèxic s'agrupen a l'entorn de tres possibilitats. D'una banda, trobem nombrosos casos que s'assimilen als que hem vist anteriorment de canvi lèxic en l'extensió o en la base, és a dir, casos que encara corresponen a l'esquema *sinònim + idèntic* o *idèntic + sinònim*, però amb més d'un canvi lèxic. D'altra banda, trobem casos que corresponen al tercer esquema (*sinònim + sinònim*) i, finalment, trobem alternances entre diferents plantejaments denominatius.

A la taula següent veiem exemples de la primera possibilitat; exemples en què es manté idèntica la base (casos a, b i c) o l'extensió (casos d i e) del sintagma i la resta del sintagma experimenta més d'un canvi lèxic.

	DIVUL	ESPEC
a)	• <i>abocador de residus tòxics / abocador especial</i> • <i>contaminació d'aigües subterrànies / contaminació dels aqüífers</i> • <i>digestió anaeròbia / digestió sense oxigen</i> • <i>programa de reciclatge / programa de recuperació de recursos</i> • <i>residus sòlids urbans / residus municipals</i>	• <i>disminució de la MOT / disminució del contingut en matèria orgànica</i> • <i>recollida d'escombraries / recollida de residus sòlids urbans</i> • <i>pont grua amb pinça hidràulica / pont grua semiautomàtica amb cullera hidràulica</i>
b)	• <i>fracció de les escombraries / fracció de deixalles separades</i>	• <i>temperatura crítica / temperatura màxima del vapor</i>

	• <i>cicle biogeoquímic de la natura / cicle natural</i> • <i>digestió anaeròbia / digestió per microorganismes anaerobis</i>	
c)	• <i>països en vies de desenvolupament / països pobres</i> • <i>residus d'origen natural / residus biodegradables</i> • <i>envàs d'un sol ús / envàs d'usar i llençar</i>	• <i>basa de recollida d'aigües / bassa d'aigües pluvials</i>
d)	• <i>diòxid de carboni / anhídrid carbònic</i> • <i>fracció inorgànica / brossa no orgànica</i> • <i>agricultura ecològica / producció agrària ecològica</i>	• <i>material no combustible / restes incombustibles</i> • <i>poder calorífic de les escombraries / potència calorífica dels residus</i>
e)	• <i>brossa orgànica / materials orgànics naturals</i> • <i>civilització industrial / societat urbana i industrial</i> • <i>component tòxic / compost químic tòxic</i>	• <i>aprofitament de residus sòlids urbans / valorització de residus</i> • <i>cost per tona recollida / preu per tona d'escombraria recollida</i>

Taula 89. Diversos casos complexos: exemples d'alternança entre unitats polilèxiques.

En el primer grup (a) trobem casos en què alternen extensions sinònimes (a vegades a partir d'una falsa sinonímia); sovint l'alternança es dona entre una extensió més sintètica i una extensió més analítica, més explicativa, o més transparent. Els exemples de b) i c) corresponen també a canvis d'extensió però en un cas hi intervenen mecanismes de reducció i en l'altre fenòmens diversos de variació conceptual com els que hem analitzat anteriorment.

En les dues últimes files de la taula (apartats d i e) observem que es manté totalment o parcialment l'extensió i canvia la base del sintagma. Els exemples apareixen agrupats de manera paral·lela als canvis d'extensió (bases sinònimes, primer, i casos de reducció, després), però amb l'excepció dels fenòmens de variació conceptual, que no trobem quan canvia la base.

En l'exemple següent, la primera denominació correspon a una font i les altres dues denominacions (que corresponen a una font diferent) són paràfrasis de la primera, la més lexicalitzada i que apareix més sovint a les obres de referència, encara que en els textos té una sola aparició:

- ❑ **digestió anaeròbia** És un dibuix. (tots, pàg. 2) [1 ocurrència, 1 font]
- ❑ La **digestió per microorganismes anaerobis** produeix biogàs. (vola, pàg. 29) [1 ocurrència, 1 font]
- ❑ L'altra solució és la **digestió sense oxigen**, per microorganismes anaerobis. (vola, pàg. 32) [1 ocurrència, 1 font]

En els exemples següents trobem els dos grups denominatius per a dos conceptes importants en l'àrea de gestió de residus: la societat productora de residus (*societat industrialitzada moderna, civilització industrial, societat urbana i industrial*), i la societat receptora de residus (*països en vies de desenvolupament, països pobres, Tercer Món, països menys desenvolupats, països menys avançats*). En el segon cas, les diferents fonts varien denominativament per causes diverses entre les quals cal destacar la recerca de formes eufemístiques, menys connotades o considerades més políticament correctes.

- ❑ Les **societats industrialitzades modernes** han tallat els lligams que unien la gent a la Terra. (green, pàg. 13) [1 ocurrència, 1 font]
- ❑ A major desenvolupament tecnològic i de **civilització industrial**, més quantitat de residus es generen per persona i més gran és la fracció no biodegradable. (tots, pàg. 1) [1 ocurrència, 1 font]
- ❑ A diferència del que succeeix en el metabolisme biològic, el metabolisme de la **societat urbana i industrial** té molt poc desenvolupades les funcions de digestió o reutilització dels materials produïts. (tots, pàg. 1) [1 ocurrència, 1 font]
- ❑ Aquesta via d'acció és important en la mesura que pot evitar la ineficàcia de determinades eines de gestió de final de canonada, sobretot als **països en vies de desenvolupament**. (temps, pàg. 18) [1 ocurrència, 1 font]
- ❑ Cal una prohibició internacional per aturar l'exportació de residus tòxics i tecnologies obsoletes cap als **països pobres**. (green, pàg. 16) [1 ocurrència, 1 font]
- ❑ Embarques residus tòxics cap al **Tercer Món**, retrocedeixes fins al 8. (green, pàg. 31) [1 ocurrència, 1 font]
- ❑ Del drapaire (...) només ens en queda la imatge d'aquelles comunitats marginades dels **països menys desenvolupats**, intentant extreure valor de les deixalles dels abocadors de les seves grans metròpolis. (tots, pàg. 1) [1 ocurrència, 1 font]
- ❑ Els **països menys avançats** es converteixen en abocadors de tòxics procedents d'altres països, i en general, és el planeta sencer el que acaba per notar tots els efectes d'una civilització que idolatra el consum. (tots, pàg. 3) [1 ocurrència, 1 font]

Les parelles de sinònims que canvien tant la base com l'extensió són poc freqüents²¹⁶ (només en trobem una dotzena d'exemples, tots en el fitxer DIVUL) i presenten una EC altament variable, segons el grau d'EC de les unitats que formen els sintagmes. Els

---

²¹⁶ A banda que en aquests casos la detecció és més costosa, cal tenir en compte que un canvi de base i un canvi d'extensió alhora pot conduir més difícilment a una situació de sinonímia, ja que la distància semàntica pot ser més important.

exemples, doncs, van des de l'EC positiva en parelles com *dany al medi ambient / impacte ambiental*, fins a l'EC mínima en parelles com *brossa no orgànica / substàncies no biodegradables*.

Considerem encara que alguns casos no responen a cap dels esquemes que acabem d'esmentar, i que les parts dels sintagmes no mantenen relació d'identitat ni de sinonímia, sinó que representen plantejaments denominatius diferents.

a)	• <i>augment de la demanda / demanda creixent</i> (DIVUL) • <i>poder calorífic / calor específica</i> (ESPEC) • <i>aigua evaporada / vapor d'aigua</i> (ESPEC) • <i>impacte negatiu potencial / potencial d'impacte ambiental</i> (DIVUL)
b)	• <i>economia cíclica / sistema cíclic de gestió dels residus</i> (DIVUL) • <i>països en vies de desenvolupament / Tercer Món</i> (DIVUL) • <i>producció neta / minimització de residus i d'emissions contaminants</i> (DIVUL) • <i>producció neta / reducció de la contaminació a l'origen</i> (DIVUL)
c)	• <i>combustible derivat del residu / fracció dels residus no aprofitables</i> (DIVUL) • <i>fang digerit / residu de digestió</i> (DIVUL) • <i>mobles i trastos / trastos grossos</i> (DIVUL) • <i>fang d'entrada / massa entrant de fang</i> (ESPEC)

Taula 90. Diversos canvis complexos: exemples de diferents plantejaments denominatius.

En alguns dels casos de la taula es fa difícil parlar d'EC perquè el concepte és abordat des de punts de vista diferents, com veiem a a), exemples en què el nom o l'adjectiu de l'extensió es converteix (amb alteracions) en el nom de la base. En d'altres casos, com a b), un dels dos sintagmes és més analític que l'altre, del qual representa una paràfrasi. I, finalment, a c) trobem exemples heterogenis de variació entre sintagmes amb diferent plantejament denominatiu.

Els contextos següents exemplifiquen el primer dels tipus que acabem d'esmentar: *poder calorífic* i *calor específica* comparteixen el lexema *calor* però els sintagmes en alternança (en una mateixa font i pàgina) representen maneres diferents de denominar el concepte. *Aigua evaporada* i *vapor d'aigua* comparteixen els dos únics lexemes de les denominacions i, no obstant això, les denominacions que en resulten aborden el mateix concepte de manera molt diferent:

- ❑ De fet, una de les diferències fonamentals de la incineració de residus hospitalaris respecte a les escombraries urbanes rau, precisament, en les diferències de les **calors específiques** (...). (gallego, pàg. 34) [1 ocurrència, 1 font]
- ❑ **poder calorífic**. És una taula. (gallego, pàg. 34) [1 ocurrència, 1 font]

- ❑ La màquina té un exigü consum d'electricitat i un baix consum de vapor, en funció dels llots i de llur grau de sequedat (aprox. 12 kg/kg d'**aigua evaporada**). (montaner, pàg. 2) [1 ocurrència, 1 font]
- ❑ Idealment, els residus de la combustió haurien de quedar limitats al CO₂, el **vapor d'aigua** i les cendres inertes. (gallego, pàg. 34) [3 ocurrències, 1 font]

Podem dir que, en general, i de manera semblant al que hem vist per a l'alternança entre una unitat monolèxica i una unitat polilèxica amb diversos canvis, l'EC entre les unitats polilèxiques amb diversos canvis (que representen un 13.9% del total) té un caràcter relatiu. La distància semàntica, la variació conceptual i els diferents enfocaments denominatius no ens permeten parlar d'EC màxima en cap cas, i només en alguns defensaríem l'existència d'EC positiva; considerem, doncs, que l'EC relativa (~) és el grau que correspon globalment a aquest últim bloc de parelles denominatives.

7.3 Resultats de la classificació semàntica

De l'anàlisi realitzada n'extraïem uns resultats que presentem en aquest apartat: primer, quant a la identificació de criteris per distingir graus d'EC; segon, quant a la validesa de l'eix d'EC proposat a l'inici del capítol; tercer, quant al resultat que s'obté de l'aplicació dels criteris i la classificació que en resulta en els dos fitxers; i, finalment, quant a les causes que provoquen aquestes variacions terminològiques.

7.3.1 Criteris per a la distinció de graus d'equivalència conceptual

Per a l'anàlisi semàntica de les parelles denominatives hem partit de la premissa que l'equivalència conceptual absoluta no existeix perquè qualsevol canvi en la denominació provoca alguna restricció en l'equivalència. Hem fonamentat aquesta premissa en l'afirmació teòrica que les denominacions no només denominen sinó que també signifiquen.

També hem tingut en compte la distinció entre variants i sinònims present en la major part de la bibliografia revisada. Aquesta distinció ens ha estat d'utilitat perquè reposa sobre la base que algunes unitats divergeixen per un canvi estrictament formal i que d'altres unitats divergeixen per canvis que afecten el contingut. Efectivament, compartim la idea que no tots els canvis que presenten les denominacions afecten de la mateixa manera l'equivalència però, en canvi, creiem que els canvis considerats estrictament formals també poden afectar l'equivalència, encara que es pugui considerar no rellevant el canvi conceptual que en resulti.

L'anàlisi exhaustiva de les dades, a partir dels diferents tipus de canvi formal, ens ha permès, d'una banda, distingir una casuística de fenòmens semàntics i, de l'altra, identificar alguns criteris per segmentar amb validesa metodològica el contínuum d'equivalència i, doncs, distingir graus d'EC.

En primer lloc, hem reservat el grau d'EC més elevat (EC màxima, EC++) a les parelles que presenten canvis que no afecten el concepte, i hem aïllat els aspectes d'intercanviabilitat en què difereixen:

- el tipus de llenguatge (natural o artificial) utilitzat
- el grau d'internacionalització de les denominacions
- el grau d'especialització de les denominacions

- el grau de correcció (o de normativitat) de les denominacions
- el grau de lexicalització o fixació de les denominacions
- el grau de transparència de les denominacions
- la freqüència d'aparició de les denominacions
- el grau de desenvolupament o de compactació de les denominacions

En segon lloc, hem discriminat diferents tipus de canvi conceptual i hem atribuït graus d'EC diferents. En síntesi, hem aplicat els criteris següents:

EC ++/+

- parelles que difereixen per un matis semàntic (com el nombre o el gènere de l'extensió en unitats sintagmàtiques)
- parelles que difereixen per l'absència d'un tret per reducció clarament anafòrica (com algunes reduccions discursives de l'extensió en unitats sintagmàtiques)

EC +

- parelles que difereixen per un tret conceptual (que apareix, desapareix o canvia) no distintiu (com les pseudoreduccions, algunes reduccions lèxiques i els canvis lèxics considerats sinònims lexicogràfics)

EC +/~

- parelles que difereixen per un tret conceptual (que apareix o desapareix) distintiu (com algunes reduccions que condueixen a un plantejament conceptual diferent)

EC ~

- parelles en què l'alternança d'un tret conceptual distintiu comporta un fenomen de variació conceptual (com la majoria de canvis lèxics en l'extensió de les unitats sintagmàtiques)
- parelles que difereixen per un canvi lèxic i en resulten unitats molt pròximes conceptualment però que no cobreixen la mateixa àrea semàntica (una de les dues unitats és més general o no pertinent a l'àrea i s'assimila a l'altra, sovint amb un ús metafòric, o una de les unitats —o totes— és polisèmica i la sinonímia es restringeix només a un dels sentits)

EC -

- parelles que difereixen per un canvi lèxic i en resulten unitats que remetent a conceptes diferents i pertinents dins l'àrea d'especialitat.

7.3.2 Validesa de l'eix d'equivalència conceptual proposat

En aquest capítol hem hipotetitzat una relació entre el tipus de canvi formal i el grau d'EC que s'ha confirmat. Aquesta confirmació no significa que es puguin establir relacions directes entre cada tipus de canvi formal amb un grau d'EC determinat, ja que només el bloc de canvis gràfics remet a un únic grau d'EC (el grau d'EC màxima) i els altres blocs es relacionen amb diversos graus d'EC perquè s'han identificat diferents fenòmens semàntics dins un mateix tipus de canvi formal.

Considerem que la hipòtesi s'ha confirmat perquè, com es pot veure a la figura següent, cada bloc de canvis formals es relaciona amb una franja de l'eix conceptual i a mesura que el canvi formal és major, la franja de graus d'EC també ho és.

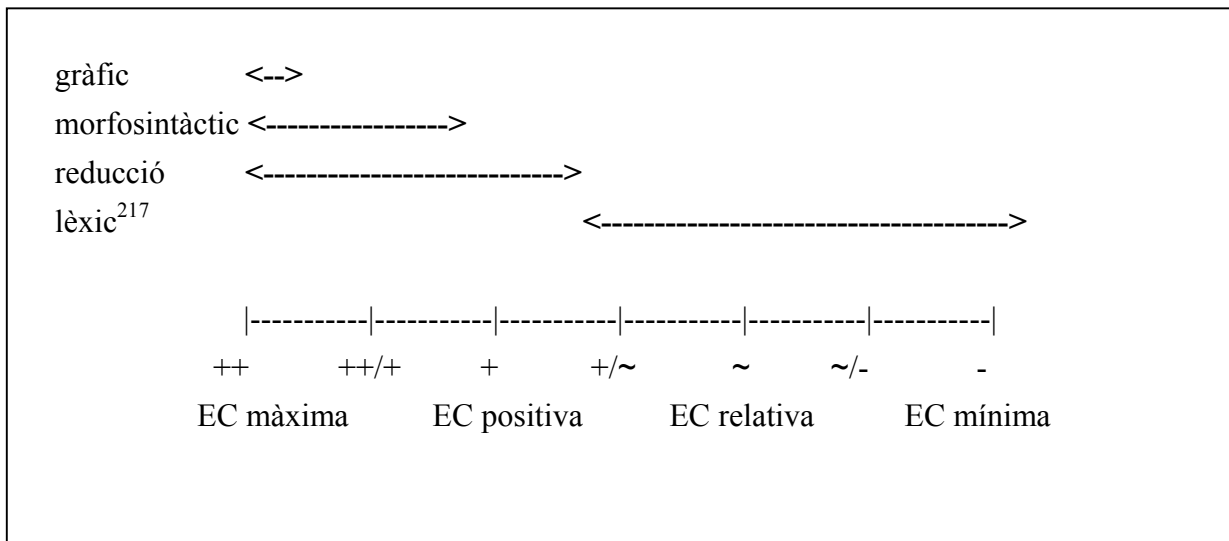

Figura 18. Relació entre canvi formal i grau d'EC.

Observem que el canvi formal menor (canvi gràfic²¹⁸) es relaciona amb un sol grau d'EC, el més elevat; que el segon bloc de canvi formal (canvi morfosintàctic) es relaciona amb dos graus d'EC; que el tercer bloc (canvi per reducció) es relaciona amb una franja més àmplia, de tres graus; i que el canvi formal superior (canvi lèxic) es relaciona amb la franja més àmplia, de quatre graus.

²¹⁷ En aquesta figura hem integrat el bloc V (diversos canvis complexos) dins del bloc IV (canvi lèxic) perquè pot equiparar-s'hi quant a la relació entre canvi formal i grau d'EC.

²¹⁸ Considerem que, en general, els canvis gràfics són els canvis formals menors però els canvis entre una unitat i una forma artificial no serien formalment menors.

7.3.3 Contrast segons el grau d'especialització

De l'anàlisi que hem presentat en aquest capítol es desprèn directament la confirmació de la hipòtesi amb què l'encetàvem ja que, efectivament, en els textos més especialitzats, la variació denominativa presenta un grau d'equivalència conceptual superior a la que trobem en els textos menys especialitzats. En la taula següent presentem un resum quantitatiu dels diferents graus d'EC en els dos fitxers:

	DIVUL	
EC++	20 gràfics 11 morfosintàctics = 31 casos (6.5%)	52 gràfics 12 morfosintàctics = 64 casos (16.5%)
EC ++/+	35 morfosintàctics = 35 casos (7.3%)	43 morfosintàctics 96 reduccions extensió = 139 casos (35.8%)
EC +	92 reduccions extensió 19 reduccions base = 111 casos (23.3%)	25 reduccions base 19 lèxics monolèxics = 44 casos (11.3%)
EC+/~	12 altres reduccions 67 lèxics monolèxics = 79 casos (16.5%)	22 altres reduccions 39 lèxics base = 61 casos (15.7%)
EC~	67 lèxics extensió 82 diversos canvis = 149 casos (31.3%)	39 lèxics extensió 41 diversos canvis = 80 casos (20.6%)
EC-	71 lèxics base = 71 casos (14.9%)	
TOTAL	476 (100%)	388 (100%)

Taula 91. Resultats per a cada fitxer segons el grau d'EC.

Observem que en els graus més elevats d'EC, el percentatge de casos del fitxer ESPEC sempre és molt superior que el percentatge obtingut en el fitxer DIVUL i que, inversament, en els graus més baixos el percentatge del fitxer DIVUL sempre és superior que el del fitxer ESPEC.

Si sumem els dos graus superiors (++ i ++/+) obtenim més d'un 50% dels casos en el fitxer ESPEC i, en canvi, en el fitxer DIVUL la suma no arriba al 14%. Si sumem els tres graus d'EC inferiors obtenim un 62.7% a DIVUL, i a ESPEC obtenim un percentatge molt més baix (36.3%).

Si, a partir de les dades de la taula anterior, reduïm els graus d'EC sumant el valor de cada grau amb el del grau intermedi que el segueix, obtenim la figura següent:

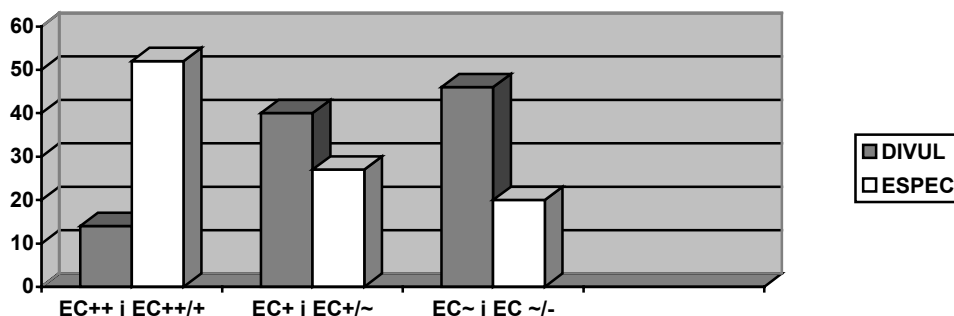

Figura 19. Graus d'equivalència conceptual segons el fitxer.

La figura il·lustra clarament el contrast que presenten els dos fitxers quant als graus d'equivalència conceptual. Els valors del fitxer DIVUL dibuixen una línia clarament ascendent a mesura que disminueix el grau d'equivalència conceptual i, inversament, els valors del fitxer ESPEC dibuixen una línia clarament descendent.

7.3.4 Causes de la variació denominativa

L'anàlisi de les dades ens permet extreure també alguns resultats quant a les causes de la variació denominativa. No hem pretès establir la causa de tots els casos de variació, que la pròpia existència de la variació lliure²¹⁹ impediria, sinó d'identificar quines són les causes de variació que tenen un pes més important en els nostres textos. Les causes discursives i les cognitives ens han semblat les més rellevants en tots els tipus de variació i en els dos fitxers.

En el capítol tercer, que hem dedicat a la revisió bibliogràfica a l'entorn de les causes de la sinonímia, hem presentat cinc blocs de causes; primerament ens hem referit a les causes dialectals, i hem distingit la variació geogràfica, la cronològica i la social. En els nostres corpus hem trobat només dos casos de variació dialectal geogràfica (i cap exemple atribuïble a la variació cronològica o social).

---

²¹⁹ En el primer capítol de revisió bibliogràfica hem vist que el segon postulat del variacionisme es referia precisament a l'existència de la variació lliure.

Dins de les causes funcionals havíem distingit la variació motivada per l'adequació al nivell d'especialització i l'adequació al nivell de llengua; en els nostres corpus no hem localitzat exemples que responguin a aquestes causes perquè en cap cas un mateix autor se situa en diferents situacions de comunicació (hem treballat amb un sol text per a cada autor). En canvi, nombrosos exemples de contrast entre el fitxer més especialitzat i el menys especialitzat podrien considerar-se casos de variació per adequació al nivell d'especialització, però entre autors diferents.

Hem trobat també pocs exemples motivats per causes sociolingüístiques: alguns casos d'interferència lingüística (sobretot amb el castellà) i d'alternances entre un manlleu i una unitat pròpia de la llengua, o entre manlleus amb diferent nivell d'adaptació al sistema de la llengua.

Les causes discursives són, com ja hem dit, les que tenen un paper principal en les nostres dades, al costat de les causes cognitives. La necessitat d'evitar la repetició, sobretot les repeticions exactes i immediates, es constata sistemàticament en els dos corpus. En relació a aquesta necessitat no creiem que es pugui considerar que hi hagi diferències entre els textos més especialitzats i els textos menys especialitzats; la diferència, rau, en tot cas, en el recurs utilitzat per afrontar aquesta necessitat: en els textos més especialitzats s'evita la repetició amb unitats més equivalents conceptualment, i en els menys especialitzats amb unitats més diverses i no sempre equivalents conceptualment.

La creativitat i la recerca de l'expressivitat és, en canvi, una causa estilística més pròpia dels textos menys especialitzats i que sol conduir a grups polidenominatius molt importants. Hem localitzat també exemples estilístics de variació en un altre sentit: la variació motivada per la recerca d'una unitat aparentment més tècnica, més especialitzada, més ben connotada, etc.

En el tercer capítol hem distingit, dins del bloc de causes cognitives, les diferents conceptualitzacions en una mateixa disciplina o en diverses disciplines. En aquest treball no considerem que les diferents conceptualitzacions provinguin del fet de tractar-se de disciplines diferents, però és cert que el medi ambient, pel fet de tractar-se d'una àrea interdisciplinària, pot abordar-se des de diferents punts de vista.

Hem analitzat molts casos de variació conceptual: exemples en què es produïen allargaments (aparentment) innecessaris per emfasitzar un tret del concepte, exemples que palesaven, amb diferents plantejaments denominatius, diferents abordatges d'un

mateix concepte, i exemples en què una selecció diferent de trets provocava variació en les denominacions i, amb això, s'aconseguia completar el conjunt de trets semàntics possibles d'un concepte.

La imprecisió de molts conceptes ha estat també una causa freqüent de variació; la polisèmia de les unitats terminològiques, doncs, s'ha confirmat com una causa de variació denominativa.

7.4 Síntesi i conclusions

En aquest capítol ens hem proposat de confirmar o refutar l'última de les quatre hipòtesis presentades en la introducció del treball: “la variació denominativa presenta un grau d'equivalència conceptual diferent segons el grau d'especialització dels textos; en els textos més especialitzats és superior que en els textos menys especialitzats”.

Els resultats que hem obtingut en l'anàlisi i que acabem de resumir en l'apartat 7.3.3 demostren que la hipòtesi es compleix. És cert que en els dos tipus de textos trobem casos de tots els graus d'equivalència conceptual, però la hipòtesi es confirma perquè en els textos més especialitzats són més nombrosos els casos d'equivalència conceptual més elevada que en els textos menys especialitzats i, doncs, en els textos més especialitzats són menys nombrosos els casos d'equivalència més baixa que en els textos menys especialitzats.

Al llarg d'aquest capítol, però, també ens hem proposat de donar resposta a altres preguntes o hipòtesis menors. La més rellevant, des del nostre punt de vista, és la suposada relació entre canvi formal i canvi semàntic, que també s'ha pogut demostrar com a certa, si bé l'anàlisi ha revelat que no és una relació totalment directa perquè no es pot relacionar cada tipus de canvi formal amb un grau diferent d'equivalència conceptual. La relació, però, és existent perquè sí que es pot relacionar cada tipus de canvi formal amb una franja de graus d'equivalència, i aquesta franja és més àmplia i més orientada cap als graus més baixos d'EC a mesura que el canvi formal és més important.

L'anàlisi de les dades agrupades segons el tipus de canvi formal ens ha permès d'anar extraient pistes que han servit per classificar semànticament les parelles denominatives i atorgar-los un grau d'EC determinat. Creiem que els criteris que finalment hem establert (i que hem presentat a l'apartat 7.3.1) no són només pistes semàntiques metodològiques sinó que constitueixen una proposta vàlida per classificar objectivament els sinònims terminològics.

En aquest capítol hem confirmat també la hipòtesi segons la qual la distinció habitual entre sinònims i variants només resulta parcialment vàlida ja que en casos dels considerats tradicionalment de variants, poden aparèixer matisos conceptuals que mai han estat tinguts en compte i que nosaltres hem volgut posar de relleu encara que,

efectivament, no siguin canvis comparables amb els canvis conceptuals provocats per un canvi lèxic.

Finalment, hem validat la hipòtesi segons la qual la base de les unitats polilèxiques no pot presentar variacions tan importants com l'extensió. Aquesta hipòtesi, que hem justificat a partir de les característiques conceptuals de la base de les unitats sintagmàtiques, en el sentit que ha de representar el concepte genèric, s'ha pogut verificar amb l'anàlisi qualitativa i quantitativa de les unitats polilèxiques amb un canvi lèxic ja que el percentatge d'equivalència conceptual positiva és més elevat quan canvia la base que quan canvia l'extensió.

L'anàlisi de factors extralingüístics com el nombre d'ocurrències de les diferents denominacions per a una noció, com l'ordre en què aquestes denominacions apareixen en un text i, també, l'anàlisi de la font o les fonts on s'han documentat, ens ha permès en moltes ocasions hipotetitzar la causa de la variació.

En els resultats de l'anàlisi de les causes hem afirmat que majoritàriament els motius de variació denominativa (i també conceptual) en els nostres textos han estat d'ordre estilístic i cognitiu, però també hem afirmat que en molts casos resulta impossible determinar si l'ús de les diferents denominacions que suposen diferents enfocaments cognitius a un mateix concepte són la causa de la variació o la conseqüència d'una necessitat estilística i discursiva de variar. Creiem que fer enquestes als productors de textos especialitzats suposaria una via d'anàlisi interessant.

CONCLUSIONS

Presentem les conclusions organitzades en quatre blocs: *conclusions generals*, en relació al treball en general; *conclusions sobre el marc teòric*, en relació a la part de revisió bibliogràfica; *conclusions sobre l'estudi empíric*, en relació als diversos capítols que constitueixen el treball empíric; i *noves vies d'investigació*, en relació a les propostes de noves vies d'anàlisi de la variació denominativa en terminologia.

1. Conclusions generals

En aquest treball hem situat l'estudi de les unitats terminològiques en un marc lingüístic variacionista i hem observat que un acostament variacionista és útil i necessari; el variacionisme pot aportar conceptes i elements metodològics fonamentals per a l'estudi d'aquestes unitats i eines rellevants per interpretar-ne els resultats. Això no obstant, la proposta variacionista resulta insuficient per explicar determinats aspectes de la variació denominativa, com les causes cognitives d'aquesta variació.

Des d'un punt de vista general hem de concloure que l'estudi contextual de les unitats terminològiques és l'única via vàlida d'observació si el que es pretén és apreciar-ne les característiques reals. En el nostre cas, l'estudi contextual ens ha permès reconèixer fenòmens que no havien estat apuntats justament pel fet de no haver donat prou rellevància a la perspectiva discursiva en els estudis terminològics.

Òbviament, un treball variacionista amb un enfocament discursiu ha demostrat que la biunivocitat no és una característica fonamental dels termes. Aquesta demostració no constituïa un dels objectius del treball precisament perquè partíem de la negació del principi de la biunivocitat terminològica. L'objectiu se situava en la identificació dels paràmetres que intervenen en aquest fenomen. Aquest objectiu s'ha acomplert i pensem que més que contribuir a la revisió de la TGT, com ens plantejàvem en la introducció, aquest treball suposa el desenvolupament i la constatació empírica d'un dels principis atribuïts a les unitats terminològiques en la *Teoria comunicativa de la terminologia*, que és el principi de variació.

Considerem, doncs, que hem aconseguit els objectius que ens havíem proposat i pensem que les aportacions d'aquest treball se situen tant en el nivell teòric, perquè hem fet propostes que considerem vàlides per als aspectes centrals de l'estudi de la variació denominativa que hem aïllat, com en el metodològic, on les aportacions a l'anàlisi de la variació denominativa en terminologia s'han materialitzat especialment en les propostes de classificació formal i semàntica.

2. Conclusions del marc teòric

La revisió bibliogràfica, orientada amb l'objectiu d'aïllar aquells elements centrals del tema d'estudi, ens ha permès arribar a conclusions que hem anat presentant al final de cada capítol. Les reprenem aquí en conjunt i sintèticament.

Capítol 1. Terminologia i variació

En el primer capítol hem analitzat el tractament que ha rebut la variació des de la lingüística (lingüística variacionista) i des de les diferents orientacions terminològiques i podem concloure, d'una banda, que la terminologia encara ha d'aprofundir en l'estudi de la variació i, de l'altra, que justament el tractament de la variació és un dels aspectes que permet diferenciar les diverses escoles de pensament de manera més nítida. Aquesta revisió ens ha portat a altres conclusions.

En primer lloc, i com ja han afirmat autors com Cabré (1999a), Gambier (1991), Sager (2000) i Temmerman (2000), pensem que en terminologia hi ha hagut una tendència a confondre l'òptica prescriptiva i la descriptiva, en el sentit que sovint s'ha confós la reflexió sobre si existeix o no la sinonímia en terminologia, amb la reflexió sobre si ha d'existir o no.

En segon lloc, creiem que situats en una òptica prescriptiva també és imprescindible tenir en compte les diferents condicions del fenomen, especialment quant a tipologia de sinonímia, diversitat de situacions comunicatives i de tipus textuais; una tasca prescriptiva, doncs, ha d'anar precedida d'una tasca descriptiva.

En tercer lloc, considerem que una òptica descriptiva, que demana una anàlisi de l'ús real en el discurs, ha de treballar amb dades prou diversificades i representatives i que cal, amb treballs empírics i objectius, superar les generalitzacions basades en la intuïció o en exemples puntuals. La lingüística de corpus ens permet fonamentar aquesta òptica.

Capítol 2. Noció de sinonímia

Hem iniciat l'anàlisi de la noció de sinonímia situant-la en el conjunt de relacions possibles entre denominació i noció, i hem pogut comprovar que Wüster va fer una aportació important de control terminològic, en el sentit que va distingir, definir i denominar els diferents tipus de relacions unívocues i no unívocues. El repàs de la bibliografia ens ha deixat veure que aquesta aportació de Wüster ha tingut només un seguiment parcial tant per part dels autors d'aquella mateixa orientació teòrica com per part d'autors d'altres orientacions.

Abans de centrar-nos en la noció de sinonímia des de la terminologia, hem identificat algunes de les qüestions fonamentals que la sinonímia ha plantejat a la semàntica. Ens hem centrat en la dificultat teòrica que representa l'establiment de la igualtat de significat i hem pogut observar que algunes distincions resulten imprescindibles per abordar aquesta qüestió: d'una banda, els graus de sinonímia i, d'altra, la sinonímia de sistema i de discurs.

Aquest capítol, però, ha estat majoritàriament dedicat a la revisió bibliogràfica de la noció de sinonímia en terminologia: com s'ha definit i quins paràmetres s'han tingut en compte des de les diferents propostes terminològiques. Considerem que aquesta revisió ens permet concloure que les causes principals de la discrepància dels diversos autors quant a la noció de sinonímia són les següents: la perspectiva, el significat, la finalitat i la referencialitat.

- *Perspectiva onomasiològica versus perspectiva semasiològica*: l'anàlisi de la sinonímia en terminologia és només abordable des dels plantejaments terminològics actuals, amb una perspectiva lingüística que defensi una orientació no exclusivament onomasiològica, ja que amb l'acceptació de les premisses en què es fonamenta l'orientació onomasiològica de la terminologia, el fenomen de la sinonímia és un fenomen poc probable, i la sinonímia absoluta és l'únic grau de sinonímia possible. Una perspectiva, doncs, que parteixi de la base que el concepte pot ser dinàmic, inestable i amb límits difusos, i que consideri important el fet que l'acostament al coneixement es produeix sobretot mitjançant unitats lingüístiques.
- *Significat denotatiu versus significat connotatiu*: des de la lingüística s'ha negat freqüentment l'existència de la sinonímia absoluta i és precisament des d'aquest

marc que s'ha afirmat que la sinonímia absoluta té més possibilitats de produir-se en terminologia ja que no es té en compte l'aspecte connotatiu dels termes sinó només l'aspecte denotatiu. La TGT i les opcions terminològiques afins no han tingut en compte el contingut connotatiu dels termes ja que s'han considerat unitats neutres i aquesta és precisament una de les especificitats defensades per als termes. Aquest punt concret ha estat, però, discutit des de plantejaments terminològics poc pròxims a la TGT i s'ha afirmat que no existeix la sinonímia total, principalment a causa de les evocacions diferents de cada mot, i que això és igual per a les terminologies.

- *Finalitat prescriptiva versus finalitat descriptiva*: la finalitat del treball terminològic condueix a dues concepcions àmpliament divergents del fenomen de la sinonímia: a una finalitat prescriptiva li correspon una actitud de control o eliminació de la sinonímia, i a una finalitat descriptiva li correspon l'anàlisi de les situacions de sinonímia, dels tipus i de les causes. Normalment, l'actitud dels lingüistes cap a la sinonímia és descriptiva, i la dels especialistes és generalment prescriptiva; estem convençuts, però, que per prescriure cal primer descriure i, després, acomodar la finalitat prescriptiva segons els diferents usos i situacions comunicatives.
- *Referencialitat específica versus referencialitat comuna*: la teoria terminològica clàssica ha defensat, de manera més o menys explícita, la referencialitat específica dels termes per la manera com denominen els conceptes. En canvi, els autors que defensen una concepció més lingüística de la terminologia estableixen una distinció menys nítida entre unitats terminològiques i unitats no terminològiques, i la situen en els factors pragmàtics i també cognitius. Les característiques que s'atribueixen a la referencialitat dels termes resulten rellevants en l'anàlisi de la sinonímia perquè la inexistència de la sinonímia és més fàcilment defensable si es considera que la manera de significar dels termes és clarament diferent de la manera de significar de les paraules. Defensem que les denominacions **denominen** conceptes, però també **signifiquen**; tradicionalment s'ha afirmat que el terme té un significat objectiu, neutre i només denotatiu, i les dades analitzades deixen veure l'existència de canvis semàntics en les maneres diferents de denominar un mateix concepte.

Capítol 3. La sinonímia: causes i tipus

L'anàlisi de les causes de la sinonímia en terminologia ens indica que els termes, unitats lèxiques amb l'especificitat de tenir un valor especialitzat, estan sotmesos als mateixos paràmetres de variació que la globalitat de les unitats lèxiques. Els termes poden presentar, en general i segons es desprèn de la revisió bibliogràfica, comportaments especials que tenen més a veure amb la importància relativa de cadascun dels paràmetres de variació, que no pas amb els paràmetres concrets.

No obstant això, i com ja hem apuntat, hem pogut constatar que la distinció entre variació per usos i usuaris que ens ofereix la lingüística variacionista no ens permet donar compte d'algunes causes de variació entre les quals creiem que cal destacar les cognitives perquè es troben en l'origen de fenòmens especialment rellevants en terminologia que mereixen una atenció especial. D'altra banda, la distinció entre la sinonímia en un mateix parlant i la sinonímia entre diversos parlants és, des del nostre punt de vista, fonamental per a l'anàlisi de les causes de la sinonímia.

La Teoria General de la Terminologia pràcticament no aborda les causes que afecten la sinonímia en un mateix parlant i tampoc les que s'expliquen per aspectes cognitius. En canvi, des de la socioterminologia s'ha fet èmfasi precisament en aquestes causes.

De les classificacions existents de sinònims hem criticat la falta d'exhaustivitat, i també la barreja en un mateix nivell de paràmetres d'índole molt diversa. Hem comprovat que és habitual la confusió entre tipus lingüístics (canvi morfològic, canvi lèxic, etc.) i causes de la variació (variació geogràfica, diferent percepció, diferent nivell d'especialització, contacte amb altres llengües, etc.). Des del nostre punt de vista, aquesta confusió entre el nivell sintagmàtic i el nivell paradigmàtic provoca una pèrdua important de capacitat explicativa.

Volem concloure que la classificació de les causes de sinonímia que hem presentat en aquest capítol és una de les aportacions més rellevants d'aquest marc teòric i que l'anàlisi de les classificacions formals de sinònims ens ha fet veure la necessitat de fer una proposta de superació que hem presentat en l'estudi empíric.

De l'anàlisi bibliogràfica efectuada en el bloc de marc teòric hem conclòs també que el fenomen de la variació no ha estat, encara, suficientment descrit i que, per tant, és justificat l'interès de fer un treball sobre la variació terminològica. El nostre objectiu s'ha situat en la relació entre la variació vertical i la variació denominativa i hem partit

de la hipòtesi genèrica que el grau d'especialització (GE) dels textos condiciona quantitativament i qualitativament la variació denominativa (VD). Hem desglossat aquesta hipòtesi de base en diverses hipòtesis, unes de caràcter quantitatiu i unes de caràcter qualitatiu, que hem verificat amb un estudi empíric.

3. Conclusions de l'estudi empíric

En el quart capítol hem presentat la metodologia amb què hem realitzat l'estudi que ens ha permès verificar les hipòtesis. La inexistència de criteris per abordar empíricament l'anàlisi de la variació denominativa en el discurs ens ha portat al desenvolupament de mecanismes que ens permetessin la realització d'un treball vàlid, en el qual la subjectivitat quedés màximament reduïda.

En els capítols 5, 6 i 7 hem procedit a l'extracció i l'anàlisi de resultats i hem vist confirmada la hipòtesi fonamental: "el grau d'especialització (GE) dels textos condiciona quantitativament i qualitativament la variació denominativa (VD)" i les quatre hipòtesis de treball. Aquestes hipòtesis, les dues primeres quantitatives i les dues segones qualitatives, han estat formulades de la manera següent en la introducció del treball:

- a) la VD és un fenomen més freqüent en els textos menys especialitzats que en els textos més especialitzats, **en el sentit que en els textos més especialitzats hi ha menys nocions representades per més d'una denominació (nocions polidenominatives) que en els textos menys especialitzats;**
- b) la VD és un fenomen més freqüent en els textos menys especialitzats que en els textos més especialitzats, **en el sentit que en els textos més especialitzats les nocions polidenominatives presenten un nombre inferior de denominacions diferents que les nocions polidenominatives dels textos menys especialitzats.**
- c) els tipus de VD predominants difereixen segons el grau d'especialització dels textos;
- d) la VD presenta un grau d'equivalència conceptual diferent segons el grau d'especialització dels textos; en els textos més especialitzats és superior que en els textos menys especialitzats.

Efectivament, l'anàlisi de les dades que hem presentat en el capítol cinquè confirma les **dues primeres hipòtesis** perquè es demostra que en els textos més especialitzats la VD és un fenomen menys freqüent que en els textos especialitzats, tant perquè hi ha un nombre menor de nocions representades per més d'una denominació, com perquè els grups polidenominatius presenten un nombre inferior de denominacions diferents.

En el sisè capítol hem pogut confirmar la **tercera hipòtesi** perquè en els dos corpus hem trobat els mateixos tipus de canvis formals però, efectivament, en els textos més especialitzats predominen uns tipus (les reduccions, amb un 36.85%) i en els menys especialitzats uns altres (els canvis lèxics, amb un 43.06%). L'anàlisi dels diferents grups dins de cada tipus de variació formal ens ha permès de descriure amb més detall les diferències de predomini de tipus de canvi en els dos corpus. També hem observat que en el corpus especialitzat trobem més canvis simples i a DIVUL més canvis complexos (els canvis gràfics i morfosintàctics sumen a ESPEC un 27.70% i a DIVUL un 13.86%; els canvis lèxics i els casos de diversos canvis sumen a DIVUL un 60.28% i a ESPEC un 35.13%).

En el setè capítol hem pogut confirmar la **quarta hipòtesi** perquè, tot i que en els dos tipus de textos trobem casos de tots els graus d'equivalència conceptual, en els textos més especialitzats són més nombrosos els casos d'equivalència conceptual més elevada que en els textos menys especialitzats i, doncs, en els textos més especialitzats són menys nombrosos els casos d'equivalència més baixa que en els textos menys especialitzats. Per distingir graus d'equivalència conceptual ens hem basat en diversos criteris entre els quals destaquem el tipus de canvi conceptual que s'ha produït: canvi de matis semàntic; aparició, desaparició o canvi d'un tret conceptual, etc.

Més enllà de la validació de les hipòtesis, el treball empíric que hem realitzat ens ha portat a altres conclusions que presentem a continuació:

- les nocions coincidents en els textos procedents de textos amb diferents graus d'especialització presenten una **coincidència denominativa** absoluta molt baixa que es restringeix als casos amb poca variació denominativa (és a dir, en casos d'una sola denominació o de dues com a màxim). En canvi, la coincidència denominativa parcial és molt més freqüent ja que sovint coincideixen només algunes formes denominatives per a una noció.
- les **variables** relatives al tipus de denominació i a la freqüència d'aparició influeixen en la VD i presenten contrastos en els dos corpus:
  - quant al **tipus de denominació**, hem vist que les unitats polilèxiques tendeixen més a la variació, perquè l'estructura dels sintagmes dona pas a una diversitat de canvis parcials possibles molt més elevada que en les unitats monolèxiques. És possible també que en les unitats monolèxiques

hi hagi una necessitat menor de variació que en les polilèxiques. El resultat és que proporcionalment, les unitats monolèxiques tenen una major presència en les nocions monodenominatives que no pas en les nocions polidenominatives.

- l'anàlisi de la **frequència d'aparició** de les unitats denominatives ens ha demostrat que els textos més especialitzats són més densos conceptualment que els textos menys especialitzats, per tal com presenten un nombre de denominacions proporcionalment menor al nombre de conceptes. I l'anàlisi de les tres variables (grau de variació denominativa, freqüència d'aparició i grau d'especialització) ens ha permès veure que destaquen en tots dos corpus els percentatges d'aquelles nocions que s'han documentat poques vegades i, evidentment, amb poques denominacions. En el corpus de textos més especialitzats, aquesta concentració en poques ocurrences i poques denominacions és més acusat que en el corpus de textos menys especialitzats.

- existeix una **relació entre canvi formal i canvi semàntic**. Si bé l'anàlisi ha revelat que no és una relació totalment directa perquè no es pot relacionar cada tipus de canvi formal amb un grau diferent d'equivalència conceptual, sí que es pot relacionar cada tipus de canvi formal amb una franja de graus d'equivalència, i aquesta franja és més àmplia i més orientada cap als graus més baixos d'EC a mesura que el canvi formal és més important.

- la distinció habitual entre **sinònims i variants** només resulta parcialment vàlida ja que en alguns dels casos considerats tradicionalment variants, poden aparèixer matisos conceptuals que mai han estat tinguts en compte i que nosaltres hem volgut posar de relleu encara que, efectivament, no siguin canvis comparables amb els canvis conceptuals provocats per un canvi lèxic.

- la **base de les unitats polilèxiques** no pot presentar variacions tan importants com l'extensió perquè la base representa el concepte genèric; les dades demostren que el percentatge d'equivalència conceptual positiva és més elevat quan canvia la base que quan canvia l'extensió.

- les **causes** de variació denominativa (i també conceptual) més importants en els textos analitzats són d'ordre estilístic i cognitiu; en molts casos resulta impossible determinar si l'ús de les diferents denominacions que suposen

diferents enfocaments cognitius a un mateix concepte són la causa de la variació o la conseqüència d'una necessitat estilística i discursiva de variar.

De la validació de les hipòtesis, de les conclusions que acabem d'exposar i de l'elaboració del treball en general podem extreure'n encara altres idees de conclusió:

- com ja ha estat assenyalat per nombrosos autors, la distinció entre **terme** i **paraula** a partir del principi de biunivocitat, en el sentit tradicionalment defensat que una de les diferències principals entre totes dues és que la primera és biunívoca i la segona no ho és, no és vàlida.
- la variació denominativa és un **criteri lingüístic** vàlid per classificar els textos especialitzats segons el grau d'especialització; el treball ha demostrat que aquest factor condiona quantitativament i qualitativament la variació denominativa que apareix en els textos.
- la variació denominativa dels termes està indistriablement lligada a la **variació conceptual**; l'anàlisi de la variació denominativa permet estudiar els fenòmens de variació conceptual que es visualitzen amb els diferents enfocaments que representen alguns canvis denominatius.
- la distinció entre **denominació** i **designació**, defensada per diversos autors a partir de Kleiber (1984), en el sentit que la primera és la forma fixada i de referència i la segona és la forma menys fixada i alternativa, no resulta vàlida perquè en l'anàlisi de l'ús real de les unitats terminològiques sovint no es pot determinar quina de les diverses denominacions és la més fixada.
- des d'un punt de vista metodològic cal remarcar les limitacions d'analitzar la variació denominativa a partir de **parelles denominatives** ja que la capacitat explicativa d'aquesta opció és insuficient. L'elecció que hem fet en aquest estudi de treballar amb parelles, justificada pel propòsit de reduir variables que poguessin conduir a un contrast quantitatiu i qualitatiu, ens ha permès d'identificar aquestes limitacions i considerar alternatives metodològiques. En l'apartat següent presentem aquestes alternatives com una de les vies d'investigació que s'obren a partir d'aquest treball.

4. Noves vies d'investigació

Els resultats obtinguts en aquest treball, els obstacles metodològics que han aparegut i les limitacions d'anàlisi que forçosament ens hem hagut d'imposar ens permeten apuntar algunes vies d'investigació posterior.

En primer lloc, pensem que l'anàlisi quantitativa de les marques tipogràfiques i metalingüístiques a partir de corpus de grans dimensions podria aportar informacions rellevants per a l'estudi de la variació denominativa en general, i per als treballs de detecció automàtica de la variació denominativa en particular.

L'anàlisi de la variació denominativa amb corpus textuais extensos permetria també aprofundir en les variables que hem analitzat en aquest treball, i identificar altres variables que poden tenir relació amb aquest fenomen.

Des d'un punt de vista textual, seria interessant analitzar aspectes com la incidència que les diferents parts del text mantenen amb una presència major o menor de variació denominativa, i també amb els diferents tipus de variació denominativa (tant a nivell formal com semàntic). Més enllà del valor que la variació denominativa pot tenir per a l'establiment del grau d'especialització dels textos, aquest fenomen podria resultar rellevant per a la caracterització de textos a partir d'altres paràmetres com el gènere textual.

Des d'un punt de vista cognitiu, caldria emprendre treballs que permetessin superar la mancança que representa analitzar només el final del procés de producció i formular hipòtesis sobre les altres fases del procés. La realització d'enquestes als productors de textos especialitzats permetria, per exemple, avaluar les causes de la variació des del punt de vista de la producció. També cognitivament, caldria fer estudis situats en la recepció dels canvis cognitius que comporta la variació denominativa pel fet de representar acostaments diferents a un concepte.

Des d'un punt de vista metodològic, creiem que la superació de l'obstacle que representa la reducció dels grups denominatius a parelles permetria un estudi més integrador de la variació denominativa i conceptual.

Les diferents denominacions per a un mateix concepte, enteses com possibilitats cognitivament diverses que es relacionen de maneres diverses, es poden representar gràficament en forma de diagrames que podríem denominar *onomagrames*.

En l'última de les conclusions ja ens hem referit a la insuficiència explicativa de l'anàlisi de la variació denominativa per reducció a parelles. Aquesta insuficiència es deriva de les següents limitacions d'aquesta anàlisi:

- impedeix la visualització del conjunt complet de denominacions i la relació que mantenen amb el contingut conceptual, que va més enllà de la suma de tots els significats documentats a través de totes les denominacions.
- impedeix valorar la dispersió denominativa perquè el resultat és el mateix per a grups denominatius petits (de dues o tres denominacions) i per a grups grans (de vuit o deu denominacions).
- impedeix la identificació de denominacions més relacionades (més pròximes des de diferents punts de vista), i de denominacions menys relacionades per a un mateix concepte; i també impedeix la valoració de la intensitat d'aquestes relacions.
- impedeix la visualització del fenomen de la variació denominativa com la prioritització d'uns elements del concepte per damunt d'uns altres; i l'observació que alguns d'aquests elements es troben més pròxims entre ells.
- en definitiva, la reducció a parelles converteix en estàtic i reduït un conjunt dinàmic i potencialment infinit de denominacions per a un mateix concepte.

Creiem que les possibilitats per representar les denominacions per a un concepte de manera que se superin aquestes mancances són diverses, però creiem també que cada tipus de diagrama supera amb més èxit unes mancances que unes altres. Des del nostre punt de vista cal, doncs, seleccionar l'opció de representació en funció dels objectius de cada treball. A continuació apuntem només dues de les possibilitats que hem explorat: la *xarxa denominativa* i l'*esfera denominativa*.

Xarxa denominativa

La representació de les diferents denominacions amb una xarxa denominativa permet la visualització del conjunt de denominacions i de les relacions que estableixen. Per definició, les xarxes han de representar múltiples camins per anar d'un node a un altre. En les xarxes denominatives que proposem, els nodes són les denominacions i els camins són les relacions. Les xarxes poden ser totalment mallades, si tots els nodes estan

relacionats entre ells amb totes les combinacions possibles, i parcialment mallades, si només es representen algunes de les combinacions possibles²²⁰.

Si només es representen algunes de les combinacions possibles, tenim diverses opcions per restringir les combinacions. Una opció consisteix a relacionar tots els elements amb un element central, una denominació prioritzada. La capacitat explicativa d'aquesta representació dependrà en gran part dels criteris establerts per prioritzar una denominació per damunt de les altres (la freqüència, la proximitat formal, el consens entre especialistes, etc.).

A la figura següent observem la xarxa denominativa que s'estableix a l'entorn d'*agricultura ecològica*, denominació prioritzada (a partir de la freqüència d'aparició i la fixació lexicogràfica) amb la qual es relacionen les altres tres denominacions, que no mantenen cap relació entre elles.

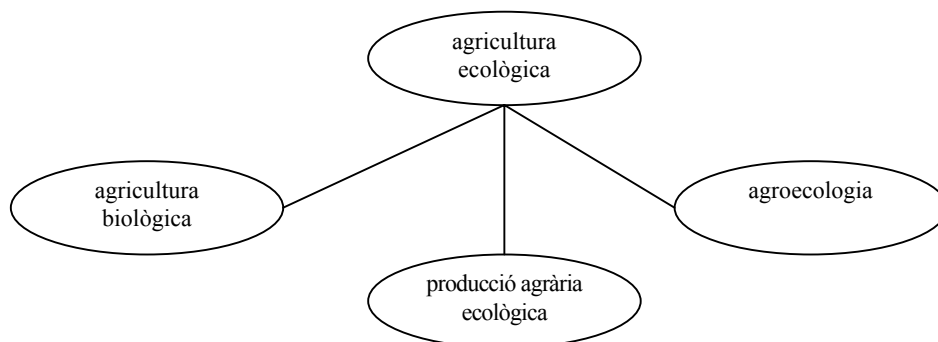

Figura 20. Xarxes denominatives: exemple 1.

Quan una noció està representada per un grup denominatiu major, la dificultat per seleccionar una sola unitat preferent és més gran i algunes de les denominacions secundàries que s'hi relacionen poden no mantenir-hi cap relació aparent. En aquests casos, una opció intermèdia consisteix a seleccionar més d'una denominació preferent, o distingir nivells intermedis. La xarxa denominativa de la figura 21 il·lustra aquesta opció de representació, en què hem optat per establir com a denominacions intermèdies aquelles que mantenen l'extensió idèntica i la base sinònima:

---

²²⁰ En anglès, *full-mesh* i *partial-mesh*. Agraïm a Xavier Freixa que ens hagi informat d'aquests i altres conceptes bàsics de la topologia de sistemes de comunicacions, de les denominacions fixades en anglès i de les propostes existents per al català. I agraïm a F. X. Vila que ens hagi proporcionat el paral·lelisme amb les xarxes socials i que ens hagi orientat bibliogràficament.

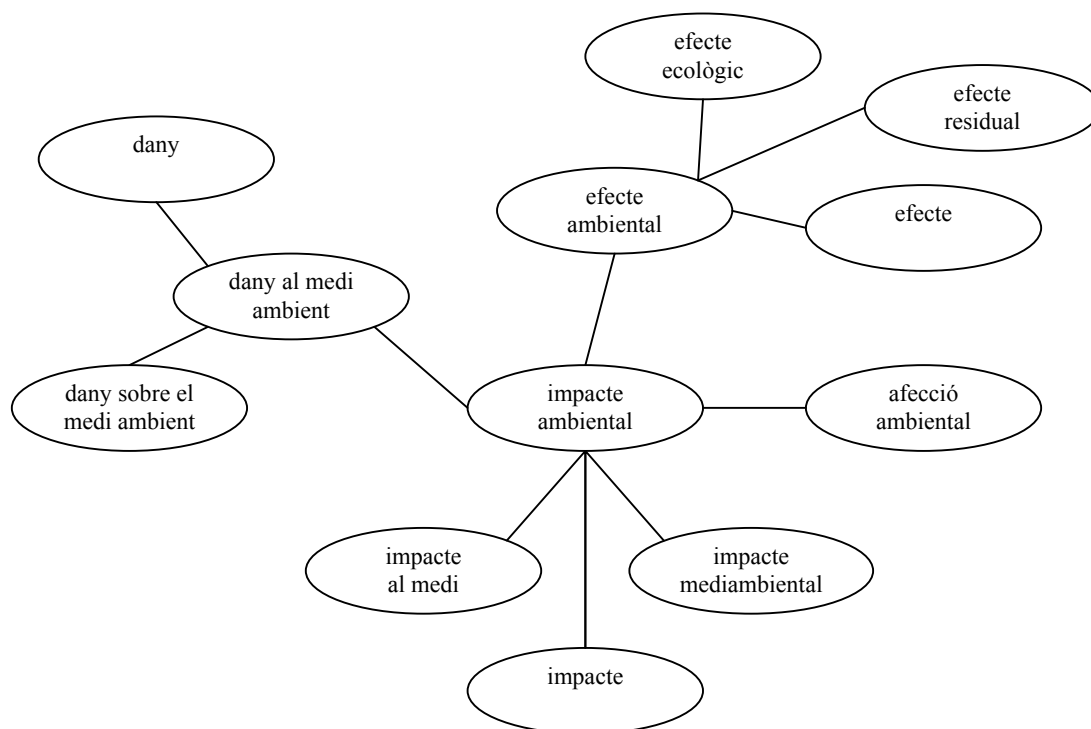

Figura 21. Xarxes denominatives: exemple 2.

Si, d'acord amb el plantejament defensat en aquest treball, partim de la base que no existeix una denominació preferent per situar en el centre de la xarxa, és preferible l'opció de les xarxes totalment mallades, amb un centre constituït simplement pel creuament de les relacions establertes.

No obstant això, podem considerar que algunes de les relacions es mantenen pràcticament desactivades i que dins de les relacions activades es poden establir diferents graus d'intensitat. Necessitem, doncs, criteris que ens permetin calcular la intensitat de les relacions entre les denominacions per a un mateix concepte. En l'exemple de la figura 22 els diferents graus d'intensitat s'han representat amb el diferent gruix de les línies, i el gruix de cada línia s'ha establert per la proximitat formal de les denominacions:

- lexema de la base idèntica = 1 punt
- lexema de l'extensió idèntica = 1 punt
- lexema de la base emparentat però no idèntic = 0.5 punts
- lexema de l'extensió emparentat però no idèntic = 0.5 punts

Així, la relació més intensa és la que mantenen *deshidratació tèrmica de fangs* i *deshidratació de fangs*, (de dos punts perquè comparteixen dos lexemes idèntics), aquestes dues denominacions mantenen amb *assecatge de fang* una relació menys

intensa (perquè només comparteixen un lexema), i la mateixa intensitat té la relació entre *assecatge* i *assecatge de fang*. En canvi, *assecament* té amb aquestes dues una relació encara menys intensa (només mig punt perquè comparteixen un lexema emparentat però no idèntic). Les altres relacions, desactivades, estan representades per un traç mínim però existent.

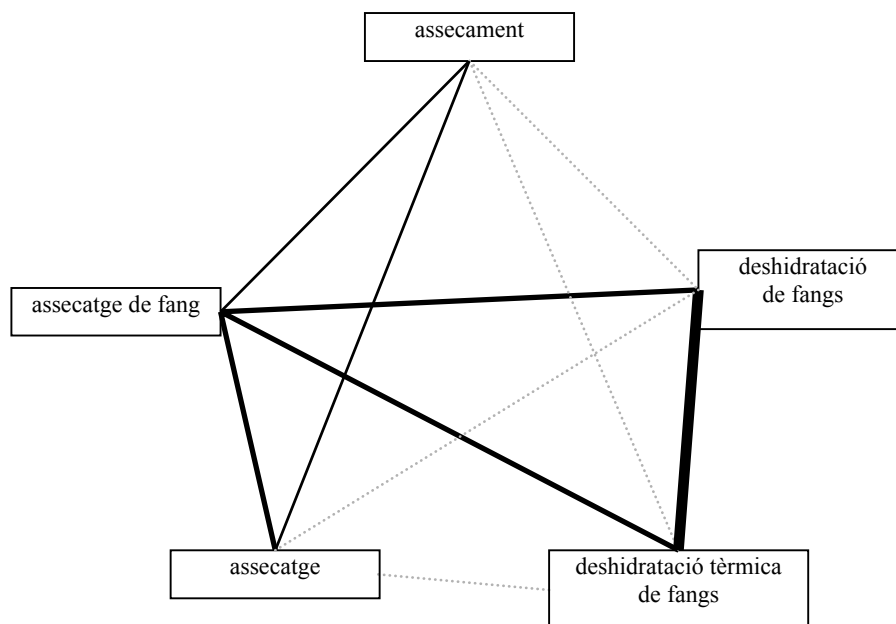

Figura 22. Xarxes denominatives: exemple 3.

Efectivament, les xarxes denominatives permeten visualitzar el conjunt de denominacions i les relacions que mantenen, valorar la dispersió denominativa i distingir graus d'intensitat en les relacions.

Per augmentar la capacitat explicativa de les xarxes denominatives caldria desenvolupar criteris per distingir relacions unidireccionals i bidireccionals i per determinar la disposició de les denominacions en la superfície. Caldria també establir altres nivells de proximitat que es podrien reflectir en les xarxes denominatives; pensem que la proximitat formal, criteri que hem explorat en l'exemple, hauria de ser només un dels nivells i que la proximitat cognitiva, funcional i textual també s'haurien de reflectir.

Les xarxes denominatives, però, només indirectament permeten visualitzar les diferents denominacions com la prioritització d'uns aspectes del concepte per sobre d'uns altres. Aquesta limitació se supera amb una altra proposta de representació que hem anomenat *esfera denominativa* i que presentem a continuació.

Creiem que les xarxes denominatives són una proposta que cal desenvolupar. L'exploració de l'aplicació que han fet nombroses disciplines del concepte de *xarxa* podria aportar elements importants per a la representació de la variació denominativa i per al càlcul de proximitats. Creiem també que aquesta proposta suposaria una superació necessària dels conceptes de *paradigma designatiu* de Mortureux (1993) i de *paradigma denominatiu* de Reboul (1995), conceptes que hem revisat en aquest treball i que ens han servit de punt de partida per a la nostra proposta.

Esfera denominativa

L'esfera denominativa és el segon tipus d'onograma que hem explorat. Podem imaginar el concepte com una esfera, en la superfície de la qual es troben les possibilitats il·limitades de denominar-lo²²¹, a partir dels trets semàntics que el constitueixen. A la figura 23 podem veure la representació del concepte denominat per les vuit denominacions següents: *àrea de l'abocador*, *àrea de rebliment*, *àrea d'emplaçament*, *superfície de rebliment*, *superfície d'abocament*, *superfície d'explotació*, *zona d'abocament* i *zona de rebliment*.

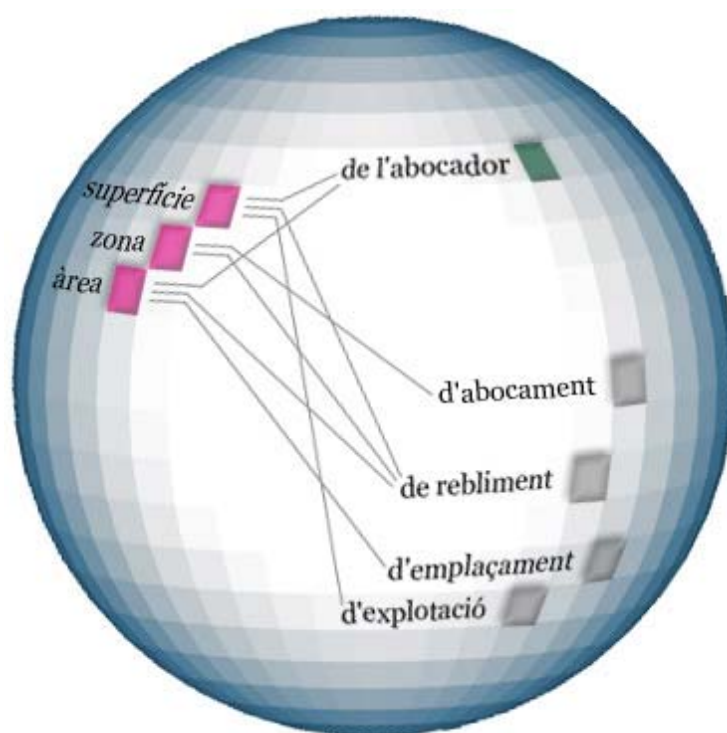

Figura 23. Esfera denominativa²²².

---

²²¹ Per a aquesta proposta ens hem inspirat en Gerstenkorn (1993:29): “All synonyms are equal and independent. We can imagine the synonyms of a concept spread on the surface of a globe, while the concept itself constitutes its centre.”

²²² Agraïm a Jesús Carrasco que ens hagi ajudat en la representació gràfica de la idea de l'esfera denominativa.

A diferència de les xarxes denominatives, en l'esfera denominativa no es relacionen les diferents denominacions, sinó els lexemes a partir de les quals es formen i, doncs, els trets semàntics seleccionats o prioritzats en cada denominació, per damunt de les opcions il·limitades que representa la denominació d'un concepte. Les altres possibilitats queden no visualitzades però constitueixen la superfície de l'esfera. La denominació, doncs, uneix els trets seleccionats per l'interior de l'esfera.

Hem representat amb el mateix color els lexemes que es referirien a un mateix tret conceptual, i els hem situat més o menys pròxims en la superfície de l'esfera segons si són més o menys pròximes formalment i cognitivament:

- les bases dels sintagmes *àrea*, *zona* i *superfície* són tres lexemes diferents que es refereixen a un mateix tret del concepte: el lloc.
- les extensions dels sintagmes *d'abocament*, *de rebliment*, *d'explotació* i *d'emplaçament* comparteixen el color perquè també es refereixen a un mateix tret: l'acció que es fa en el lloc. Això no obstant, mantenen separació perquè són plantejaments diferents d'aquesta acció: *el rebliment* es deriva de *l'abocament*, *l'emplaçament* es refereix ambigüament a l'acció d'emplaçar (l'abocador o els residus) i *l'explotació* és un plantejament més genèric de l'acció.
- l'extensió *de l'abocador* té un color diferent perquè, des del nostre punt de vista, suposa l'activació d'un tercer tret del conjunt del concepte. En l'esfera hem intentat representar també la proximitat formal entre les denominacions; per aquesta raó, *de l'abocador* està situat més a prop de *d'abocament* que no pas de *de rebliment*.

Com es pot observar, aquesta opció de representació no permet visualitzar si les denominacions estan més o menys relacionades entre si. Sí que permet, en canvi, veure la proximitat dels elements constitutius, identificar els diferents acostaments, abordatges o plantejaments d'un mateix concepte, i els trets que s'activen o es desactiven per a cada opció denominativa.

Amb l'esbós d'aquestes dues possibilitats de representació (xarxa denominativa i esfera denominativa) només hem pretès apuntar la direcció cap on voldríem orientar la nostra recerca futura en variació terminològica. Pròpiament, doncs, no constitueix un final, sinó un nou principi.

BIBLIOGRAFIA

ABREU, J. M. (1994) "L'abréviation dans le langage technique". *La Banque des Mots*, 47, 105-115.

ADELSTEIN, A. (1998) "Representación de unidades terminológicas: el modelo de término wüsteriano". *Organon*, 26, 67-89.

———. (en premsa) "Condiciones de reductibilidad léxica de los sintagmas terminológicos". A: *Actas del VI Simposio Iberoamericano de Terminología. 16-19 de noviembre de 1998. La Habana, Cuba*. [Versió mecanografiada]

——— ; KUGUEL, I. (1998) "La reducción de sintagmas terminológicos". A: *Actas del I Seminario de Terminología y Mercosur. "Recursos léxicos para la Terminología". Buenos Aires: RECyT - Universidad Nacional de General Sarmiento*, 42-56.

ALVES, I. M. (1994) "La synonymie en intelligence artificielle". *Meta*, 39, 4, 643-650.

ANDERSEN, Ø. (1995) "Degree of specialization, network density and status-a text typological approach". A: BUDIN, G. (ed.) (1995), 85-93.

ARNTZ, R.; PICT, H. (1989) *Einführung in die Terminologiearbeit*. Hildesheim: Olms. [Traducció castellana: ARNTZ, R.; PICT, H. (1995) *Introducción a la terminología*. Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez.]

ASSAL, A. (1991) "La normalisation: pour une approche socioterminographique". *Cahiers de Linguistique Sociale*, 18, 133-157.

———. (1993) "Synonymie et vocabulaires spécialisés". *Le Langage et l'Homme*, XXVIII, 2-3, 147-156.

———. (1994) "La metaphorisation terminologique". *Terminologie et Traduction*, 2, 235-242.

———. et al. (1992) "Sémantique et terminologie: sens et contextes". *Terminologie et Traduction*, 2-3, 411-421.

AUGER, P. (1974) "Observation de la synonymie dans la terminologie minière". A: HÉROUX, M. (red.) (1974), 25-33.

———. (1983) "Polimorfisme de la définition en terminologie: synonymie ou homonymie". A: DUQUET-PICARD, D. (ed.) (1983), 101-110.

———. (1994a) "Implantabilité et acceptabilité terminologiques: les aspects linguistiques d'une socioterminologie de la langue du travail". *Terminologies Nouvelles*, 12, 47-57.

———. (1994b) "Pour un modèle variationniste de l'implantation terminologique dans les entreprises au Québec". A: *Colloque sur la problématique de l'aménagement linguistique: Actes du Colloque*. Quebec: OLF, 1994, 483-493.

AVERBUH, K. (1993) "The Principle of Economy in Terminology and Normative Documents: Rules for its Realization". A: TERMNET (1993), 56-65.

BACH, C. (1996) "Reformular: ¿Una operación argumentativa aséptica? Estudio del Conector de Reformulación Parafrástica *és a dir*". *Sendebarr*, 7, 255-271.

———. (1997) *Els Connectors Reformulatius Parafràstics Catalans*. Tesi de Llicenciatura presentada a l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada de la Universitat Pompeu Fabra (no publicada).

———. (2001) *Els connectors reformulatius catalans: anàlisi i proposta d'aplicació lexicogràfica*. Tesi de Doctorat presentada a l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada de la Universitat Pompeu Fabra (no publicada).

BALDINGER, K. (1980) "El problema de la sinonimia: valores simbólicos y valores sintomáticos". A: *Teoría semántica. Hacia una semántica moderna*. Madrid: Ediciones Alcalá, 211-244.

BALIBAR-MRABTI, A. (ed.) (1997) *La synonymie*. *Langages*, 128, 1997.

BANGE, P. (ed.) (1987) *L'analyse des interactions verbales; La dame de Caluire: une consultation*. Berna: Lang.

BASIL, R. et al. (1997) "Acquisition of selectional patterns in sublanguages". *Machine Translation*, 8, 175-201.

BAT-ZEEV SHYLDKROT, H. (1997) "Synonymie et polysémie: le cas de *curieux* comme parcours sémantique d'un mot". *Langages*, 128, 113-125.

BAUDET, J.-C. (1991) "Editologie et sociolinguistique". *Cahiers de Linguistique Sociale*, 18, 81-99.

BEACCO, J.-C.; MOIRAND, S. (1995) *Les enjeux des discours spécialisés*. Paris: Presses de la Sorbonne Nouvelle.

BÉJOINT, H. (1989) "À propos de la monosémie en terminologie". *Meta*, 34, 405-411.

BELL, A. (1984) "Language style as audience design". *Language in Society*, 13, 2, 145-204.

BERGENHOLTZ, H.; TARP, S. (ed.) (1995) "Synonyms and antonyms". A: *Manual of specialised lexicography*. Amsterdam: John Benjamins, 126-131.

BOIX, E.; VILA, F. X. (1998) *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Editorial Ariel.

BOULANGER, J.-C. (1983) "Synonymie, néonymie et normalisation en terminologie". A: DUQUET-PICARD, D. (ed.) (1983), 311-327.

———. (1991) "Une lecture socioculturelle de la terminologie". *Cahiers de Linguistique Sociale*, 18, 13-30.

———. (1995) "Présentation: images et parcours de la socioterminologie". *Meta*, 40, 2, 194-205.

———; LAVIGNE, G. (1994) "Quelques caractéristiques du vocabulaire de l'acupuncture". *Terminology*, 1, 1, 17-40.

BOUTIN-QUESNEL, R. et al. (1985) *Vocabulaire systématique de la terminologie*. Québec: Éditeur officiel du Québec.

BOUVERET, M. (1998) "Approche de la dénomination en langue spécialisée". *Meta*, 53, 3, 393-410.

———; GAUDIN, F. (1997a) "Du flou dans les catégorisations: le cas de la bioinformatique". A: DE SCHAETZEN, C. (ed.) *Terminologie et interdisciplinarité*. Bibliothèque des cahiers de l'Institut Linguistique de Louvain, 93. Peeters. Louvain-La-Neuve (63-72)

———; GAUDIN, F. (1997b) "Partage des noms, partage des notions? Approche sociolinguistique de difficultés terminologiques en situation interdisciplinaire". A: BOISSON, C.; THOIRON, Ph. *Autour de la dénomination*. Lyon: Presses universitaires de Lyon.

BOWKER, L; MEYER, I. (1993) "Beyond 'textbook' concept systems: handling multidimensionality in a new generation of term banks" A: SCHMITZ, K.-D. (ed.), 123-133.

BUDIN, G. (ed.) (1995) *Multilingualism in Specialist Communication*. IITF, Infoterm.

BUDIN, G.; WRIGHT, S. E. (1997) "Multilingualism in Terminology Management". A: WRIGHT, S. E.; BUDIN, G. (comp.) (1997), 245-260.

———; OESER, E. (1995) "Controlled Conceptual Dynamics: From 'Ordinary Language' to Scientific Terminology-And Back". *Terminology Science and Research*, 6, 2, 3-17.

CABRÉ, M. T. (1992) "Relacions entre denominació i concepte". A: CABRÉ, M. T. (1992) *La terminologia. La teoria, els mètodes, les aplicacions*. Barcelona: Empúries, 198-204.

———. (1995a) "On diversity and terminology". *Terminology*, 2, 1, 1-16.

———. (1995b) "Les relacions parafràstiques". A: ARTIGAS, R. et al. *El significat textual*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 73-81.

———. (1998a) "La terminologia: correcció i adequació". A: MASSOT, J. (1998) *Estudis de llengua i literatura en honor de Joan Veny I*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 291-309.

———. (1998b) "Elementos para una teoría de la terminología: hacia un paradigma alternativo". *El Lenguaraz. Revista académica del Colegio de Traductores Públicos de la Ciudad de Buenos Aires*, 1, 1, 59-78.

———. (1998c) "El discurs especialitzat o la variació funcional determinada per la temàtica: noves perspectives". *Caplletra. Revista internacional de filologia*, 25, 173-194.

———. (1998d) "Lexicología y variación: hacia un modelo integrado". A: RITERM. *Actas del V Simposio Iberoamericano de Terminología. Terminología, ciencia y tecnología. Ciudad de México, del 3 al 8 de noviembre de 1996*, 1-9.

———. (1999a) *La terminología: Representación y comunicación. Una teoría de base comunicativa y otros artículos*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra. (Sèrie Monografies, 3).

———. (1999b) "Estandardització i interferència en terminologia". A: CABRÉ, M. T. (1999a), 39-54.

———. (1999c) "¿Es necesaria una teoría autónoma de la terminología?". A: CABRÉ, M. T. (1999a), 93-108.

———. (1999d) "Una nueva teoría de la terminología: de la denominación a la comunicación". A: CABRÉ, M. T. (1999a), 109-127.

———. et al. (1998) "La terminología hoy: Replanteamiento o diversificación". *Organon*, 26, 33-40.

———. et al. (2001) “Las características del conocimiento especializado y la relación con el conocimiento general”. A: CABRÉ, M. T.; FELIU, J. (eds.) (2001), 187-192.

———. (dir.) (1996) *Terminologia: selecció de textos d'E. Wüster*. Barcelona: Servei de Llengua Catalana, Universitat de Barcelona.

———. (1999) (dir.) *Terminología y modelos culturales*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra (Sèrie Activitats, 4).

———; FELIU, J. (eds.) (2001) *La terminología científico-técnica: reconocimiento, análisis y extracción de información formal y semántica*. (DGES PB96-0293). Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra.

———; et al. (eds.) (2001) *Textos de terminólogos de la Escuela Rusa*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra.

CALSAMIGLIA, H. (1997) “Divulgar: itinerarios discursivos del saber. Una necesidad, un problema, un hecho”. *Quark*, 7, 9-18.

CANDEL, D. (1984) “Ambiguïté d'origine polysémique dans une langue de spécialité”. *Cahiers de Lexicologie*, 45, 2, 21-32.

———. (1993) “Le discours définitoire: variations discursives chez les scientifiques”. A: MOIRAND, S. et al. (red.) (1993), 33-44.

———; LAFON, P. (1994) “Approche lexicale des registres en langues de spécialité”. *Meta*, 39, 4, 807-815.

CASTELLÀ, J. M. (1992) “Els textos en un ventall”. A: CASTELLÀ, J. M. (1992) *De la frase al text. Teories de l'ús lingüístic*. Barcelona: Empúries, 225-241.

CHAROLLES, M. (1987) “Spécialisation des marqueurs et spécificité des opérations de reformulation, de dénomination et de rectification” A: BANGE, P. (ed.) (1987), 15-81.

CHUKWU, U.; THOIRON, P. (1989) “Reformulation et repérage des termes”. *La Banque des Mots*, núm. esp., 23-50.

CIAPUSCIO, G. (1993) “Reformulación textual: El caso de las noticias de divulgación científica”. *Revista Argentina de Lingüística*, 9,1-2, 69-117.

———. (1997a) “Los científicos explican: la reformulación del léxico experto en la consulta oral”. *Cadernos de Letras*, 18, 37-47.

- . (1997b) “Lingüística y divulgación de la ciencia”. *Quark*, 7, 19-28.
- . (1998) “La terminología desde el punto de vista textual: selección, tratamiento y variación”. *Organon*, 26, 43-65.
- . (1999) “Variación conceptual y grado de especialidad de los textos”. *Revista Argentina de Terminología*, 15.
- COLLET, T. (1997) “La réduction des unités terminologiques complexes de type syntagmatique”. *Meta*, 42, 1, 193-206.
- CONDAMINES, A. (1994) “Terminologie et représentation des connaissances”. *La Banque des Mots*, 6, 29-44.
- . ; REBEYROLLE, J. (1997) “Point de vue en langue spécialisée”. *Meta*, 42, 1, 174-184.
- CORBEIL, J.-C. (1974) "Problématique de la synonymie en vocabulaire spécialisé". *La Banque des Mots*, 7, 53-68.
- . (1983) "Définition et synonymie en terminologie". A: DUQUET-PICARD, D. (ed.) (1983), 3-12.
- . (1988) “Les terminologies devant Babel”. A: *Actes du Colloque Terminologie et Technologies Nouvelles. La Défense, du 9 au 11 décembre 1985*. Quebec: OLF, 49-62.
- CORBIN, D.; TEMPLE, M. (1994) “Le monde des mots et des sens construits: catégories sémantiques, catégories référentielles”. *Cahiers de Lexicologie*, 65, 2, 5-28.
- CUENCA, M. J. ; HILFERTY, J. (1999) *Introducción a la lingüística cognitiva*. Barcelona: Editorial Ariel.
- CRUSE, D. A. (1986) *Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CZAP, H.; NEDOBITY, W. (ed.) (1990) *Terminology and Knowledge Engineering. Proceedings. Second International Congress on Terminology and Knowledge Engineering. Applications. 2-4 Oct. 1990. University of Trier, FRG*. 2 vols. Frankfurt: Indeks Verlag.
- DAHLBERG, I. (1981) “Les objets, les notions, les définitions, et les termes”. A: RONDEAU, G; FELBER, H. (red.) (1981), 223-282.
- DAILLE, B. et al. (1996) “Empirical observation of term variations and principles for their description”. *Terminology*, 3, 2, 197-257.
- DANILENKO, V. P.; SKVORTSOV, L. I. (1981) “Linguistic problems of standardization in terminology”. A: INFOTERM (1981), 69-86.

DE BESSÉ, B. (1974) "Observation de la synonymie dans la terminologie métallurgie". A: HÉROUX, M. (red.) (1974), 35-47.

DE GAULMYN, M. M. (1987) "Actes de reformulation, de dénomination et de rectification". A: BANGE, P. (ed.) (1987), 83-98.

DEMARTY-WARZÉE, J. (1993) "L'anaphore et ses reformulations: du discours théorique au discours didactique". A: MOIRAND, S. et al. (red.) (1993), 57-68.

DEPECKER, L. (1990) "Eloge de la synonymie". A: *Colóquio de lexicologia e lexicografia. Actas*. Lisboa: Universidade Nova de Lisboa, 204-206.

DESMET, I. (1996) *Pour une approche terminologique des sciences sociales et humaines du travail en portugais et en français*. 1996. Université Paris-Nord (Paris XIII). Thèse de doctorat nouveau régime.

DESMET, I. (1998) "Caractéristiques sémantiques, syntaxiques et discursives des vocabulaires spécialisés: quelques données théoriques et pratiques pour la lexicographie spécialisée". A: *Actes du XXIIe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romane. Bruxelles, 23-29, VII, 1998. Vol. 4*, 181-187.

DIKI-KIDIRI, M. (1999) "La diversité dans l'observation de la réalité". A: CABRÉ, M. T. (dir.) (1999), 61-66.

———. (2000) "Une approche culturelle de la terminologie". *Terminologies Nouvelles*, 21. *Terminologie et diversité culturelle*, 27-31.

DOMÈNECH, M. (1998) *Unitats de coneixement i textos especialitzats: primera proposta d'anàlisi*. Tesi de Licenciatura presentada a l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada de la Universitat Pompeu Fabra (no publicada).

DROZD, L. (1981) "Some remarks on a linguistic theory of terminology". A: INFOTERM (1981), 106-117.

———. (1983) "Terminological synonyms and the function of definition: theses". A: DUQUET-PICARD, D. (ed.) (1983), 87-99.

DUBOIS, J. et al. (1994) *Dictionnaire de linguistique et des sciences du langage*. Paris: Larousse.

DUBUC, R. (1983) "Synonymie et terminologie". A: DUQUET-PICARD, D. (ed.) (1983), 193-215.

———. (1992) "Synonymie". A: *Manuel pratique de terminologie*, Montreal: Linguatex, 81-89.

DUCHACEK, O. (1965) "La structure du lexique et quelques problèmes sémantico-lexicaux". *Revue roumaine de linguistique*, X, 6, 559-569.

———. (1979) "La synonymie en terminologie". A: *Les Actes du 6ème colloque international de terminologie, Pinte-au-Pic (Québec), 2-6 oct.1977*. Quebec: OLF, 107-118.

DUQUET-PICARD, D. (1986) *La synonymie en langues de spécialité: étude du problème en terminologie*. Quebec: GIRSTERM.

———. (ed.) (1983) *Problèmes de la définition et de la synonymie en terminologie. Actes du colloque international de terminologie. Université Laval (Québec), 23-27 mai 1982*. Quebec: GIRSTERM.

———; DION, L. (1983) "Commentaire sur l'exposé de M. R. Dubuc" A: DUQUET-PICARD, D. (ed.) (1983), 229-238.

ESTOPÀ, R. (1999) *Extracció de terminologia: elements per a la construcció d'un SEACUSE*. Tesi doctoral presentada a l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra (no publicada).

FABRE, C. (1996) *Interprétation automatique des séquences binominales en anglais et en français. Application à la recherche d'informations*. Thèse. Université de Rennes I.

FAULSTICH, E. (1995) *Base metodológica para pesquisa em socioterminologia. Termo e variaçao*. Brasília: Universidade de Brasília.

———. (1997) "Variações terminológicas: princípios lingüísticos de análise e método de recolha". (Internet:http://lilla2.unice.fr/labo_fr/Coll&Ouv/Colloques/termino96/enilde.htm)

———. (1998) "Variação terminológica. Algumas tendências no português do Brasil." A: *Cicle de conferències 96-97. Lèxic, corpus i diccionaris*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra, 141-154.

———. (2000) "Principles formels et fonctionnels de la variation en terminologie". *Terminology*, 5, 1, 93-106.

———. (en premsa) "Entre a sincronia e a diacronia: variaçao terminológica no código e na língua" *VI Simposio Iberoamericano de Terminología. 16-19 de noviembre de 1998. La Habana, Cuba*. [Versió mecanografiada]

FAURA, N. (1998) "V. Aspectes discursius" A: *Futbol i llenguatge. La innovació lèxica a les cròniques i a les retransmissions futbolístiques*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 169-183.

FEDOR DE DIEGO, A. (1995) *Terminología: teoría y práctica*. Caracas: Equinoccio.

FELBER, H. (1981) "The Vienna school of terminology, fundamentals and its theory". A: INFOTERM (1981), 69-86.

———. (1984) *Terminology Manual*. París: UNESCO-Infoterm.

———; PICHT, H. (1984) *Métodos de terminografía y principios de investigación terminológica*. Madrid: Instituto "Miguel de Cervantes"-CSIC.

FREGE, G. (1962/1984) *Estudios sobre semántica*. Barcelona: Editorial Ariel.

FREIXA, J. (1998a) "Reflexions a l'entorn de les causes de la variació denominativa en terminologia". Comunicació presentada a *Actes del IV Congrés Internacional sobre Traducció*. Universitat Autònoma de Barcelona (treball no publicat).

———. (1998b) "A propòsit de la repetició en el discurs". A: PAYRATÓ, L. (ed.) (1998a), 195-222.

———; (2001) "Documento sobre la incidencia de la variación en el reconocimiento de las unidades terminológicas". A: CABRÉ, M.T.; FELIU, J. (eds.) (2001b), 57-65.

———; CABRÉ, M. T. (en premsa) "Reflexiones acerca de la noción de equivalencia conceptual en terminología". A: *Actas del VI Simposio Iberoamericano de Terminología. 16-19 de noviembre de 1998. La Habana, Cuba*. [Versió mecanografiada]

FUCHS, C. (1982) *La paraphrase*. París: PUF.

———. (1983) "La paraphrase linguistique: équivalence, synonymie ou reformulation?". *Le Français dans le Monde*, 178, 129-132

———. (1994) *Paraphrase et énonciation*. París, OPHRYS.

GADET, F. (1989) *Le français ordinaire*. París: A. Colin.

GALINSKI, Ch.; NEDOBITY, W. (1988) "Special Languages, Terminology Planning and Standardization". A: STREHLOW, R. A. (ed.) *Standardization of Technical Terminology: Principles and Practices (Second Volume)*. Philadelphia: ADTM, 4-13.

GALISSON, R. (1978) *Recherches de lexicologie descriptive: La banalisation lexicale*. París: Nathan.

GAMBIER, Y. (1987) "Problèmes terminologiques des pluies acides: pour une socio-terminologie". *Meta*, 32, 3, 314-320.

———. (1991a) "Présupposés de la terminologie: vers une remise en cause". *Cahiers de Linguistique Sociale*, 18, 31-58.

———. (1991b) "Travail et vocabulaire spécialisés: prolegomènes à une socio-terminologie". *Meta*, 36, 1, 8-14.

GAUDIN, F. (1990) "Socioterminology and expert discourses". A: CZAP, H.; NEDOBITY, W. (ed.) (1990), 631-641.

———. (1991) "Terminologie et travail scientifique: mouvement des signes, mouvement des connaissances". *Cahiers de Linguistique Sociale*, 18, 111-131.

———. (1993) *Pour une socioterminologie: des problèmes pratiques aux pratiques institutionnelles*. Rouen: Publications de l'Université de Rouen.

———; ASSAL, A. (ed.) (1991) *Terminologie et Sociolinguistique*. *Cahiers de Linguistique Sociale*, 18.

———. (dir.) (1995) *Usages sociaux des termes: théories et terrains*. *Meta*, 40, 2.

GAUGER, H.-M. (1970) "Apport au problème de la synonymie". *Meta*, 15, 3, 147-160.

GENTILHOMME, Y. (1994) "L'éclatement du signifié dans les discours technoscientifiques". *Cahiers de lexicologie*, 64, 5-35.

GERSTENKORN, A. (1993) "Synonymy and Homonymy". A: SCHMITZ, K.-D. (ed.) (1993), 24-33.

GERZYMISCH-ARBOGAST, H. (1992) "Identifying term variants in context: The SYSTEXT approach". A: SNELL HORNBY, M. et al. (eds.) *Translation studies. An interdiscipline*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 279-290.

GLÄSER, R. (1993) "A Multi-level Model for a typology of LSP Genres". *Fachsprache. International Journal of LSP*, 1-2, 18-26.

GÓMEZ, R. (1991) "Dos elementos básicos de la traducción técnica". *Terminologie et Traduction*, 3, 141-149.

GÓMEZ DE ENTERRÍA, J. (2000) "Últimas tendencias neológicas en la prensa económica". A: CABRÉ, M. T.; FREIXA, J.; SOLÉ, E. (eds.) (2000) *La neologia en el tombant de segle*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra, 75-84.

GOUADEC, D. (1990) *Terminologie. Constitution des données*. París: AFNOR.

GRAND LAROUSSE DE LA LANGUE FRANÇAISE (1978) "Les synonymes". Tom 7. París: Larousse, 5.894-5.898.

GREGORY, M.; CARROLL, S. (1978) *Language and Situation. Language Varieties and their Social Contexts*. Londres: Routledge & Kegan Paul.

GRINEV, S. V. (1993a) "Terminology Research in the USSR". A: TERMNET (1993), 3-13.

———. (1993b) "La sinonimia de los términos". A: *Vviedienie v terminoviedienie (Introducción a la terminología)*. Moscou: Moskovsky Litsey, 106-113 (Versió traduïda i resumida per I. Kostina).

GROSS, M. (1997) "Synonymie, morphologie dérivationnelle et transformations". *Langages*, 128, 72-90.

GUESPIN, L. (1990) "Socioterminology facing problems in standardization". A: CZAP, H.; NEDOBITY, W. (ed.) (1990), 642-647.

———. (1991) "La circulation terminologique et les rapports entre science, technique et production". *Cahiers de Linguistique Sociale*, 18, 59-79.

———. (1993) "Avant-propos". A: GAUDIN, F. (1993), 9-10.

GUILBERT, L. (1973) "La spécificité du terme scientifique et technique". *Langue Française*, 17, 5-17.

———. (1975) *La créativité lexicale*. París: Larousse.

———. (1981a) "La relation entre l'aspect terminologique et l'aspect linguistique du mot". A: RONDEAU, G.; FELBER, H. (red.) (1981), 185-197.

———. (1981b) "Terminologie et Linguistique". A: RONDEAU, G.; FELBER, H. (red.) (1981), 201-219.

———; PEYTARD, J. (dir.) (1973) *Les vocabulaires techniques et scientifiques. Langue Française*, 1.

GÜLICH, E.; KOTSCHI, T. (1987) "Les actes de reformulation et processus de reformulation". A: BANGE, P. (ed.) (1987), 99-122.

GUMPERZ, J. J.; HYMES, D. (ed.) (1986) *Directions in Sociolinguistics. The Ethnography of Communication*. Reed. Cambridge/Oxford: Blackwell Publishers.

GUTIÉRREZ, B. M. (1998) *La ciencia empieza en la palabra. Análisis e historia del lenguaje científico*. Barcelona: Ediciones Península.

HALLIDAY, M. A. K.; MCINTOSH, A.; STREVEVS, P. (1964) *The Linguistic Sciences and Language Teaching*. Londres: Longman.

———; HASAN, R. (1976) "Lexical Cohesion". A: *Cohesion in English*. Londres: Longman, 274-292.

HAMELIN, L.-E. (1983) "Synonymie de quelques termes géographiques courants". A: DUQUET-PICARD, D. (ed.) (1983), 441-447.

HAMON, T. et al. (1999) "Détection de liens de synonymie: complémentarité des ressources générales et spécialisées". *Terminologies Nouvelles*, 19, 61-69.

HEGER, K. (1969) "L'analyse sémantique du signe linguistique". *Langue Française*, 4, 44-66.

HÉROUX, M. (red.) (1974) *La normalisation linguistique. Actes du colloque international de terminologie. Lac Delage (Québec), 16-19 oct. 1973*. Quebec: OLF- Éditeur officiel du Québec.

HOFFMANN, L. (1979) "Towards a theory of LSP. Elements of a methodology of LSP analysis". *Fachsprache*, 1, 1/2, 12-17.

———. (1987) "Grundströmungen in der Fachsprachenforschung". A: HOFFMANN, L. (1987) *Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung*. 3a ed. Berlín: Akademie-Verlag, 21-71. [Traducció catalana: HOFFMANN, L. (1998) "Característiques dels llenguatges d'especialitat". (1998). A: HOFFMANN, L. (1998) *Llenguatges d'especialitat. Selecció de textos*. Edició de J. Brumme. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra. (Sèrie Monografies, 1), 21-69.]

HORECKY, J. (1979) "On the relation between concepts and name". *Fachsprache*, 1, 1/2, 17-19.

HUMBLEY, J. (1987) "L'emprunt sémantique dans la terminologie de l'informatique". *Meta*, 32, 3, 321-325.

———. (1997) "Language Planning and Terminology Planning. The Francophone Experience". A: WRIGHT, S. E.; BUDIN, G. (comp.) (1997), 261-280.

INFOTERM (1981) *Theoretical and Methodological Problems of Terminology. Proceedings of an International Symposium. Moscow 27-30 November 1979*. Infoterm Series 6. Munic: K. G. Saur.

IRGL, V. (1987) "Synonymy in the Language of Business and Economics". A: LAURÉN, C.; NORDMANN, M. (ed.). *Special Language. From human thinking to thinking machines*. Philadelphia: Multilingual matters, Ltd., 275-282.

ISO 1087 (1990) *Terminology – Vocabulary. Terminologie – Vocabulaire*. Ginebra: ISO.

JACOBI, D. (1986) *Diffusion et vulgarisation. Itinéraires du texte scientifique*. Paris: Université de Besançon.

———. (1987) *Textes et images de la vulgarisation scientifique*. Collection Exploration Recherches en Sciences de l'éducation. Peter Lang.

———. (1993) "L'homme. Une nouvelle à caractère scientifique dans la presse et les magazines". A: MOIRAND, S. et al. (red.) (1993), 11-22.

———; SCHIELE, D. (dir.) (1988) *Vulgariser la science: le procès de l'ignorance*. Collection milieux. Seyssel: Champ Vallon.

JACQUEMIN, C. (1997a) *Variation terminologique: Reconnaissance et acquisition automatique de termes et de leurs variantes en corpus*. Habilitation à diriger des recherches (Spécialité: Informatique). Université de Nantes. Institut de Recherche en Informatique de Nantes (IRIN).

———; TZOURKERMANN, E. (1997c) "NLP for term variant extraction: synergy between morphology, lexicon and syntax". A: STRZALKOWSKI, T. (ed.) *Natural Language Processing and Information Retrieval*. Boston: Kluwer, 1-50.

JASTRAB, M.-J. (1983) "Définitions et synonymes aux Nations Unies". A: DUQUET-PICARD, D. (ed.) (1983), 449-481.

JOHNSON, R. L.; SAGER, J. C. (1980) "Standardization of Terminology in a Model of Communication". A: *Standardization of Nomenclature. International Journal of the Sociology of Language*, 23, 81-104.

KANDELAKI, T. L. (1981) "Les sens des termes et les systèmes de sens des terminologies scientifiques et techniques". A: RONDEAU, G.; FELBER, H. (red.) (1981), 135-184.

KEARNEY, M.-L. (1981) "La terminologie: méthodes de définition des synonymes". *Meta*, 26, 3, 284-287.

KLEIBER, G. (1984) "Dénominations et relations dénominatives". *Langages*, 76, 77-94.

———; TAMBA-MECZ, I. (1990) "L'hyponymie revisitée: inclusion et hiérarchie". *Langages*, 98, 7-32.

KLEIN, J. (1988) "De la typologie des textes en langue de spécialité: Plaidoyer pour un couple". A: ARNTZ, R. (ed.) *Textlinguistik und Fachsprache. Akten des Internationalen Übersetzungswissenschaftlichen AILA-Symposiums*. Hildesheim, 13-16 April 1987. Zurich: Georg Olms Verlag, 229-238.

KOCOUREK, R. (1968) "Synonymy and semantic structures of terminology". *Travaux Linguistiques de Prague*, 3, 131-141.

———. (1983) "Rapports entre la synonymie en terminologie et la délimitation des notions", A: DUQUET-PICARD, D. (ed.) (1983), 249-265.

———. (1991a) "Textes et termes". *Meta*, 36, 1, 71-76.

———. (1991b) *La langue française de la science et de la technique*. Wiesbaden: Brandstetter.

KORNFELD, L. et al. (en premsa) "Caracterización del funcionamiento de los 'semitérminos' en el vocabulario especializado" A: *Actas del VI Simposio Iberoamericano de Terminología. 16-19 de noviembre de 1998. La Habana, Cuba*. [Versió mecanografiada]

KOSTINA, I. (en preparació) *Variación conceptual de los términos en el discurso especializado*. Tesi de Doctorat. Institut Universitari de Lingüística Aplicada de la Universitat Pompeu Fabra.

KUGUEL, I. (1998) "Variación terminológica y correferencialidad textual". *Organon*, 26, 91-108.

———. (en premsa) "La reducción léxica de sintagmas terminológicos en el contexto discursivo". A: *Actas del VI Simposio Iberoamericano de Terminología. 16-19 de noviembre de 1998. La Habana, Cuba*. [Versió mecanografiada]

KULEBAKIN, V. S.; KLIMOVITSKII, YA. V (2001) "Los trabajos para la elaboración de la Terminología Científico-Técnica en la URSS y la Escuela Terminológica Soviética." A: CABRÉ, M. T.; et al. (eds.) (2001), 61-87.

KURYSKO, G. F. (1993) "Problems of Terminological Synonymy". A: TERMNET (1993), 102-111.

LABOV, W. (1976) *Sociolinguistique*. París: Les éditions de minuit.

LANDRY, A. (1983) "Commentarie en réponse a l'exposé du professeur Kocourek sur les 'Rapports entre la synonymie et la délimitation des notions'". A: DUQUET-PICARD, D. (ed.) (1983), 267-278.

LARA, L. F. (1999) "Término y cultura: hacia una teoría del término". A: CABRÉ, M. T. (dir.) (1999), 39-60.

———. (2000) "'Concepts' and term hierarchy". *Terminology*, 5, 1, 59-76.

LAVIGNE, G. (1992) *Le vocabulaire de l'acupuncture: recherche terminographique et analyse linguistique*. Mémoire M.A. École des gradués, Université Laval.

Le langage et l'homme (1993), vol. 28 (4) (spécial Socioterminologie).

LEECH, G. (1981) *Semantics: The Study of Meaning*. Cambridge: Cambridge University Press.

LEPINETTE, B. et al. (ed.) (1991) *Actas del primer coloquio internacional de traductología (2, 3, 4 de mayo de 1989)*. Universitat de València.

LÉRAT, P. (1983) *Sémantique descriptive*. Col. Langue, Linguistique, Communication. Paris: Classiques Hachette.

———. (1995) *Les langues spécialisées*. Paris: PUF.

LETHUILLER, J. (1989) "La synonymie en langue de spécialité". *Meta*, 34, 3, 443-449.

LIDDY, E.; et al. (1987) "A study of discourse anaphora in scientific abstracts". *Journal of the American Society for Information Science*, 38, 4, 255-261.

LLORET, M.-R.; et al. (eds.) (1997) *Anàlisi de la variació lingüística. Actes de la 2a Jornada sobre la variació lingüística i del 3r col·loqui lingüístic de la Universitat de Barcelona (CLUB-3)*. Barcelona: PPU / Secció de Lingüística Catalana. Departament de Filologia Catalana. Universitat de Barcelona.

LOFFLER-LAURIAN, A. M. (1983) "Typologie des discours scientifiques: 2 approches". *Études de Linguistique Appliquée*, 8-20.

———. (1984) "Vulgarisation scientifique: formulation, reformulation, traduction". *Langue Française*, 64, 109-185.

———. (1990) "La relation émetteur-récepteur dans le discours de l'exposition scientifique". *ALFA*, 3, 145-155.

———. (1991a) "La face cachée de la vulgarisation scientifique à la lumière de la traduction". *Terminologie et Traduction*, 3, 151-160.

———. (1991b) "La traduction technique et scientifique". A: LEPINETTE, B. et al. (ed.) (1991), 37-40.

LORENTE, M. (1998) "Variació lèxica. De la idiosincràsia al tractament sistemàtic de la diversitat". *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, 25, 83-98.

——; CABRÉ, M. T.; DE YZAGUIRRE, L. (1997) "Variació i lèxic". A: LLORET, M. R. et al. (eds.), 121-147.

LOTTE, D. S. (1981) "Principes d'établissement d'une terminologie scientifique et technique". A: RONDEAU, G.; FELBER, H. (red.) (1981), 3-53.

LURQUIN, G. (1981) "La connotation en terminologie". *Terminogramme*, 10.

——. (1987) "La synonymie en terminologie médicale (1ère partie)". *NEOTERM*, 7/8-1987, 15-24.

——. (1988) "La synonymie en terminologie médicale (2e partie)". *NEOTERM*, 9/10-1988, 17-37.

LYONS, J. (1968) "Synonymy". A: *Introduction to Theoretical Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 446-453.

——. (1977) "Reference, sense and denotation". A: *Semantics. Vol. I*. Cambridge: Cambridge University Press, 174-229.

——. (1981) *Language, Meaning and Context*. William Collins Sons.

——. (1984) "Lengua y sociedad". A: *Introducción al lenguaje y a la lingüística*. Barcelona: Teide, 231-257.

MARTÍ, J. (1991) *El vocabulari del Taller Mecànic*. (Tesi doctoral). ETSETB. Barcelona.

MARTIN, J. R. (1993) "Technicality and Abstraction: Language for the Creation of Specialized Texts". A: HALLIDAY, M.A.K.; MARTIN, J. R. (1993) *Writing Science: Literacy and Discursive Power*. London-Washington, D. C.: The Falmer Press.

MARTIN, J. M., et al. (1995) "Synonymie et risques professionnels". *Cahiers de Lexicologie*, 67, 1995-2, 115-127.

MAYORAL, R. (1997) "Estratificación de la terminología. Estudio del anglicismo en el vocabulario de los deportes". A: *Actas del III Simposio Iberoamericano de Terminología*. San Millán de la Cogolla. 1992

——. (1999) *La traducción de la variación lingüística*. UERTERE. Monográficos de la revista Hermeneus, núm. 1.

MDIBEH, M. (1994) "La synonymie parfaite dans quelques métiers du cuir à Fès". *La Banque des Mots*, núm. esp., 6, 109-129.

MEISSER, B. (1987) *Le lexique médical français contemporain. Analyse linguistique sous l'angle particulier de la néologie et de la synonymie*. Publications Universitaires Européennes, série XIII. Langue et littérature françaises. Frankfurt: Peter Lang.

MOIRAND, S. et al. (red.) (1993) *Parcours linguistiques de discours spécialisés. Actes du colloque en Sorbonne (Paris, septembre 1992)*. Col. Sciences pour la communication, 41. Berna: Peter Lang.

MORTUREUX, M. F. (1984) "La dénomination: approche socio-linguistique". *Langages*, 76, 95-112.

———. (1988a) "La terminologie est-elle un obstacle à la vulgarisation?". A: *Actes du Colloque Terminologie et Technologies Nouvelles. La Défense, du 9 au 11 décembre 1985*. Quebec: OLF, 123-137.

———. (1988b) "La vulgarisation scientifique: parole médiane ou dédoublée?". A: JACOBI, D.; SCHIELE, D. (dir.) (1988), 118-148.

———. (1993a) "Paradigmes désignationnels". *Semen*, 8, 123-141.

———. (1993b) "Comment peut-on définir la propriété d'un mot?". A: MOIRAND, S. et al. (red.) (1993), 3-9.

———. (1994) "Traitement des termes et 'simplification' dans le discours de vulgarisation scientifique". *Cahiers du français contemporain*, 1, 213-225.

———. (1995) "Les vocabulaires scientifiques et techniques". A: BEACCO, J.-C.; MOIRAND, S. (1995), 13-25.

———. (1997) "Synonymie et co-référence dans les discours spécialisés". A: LAPIERRE, et al. (de.) *Mélanges de linguistique offerts à Rostislav Kocourek*. Halifax: ALFA.

NAKOS, D. (1983) "Synonymie et terminologie: point de vue complémentaire". A: DUQUET-PICARD, D. (ed.) (1983), 217-245.

———. (1986) *Quelques aspects de la langue scientifique et technique en anglais et en français*. Collection Thèses et Mémoires. Université Laval. Quebec: GIRSTERM.

NATANSON, E. (1981a) "Synonymie des termes". *Fachsprache*, 3, 2, 50-61.

———. (1981b) "Morphovariation et ramification des termes". *Lebende Sprachen*, 26, 13-16.

OGDEN, C. K.; RICHARDS, I. A. (1923) *The meaning of meaning. A study of the influence of Language upon Thought and of the Science of Symbolism*. Nova York-Londres: HBJ.

OSTER, U. (2001) "La biunivocidad de los términos y la traducción técnica". A: CHABÁS, J.; et al. (eds.) (2001) *Proceedings. 1st International Conference on Specialized Translation*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, Facultat de Traducció i Interpretació (UPF), Museu de Ciència de la Fundació "la Caixa", 90-93.

PALMER, F. R. (1981) "Lexical semantics: sense relations". A: *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press, 88-93.

PARDOS, F. (1995) "La nomenclatura zoológica: nombres vulgares y nombres comunes". *Boletín de la Academia Puertorriqueña de la lengua española*, 71-86.

PAYRATÓ, L. (ed.) (1998a) *Oralment. Estudis de variació funcional*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Biblioteca Milà i Fontanals, 29.

———. (1998b) "Variació funcional, llengua oral i registres". A: PAYRATÓ, L. (ed.) (1998a), 9-33.

PEARSON, J. (1998) "Synonymy, substitution and paraphrasing". A: *Terms in Context*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 168-190.

PÉREZ SALDANYA, M. et al. (1998) *Diccionari de lingüística*. València: Colomar Editors.

PEYTARD, J. (1993) "De l'altération et de l'évaluation des discours". A: MOIRAND, S. et al. (red.) (1993), 69-81.

PICHT, H. (1996) "En record d'E. Wüster: la multidisciplinarietat de la terminologia". A: CABRÉ, M. T. (dir.) (1996), 253-278.

———; DRASKAU, J. (1985) *Terminology: an introduction*. Guilford: The University of Surrey.

REBOUL, S. (1993) "La terminologie télématique: problèmes de reformulations discursives autour du concept de vidéographie". A: MOIRAND, S. et al. (red.) (1993), 23-32.

———. (1995) "Télématique et socioterminologie". *Meta*, 40, 2, 296-307.

REY, A. (1979) *La terminologie: noms et notions*. Que sais-je? Paris: PUF.

———. (1983) "Synonymie, néonymie et normalisation terminologique". A: DUQUET-PICARD, D. (ed.) (1983), 281-310.

———. (2000) “Terminology between the experience of reality and the command of signs” *Terminology*, 5, 1, 121-134.

REY-DEBOVE, J. (1997) “La synonymie ou les échanges de signes comme fondement de la sémantique”. *Langages*, 128, 91-104.

RIGGS, F. W. (1981) “Terminology for the Social Sciences”. A: INFOTERM (1981), 591-605.

———. (1983) "Synonyms and definitions: The 'Ana-semantic' approach". A: DUQUET-PICARD, D. (ed.) (1983), 495-529.

———. (1993) “Social Science Terminology: Basic problems and proposed solutions”. A: SONNEVELD, H.-B.; LOENING, K.-L. (ed.) *Terminology. Applications in interdisciplinary communication*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 195-221.

RODRÍGUEZ, C. (1999) *Operaciones metalingüísticas explícitas en textos especializados*. Tesi de Llicenciatura presentada a l’Institut Universitari de Lingüística Aplicada de la Universitat Pompeu Fabra (no publicada).

ROGERS, M. (1995) “Synonymic variation in LSP texts: A case study in German and English texts on genetic engineering”. A: BUDIN, G. (ed.) (1995), 1.103-1.104.

———. (1997) “Synonymy and equivalence in Special Language Texts. A case study in German and English texts on genetic engineering”. A: TROSBORG, A. (ed.) (1997) *Text typology and Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 217-245.

RONDEAU, G. (1981) “Problèmes et méthodes de la néologie terminologique”. A: INFOTERM (1981), 69-86.

———. (1984) *Introduction à la terminologie*. 2a. ed. Chicoutimi (Quebec): Gaëtan Morin.

———; FELBER, H. (red.) (1981) *Textes choisis de terminologie I. Fondements théoriques de la terminologie*. Quebec: GIRSTERM.

ROSSI, J.-G. (1997) “Considérations logico-philosophiques sur la synonymie”. *Langages*, 128, 105-112.

ROUSSEAU, L.-J. (1997) “Les marques terminographiques. Une approche aménagiste”. (Internet: http://lilla2.unice.fr/labo_fr/Coll&Ouv/Colloques/termino96/rousseau.htm)

SAGER, J. C. (1990) *A Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

———. (1998) *Terminología y traducción*. Conferència inèdita pronunciada a la Universitat Pompeu Fabra.

———. (2000) "In search of a foundation: Towards a theory of the term". *Terminology*, 5, 1, 41-58.

———; DUNGWORTH, D.; McDONALD, P. F. (1980) *English Special Languages: Principles and Practice in Science and Technology*. Wiesbaden: Oscar Brandstetter.

SAUSSURE, F. (1916) *Cours de linguistique générale*. Paris: Payot. [Traducció catalana: SAUSSURE, F. (1990). *Curs de lingüística general*. Barcelona: Edicions 62].

SAVILLE-TROIKE, M. (1982) *The Ethnography of Communication. An introduction*. Cambridge/Oxford: Blackwell Publishers.

SCHIELE, B.; JACOBI, D. (1988) "La vulgarisation scientifique: thèmes de recherche". A: JACOBI, D.; SCHIELE, B. (dir.) (1988), 12-46.

SCHIFFRIN, D. (1994) *Approaches to discourse*. Cambridge/Oxford: Blackwell Publishers.

SCHMITZ, K.-D. (ed.) (1993) *Terminology and Knowledge Engineering. Proceedings. Third International Congress on Terminology and Knowledge Engineering. 25-27 Aug. 1993. Cologne, FRG*. Frankfurt: Indeks Verlag.

SMITH, N.; WILSON, D. (1983) "Variación lingüística". A: *La lingüística moderna*. Barcelona: Anagrama, 179-194.

SUÁREZ, M. M. (2000) *Variación denominativa en el ámbito de la vulcanología: estado de la cuestión y análisis exploratorio*. Tesi de Llicenciatura presentada a l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada de la Universitat Pompeu Fabra (no publicada)

TAGLIACOZZO, R. (1976) "Levels of technicality in scientific communication". *Information Processing & Management*, 12, 2, 95-110.

———. (1978) "Some stylistic variations in scientific writing". *Journal of the American Society for Information Science*, 29, 3, 136-140.

TEBÉ, C. (1996) *Els conceptes en la teoria terminològica: anàlisi i revisió crítica*. Tesi de Llicenciatura presentada a l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada de la Universitat Pompeu Fabra (no publicada)

TEMMERMAN, R. (1997) "Questioning the univocity ideal. The difference between socio-cognitive Terminology and traditional Terminology". *Hermes, Journal of Linguistics*, 18, 51-90.

———. (2000) “Why traditional terminology theory impedes a realistic description of categories and terms in the life sciences”. *Terminology*, 5, 1, 77-92.

———. (2001) “Sociocognitive terminology theory”. A: CABRÉ, M. T.; FELIU, J. (eds.) *Terminología y cognición. Actas del II Simposio Internacional de Verano de Terminología. (13-16 de julio de 1999)*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra, 75-92.

TERMCAT (1990) *Metodologia del treball terminològic*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

———. (1997) *Diccionari de gestió ambiental*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

TERMNET (1993) *Selected Readings in Russian Terminology Research*. (IITF, Series, 3) Viena: TERMNET.

THOIRON, P.; BÉJOINT, H. (1991) “La place des reformulations dans les textes scientifiques”. *Meta*, 36, 1, 101-110.

TITOV, V. (1991) “Los géneros de los textos científicos y la traducción”. A: LEPINETTE, B. et al. (ed.) (1991), 199-200.

TURELL, M. T. (1995) “La base teòrica i metodològica de la variació lingüística”. A: TURELL, M. T. (ed.) *La sociolingüística de la variació*. Barcelona: PPU, 17-49.

———. (1997) “Variació i variacionisme”. A: LLORET, M. R. et al. (eds.), 45-68.

TWAY, P. (1975) “Workplace isoglosses: Lexical variation and change in a factory setting”. *Language Society*, 4, 171-183.

ULLMANN, S. (1959) *Précis de sémantique française*. Berna: Éditions A. 2a ed. Francke, S.A.

———. (1962) *Semantics: An Introduction to the Science of Meaning*. Cambridge/Oxford: Blackwell Publishers. [Traducció castellana: ULLMANN, S. (1965) *Semántica. Introducción a la ciencia del significado*. Taurus Humanidades].

VERLINDE, S. (1997) “Le vocabulaire des fluctuations dans le discours économique: synonymie et combinatoire”. *Meta*, 42, 1, 5-14.

VERSCHUEREN, J. (1987) *Pragmatics as a theory of linguistic adaptation*. IPrA Working Document, 1.

WEISE, G. (1993) "Criteria for the Classification of ESP Texts". *Fachsprache. International Journal of LSP*, 1/2, 26-31.

WEISSENHOFER, P. (1995) *Conceptology in Terminology Theory, Semantics and Word Formation*. International Network for Terminology IITF - Series 6. Viena: TERMNET.

WILKINSON, R.; et al. (1994) "Repetition, rephrasing and reconstructing in international business: enhancing understanding and confidence in the other tongue". A: BREKKE, M. et al. (ed.) *Applications and Implications of Current LSP Research, vol. I. Proceedings of the 9th European LSP Symposium*, 151-162.

WRIGHT, S. E.; BUDIN, G. (1997) *Handbook of Terminology Management. Vol I*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

WÜSTER, E. (1968) *The Machine Tool: An Interlingual Dictionary of Basic Concepts*. Londres: Technical Press.

———. (1959-60) "Das worten der Welt, schaubildlich und terminologisch dargestellt". A: *Sprachforum*, vol.3, quadern 3/4, 183-204. [Traducció catalana: (1996a) "La denominació del món representada gràficament i terminològicament". A: CABRÉ, M. T. (dir.) (1996), 33-67].

———. (1969) "Die vier Dimensionen der Terminologearbeit". A: *Mitteilungsblatt für Dolmetscher und Übersetzer*. 15/2, 1-6. [Traducció catalana: (1996b) "Les quatre dimensions del treball terminològic". A: CABRÉ, M. T. (dir.) (1996), 69-106].

———. (1974) "Die Allgemeine Terminologielehre – ein Grenzgebiet zwischen Sprachwissenschaft, Logik, Ontologie, Informatik und den Sachwissenschaften". *Linguistics*, 119, 61-106. [Traducció catalana: (1996c) "La teoria general de la terminologia: una zona fronterera entra la lingüística, la lògica, l'ontologia, la informàtica i les ciències especialitzades". A: CABRÉ, M. T. (dir.) (1996), 153-204].

———. (1979) *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexikographie*, Viena: Springer [Traducció castellana: (1998) *Introducción a la teoría general de la terminología y a la lexicografía terminológica*. M. T. Cabré (ed.). Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra].

YAGÜELLO, M. (1981) "La cigale et la fourmi". A: *Alice au pays du langage. Pour comprendre la linguistique*. París: Seuil, 173-191.

ZOLONDEK, D. (1988) "La synonymie et l'homonymie". A: *La terminologie de la télématique: modes de formation des unités néonymiques et des unités lexicalisées et analyse des difficultés d'ordre notionnel (synonymie et homonymie)*. Quebec: CIRB, 77-107.